ŠTUDENTI UČITEĽOM II.

ZBIERKA DIDAKTICKÝCH MATERIÁLOV NA HODINY LITERATÚRY NA ZÁKLADNEJ ŠKOLE

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE | PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra slovenského jazyka a literatúry
Trnavská univerzita v Trnave
2025

Editorka: Mgr. Tamara JANECOVÁ, PhD.

Autori a autorky textu: Radoslava ADÁMIKOVÁ, Adriana BALAGOVÁ, Sandra BALÁŽOVÁ, Dominika BLAŠKOVÁ, Damián DEMČÍK, Lenka DUBICKÁ, Natália FERIANCOVÁ, Patrícia FIŠEROVÁ, Alexandra GAŽOVIČOVÁ, Ľubica HÍVEŠOVÁ, Veronika HORNÍKOVÁ, Simona HOŠTÁKOVÁ, Martina HREBEŇÁROVÁ, Ester HROMADOVÁ, Nina HUMEŇANSKÁ, Vanda JOUROVÁ, Karolína KOVÁČOVÁ, Diana LENDELOVÁ, Marcela MÁČAJOVÁ, Nikola MACHNIČOVÁ, Tatiana MACHOVČÁKOVÁ, Eva MANÁKOVÁ, Soňa PECHOVÁ, Kristína RIŠKOVÁ, Michaela SERDELOVÁ, Alexandra STÚPALOVÁ, Anna ŠIMONOVÁ, Jozef VRÁBEĽ, Andrea ZICHOVÁ, Laura ŽELONKOVÁ

Rámcové zalomenie a mikrotypografia: Mgr. Ing. Roman Horváth, PhD.

Autorka obálky: Bc. Simona Hoštáková

Jazyková redaktorka: Bc. Lenka DUBICKÁ

Vydavateľ: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

© Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

© Radoslava ADÁMIKOVÁ, Adriana BALAGOVÁ, Sandra BALÁŽOVÁ, Dominika BLAŠKOVÁ, Damián DEMČÍK, Lenka DUBICKÁ, Natália FERIANCOVÁ, Patrícia FIŠEROVÁ, Alexandra GAŽOVIČOVÁ, Ľubica HÍVEŠOVÁ, Veronika HORNÍKOVÁ, Simona HOŠTÁKOVÁ, Martina HREBEŇÁROVÁ, Ester HROMADOVÁ, Nina HUMEŇANSKÁ, Vanda JOUROVÁ, Karolína KOVÁČOVÁ, Diana LENDELOVÁ, Marcela MÁČAJOVÁ, Nikola MACHNIČOVÁ, Tatiana MACHOVČÁKOVÁ, Eva MANÁKOVÁ, Soňa PECHOVÁ, Kristína RIŠKOVÁ, Michaela SERDELOVÁ, Alexandra STÚPALOVÁ, Anna ŠIMONOVÁ, Jozef VRÁBEĽ, Andrea ZICHOVÁ, Laura ŽELONKOVÁ

Rok vydania: 2025, prvé vydanie

ISBN 978-80-568-0527-5

PREDHOVOR

Je mi cťou a potešením predstaviť čitateľom a čitateľkám v poradí už druhý zborník didaktických príprav Študenti učiteľom II., ktorý vznikol vďaka usilovnej a tvorivej práci študentiek a študentov – našich budúcich kolegýň a kolegov pedagógov. V akademickom prostredí predstavuje tento počin cenný most medzi osvojenými poznatkami a ich budúcim uplatnením v praxi. Zatiaľ čo prvý zborník Študenti učiteľom I. obsahuje prípravy na literárne hodiny na stredných školách, jeho pokračovanie v predkladanom zborníku sa tento raz zameriava na základné školy.

Vyučovanie literatúry si v súčasnom, informáciami presýtenom svete vyžaduje viac než len tradičné prístupy. Stojíme pred výzvou nielen sprostredkovať obsah literárnych diel, ale predovšetkým prebudiť v žiakoch schopnosť vnímať text do hĺbky, kriticky o ňom uvažovať a nachádzať v ňom spojitosti s vlastným životom i širším spoločenským dianím. Literatúra je nenahraditeľným nástrojom kultivácie osobnosti. Učí nás empatii, keď nám dovoľuje nahliadnuť do vnútorných svetov postáv, rozširuje naše chápanie ľudskej skúsenosti, formuje etické postoje a poskytuje priestor pre reflexiu hodnôt. Od mýtických rozprávaní až po súčasné autorské reflexie, každý text otvára dvere k novým perspektívam a podporuje rozvoj tak potrebného kritického myslenia a imaginácie. Práve v tomto duchu je investícia do kvalitnej literárnej edukácie na základných školách investíciou do kultúrnej gramotnosti a vnútornej sily našej spoločnosti.

S hlbokým uznaním preto vnímam prácu študentiek a študentov, autorov jednotlivých kapitol tohto zborníka. Ich didaktické prípravy, zamerané na interpretáciu širokého spektra textov slovenskej literatúry pre žiakov 5. až 9. ročníka, sú dôkazom ich odbornej pripravenosti, pedagogickej invencie a úprimného záujmu o predmet. Svojou energiou a sviežimi nápadmi vdýchli nový život metodickým prístupom k dielam. Je obdivuhodné, s akou kreativitou pristúpili k spracovaniu tém, počnúc ľudovými povesťami a bájami vysvetľujúcimi záhady prírody, cez nesmrteľnú poéziu klasikov ako Ján Smrek, Martin Rázus či Milan Rúfus, až po prozaické diela mapujúce detstvo, dospievanie a morálne dilemy z pera autorov ako Jozef Cíger-Hronský, Margita Figuli či Ladislav Ballek. Nezabúdajú ani na autorov súčasnej literatúry, ktorí dokážu citlivo reflektovať svet súčasných detí a mládeže, ako napríklad Daniel Hevier, Veronika Šikulová či Jana Šimulčíková.

Rozmanitosť spracovaných textov – od povestí a bájí, cez lyrickú i epickú poéziu, až po rozsiahlejšie prozaické útvary a moderné poviedky – svedčí o komplexnom zábere a snahe študentov postihnúť bohatstvo literárnej tradície i súčasnosti. Mnohí z nich, už s titulom bakalára, preukázali nielen teoretickú fundovanosť, ale aj schopnosť transformovať tieto poznatky do prakticky využiteľných, inšpiratívnych a veku primeraných vyučovacích celkov. Ich príspevky sú cenným vkladom, ktorý ukazuje, ako možno pristupovať k literárnym textom inovatívne, ako prebúdzať v žiakoch zvedavosť a radosť z čítania a ako ich viesť k hlbšiemu porozumeniu nielen prečítaného, ale aj sveta okolo nás a seba samých.

Táto publikácia nie je len súborom metodických nápadov: je to kronika mladého pedagogického entuziazmu a svedectvo o porozumení významu kníh. Nech slúži ako inšpirácia nielen pre začínajúcich, ale aj pre skúsených pedagógov, ako pripomienka neustálej potreby hľadať nové cesty k srdciam a mysliam mladých čitateľov a čitateliek. Zároveň je vyjadrením hlbokej vďaky všetkým autorom a autorkám zborníka za ich kreativitu, dobrú vôľu a odhodlanie prispieť k rozvoju literárneho vzdelávania na Slovensku. Ich práca je jasným signálom, že budúcnosť tejto dôležitej pedagogickej disciplíny je v dobrých rukách.

S presvedčením, že tento zborník obohatí pedagogickú prax a prinesie mnoho podnetných impulzov,

Mgr. Tamara Janecová, PhD.

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Pri príprave tohto zborníka didaktických materiálov boli niektorými autormi a autorkami využité nástroje umelej inteligencie ako podporný prostriedok na generovanie obrazových učebných pomôcok, tvorbu grafov, tabuliek a modelových odpovedí. Použitie umelej inteligencie prebiehalo v súlade s Etickým kódexom Trnavskej univerzity v Trnave.

Autori a autorky textov, editorka zborníka

OBSAH

5. ročník **6**
Povesť o Jánošíkovi. Adriana Balagová
Jozef Horák – Detvan a Jánošíkov poklad. Lenka Dubická
Jozef Cíger-Hronský – Zakopaný meč pod Zoborom. Martina Hrebeňárová
Ján Navrátil – Óda na kľúčovú dierku. Damián Demčík
Vincent Šikula – Inčučuna. Radoslava Adámiková

6. ročník **54**
Ľudmila Podjavorinská – Zlatá húska. Sandra Balážová
Martin Rázus – Matka. Dominika Blašková
Ján Štrasser – Voda na dve šálky. Patrícia Fišerová
Jozef Žarnay – Tajomstvo dračej steny. Alexandra Gažovičová
Milan Rúfus – Popoluškine šaty. Veronika Horníková
Ján Smrek – Oči. Bc. Ester Hromadová
Prečo je Váh divá rieka? (báj). Diana Lendelová
Martin Rázus – Maroško. Marcela Máčajová

7. ročník **152**
Ľubica Suballyová – O medailách a pomaranči. Nina Humeňanská
Veronika Šikulová – Udibar. Vanda Jourová
Dušan Dušek – Vtáčikový brat. Karolína Kováčová
Jozef Cíger-Hronský – Do školy. Michaela Serdelová
Jozef Cíger-Hronský – Sokoliar Tomáš. Alexandra Stúpalová
Daniel Hevier – Z ruky do úst. Jozef Vrábeľ

8. ročník **212**
Lýdia Vadkerti-Gavorníková – O lese. Eva Manáková
Ján Smrek – Dievča v rozkvete. Andrea Zichová
Ján Smrek – Mne dedinčanka stepilá. Natália Feriancová
Rudolf Dilong – Ľútosť. Ľubica Hívešová
Štefan Žáry – Pyšná dievka. Nikola Machničová
Krista Bendová – Ukrutnica. Tatiana Machovčáková

9. ročník **264**
Margita Figuli – Tri gaštanové kone. Simona Hoštáková
Ladislav Ballek – Koník z Orlanda. Soňa Pechová
Ľudo Ondrejov – Zbojnícka mladosť. Laura Želonková
Vladimír Ferko, Andrej Ferko – Ako divé husi. Kristína Rišková
Jana Šimulčíková – Dievča s bocianími nohami. Anna Šimonová

5. ROČNÍK

POVESŤ O JÁNOŠÍKOVI

Bc. Adriana Balagová

Veková skupina detí: 10 – 11 rokov

Ročník: piaty ročník

Téma: Povesť

Vzdelávacie ciele: Cieľom hodiny je, aby si žiaci osvojili základné vedomosti o povesti, dokázali čítať s porozumením a efektívne pracovať s textom, boli schopní analyzovať čítané texty tak, aby si všimli ich spoločné aj rozdielne znaky. Cieľom hodiny je tiež, aby žiaci dokázali efektívne spolupracovať v skupinách na spoločnej úlohe.

Vyučovacie metódy a formy práce: skupinová práca, frontálne vyučovanie

Vyučovacie pomôcky: text povesti pre každého žiaka (priniesť už na predchádzajúcu hodinu, ale aj na túto v prípade, že by si ho žiaci zabudli doma), papierové lístky so znakmi rozprávky a povesti, poznámky vytlačené na papieri pre každého žiaka, aby si ich mohli ideálne ešte na konci hodiny nalepiť do zošita.

Časový rozsah činnosti: štyridsaťpäť minút

Štruktúra hodiny: evokácia (rozhovor o vzoroch žiakov a o Jánošíkovi), uvedomenie (vysvetlenie slovnej zásoby, aktivity na odlíšenie povesti od rozprávky), reflexia (sumarizácia hodiny a spätná väzba žiakov)

ÚVOD

Dané dielo je jednou z povestí o slovenskom národnom hrdinovi Jánošíkovi, preto som sa rozhodla čítanie a rozbor tohto diela zakomponovať do hodiny zameriavajúcej sa na povesť ako literárny žáner. Žiaci by prečítanie tohto textu dostali na domácu úlohu a mali by na to týždeň, prihliadajúc na fakt, že žiaci majú aj iné povinnosti a piaty ročník je celkovo náročný z hľadiska adaptácie na nové podmienky a často aj prostredie.

Rozhodla som sa nečítať povesť na hodine, nakoľko by to z nej zobralo priveľa času a aj pre deti bude lepšie, keď si povesť budú môcť prečítať doma, v pokoji a svojím vlastným tempom. Bez časového tlaku môžu deti text prečítať aj viackrát, čítať ho pozornejšie a tak si lepšie zapamätať kľúčové informácie. Omnoho efektívnejšie si tak precvičia čítanie s porozumením, ktoré budú potrebovať pri piatackom monitore.

Aby som zaistila, že si text deti doma naozaj dôkladne prečítajú, úlohu zadám aj do Edupage (aby o nej zaručene vedeli rodičia) a k textu pridám aj päť otázok, na ktoré po jeho prečítaní budú žiaci odpovedať. Tiež dám žiakom na úlohu vypísať si z textu slová, ktorým nerozumejú.

Otázky k prečítanej povesti o Jánošíkovi:

1. **Kto bol Jánošík?**
   a) hradný pán
   b) vojak
   c) zbojník
2. **Prečo sa panstvo stretlo na lietavskej hostine?**
   a) aby sa porozprávali s Jánošíkom
   b) aby sa medzi sebou poradili, ako Jánošíka chytiť
   c) aby spoločne oslávili víťazstvo nad vychýreným zbojníkom
3. **Na koho príchod netrpezlivo čakali páni?**
   a) pána Valentína
   b) kráľa
   c) Jánošíka
4. **Kto napokon poradil, aby Jánošíka chytili na žilinskom jarmoku?**
   a) pán z Blatníc
   b) Jánošík
   c) pán Valentín
5. **Jánošík...**
   a) neprišiel na hostinu
   b) sa prišiel pánom ospravedlniť
   c) prišiel pánov okradnúť

Hodinu začnem krátkym rozhovorom so žiakmi o ich osobných vzoroch: *„Kto je vaším vzorom? Prečo je práve tento človek vaším vzorom? Čo sa vám na ňom páči?“* Predpokladané odpovede sú. *„Pekne spieva.“, „Má super videá.“, „Je silný.“ „Je vtipný.“* Z ich osobných vzorov môžem premostiť na Jánošíka, ktorý je naším národným hrdinom, a teda by sa dalo povedať, že je aj akýmsi naším spoločným vzorom. Spýtam sa žiakov, či poznajú Jánošíkov osud a aké vlastnosti mohol podľa nich Jánošík mať, keď sa stal naším národným hrdinom. Trvanie rozhovoru odhadujem na päť minút. Potom si so žiakmi skontrolujeme otázky k textu, ktoré mali na domácu úlohu. Táto činnosť zaberie približne päť minút.

Hoci povesti ako literárny žáner sú začlenené do kurikula piateho ročníka základnej školy, často obsahujú slovnú zásobu (archaizmy, historizmy, zastarávajúce slová...), ktorá môže byť pre desaťročné či jedenásťročné deti problematická. Preto sa detí opýtam, či bolo v texte slovo, ktorému nerozumeli. Ak áno, čo je viac ako pravdepodobné, požiadam ich, aby mi tieto slová nadiktovali a ja ich napíšem na tabuľu. Následne si spoločne slová na tabuli jedno po druhom prejdeme. Spýtam sa triedy, či niekto problematické slovo pozná a vie ho prípadne vysvetliť svojim spolužiakom. Deti si významy slov zapíšu. Takto sa môžu učiť niečo nové navzájom a budú do hodiny viac zapojení. Táto aktivita by mohla žiakom trvať asi päť minút.

Teraz nadviažem aj na predchádzajúcu tému, rozprávky. Opýtam sa žiakov, či by text, ktorý prečítali, mohol byť rozprávkou, ktorú preberali na posledných hodinách. Predpokladaná odpoveď je áno, pretože povesť má s rozprávkou veľa spoločných čŕt. Žiakom predložím prázdnu tabuľku:

Tabuľka 1

Rozprávka	Text o Jánošíkovi

Najprv ich vyzvem, aby sa rozpomenuli na charakteristické znaky rozprávky. Žiaci môžu chodiť k tabuli a znaky zapisovať do rozprávkového stĺpca. Čas aktivity odhadujem na 7 minút. Tabuľka by následne mohla vyzerať približne takto:

Tabuľka 2

Rozprávka	Text o Jánošíkovi
boj dobra a zla	
nemá konkrétny čas ani priestor	
vymyslený príbeh	
postavy často nemajú vlastné mená, ale sú označované svojím statusom/funkciou (kráľ, princezná, rytier, vedma...)	
ustálené formulky na začiatku a na konci	
vždy zvíťazí dobro nad zlom	
využívajú magické čísla	

Následne žiakov rozdelím do skupín a vyzvem ich, aby v skupinách porovnali prečítaný text s rozprávkou, ktorej znaky si už vypísali do tabuľky. Vyzvem ich, aby si znaky prešli a do druhého stĺpca napísali, či konkrétny znak v riadku našli aj v prečítanom texte alebo nie. Na aktivitu budú mať desať minút. Tabuľku potom doplním postrehmi všetkých skupín. Mohla by teda potom vyzerať asi takto:

Tabuľka 3

Rozprávka	Text o Jánošíkovi
boj dobra a zla	áno (Jánošík a bohatí páni)
nemá konkrétny čas ani priestor	čas nemá, ale priestorom je Lietavský hrad
vymyslený príbeh	vymyslený príbeh, ale hrad je skutočný
postavy často nemajú mená	väčšina postáv má mená
ustálené formulky na začiatku a na konci	žiadne formulky na konci alebo na začiatku
vždy zvíťazí dobro nad zlom	?
využívajú magické čísla	nie

Ich postrehy napíšem na tabuľu. Potom sa žiakov znova spýtam, či môže tento text byť rozprávkou. Predpokladaná odpoveď je tentoraz už nie, pretože žiaci boli konfrontovaní ako so spoločnými znakmi tak aj s rozdielmi medzi textami, ktoré ich prinútia zapochybovať. Teraz môžem žiakov priamo konfrontovať s novým pojmom a zároveň aj témou hodiny: Povesť. Na vzniknutej tabuľke žiakom vysvetlím, že žáner, s ktorým sa práve stretli, sa nazýva povesť. Tiež ich upozorním na fakt, že povesť na rozdiel od rozprávky síce môže, no nemusí mať šťastný koniec, čoho príkladom je aj dobre známa povesť o osude a smrti Juraja Jánošíka. Potom sa ich spýtam, ako by na základe ich vlastných postrehov aj na základe ich vedomostí o rozprávke charakterizovali povesť. Opäť si môžeme pomôcť tabuľkou, tentokrát ale špecifikujem, na čo sa deti majú zamerať:

Tabuľka 4 – Povesť

dĺžka	krátky útvar
dejovosť	príbeh
skutočné alebo fiktívne postavy?	môže obsahovať aj reálne aj fiktívne postavy Mária Terézia / hovoriaca ryba
skutočné alebo fiktívne deje?	môže obsahovať aj reálne aj fiktívne deje (vpád Turkov na naše územie / ryba plní priania)
skutočné alebo fiktívne miesto?	zväčša sa odohráva na reálnom mieste (Lietavský hrad, Bojnický hrad, Demänovská jaskyňa...)
šťastný koniec?	Môže, ale nemusí mať šťastný koniec (povesť o Jánošíkovi, povesť o Demänovskom drakovi)

Táto aktivita by mohla trvať približne desať minút.

Žiakom predostriem buď na tabuli alebo v prezentácii zhrnutie informácií, ktoré sami zistili. Potom len spresním delenie povestí podľa druhu. Žiakom radšej rozdám poznámky na prilepenie do zošita, aby som si bola istá, že v zošite budú mať všetko, čo potrebujú, keď sa budú učiť. Poznámky sú odpísané z učebnice pre piaty ročník a mierne upravené do tejto podoby:

Povesť

- je to príbeh, ktorý má skutočný základ (reálny podklad),
- príbeh sa môže odohrávať v určitom čase a na reálnom mieste,

- hlavné postavy alebo miesto pochádzajú z histórie (minulosti)(napr. Svätopluk, vrch Zobor ...),
- môžu, ale nemusia sa v nej odohrávať fantastické, neskutočné deje (napr. meč s čarovnou mocou),
- môžu v nej vystupovať neskutočné postavy.

Delenie podľa obsahu:

A. **historická –** je o postave, prípadne udalosti z histórie, pre porovnanie pridám príklady ďalších možných povestí tohto druhu (Povesť o bojnickej čiernej panej, Povesť o Alžbete Bátoryovej),
B. **miestna –** rozpráva o konkrétnom mieste, buď o tom, ako vzniklo, alebo ako dostalo svoje meno (O Sitne, O Trenčianskom hrade),
C. **heraldická** – opisuje, ako vznikol určitý erb či rod (Tri zlaté ruže).

Delenie podľa autora:

A. **ľudová –** nemá známeho autora, šírila sa ústnou formou medzi ľudom a neskôr ju zapísali zberatelia (Matej kráľ a bača),
B. **autorská –** má známeho autora (Jánošík na Lietavskej hostine – Jozef Cíger Hronský).[1]

Nakoniec sa žiakov spýtam na ich názor na hodinu. Budem sa zaujímať, čo sa naučili a či pre nich bola hodina aj aktivity zaujímavé a či je prípadne niečo, čo by radi skúsili spraviť inak, čo by ich bavilo viac. Sumarizácia hodiny by mohla hodinu uzatvoriť, takže je na ňu vyčlenených zvyšných osem minút, ktoré ponúkajú priestor na rekapituláciu zistení ako aj na ozrejmenie informácií, ktoré môžu byť žiakom z hodiny nejasné alebo by mohli byť pre nich mätúce.

1. **Alternatíva tabuľky o rozdieloch medzi rozprávkou a povesťou:**
   Žiaci zostanú rozdelení v skupinách. Každá skupina dostane kôpku papierových lístkov. Na každom takom lístku bude napísaný buď znak typický pre povesť, alebo znak typický pre rozprávku a ich úlohou bude znaky správne rozdeliť na dve kôpky podľa toho, ku ktorému žánru patria. Budú teda musieť aktívne pracovať aj s vedomosťami z predchádzajúcej hodiny aj s dostupným textom. Pri tejto variácii je však potrebné deti najprv zoznámiť s termínom povesť, aby boli schopné ju identifikovať. Keďže trvanie oboch aktivít je v rozmedzí pätnástich minút, táto variácia je nielen možná, ale aj pomerne jednoduchá, pretože nevyžaduje žiadne veľké zásahy do pôvodnej štruktúry vyučovacej hodiny.
2. **Alternatíva hodiny**
   Povesť O Jánošíkovi na lietavskej hostine však môže byť problematickým textom pre 5. ročník. Uvádzam nasledujúce dôvody:
   1) Rozsah – nepochybujem, že piataci sú schopní prečítať túto povesť doma celú, avšak si zároveň myslím, že jej dĺžka môže žiakov odradiť a učitelia by nemali pracovať so žiakmi tak, aby ich obsah či rozsah textu na prvý pohľad odrádzal.
   2) Ďalej je tu praktický problém zapríčinený aj rozsahom, ale aj druhom povesti. Dielo ponúka príklad len jedného z troch druhov povestí (ak teda vynecháme delenie na ľudovú a autorskú), čo znamená, že napriek svojmu rozsahu nám nepomôže na vyučovacej hodine viac ako kratšia ukážka.

[1] SVITEKOVÁ, Renáta. *Literatúra pre 5. ročník ZŠ.* Košice : TAKTIK vydavateľstvo, s. r. o., 2021.

3) Je tu síce možnosť skrátenia textu, ale to zasa pokladám za zbytočnú prácu navyše pre učiteľa, ktorý nebude mať na starosti len túto hodinu. Navyše by takýto zásah do textu nemusel byť efektívny a mohol by text vo forme pre žiakov naopak zdeformovať a vo výsledku prácu s ním ešte viac sťažiť.

Aby som však nezostala len pri kritike, dovoľujem si ponúknuť aj inú alternatívu textu:

Namiesto jednej dlhej zvoliť dve krátke povesti rôzneho druhu: napr. *Povesť o Demänovskom drakovi* (miestna) a *Povesť o kráľovej studni* (historická). Obe majú dokopy približne dve normostrany a ponúkajú aj možnosť porovnania dvoch druhov povestí. Výhodou je aj to, že zatiaľ čo *Povesť o demänovskom drakovi* obsahuje fantastickú postavu, v tej druhej sa žiadny fantastický element nevyskytuje. To môže pomôcť žiakom získať širší rozhľad o tom, ako môže povesť vyzerať.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

SVITEKOVÁ, Renáta. *Literatúra pre 5. ročník ZŠ.* Košice : TAKTIK vydavateľstvo, s. r. o. 2021. 105 s. ISBN 978-80-8180-288-1. Dostupné na:
<https://www.taktik.sk/UserFiles/Image/165570895 7l5-u.pdf?srsltid=AfmBOoq1EwEPsu8FqLcj36AO4tbnUD1Ok8PvcIZ60QCRgZhZeSTt-lOl>
<https://www.viemeposlovensky.sk/citanie-s-porozumenim-slovenske-povesti-1/141?source=explicitExercise>

Jozef Horák

DETVAN A JÁNOŠÍKOV POKLAD

Bc. Lenka Dubická

Tematický okruh:	Povesť ako prozaický útvar
Téma:	Druhy povestí (historické, miestne, heraldické), autorská povesť – využitie námetov ľudových povestí v umeleckom spracovaní
Ročník:	5. ročník základnej školy
Vyučovacie metódy:	rozhovor, výklad, čítanie textu s porozumením, práca s novými pojmami, skupinová práca, didaktická hra
Vyučovacie pomôcky:	interaktívna tabuľa, pracovný list, ukážka textu, prezentácia
Vzdelávacie ciele:	**1.** Vysvetliť rozdiely medzi povesťou a rozprávkou. **2.** Priradiť povesti k jednotlivým druhom. **3.** Rozlíšiť ľudové a autorské povesti. **4.** Rozlíšiť, čo je v povesti fantastické a čo realistické. **5.** Abstrahovať a formulovať hlavnú myšlienku Povesti.
Uplatnenie medzipredmetových vzťahov:	vzťah s dejepisom, geografiou, výtvarnou výchovou
Štruktúra hodiny:	**1.** Rozhovor so žiakmi o preberanom učive **2.** Metóda výkladu: povesť ako prozaický útvar, druhy povestí, rozdiel medzi autorskou a ľudovou povesťou **3.** Čítanie textu s porozumením, úlohy súvisiace s medzipredmetovými vzťahmi **4.** Pracovný list **5.** Skupinová práca, didaktická hra – inscenácia **6.** Domáca úloha

UKÁŽKA

Neďaleko Detvy má byť vrch Katruša. Meno vraj dostal po Jánošíkovej milej. O vrchu sa oddávna hovorilo, že si v ňom Jánošík ukryl dukáty. Len nik nevedel, na ktorom mieste. Prichádzali hľadači od Detvy, aj zo široka-ďaleka, ale veru nič nenašli. A tak pomaly na poklad aj zabúdali, iba kde-tu sa ešte vynoril majster, čo by bol rád zbohatol.

Raz jeden Detvan oddychoval v hore na klade, akurát na úpätí vrchu Katruša. Od včasného rána sa moril so sekerou a drevom. Vybral z tanistry kus chleba s rezníkom slaniny. Ako si ujedá, odrazu za ním čosi zašuchoce. Obzrel sa a vidí: starček o palici krivká k nemu.

– Bože ti pomáhaj, braček, – oslovil starček Detvana.

– Akýže som ja ti braček, keď mi otcom môžete byť.

– Takto dobre, aj tak dobre, sadnem si, lebo od únavy ani dobre nevidím.

Pomkol sa Detvan na klade, urobil miesto starcovi. Ba ho i ponúkol chlebom a slaninkou, i z krpôčky sa mu dal napiť.

Zajedol si starček, upil, zazdravkal, zaďakoval a potom takto prehovoril:

– Počuj, bratku, ty si mal, ty si dal, ale ja nemám, nič ti nemôžem dať, iba ak dobrú radu...

– Dobrá rada nad zlato, otec, – povie drevorubač.

– Počul si už o Jánošíkových dukátoch?

Detvan hneď pochopil, kam starček mieri, usmial sa a len rukou kývol.

– Ktože by o nich nepočul? Prázdne reči.

– A keby neboli?

– Veľa ľudí sa už obrátilo a nikto nič nenašiel.

– Nenašli, ani nenájdu, lebo nevedia ako hľadať.

– A vari vy viete?

– Možno viem, možno nie, ale som sa presvedčil, poriadny si človek, nuž ti niečo poviem. Ostatok si domyslíš.

Pozrel Detvan na starca a cítil, ako mu mrázik prebehol po chrbte.

Starec hľadel pred seba, paličkou pichal do zeme a hovoril: – Kto chce nájsť poklad, musí na tieto miesta priviesť dvanásť bratov od jedného otca a od jednej matere.

Chvíľočku ešte posedel, potom sa zdvihol a stratil, ako sa zjavil.

Drevorubačovi veru odrazu rúbať nedalo. Sekera odskakovala bokom, len-len že si nohu nedokaličil, lebo mu jednostaj chodili po rozume starcove reči. Ale zakaždým prichodil k jednému: dvanásť bratov od jedného otca a od jednej matere! Myslel na všetkých z dediny, i takých, čo poznal naokolo, ale veru nik nemal dvanásť synov. Keď by ich aj bolo, vždy sa medzi nich zamiešali dievky.

Alebo nemali jedného otca, alebo matere. Nakoniec nechal robotu robotou a pobral sa domov, možno zabudne na starcove slová.

Nezabudol, ba ešte väčšmi myslel na starcovu radu. Žena hľadí na muža, lebo sa jej nevidí.

Chodí, sedí a stále zadumaný. Keď toho už veľa bolo, nedalo jej, aby sa nespýtala:

– Počuj, starý, o čomže to hútaš? Či si chorý a či ťa niečo zašlo? – muž najprv nič, potom prisvedčil.

– Zašlo, veru, zašlo, žena moja...

– A čo ťa zmára?

Vyrozprával jej všetko, čo sa mu prihodilo v lese.

Doteraz chodil jeden, odteraz dvaja zahútaní ľudia. Lenže žena mala bystrejší rozum. Jedného dňa, keď sa už zima pominula a prichodila jar, hovorí mužovi:

– Ak mal starý pravdu, naisto dostaneme poklad.

– Ako? – vytreštil Detvan oči.

– To nechaj na moju starosť.

Tak aj bolo. Žena vymyslela, čo vymyslela.

Mala na dvore sliepočku a kohútika. Raz sa sliepočka stratila, nebolo o nej ani chýru, ani slychu. Nik nevedel, kde sa podela, iba gazdiná. Striehla na sliepočku a vystriehla, že znáša vajíčka do sena. Nevedela, koľko ich zniesla, koľko nie. Keď uplynuli tri týždne, vychodí sliepočka zo stodoly a za ňou kŕdeľ kureniec. Tešila sa gazdiná i netešila, ale starostlivo opatrovala sliepočku i kuriatka.

Keď už bolo dobre poznať, ktoré kura je sliepočka a ktoré kohútik, začala rátať.

A narátala akurát dvanásť kohútikov. Dvanásť kohútikov, dvanásť bratov od jedného otca i matere. Pochopil gazda, čo vymyslela gazdiná. Zobral jedného dňa kohútiky a poďho na Katrušu. Prišiel až skoro na temeno vrchu. Tam vypustil kohútiky. Bojazlivo zapišťali, keď zbadali, že je mať nie s nimi. Ale potom obhŕkli skalu a začali hrabať.

Práve bola svätojánska noc. Odrazu sa skala otvorila a v nej zažiaril poklad. Samé nové, novučičké kremnické dukáty.

Nabral si ich Detvan, koľko vládal uniesť, a v duchu ďakoval starkému za radu. Ešte chcel pozháňať dukátiky, ale tie všetky zmizli. Možno ostali v skale, ktorá sa s rachotom zatvorila.

Vrátil sa Detvan domov a žil so ženou šťastne. A vraj sa im narodilo dvanásť detí, samé dcéry. Ale tie už nevedeli otvoriť zlatý Jánošíkov poklad.

ÚVOD

Tematický okruh povesť ako prozaický útvar, ktorý je, spoločne s autorskou povesťou Jozefa Horáka Detvan a Jánošíkov poklad, ústrednou témou môjho príspevku, sa vo výkonových a obsahových štandardoch inovovaného ŠVP rámcuje nasledovnými požiadavkami na maximálnu úroveň výkonu žiaka.

Žiak vie:
1. vysvetliť rozdiely medzi povesťou a rozprávkou,
2. priradiť povesti k jednotlivým druhom,
3. rozlíšiť ľudové a autorské povesti,
4. rozlíšiť, čo je v povesti fantastické a čo realistické,
5. abstrahovať a sformulovať hlavnú myšlienku povesti,
6. podrobne reprodukovať 1 regionálnu povesť,
7. vymenovať 3 autorov národných povestí.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného, som štruktúru hodiny zvolila v súlade s prvými piatimi bodmi výkonu žiaka a využila pri nich učebné metódy rozhovoru, výkladu interaktívne obohateného prezentáciou, čítania ukážky s porozumením, osvojovania si nových pojmov pomocou mnou vytvoreného pracovného listu, skupinovej práce a didaktickej hry, v ktorých je do určitej miery zahrnuté i opakovanie predchádzajúcich tematických celkov.

Pri výbere aktivít som sa, ako zástankyňa maximálneho zapojenia žiakov do vyučovacieho procesu, riadila kritériom ich rôznorodosti, no iba do takej miery, aby neabsentovala informačná časť vyučovacej jednotky, čo bolo dôvodom zapojenia aj metódy výkladu, samozrejme, realizovaného vhodnou formou i dĺžkou.

ŠTRUKTÚRA HODINY

V úvode vyučovacej hodiny by som zvolila slovnú dialogickú didaktickú metódu rozhovoru, a to s cieľom overenia si úrovne vedomostí žiakov, ich východiskové poznatky o danej téme, ktoré by mi poskytli bázu pre ďalšie smerovanie hodiny.

Je dôležité, aby sa do rozhovoru zapojilo čo najviac žiakov, v ideálnom prípade celá trieda, a to z dôvodu pestrého spektra ich skúseností s preberanou látkou, rôznorodými podnetmi, s ktorými je možné ďalej v rozhovore pracovať a rozvíjať ich.

Okrem obsahového priebehu rozhovoru je podstatnou časťou aktivity aj prostredie, v ktorom sa žiaci nachádzajú, v našom prípade školská trieda, no i tá poskytuje dostatočný priestor na kreatívne usporiadanie lavíc či posadanie si do kruhu v zadnej časti miestnosti, dodávajúc tak žiakom pocit komornejšej atmosféry, čo môže pôsobiť ako stimul detskej psychiky a dať viac priestoru presadiť sa i žiakom s tichšou povahou.

Otázky koncipované jednoznačne, s prihliadnutím na vek žiakov, by mali pôsobiť motivačne a vyvolať v nich záujem o odpovede.

1. **Stretli ste sa už s pojmom povesť? Ak áno, v akej súvislosti?**
2. **Čo je povesť? Aké slová z literatúry sa vám s týmto pojmom spájajú?**
3. **Aké postavy v povestiach zvyčajne vystupujú?**

4. **O čom príbehy povestí väčšinou sú?**
5. **Poznáte nejakú povesť? Ak áno, skúste ju prerozprávať spolužiakom.**

Náročnosť vyššie uvedených otázok sa stupňuje, a to na základe zapájania rôznych oblastí myslenia žiakov a ich nabádaniu k prvotným abstrakciám, pojmom, s ktorými je možné ďalej pracovať v poradí druhej časti hodiny, vo výklade.

Učivo preberané formou výkladu, čiže hovoreným slovom učiteľa, by som doplnila prezentáciou, v ktorej by bol text zminimalizovaný na pár hlavných oporných bodov danej témy a rámcovaný obrázkami podporujúcimi názornú predstavivosť žiakov.

Začala by som naformulovaním jednoduchej poučky týkajúcej sa povesti ako prozaického literárneho žánru ľudovej slovesnosti. Krátke útvary ľudovej slovesnosti: porekadlá, príslovia, pranostiky, rovnako ako rozprávku, prozaický útvar podobný povesti, žiaci preberali na predchádzajúcich hodinách, z tohto dôvodu by som ich reproduktívne do výkladu zapojila otázkou: **Aké útvary ľudovej slovesnosti, ktoré sme si už spomínali, ešte poznáte?** Po jej zodpovedaní by som pokračovala základným delením povestí na autorské a ľudové spolu s uvedením konkrétnych príkladov a následne prešla ku špecifickejšiemu deleniu na heraldické, miestne a historické, taktiež doplnené o konkrétne príklady povestí. Pri tomto delení by som sa pozastavila a požiadala žiakov, aby si do zošita načrtli tabuľku s tromi stĺpcami, každý z nich venovaný jednému druhu povesti, a do stĺpcov, okrem zapísania kľúčových pojmov spojených so správnym odlíšením povestí, za domácu úlohu ku každému deleniu nakreslili obrázok týkajúci sa toho konkrétneho typu povesti: napr. erb mesta, odkiaľ pochádzajú atď., čím by som zapojila i medzipredmetové vzťahy s výtvarnou výchovou, dávajúc tak priestor pre predstavivosť a kreativitu žiakov.

Tabuľka 5 – Ukážka rozdelenia povestí

HERALDICKÁ **rody, erby**	**MIESTNA** **miesto, prírodná lokalita**	**HISTORICKÁ** **skutočná udalosť, historické postavy**
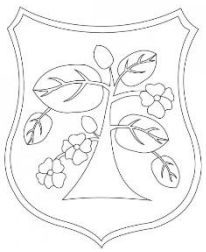		

Učebná metóda výkladu je informačnou základňou celej vyučovacej jednotky, v ktorej zvyčajne prevažuje pasivita žiakov nad ich aktivitou, no neznamená to, že musí dosiahnuť nulovú hodnotu. Je dôležité dať žiakom dostatočný priestor na otázky, ubezpečiť ich, že nerozumieť práve preberanému učivu je v poriadku a žiadna otázka, samozrejme, týkajúca sa danej témy, nie je hlúpou otázkou.

Prechádzajúc od všeobecného ku konkrétnemu, nasledovala by práca s ukážkou povesti Jozefa Horáka Detvan a Jánošíkov poklad, ktorá sa nachádza na začiatku tohto príspevku, a to čítaním nahlas jednotlivých pasáží povesti so snahou zapojiť do tejto aktivity čo najviac žiakov. Pri čítaní by som dbala na správne dýchanie žiaka, plynulosť reči, artikuláciu a dodržiavanie správnej výslovnosti. Na prípadné chyby by som žiaka nekritickým spôsobom upozornila, dávajúc mu tak spätnú väzbu a šancu na zlepšenie.

Po prečítaní ukážky by som sa ku nej vrátila otázkami a úlohami zameranými na porozumenie textu a zapojenie už nadobudnutých vedomostí žiakov z dejepisu a geografie.

1. **Názov povesti obsahuje i zmienku o Jánošíkovi, viete, kto to bol? Počuli ste už o ňom?**
2. **Vymenujte hlavné a vedľajšie postavy povesti.**
3. **Kde sa odohráva ukážka? Príďte k tabuli a miesta ukážte na mape Slovenska.**
4. **V ukážke sa nachádzajú slová ako tanistra, krpôčka, dukáty. Viete, čo jednotlivé slová znamenajú?**
5. **Aká je, podľa vás, hlavná myšlienka prečítanej povesti?**
6. **Svojim spolužiakom prerozprávajte dej ukážky vlastnými slovami.**

Pri piatej položenej otázke nie je relevantné uznať iba jednu správnu odpoveď, presne naformulovanú myšlienku upravenú učiteľom a žiakmi iba zapísanú do zošita, ale dať im priestor na jej vlastnú realizáciu, a to z dôvodu rôznych interpretácií ukážky žiakmi a jej lepšieho zapamätania si. Samozrejme, je potrebné ich námety usmerňovať, aby neskĺzavali do nadinterpretácie textu.

Prebratie nového učiva a oboznámenie sa s novými pojmami je po zodpovedaní vyššie uvedených otázok ukončené a do popredia vyučovacej jednotky sa dostávajú reproduktívne učebné metódy realizované aktivitami samostatnej práce v podobe pracovného listu a skupinovej práce v podobe didaktickej hry.

Mnou vytvorený pracovný list má dve strany, prvá z nich je venovaná opakovaniu tematického okruhu rozprávky preberaného na predchádzajúcej hodine a druhá nadväzuje na prečítanú ukážku autorskej povesti s cieľom upevnenia nových literárnych pojmov. Žiaci počas vypĺňania úloh pracujú s ukážkou, v prípade opakovania starého učiva bezprostredne vychádzajú z už nadobudnutých poznatkov a nepracujú so zošitom či učebnicou. Čas vyhradený na vypĺňanie pracovného listu je možné prispôsobiť šikovnosti žiakov v triede, no ja by som stanovila časový limit maximálne 15 minút. Ukážka pracovného listu sa nachádza na obrázku č. 1 a č. 2 nižšie.

Pri tvorení pracovného listu som sa zamerala na jeho farebnosť, rôznorodosť a vhodnú časovú náročnosť úloh, pokyny som sa snažila formulovať jednoznačne a primerane k veku žiakov.

Po uplynutí časového limitu vyhradeného na vypracovávanie zadaných úloh by som si so žiakmi jednotlivé zadania prešla a problémové javy zopakovala, poprípade znovu vysvetlila.

Obrázok 1 – Pracovný list na tému porovnanie rozprávky a povesti

DETVAN A JÁNOŠÍKOV POKLAD

Úloha č. 1: Na základe ukážky roztrieďte postavy na reálne (vyznačte modrou farbou) a fantazijné (vyznačte červenou farbou).

Detvan **Jánošík** **Detvanova žena** **Starček**

Úloha č. 2: Zakrúžkujte z nasledujúcich obrázkov jeden, ktorý charakterizuje druh povesti Detvan a Jánošíkov poklad, a svoj výber zdôvodnite.

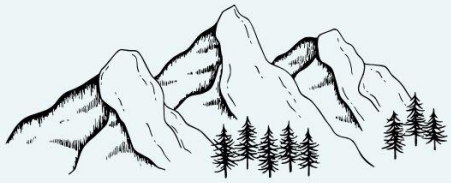

Úloha č. 3: Overte správnosť tvrdenia a svoje zistenia podložte ukážkou:

Autor Jozef Horák sa pri písaní povesti Detvan a Jánošíkov poklad inšpiroval ľudovou povesťou.

Obrázok 2 – Pracovný list na tému Detvan a Jánošíkov poklad

Druhou reproduktívnou metódou je realizácia didaktickej hry pomocou skupinovej práce. Žiakov by som náhodným spôsobom losovania rozdelila do troch päťčlenných heterogénnych skupín a každej skupine pridelila jednu časť literárnej kompozície: úvod, jadro alebo záver. Žiaci by v ukážke mali tieto časti literárnej kompozície rozpoznať a každá skupina by mala byť schopná svoju časť textu dramaturgicky spracovať do scenára. Žiaci by si následne zvolili jedného hovorcu skupiny, ktorý by scenár nahlas prečítal pred spolužiakmi. Ak by výtvory žiakov obsahovo i formálne spĺňali kritériá scenára, bolo by možné uvažovať o realizácií scenára formou inscenácie. Skupiny by som opäť zlúčila a hlasovaním by si sami žiaci vybrali, ktorí z nich si zahrajú ústredné postavy povesti a zhmotnia tak príbeh Jozefa Horáka Detvan a Jánošíkov poklad.

Skupinová a samostatná práca sú výrazne odlišnými učebnými metódami, čo bolo dôvodom pre ich zaradenie do štruktúry vyučovacej hodiny. Žiakov som chcela postaviť do situácie, keď sa v podobe samostatnej práce musia spoliehať iba na svoje individuálne schopnosti a vedomosti a následne pri tvorbe scenára v skupinovej práci dokázať efektívne spolupracovať a komunikovať za účelom úspešného dosiahnutia požadovaného výsledku, a to i so spolužiakmi, s ktorými bežne v triede neinteragujú, čo by bolo možné vďaka náhodnému heterogénnemu usporiadaniu členov skupín.

Výstupy skupinovej práce, žiakmi vytvorené scenáre, ďalej spracované v didaktickej hre – inscenácii, by do vyučovacieho procesu priniesli jeho zásadné zdynamizovanie, čo by mohlo byť prospešné pre celkové psychické napätie žiakov a klímu triedy.

Zavŕšením vyučovacieho bloku je zadanie domácej úlohy koncipovanej s prihliadnutím na rozvíjanie schopnosti hľadania informácií v internetovom prostredí, zdokonalenie žiakov pri práci s relevantnými a dôveryhodnými zdrojmi poznatkov, samozrejme, v súvislostiach týkajúcich sa preberaného tematického okruhu. Domáca úloha poskytuje vhodný podklad na prvotnú reproduktívnu aktivitu na začiatku ďalšej vyučovacej jednotky. Jej znenie je nasledovné:

Pomocou internetu vyhľadajte 3 ďalšie autorské povesti od rôznych autorov a pri ich čítaní si všímajte motívy prebrané z ľudových povestí, spoločne so základnými informáciami o autorovi si ich zaznačte do zošitov.

ZÁVER

Je mi zrejmé, že vyššie uvedené aktivity nie sú učiteľom realizovateľné za jednu vyučovaciu jednotku z dôvodu ich časovej náročnosti, preto je možné niektoré z nich nahradiť časovo menej náročnejšími a jednoduchšími aktivitami súvisiacimi s tematickým okruhom a mnou uvádzané učebné metódy pokladať iba za inšpiráciu. Ja som sa pri ich tvorbe riadila kritériom rôznorodosti dynamiky vyučovacieho bloku, zapájania odlišných oblastí myslenia žiakov, snahou o medzipredmetové prepájanie a rozvoj ich sociálnych zručností v oblasti komunikácie so svojimi spolužiakmi a učiteľom.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

KOŽUCHOVÁ, Mária – KORČÁKOVÁ, Eva. Využitie didaktické hry. In: *Komenský,* roč. 122, 1998, č. 5/6, s. 104 – 106. ISSN 0323-0449.

ONDOVČÁKOVÁ, Katarína. *Výber slovenských povestí vhodných na prednes*. Hornozemplínska knižnica [online]. Dostupné na: <https://kniznicavranov.sk/wp-content/uploads/2021/01/bal%C3%AD%C4%8Dek-povest%C3%AD-na-prednes-1.pdf>. [cit. 2025-01-06].

Štátny vzdelávací program. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/slovensky_jazyk_a_literatura_isced2.pdf>.

VITÉZOVÁ, Eva. Žánrová charakteristika povesti v kontexte literárneho vzdelávania. In: *Vyučovanie literatúry pre 21. storočie* [online]. Dostupné na: <https://7df6ec12f8.clvaw-cdnwnd.com/f1163102c0d0e0a3aae255c61d630629/200004065-70f2271e59/TL21c%20-%20Vitezova2.pdf>. [cit. 2025-01-06].

ZAKOPANÝ MEČ POD ZOBOROM

Bc. Martina Hrebeňárová

Veková skupina detí: 10 – 11 rokov

Ročník: 5. ročník

Téma: Povesti, Zakopaný meč pod Zoborom

Vzdelávacie ciele: Žiak vie správne určiť znaky rozprávky a povesti a dokáže určiť medzi rozdiely nimi.

Žiak ovláda rozdelenie povestí podľa autora a ich druhu, resp. témy.

Žiak je schopný na základe ukážky identifikovať znaky povesti.

Žiak pozná autorské povesti, napr. od Jozefa Cígera-Hronského.

Vyučovacie metódy a formy práce: metóda Vennovho diagramu, čítanie nahlas, diskusia, brainstorming, video, tvorivé písanie

Vyučovacie pomôcky: učebnica *Literatúra 5 v pohode*, učebnica *Literárna výchova 5*, príp. kópia ukážky, mapa, tabuľa, prezentácia, video, papier / zošit

Časový rozsah činnosti: administratívne činnosti (5 minút)

opakovanie (10 minút)

rozdelenie povestí – nová téma (10 minút)

čítanie ukážky (5 minút)

úlohy k úryvku (13 minút)

zadanie domácej úlohy (2 minúty)

Štruktúra hodiny

Na našej vyučovacej hodine budeme vychádzať z toho, že žiaci už majú základné informácie o povestiach. Preto po úvodnej administratívnej časti a prípadnom krátkom preskúšaní jedného alebo viacerých žiakov začneme opakovaním. Tu budeme vychádzať z vedomostí, ktoré žiaci nadobudli z novej učebnice. Avšak nechceme opakovať len štýlom otázka, odpoveď. Preto použijeme zaujímavejšiu a z nášho pohľadu aj efektívnejšiu metódu Vennovho diagramu. Prostredníctvom neho si tak precvičíme a zopakujeme nielen informácie o povestiach, ale aj o ľudových rozprávkach. A zároveň zistíme aj ich spoločné znaky. Výsledkom by mala byť takáto jednoduchá schéma:

Obrázok 3

Opakovanie budeme realizovať nasledujúcim spôsobom. Na úvod si na bočné krídla tabule napíšeme pojmy rozprávka a povesť. Opýtame sa žiakov, čo o týchto dvoch žánroch vedia. Ich odpovede budeme zapisovať. V prípade chýbajúcich informácií alebo na zistenie podrobností môžeme žiakom položiť doplňujúce otázky. Očakávame, že by sme mali dostať približne takéto odpovede: *„Rozprávky: vymyslený príbeh, šírené ústnym podaním, neznáme miesto a čas, dobro víťazí nad zlom, magické čísla, ustálené formulky na začiatku a na konci, nadprirodzené vlastnosti postáv. Povesti: reálny základ, konkrétne miesto a čas, šírené ústnym podaním, konkrétne a často známe postavy, nadprirodzené vlastnosti postáv, krátky rozsah a magické čísla.“* Teraz si na tabuľu nakreslíme dva veľké kruhy, ktoré sa navzájom prekrývajú a vzniká v nich spoločný priestor. Ideálne by bolo, keby boli kruhy farebne odlíšené. Do vnútra každého z nich na vrch napíšeme názov. Zelený bude predstavovať rozprávky, modrý povesti. Ešte raz si spolu všetko zosumarizujeme, prepíšeme do schémy a zaradíme k príslušným žánrom. Zároveň však prídeme na to, že niektoré pojmy sa nám opakujú. Preto ich napíšeme do prekrývajúcej sa časti.

Takto si so žiakmi vytvoríme vstup k novému učivu. V ňom nadviažeme na základné informácie o povestiach. Zaoberať sa tento raz budeme rozdelením povestí. Začneme rozdelením

podľa autora. Opäť tu využijeme rozprávky. Položíme žiakom otázku, ako z hľadiska autora rozdeľujeme rozprávky. Dostaneme očakávanú odpoveď – ľudové a autorské. Na to im povieme, že rovnako sa rozdeľujú aj povesti.

Druhý spôsob delenia, ktorý uvedieme, je rozdelenie podľa tém, teda podľa toho, o čom hovoria. Týchto delení je viac, preto sa budeme pridržiavať toho v učebnici. Pri výklade si môžeme pomôcť aj štúdiou profesorky Evy Vitézovej *Žánrová charakteristika povesti v kontexte literárneho vzdelávania* [2]. Napíšeme na tabuľu 2 pojmy: miestne a historické. Spýtame sa žiakov, o čom podľa nich budú takéto povesti. Po krátkej diskusii, príp. brainstormingu, si ich vlastnosti zhrnieme a ozrejmíme. Uvedieme žiakom nasledovné informácie. *Miestne povesti sa viažu k istej lokalite (vysvetľujú vznik miest, pomenovania riek, vrchov skalísk), do tejto skupiny patria aj povesti o hradoch a zámkoch. Historické povesti opisujú významné udalosti národných dejín a sú prameňom poznania našej minulosti, patria sem povesti z veľkomoravského obdobia (o kráľovi Svätoplukovi), povesti o Tatároch a Turkoch, o kráľovi Matejovi, povesti so zbojníckou tematikou, najmä o Jurajovi Jánošíkovi, Tomášovi Uhorčíkovi, Ilčíkovi, Hrajnohovi a Jakubovi Surovcovi.*"[3] Tieto informácie si žiaci môžu následne prepísať do zošita ako jednoduché a stručné poznámky. Možnosťou je aj príprava týchto informácií v podobe prezentácie.

Po teoretickej časti prejdeme na konkrétnu ukážku. Využijeme ukážku zo staršej učebnice *Literárna výchova 5 – Zakopaný meč pod Zoborom*. Už hneď po prvom prehliadnutí textu očami zistíme, že ide o historickú povesť, ktorá je zároveň autorského charakteru. Všimnúť si môžeme autora alebo meno kráľa Svätopluka.

V krátkosti žiakom povieme aj niečo o autorovi, ktorým je v tomto prípade Jozef Cíger-Hronský. Už na prvom stupni sa s ním mohli stretnúť pri čítaní jeho diel pre deti a mládež ako napríklad *Smelý Zajko, Smelý Zajko v Afrike, Budkáčik a Dubkáčik* alebo *Tri múdre kozliatka*.

Pred tým, ako si text prečítame, budeme pracovať s obrázkom a názvom. Prostredníctvom obrázku zistíme, čo si žiaci myslia, resp. aké majú predstavy o téme a postavách príbehu. A zároveň aj o historickom období. Druhá informácia, na ktorú sa zameriame je názov. V ňom sa vyskytuje geografický názov Zobor. Spýtame sa, či vedia, čo to je a kde sa nachádza. Po vysvetlení žiakom ukážeme vrch Zobor aj na mape. Popri tom im povieme, v čom bolo toto miesto v minulosti významné. Napríklad, že na vrchu Zobor sa nachádzal pravdepodobne najstarší kláštor, ktorý nechal vybudovať samotný Svätopluk[4], alebo že tu vznikli najstaršie písomné pamiatky z nášho územia Zoborské listiny z rokov 1111 a 1113. [5]

Až teraz prejdeme na samotné čítanie ukážky, ktoré vykonáme spoločne. Text uvedieme do *Prílohy 1*. Počas neho budeme pracovať aj so slovníkom nových či neznámych pojmov spísaných na konci. Hneď po ňom sa vrátime k úvodným asociačným otázkam a zistíme, či sa ich nápady zhodovali s textom. Následne prejdeme na prácu s niektorými otázkami z učebnice. Otázka číslo 2

---

[2] Dostupné na: <https://7df6ec12f8.clvaw-cdnwnd.com/f1163102c0d0e0a3aae255c61d630629/200004065-70f2271e59/TL21c%20-%20Vitezova2.pdf>.

[3] SVITEKOVÁ, Renáta. *Literatúra pre 5. ročník ZŠ.* Košice : TAKTIK – vydavateľstvo, s. r. o., 2021, s. 60.

[4] LABANC, Peter – TIBENSKÝ, Martin – RÁBIK, Vladimír. *Slovenské stredoveké dejiny 1.* Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, s. 52.

[5] LABANC, Peter – TIBENSKÝ, Martin – RÁBIK, Vladimír. *Slovenské stredoveké dejiny 1.* Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, s. 46.

zisťuje, či sa povesť žiakom páčila a aké pocity v nich vyvolala. Tiež ich vyzveme, aby vyhľadali časti, ktoré vzbudzujú pocity tajomna.[6]

Po týchto otázkach skúsime zistiť, či žiakom táto povesť pripomína iný známy príbeh svetovej literatúry, ktorý tiež môžeme zaradiť medzi historické povesti. Ak žiaci budú vedieť, tak prostredníctvom nich, ak nie, tak našou cestou im predstavíme príbeh o meči anglického kráľa Artuša.

Veľmi dobré a vhodné je rozvíjanie medzipredmetových vzťahov. V tomto prípade je najvhodnejšie prepojenie s dejepisom, vzhľadom na druh povesti. K tomu nám poslúži ďalšia pripravená otázka. Tá smeruje k informáciám o hlavnej postave. Ňou je skutočný a významný panovník Veľkomoravskej ríše Svätopluk. Keďže žiaci už na prvom stupni v rámci vlastivedy preberali v skratke dejiny Slovenska, zistíme, čo si o ňom pamätajú.

Pri informáciách o Svätoplukovi je vhodné doplniť a zdôrazniť niekoľko informácií. Vládcovia Veľkej Moravy mali počas svojej vlády titul knieža. Takýto titul pri Svätoplukovi nájdeme v učebniciach dejepisu pre základné ako aj stredné školy. Preto by sa mohlo zadať, že je jeho titul v diele nesprávny. Avšak odborná literatúra pripisuje Svätoplukovi aj titul kráľa. Napríklad *Slovenské stredoveké dejiny I* napísané členmi Katedry histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave zmieňujú tento dôležitý fakt: *„Pápež Ján VIII. označil Svätopluka za svojho duchovného syna a celú Veľkú Moravu vzal pod ochranu sv. Petra. V praxi to znamenalo, že Svätoplukova ríša sa pred pápežskou kúriou dostala na úroveň Východofranskej ríše. To sa odrazilo aj v titulovaní Svätopluka ako kráľa v pápežskom liste v roku 885 a neskôr aj v kronike Reginona z Prumu.“* [7] Tiež je vhodné žiakom vysvetliť, že Svätopluk nebol slovenským vládcom. Slováci totiž v tej dobe ešte neexistovali. Boli súčasťou Veľkej Moravy, ktorú tvorili Slovania. K nim môžeme okrem Slovákov zaradiť aj iné dnešné národy, napr. Čechov, Poliakov, Slovincov, Chorvátov, Lužických Srbov a pod. Preto Svätopluka považujeme za vládcu Slovanov.

Nezabudneme ani na prepojenie so slohovou výchovou. K tomu nám poslúži úloha zameraná na opis hlavnej postavy a jej meča spolu s jeho vlastnosťami. V prípade dostatočného množstva času vieme a môžeme zapojiť aj výtvarnú výchovu a kráľa Svätopluka nakresliť. Prípadne je možné túto aktivitu po dohode s vyučujúcim realizovať aj na hodine výtvarnej výchovy.[8]

V ďalšej časti si zopakujeme a precvičíme prácu s osnovou, ktorá je vhodná na rýchlu a jednoduchú sumarizáciu deja. Tu môžeme aplikovať dva postupy. Prvým (a z nášho pohľadu vhodnejším postupom) je opäť práca s úlohou z učebnice. V nej sú vpísané niektoré body. Úlohou žiakov je ich samostatne doplniť, a tým ju zároveň dokončiť. Konkrétne predpripravené body uvedieme v *Prílohe 2.*[9] Druhou možnosťou je inšpirácia z prezentácie Melánie Grockej dostupnej na portáli Zborovňa (<https://www.zborovna.sk/d/407501>). Tá osnovu diela už vopred pripravila. Úlohou žiakov je len jej správne usporiadanie. Takýto spôsob práce je z nášho pohľadu

---

[6] KRAJČOVIČOVÁ, Jarmila. *Literárna výchova pre 5. ročník základných škôl*. Bratislava : Združenie EDUCO, 2018, s. 91.

[7] LABANC, Peter – TIBENSKÝ, Martin – RÁBIK, Vladimír. *Slovenské stredoveké dejiny 1.* Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, s. 22.

[8] KRAJČOVIČOVÁ, Jarmila. *Literárna výchova pre 5. ročník základných škôl*. Bratislava : Združenie EDUCO, 2018, s. 91.

[9] KRAJČOVIČOVÁ, Jarmila. *Literárna výchova pre 5. ročník základných škôl*. Bratislava : Združenie EDUCO, 2018, s. 91.

jednoduchší, preto ho možno poskytnúť najmä žiakom s inklúziou či rôznymi poruchami. Autorka nám k dispozícii dáva tieto body:

- Smrť tajomného brata (kráľa Svätopluka)
- Život medzi mníchmi v kláštore
- Osamelý jazdec na kláštornej ceste
- Noc v lese
- Tajomný cvengot Svätoplukovho meča, keď Svätoplukov národ viedol vojnu za slobodu
- Osamelý jazdec prichádza do kláštora ako obyčajný pútnik

Žiakov necháme samostatne pracovať a vytvoriť nasledovné správne poradie:

- Osamelý jazdec na kláštornej ceste
- Noc v lese
- Osamelý jazdec prichádza do kláštora ako obyčajný pútnik
- Život medzi mníchmi v kláštore
- Smrť tajomného brata (kráľa Svätopluka)
- Tajomný cvengot Svätoplukovho meča, keď Svätoplukov národ viedol vojnu za slobodu

Nasledujúcou úlohou sa vrátime na začiatok hodiny k rozprávkam. Porovnáme si dej povesti s dejom rozprávky. Môžeme sa pozrieť aj na to, čo má táto povesť s ňou spoločné. Či zistiť, v ktorom z literárnych útvarov sa dej opakuje a stupňuje. [10]

Na záver hodiny, pokiaľ nám ostane čas a máme prístup k internetu, prípadne na domácu úlohu, sa žiaci zahrajú na autora povestí a skúsia napísať vlastnú miestnu alebo historickú povesť. V tomto prípade sa fantázie medze nekladú. Dej môže byť doplnený akýmikoľvek nadprirodzenými vlastnosťami či prvkami. Avšak nesmú zabúdať na základné vlastnosti povesti, ktorými sú reálne miesta, udalosti či postavy. Ideálne by bolo, keby sa zamerali na región/oblasť, v ktorom žijú.

[10] KRAJČOVIČOVÁ, Jarmila. *Literárna výchova pre 5. ročník základných škôl*. Bratislava : Združenie EDUCO, 2018, s. 91.

Príloha 1

V kláštore pod Zoborom, ktorý kráľ Svätopluk bol pred niekoľkými rokmi zbudoval, mnísi práve zažínali sviece a zatvárali brány, lebo sa už zvečerievalo, keď tu na kláštorskú cestu sa dostal osamotený jazdec. Jazdec sa niesol na peknom koni, ale kôň bol už veľmi ustatý; bolo na ňom vidieť, že prekonal dlhú cestu. Ani sám jazdec nebol inakší: dlhá jazda ho zmorila, i keď bol mocný chlap a bolo badať, že je naučený sedávať na koni.

Pripásaný mal krásny dlhý meč. Hoci sa stmievalo, rukoväť meča sa predsa často zablysla, lebo bola zlatá, vykladaná drahými kameňmi.

Jazdec bol v tie časy už za kláštorom na horskej ceste a poháňal svojho koňa, aby sa čím hlbšie dostal do hory, pokým sa ukážu hviezdičky na oblohe. Keď sa dostal na odľahlú čistinku, kde ľudská noha sotva vkročila, zosadol z koňa, priviazal ho o starý dub a začal rozkladať oheň. O chvíľu sa skúdolil dym a ražde sa rozhorelo.

Iba pri svetle vatry bolo vidieť, že jazdec nie je poslom, ani obyčajným pútnikom. Drahé šaty priliehali na statnú postavu, rúbenie a sponka plášťa sa blyšťala, ba aj ostrohy mal pozlátené. Sotva sa rozhorela osamotená vatra, o niekoľko krokov rozložil druhú a dlho stál medzi dvoma ohňami ako socha so skríženými rukami, iba kedy-tedy zatriasli sa mu vlasy, čo mu padali až na plecia.

Pred svitaním, keď vyšla zornička, priviedol koňa medzi dva ohne a tam ho zaklal.

Meč a všetky drahocennosti zo seba zahrabal hlboko pod pahrebu, a keď vrcholec Zobora pozlátilo slnko, ako obyčajný pútnik sa vracal ku kláštoru.

89

Obrázok 4

— Otvorte, prichodí priateľ, pútnik bez zbrane!

— Čo si žiada u nás náš priateľ? — pýtali sa mnísi.

— Chcem byť vaším bratom a ostať medzi vami.

Mnísi mu otvorili vráta, dlho sa však radili, či ho naozaj prijať medzi seba.

Predložili mu posvätné knihy; vysvitlo, že je veľmi múdry, i prijali ho onedlho za svojho brata.

A dlho v kláštore žil, až mu obeleli vlasy.

Iba keď umieral, prezradil mníchom:

— Ja som kráľ Svätopluk.

A hneď aj dokonal.

Traja mnísi, čo jeho priznanie počuli, akoby onemeli, nepovedali ani slova, iba veľký smútok rozkázali po celom kláštore, a keď sedem ráz zapadlo slnko, tí traja v čistom plátne vyniesli obaleného kráľa Svätopluka a niesli ho, až kým nedošli na samé temeno Zobora.

Tam ho uložili do hrobu z kresaného kameňa.

Nad hrobom nespravili mohylu, iba ploský biely kameň uložili na to miesto. Na kameni všetci traja prisahali, že nikomu neprezradia, koho pochovávali, keď bola taká jeho žiadosť.

I nikto nevedel, koho mnísi pochovali na temene vrchu, iba keď Svätoplukov národ viedol vojnu za slobodu, ľudia zavše počuli čudný cvengot spod zeme okolo Zobora.

To vtedy zacvendžal Svätoplukov zakopaný meč.

Obrázok 5

A keď sa kedykoľvek nájde smelý junák, čo pôjde za hlasom hľadať meč, ľahko ho môže nájsť, a potom smelo môže viesť národ do boja, zvíťazí aj nad najväčším nepriateľom.

Ba mnohí naši hrdinovia ho vraj už aj našli, i víťazili, a po víťazstve ho zase uložili naspäť na neznáme miesto, aby mohol naveky zacvendžať, keď bude sloboda Svätoplukovho národa ohrozená.

Obrázok 6

Príloha 2

1. Pri kláštore pod Zoborom sa zjavil osamelý jazdec.
2. Bol opásaný vzácnym mečom.
4. Jazdec je odetý v drahých šatách, má zlaté šperky, pozlátené ostrohy.
6. Meč a drahocennosti zahrabal pod pahrebu.
8. Neznámy žil v kláštore až do staroby.
11. Odvtedy zakopaný meč pod Zoborom zacvendží, keď národ vedie boj za slobodu.

Obrázok 7

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

KRAJČOVIČOVÁ, Jarmila. *Literárna výchova pre 5. ročník základných škôl.* Bratislava : Združenie EDUCO, 2018. ISBN 978-80-85674-61-3.

LABANC, Peter – TIBENSKÝ, Martin – RÁBIK, Vladimír. *Slovenské stredoveké dejiny 1.* Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013. ISBN 978-80-8082-599-7.

SVITEKOVÁ, Renáta. *Literatúra pre 5. ročník ZŠ*. Košice : TAKTIK – vydavateľstvo, s. r. o., 2021. ISBN 978-80-8180-228-1.

Bc. Damián Demčík

Veková skupina detí:	10 – 11 rokov
Ročník:	5. ročník ZŠ
Téma:	Navrátilova *Óda na kľúčovú dierku* vo výučbe slovenského jazyka a literatúry
Vzdelávacie ciele:	1. Žiak dokáže plynule so správnou výslovnosťou prečítať literárny text. 2. Žiak vie na základe pomocných otázok reprodukovať obsah prečítanej literárnej ukážky. 3. Žiak dokáže odlíšiť prózu od poézie, pozná štruktúru básne, vie identifikovať verš, strofu a dokáže v texte rozlíšiť hlavné myšlienky od vedľajších. 4. Žiak dokáže vyjadriť svoj názor na prečítaný text a je schopný pracovať v skupine.
Vyučovacie metódy a formy práce:	tvorba pojmovej mapy, skupinová práca, práca s textom, reprodukcia, interpretácia, diskusia, vlastná tvorba
Vyučovacie pomôcky:	text básne, školská tabuľa, interaktívna tabuľa
Časový rozsah činnosti:	jedna vyučovacia hodina (možnosť rozložiť aj do dvoch vyučovacích hodín)
Štruktúra hodiny:	1. Pojmová mapa – metóda voľných asociácií 2. Tvorba Jána Navrátila 3. Metóda doplňovania 4. Práca s textom básne + skladanie textu 5. Otázky na diskusiu a zamyslenie 6. Tvorivé úlohy 7. Záver

ÚVOD

V tomto príspevku sa budem venovať básni *Óda na kľúčovú dierku* od Jána Navrátila. Báseň sa nachádza napríklad v zbierke *Námorník na suchu* (1980), ktorá obsahuje humorné básničky inšpirované životom detí.[11] Báseň je určená pre žiakov 5. ročníka základnej školy. Pri tvorení jednotlivých úloh som vychádzal zo Vzdelávacích štandardov ŠPU s cieľom naplniť kľúčové kompetencie a dosiahnuť požadovaný výkon žiaka počas vyučovania. Keďže táto báseň nie je rozsahovo náročná, snažím sa žiakom poskytnúť veku primerané úlohy, ktoré ich aktivizujú. Dôraz kladiem predovšetkým na aktívnu prácu s textom, rozvoj čítania s porozumením, rozvoj predstavivosti a pomocou sady rôznych otázok sa usilujem u detí vzbudiť záujem o báseň. Mojím primárnym cieľom je, aby žiaci boli aktívni, nebáli sa pracovať s textom a odpovedať na otázky, chcem, aby vyjadrili svoj názor na text, zaujímam sa o to, ako mu oni sami rozumejú. Preto začínam hodinu využitím metódy voľných asociácií a postupne prechádzam k samotnej básni a otázkam, ktoré sa s ňou spájajú, teda postupne zvyšujem náročnosť. Snažím sa rozvíjať detskú fantáziu, nechcem dospieť k jednotnému názoru na báseň, práve naopak, cieľom je pochopiť subjektivitu a pohľad detského čitateľa na text.

POJMOVÁ MAPA

V úvode vyučovacej hodiny by som žiakov rozdelil do niekoľkých skupín. Každá skupina by dostala papier a ich cieľom by bolo skúsiť napísať čo najviac znakov, ktorými sa podľa nich vyznačuje detská literárna tvorba. Mohli by to robiť napríklad vo forme pojmovej mapy. Po piatich minútach by som na tabuľu načrtol pojmovú mapu a z každej skupinky vyzval jedného zástupcu, aby prišiel napísať niektoré znaky, ktorými sa podľa neho vyznačuje tvorba pre deti. Týmto spôsobom by som žiakov aktivizoval už v úvode hodiny, ja by som zatiaľ zostal v úzadí a žiakov prípadne iba usmerňoval. Akceptoval by som ich odpovede, v prípade, že by im úloha robila väčšie problémy, bol by som im nápomocný. Nejde mi o hľadanie správnych odpovedí – nehodnotím, čo žiaci napísali, chcem iba zistiť, aké asociácie sa im spájajú s detskou literárnou tvorbou a či vedia vymenovať aspoň nejaké charakteristiky tejto tvorby.

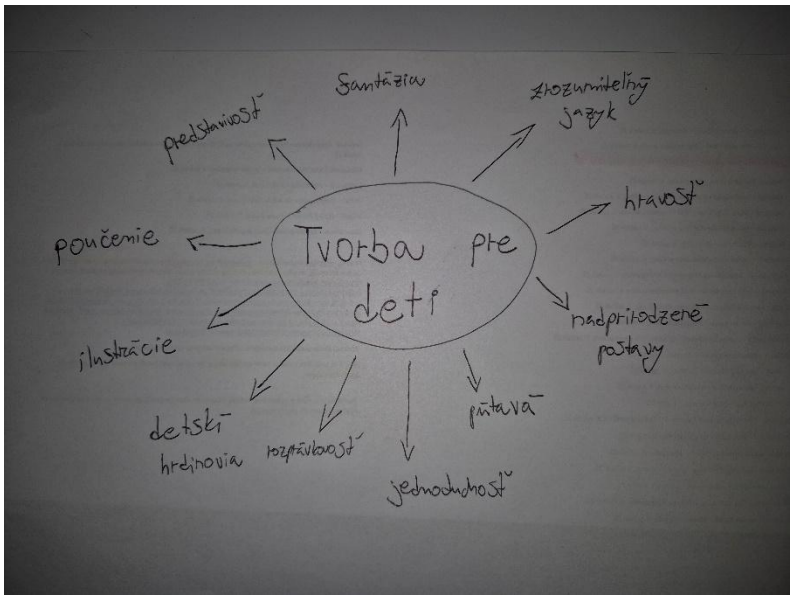

Obrázok 8 – Pojmová mapa

TVORBA JÁNA NAVRÁTILA

Po úvodnej aktivite by som žiakov v krátkosti oboznámil so životom a tvorbou Jána Navrátila. Využil by som interaktívnu tabuľu a premietol na nej krátku prezentáciu o Jánovi

[11] Ján Navrátil. In: *Spolok slovenských spisovateľov* [online]. Dostupné na internete: <https://www.spolok-slovenskych-spisovatelov.sk/products/navratil-jan/>.

Navrátilovi. Narodil sa 13. mája 1935 v Seredi a zomrel 19. februára 2024 v Galante. Študoval na gymnáziu v Galante, neskôr na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave. Po štúdiu pôsobil ako učiteľ na viacerých školách, od roku 1971 bol profesionálnym spisovateľom. Knižne debutoval básnickou zbierkou s názvom *V záhradke a za záhradkou* (1963). Je napríklad autorom knihy veršov *Cestovanie s orangutánom*, zbierky *Ďuro Truľo a Figliari*, knihy básní pre dospievajúcu mládež *Diskotéka L*, knihy rozprávok zo života súčasných detí *Kamzík a bambus* a mnohých iných.[12] Ján Navrátil je známy svojou tvorbou pre deti a mládež, za ktorú bol viacnásobne ocenený doma i v zahraničí. Je zapísaný na Čestnej listine H. Ch. Andersena, je aj dvojnásobným laureátom ceny Najlepšia detská kniha (1996, 2004), ktorú udeľuje BIBIANA – Medzinárodný dom umenia pre deti.[13] Na interaktívnej tabuli by som žiakom premietol niekoľko titulov od Jána Navrátila a pýtal by som sa ich, ktorá kniha ich najviac zaujala (vizuálne/názvom) a boli by ochotní si ju možno aj prečítať.

Obrázok 9 – Knihy od Jána Navrátila

Po mojom stručnom výklade by som si overil, či žiaci rozumejú pojmu knižný debut. Vysvetlil by som im, že pod debutom rozumieme prvé umelecké vystúpenie daného človeka, teda v literatúre to znamená prvé dielo alebo zbierka, ktorú autor vydá.

Potom by som im položil otázku, či už niekedy počuli o BIBIANE. V krátkosti by som im predstavil túto inštitúciu. Ide o medzinárodný dom umenia pre deti, ktorý sa orientuje na umeleckú tvorbu určenú deťom a mládeži. Sprístupňuje deťom umenie rôznymi netradičnými formami, spolupracuje s rôznymi umelcami, spisovateľmi. Organizuje besedy s autormi, výstavy,

[12] Ján Navrátil. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na internete: <https://www.litcentrum.sk/autor/jan-navratil>.
[13] Ján Navrátil. In: *Spolok slovenských spisovateľov* [online]. Dostupné na internete: <https://www.spolok-slovenskych-spisovatelov.sk/products/navratil-jan/>.

rôzne programy pre deti, podporuje aktivity na podporu čítania, prezentuje deťom zaujímavé publikácie, snaží sa v deťoch vzbudiť záujem o knihy aj v dnešnej digitálnej dobe.[14]

Následne by som žiakom na interaktívnej tabuli premietol stručné poznámky a vyzval ich, aby si ich zapísali do zošita.

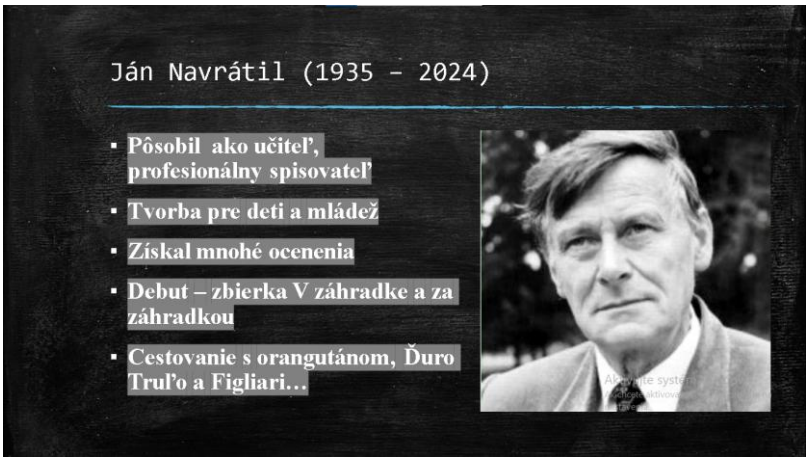

Obrázok 10 – Poznámky

METÓDA DOPLŇOVANIA

Žiakom rozdám papieriky s nedokončenými vetami a ich úlohou bude tieto vety doplniť. Týmto spôsobom si zopakujeme poznatky o základných literárnych pojmoch, následne si to môžu aj vložiť/vlepiť do poznámok:

Medzi základné literárne druhy patria _____, _____ a _____.

Poznáme dve literárne formy, a to _____ a _____.

Za literárny žáner môžeme považovať napríklad _____, _____ alebo _____.

Verš je _____.

Strofa je _____.

Zvuková zhoda dvoch alebo viacerých slabík na konci verša sa nazýva _____.

Delenie rýmov:

AABB = _____ rým

_____ = striedavý rým

ABBA = _____ rým

_____ = prerývaný rým

[14] Bibiana. In: *BIBIANA – Medzinárodný dom umenia pre deti* [online]. Dostupné na internete: <https://www.bibiana.sk/sk/informacie-pre-navstevnikov/o-bibiane/o-bibiane/o-bibiane/o-bibiane>.

PRÁCA S TEXTOM BÁSNE

So žiakmi by som si na začiatok prečítal celú báseň *Óda na kľúčovú dierku*. Kládol by som dôraz na plynulé čítanie a správnu výslovnosť. Následne si so žiakmi rozoberieme jednotlivé časti básne, zameriame sa na formu básne, ale predovšetkým na jej obsah.

Najprv teda otázky zamerané na vonkajšiu štruktúru textu. Žiakov budem vyvolávať. Spýtam sa ich na literárny druh a literárnu formu. Vyzvem ich, aby určili, z koľkých veršov a strof sa skladá báseň. Následne sa spýtam na druh a schému rýmu, ktorý sa v básni nachádza. Ide o združený rým. Za úlohu budú mať tiež vo veršoch vyhľadať slová, ktoré sa rýmujú.

V ďalšej časti som pripravil sadu otázok, ktoré by som žiakom mohol položiť. Týkajú sa už primárne samotného obsahu básne. Sú zamerané na interpretáciu textu či čítanie s porozumením. Pomocou nasledujúcich otázok sa tiež dostanem k vysvetleniu, prečo túto báseň môžeme zaradiť do poézie nonsensu. Žiakom to však nepoviem priamo, dopracujeme sa k tomu postupne, najmä ich vlastnou aktivitou.

Na začiatok sa žiakov spýtam, či vedia, čo znamená slovo óda, ktoré sa nachádza aj v samotnom názve tejto básne, a prečo autor túto báseň nazval ódou. Óda je oslavná pieseň či rozsiahla lyrická báseň, vyniká nadnesenosťou, pátosom, oslavným spôsobom sa vyjadruje o nejakej téme (ako napríklad mladosť, radosť, sloboda, príroda...).

Kto v básni poúča chlapca a čo mu hovorí?

Poučenie dáva otec, ktorý hovorí: „Nestrať dierku od kľúča!“

Kto je hlavnou postavou básne?

Hlavnou postavou je dieťa/chlapec, ktorý stratil kľúčovú dierku.

Ktoré postavy ešte vystupujú v básni?

Mama, hudobníci, tanečníci.

Čo sa stratilo spolu s kľúčovou dierkou?

Dvere, zámka, mama, otec, celý dom, taniere, komín.

Čo môže symbolizovať kľúčová dierka?

Kľúčová dierka symbolizuje bezpečie, domov či rodinu.

Ako si hlavný hrdina poradil so stratou kľúčovej dierky?

Kúpil si nebožiec, vyvŕtal novú dierku a tým sa vrátilo všetko späť – dvere, dom aj rodičia.

Viete, čo je to nebožiec? A za čo si ho hlavný hrdina kúpil?

Nebožiec je nástroj na vŕtanie do dreva. Kúpil si ho za peniaze.

Následne by som žiakom premietol, ako vyzerá nebožiec.

Obrázok 11 – Nebožiec

Prečo má kľúčová dierka takú veľkú hodnotu? Ktorými slovami básnik zdôrazňuje jej význam?

Bez kľúčovej dierky nie je kam vložiť kľúč a nie je ani domov. Básnik opisuje kľúčovú dierku slovami ako „malé nič" a zároveň „cena zlata".

Čo robil hlavný hrdina, keď mu zmizol domov?

Túlal sa po ulici.

Kto mu vyhrával v bruchu, aby mal dobrú náladu?

Hudobníci.

Kto sa ešte pridal k hudobníkom?

Tanečníci.

Povedal vám už niekto, že nemáte stratiť dierku od kľúča? Používa sa to bežne alebo je to niečo nezvyčajné?

V tejto časti by som po odpovedi niektorého zo žiakov na predošlú otázku zdôraznil, že zámena slov v otcovej reči vytvorila nezmysel, ktorý potom autor rozvinul aj ďalej v básni. Žiakom by som objasnil, že túto báseň teda môžeme zaradiť do ***poézie nonsensu***. Spýtal by som sa ich, čo to znamená nonsens a vyzval ich, aby v texte našli znaky, podľa ktorých môžeme túto báseň zaradiť do spomínanej kategórie.

V tejto chvíli by sme si v krátkosti doplnili poznámky – k Jánovi Navrátilovi by sme si dopísali aj jeho báseň *Óda na kľúčovú dierku* a aj to, že ide o poéziu nonsensu. Napíšeme si, čo znamená slovo nonsens a žiaci si tiež z básne napíšu aj príklad na nonsens. Následne by som pokračoval v aktivizácii žiakov cez otázky.

Páči sa vám autorova hra so slovíčkami?

Čo to znamená, keď poviem, že mi v bruchu vyhrávajú hudobníci?

Že som hladný.

Ako sa hrdina cítil, keď zmizol celý dom?

Pravdepodobne sa cítil opustený, smutný, mohol byť zmätený.

Prečo má kľúčová dierka napriek tomu, že je taká malinká, cenu zlata?

Pretože vďaka nej máme domov.

Čo pre hlavného hrdinu znamenal domov? Myslíte si, že bol doma šťastný?

Domov bol pre neho všetkým – mal tam všetky svoje veci, býval tam s rodičmi, ktorých mal rád, doma sa cítil bezpečne.

Ako na vás pôsobí báseň? Je podľa vás veselá alebo smutná?

Báseň je veselá, hravá, končí šťastne.

Aké posolstvo v sebe nesie táto báseň, o čom nám hovorí?

Báseň v sebe nesie posolstvo o hodnote domova.

PRÁCA S TEXTOM – SKLADANIE TEXTU

V tejto časti vyučovacej hodiny sa presunieme so žiakmi z lavíc do voľného priestoru triedy, prípadne si triedu upravíme tak, aby sme tento priestor získali. Považujem za vhodné zmeniť usporiadanie žiakov v triede, keďže pri dlhom sedení v lavici sa postupne oslabuje ich pozornosť a takýmto spôsobom si ju môžem aj naďalej udržať. Ide ešte len o žiakov 5. ročníka a je teda, samozrejme, prirodzené, že nedokážu udržať pozornosť tak dlho, ako napríklad starší žiaci. Využijem teda metódu skladania textu. Ide o metódu skupinovej práce, ktorá okrem iného zvyšuje schopnosť kooperácie a zlepšuje súdržnosť triedy, čo je veľmi dôležitý aspekt triednej klímy.[15] Podľa počtu žiakov vytvorím dve až tri skupiny. Báseň *Óda na kľúčovú dierku*, s ktorou na tejto hodine pracujeme, rozstrihám po veršoch a následne tieto rozstrihané papieriky dám do každej zo skupín. Úlohou každej skupiny bude usporiadať tieto rozstrihané verše do správnej podoby básne tak, ako sme ju čítali na hodine, prirodzene, bez pomoci učebnice. Skupine, ktorej sa podarí časti básne usporiadať čo najrýchlejšie do správnej podoby, je možné udeliť malé motivačné jednotky, aby sme tak ocenili aktivitu a snahu žiakov.

OTÁZKY NA DISKUSIU A ZAMYSLENIE

V tejto časti by som prešiel od otázok k textu k otázkam na diskusiu a zamyslenie. Chcem totiž dosiahnuť, aby sa žiaci skúsili zamyslieť najmä nad tým, čo pre nich znamená ***domov***. Autor totiž v tejto básni rozvinul krásnu myšlienku o hodnote domova a bola by škoda, ak by sme to so žiakmi nevyužili a neporozprávali sa aj o ich vlastných pocitoch, myšlienkach a nešli ešte viac do hĺbky. Úlohou učiteľa totiž nie je len vzdelávať, ale aj vychovávať – o to viac si myslím, že práve téma domova je vhodná na diskusiu. Domov totiž potrebuje každý z nás. V diskusii ide hlavne o výmenu názorov a mala by prebiehať medzi žiakmi, nielen smerom k učiteľovi. Pokiaľ je diskusia správne vedená, podporuje kreatívne myslenie, posilňuje komunikačné zručnosti, zvyšuje participáciu a aktivitu žiakov, zlepšuje klímu v triede. Žiak však musí dodržiavať komunikačné pravidlá, držať sa témy, byť kľudný a vyrovnaný. Ja ako učiteľ by som mal vedieť moderovať diskusiu, zhrnúť, čo bolo povedané, snažiť sa vyzdvihnúť zaujímavé momenty a na záver formulovať všeobecné či konkrétne závery.[16] So žiakmi zostávam v priestore, posadali by sme si do kruhu a pokúsil by som sa s nimi rozvinúť širšiu diskusiu na niektoré z nasledujúcich otázok:

1. **Aké pocity by ste mali vy na mieste hlavného hrdinu, keby vám zmizol celý dom?**
2. **Prečo sa autor podľa vás rozhodol písať zrovna o kľúčovej dierke? Čo tým mohol chcieť naznačiť?**
3. **Ako sa cítite, keď stratíte niečo veľmi dôležité? Spomínate si, čo ste naposledy stratili a nevedeli ste to nájsť?**

[15] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2015, s. 311.
[16] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2015, s. 279.

4. **Čo by ste nikdy nechceli stratiť?**
5. **Prečo sú kľúčové dierky dôležité? Bol by podľa vás problém, keby kľúčové dierky neexistujú? Prečo?**
6. **Aké máte pocity, keď otvárate kľúčom dvere od svojho domu? Je to príjemný pocit vrátiť sa späť domov?**
7. **Platí podľa vás, že „všade dobre, doma najlepšie"?**
8. **Kde okrem vášho domu sa cítite dobre a bezpečne? Kde sa vždy radi vraciate?**
9. **Čo robí domov domovom? Vďaka komu alebo čomu sa doma cítite šťastne? Čo vo vašom dome nesmie chýbať?**

TVORIVÉ ÚLOHY

V tejto časti ponúkam ešte niekoľko tvorivých úloh, ktoré sa tematicky týkajú básne *Óda na kľúčovú dierku*. Keďže má vyučovacia hodina iba 45 minút, je prirodzené, že máme obmedzené možnosti, čo všetko môžeme so žiakmi prebrať a treba sa zamerať na to, čo považujeme za kľúčové. V prípade, že by sme tejto téme mohli venovať napríklad 2 vyučovacie hodiny, viem si predstaviť, že by sme sa mohli so žiakmi povenovať aj nasledujúcim tvorivým úlohám. Tieto úlohy som skonštruoval tak, aby rozvíjali najmä detskú predstavivosť, ale aby žiaci mali aj možnosť prejaviť svoje umelecké či prípadné spisovateľské talenty a schopnosti. Opäť by bolo možné žiakov rozdeliť do skupín podľa záujmu – skupina, ktorá by pracovala na plagáte, skupina, ktorá by pracovala na básni a pod. Je tu tiež možnosť niektorú/niektoré z úloh zadať žiakom aj ako domácu úlohu.

Aké ďalšie nástroje by si mohol hlavný hrdina kúpiť na opravu domu?

Ako mohol vyzerať dom hlavného hrdinu, v ktorom býval so svojimi rodičmi? Nakreslite obrázok.

Pre autora básne je jedným zo symbolov domova kľúčová dierka. Čo je podľa vás symbolom domova? Skúste si vymyslieť vlastný symbol pre „domov" a opíšte, prečo ste si vybrali práve tento symbol.

Predstavte si, že ste hlavnou postavou v tejto básni. Ako by ste sa zachovali, keby vám zmizla kľúčová dierka z dverí?

Skúste napísať krátky príbeh, v ktorom hlavná postava stratí niečo malé, ale veľmi dôležité.

Napíšte jednu strofu básne na tému „domov" inšpirovanú touto básňou. Použite rým.

Skúste vymyslieť iný názov pre túto báseň, ktorý by ju tiež vystihoval. Ako by ste ju nazvali?

Vytvorte plagát, ktorý má ľudí upozorniť na to, aby nestratili kľúčovú dierku.

Napíš list hlavnej postave básne, v ktorom hovoríš svoj zážitok o tom, ako si stratil niečo, na čom ti záležalo a vďaka čomu sa ti to podarilo nájsť.

Vymysli meno pre hlavú postavu básne.

Hra so slovami – napíšte vlastné štyri verše, ktoré budú hovoriť o nejakej veci, ktorú by ste nikdy nechceli stratiť.

ZÁVER

V závere vyučovacej hodiny by som žiakov požiadal o spätnú väzbu. Vyzval by som ich, aby na ruke ukázali počet bodov, ktorými by ohodnotili dnešnú hodinu slovenského jazyka a literatúry.

Päť bodov (prstov) je maximum, najvyššie hodnotenie, zatiaľ čo jeden bod (prst) je najnižšia úroveň spokojnosti s hodinou. Mne ako učiteľovi to poskytne spätnú väzbu, či sa podobné aktivity žiakom páčia alebo nie, viem tomu následne prispôsobiť moju budúcu výučbu v danej triede.

Ako domácu úlohu by som žiakom pripravil pracovný list, ktorý by sa sústredil na zopakovanie toho, čo sme na hodine prebrali. Pracovný list obsahuje aj tvorivé úlohy, v prípade, že by sme sa im na vyučovaní nestihli venovať. V úvode nášho ďalšieho stretnutia by sme si pracovný list skontrolovali:

Ján Navrátil – Óda na kľúčovú dierku

1.) Kto poúča chlapca v básni Óda na kľúčovú dierku?

.....

2.) Čo stratil chlapec v tejto básni?

A) kľúč

B) kľúčovú dierku

C) brata

D) obľúbenú hračku

3.) Vymenuj, o čo ďalšie chlapec v básni prišiel:

.....

4.) Zakrúžkuj z ponúkaných možností správny umelecký prostriedok:

1. v žalúdku mi vyhrávajú hudobníci	**– a) metonymia**	**b) personifikácia**	**c) metafora**
2. dierka	**– a) metafora**	**b) zdrobnenina**	**c) epiteton**
3. ťažká strata	**– a) epiteton**	**b) prirovnanie**	**c) hyperbola**

5.) Pospájaj správne dvojice:

nonsens	**vrták na drevo**
verš	**oslavná báseň**
nebožiec	**zoskupenie veršov**
óda	**nezmysel**
strofa	**jeden riadok básne**

6.) Akú cenu má pre chlapca kľúčová dierka?

.....

7.) Čo znamená, keď poviem, že „tento človek je pre mňa kľúčový“? Ktorí ľudia sú kľúčoví pre teba?

.....

.....

8.) Vymysli si 3 nezmysly a použi ich vo vetách.

1. .....

2. .....

3. .....

9.) Čo nesmie chýbať vo vašom dome? Bez čoho si neviete predstaviť žiť ?

.....

.....

.....

10.) Skúste vymyslieť iný názov pre túto báseň, ktorý by ju tiež vystihoval.

.....

11.) Bonus – vyberte a vypracujte jednu z nasledujúcich tvorivých úloh:

a) Vymyslite krátky príbeh, v ktorom hlavná postava stratí niečo malé, ale veľmi dôležité.

b) Napíšte krátku báseň na tému „Domov“. Použite rým.

c) Nakreslite, ako mohol vyzerať dom hlavného hrdinu, v ktorom býval so svojimi rodičmi.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Bibiana. In: *BIBIANA – Medzinárodný dom umenia pre deti* [online]. Dostupné na: <https://www.bibiana.sk/sk/informacie-pre-navstevnikov/o-bibiane/o-bibiane/o-bibiane>. [cit. 13.1.2025].

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2015, 608 s., ISBN 978-80-247-9934-6.

Ján Navrátil. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/jan-navratil>. [cit. 29.12.2024].

Ján Navrátil. In: *Spolok slovenských spisovateľov* [online]. Dostupné na: <https://www.spolok-slovenskych-spisovatelov.sk/products/navratil-jan/>. [cit. 28.12.2024].

Vincent Šikula

INČUČUNA

Bc. Radoslava Adámiková

Veková skupina detí: 10 – 11 rokov

Ročník: 5. ročník základnej školy

Téma: Výučba diela Inčučuna od Vincenta Šikulu

Vzdelávacie ciele:

1. Žiak dokáže odlíšiť prózu od poézie.
2. Žiak pozná odlišné umelecké prostriedky poézie a prózy.
3. Žiak pozná štruktúru básne.
4. Žiak vie identifikovať verš, strofu a rytmus.
5. Žiak dokáže samostatne čítať veku a jazykovým zručnostiam primerané ukážky zo slovenskej literatúry.

Vyučovacie metódy a formy práce: induktívna metóda

Vyučovacie pomôcky: SSSJ, ukážky, projektor/interaktívna tabuľa, veľký papier, kancelársky papier

Časový rozsah činnosti: 45 minút

Štruktúra hodiny:

ORGANIZAČNÁ A OPAKOVACIA ČASŤ	MOTIVAČNÁ ČASŤ	EXPOZIČNÁ ČASŤ	FIXAČNÁ ČASŤ	HODNOTIACA ČASŤ
• Oboznámenie žiakov s cieľmi hodiny. • Zhrnutie / zopakovanie doteraz nadobudnutých vedomostí z oblasti poézie.	• Motivačná aktivita	• Oboznámenie žiakov s faktami o Vincentovi Šikulovi a jeho tvorbe. • Čo je to *nonsens*? Jeho znaky. • Práca s ukážkou	• Rozhovor – opakovanie	• Bingo – opakovanie • Žiaci zhodnotia, ako sa im vybraná báseň páčila. • Hodnotenie žiakov a ich aktivity. • DÚ – ilustrácia/pokračovanie básne Inčučuna

ORGANIZAČNÁ A OPAKOVACIA ČASŤ

Prvým organizačným bodom by sme mohli začať len stručným oboznámením detí s danými cieľmi tejto hodiny, ktoré chceme dosiahnuť počas nasledujúcich štyridsiatich piatich minút. Nemusíme spomínať detaily, aby sme hneď neprezrádzali všetko, ale držali žiakov aspoň v akotakom očakávaní, čo bude nasledovať. Môžeme napríklad začať všeobecne s vymenovávaním činností, ktoré nás čakajú (napr. spoločne si zopakujeme učivo minulej hodiny, spoznáme nového autora a jeho tvorbu, pripravil/a som si pre vás pár hier/zadaní, na záver sa my sami zahráme na básnikov/ilustrátorov...).

Opakovacia časť hodiny nám slúži na preopakovanie základných poznatkov v oblasti poézie, ktoré žiaci do tohto momentu nadobudli. Spomedzi metód vhodných na opakovanie by som navrhla zvoliť práve metódu myšlienkovej mapy. Túto metódu Čapek vo svojej publikácii *Moderní didaktika* dáva do povedomia, a teda hlavne rozdiel medzi myšlienkovou a pojmovou mapou. V metóde pojmovej mapy sa jedná o metódu, ktorá žiakom napomáha pochopiť pojmy, a teda ide o alternatívnu formu zaznamenávania poznatkov, ktoré môžeme spracovať rôznymi spôsobmi. Kdežto u myšlienkovej mapy ide o metódu pracujúcu s asociáciami pri danej aktivite.[17]

Ponúkneme vám aj návrh postupu pracovania s touto metódou. Na veľký papier napíšeme pojem BÁSEŇ/POÉZIA, žiaci budú pripisovať pojmy, termíny alebo stručné myšlienky okolo tohto stredového názvu. Výhoda použitia veľkého papiera je, že ho môžeme opätovne využiť na ďalších a ďalších hodinách. Dokonca pri ďalšej opakovacej či fixačnej fáze počas nasledujúcich hodín žiaci môžu po nadobudnutí nových poznatkov pripísať tieto nové pojmy k poznaným na papier. Namiesto papiera môžeme použiť interaktívnu tabuľu, kde daný dokument s pojmami môžeme viacnásobne využiť na opakovaciu časť vyučovacích hodín literatúry v tejto triede, a taktiež môžu do tohto dokumentu žiaci pripisovať s odstupom času nové pojmy, stručné myšlienky atď. ako pri využití papiera.

Druhou možnosťou pri veľkej skupine žiakov je rozdeliť ich na menšie skupinky, napríklad po päť až sedem detí. Každá skupina dostane väčší papier, kde spoločne zapisujú asociácie súvisiace s „terčovým slovom".

„Pri tejto aktivite učiteľ zisťuje, aké majú deti znalosti o danom učive. Popritom opravuje chybné prekoncepty pojmov, upevňuje pojmy a posilňuje vzťahy medzi nimi."[18]

Na nasledujúcom obrázku môžete vidieť, ako môže vyzerať najjednoduchšia verzia myšlienkovej mapy.

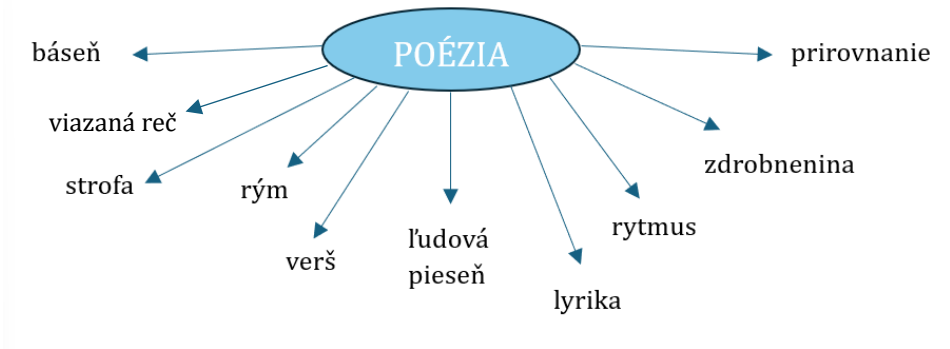

[17] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2018, s. 333.
[18] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2018, s. 333.

MOTIVAČNÁ ČASŤ

Motivačná časť hodiny slúži ako príprava žiakov na aktívne nadobúdanie a osvojovanie si učiva, schopností a zručností, ktoré ich čaká v nasledujúcej expozičnej časti hodiny. Má významnú úlohu. Základom úspešnosti tejto časti hodiny je to, akým štýlom k tomu my sami pristupujeme. U žiakov je potrebné vzbudiť záujem o poznávanie. Významným prvkom motivácie je spájanie teórie s praxou či nastolenie rôznych problémových situácií, vyvolávanie skúseností žiakov a pod.[19]

Aktivita, ktorú navrhujem na motiváciu žiakov, je vytvorená na základe metódy skladania textu. Princíp tejto metódy pozostáva v tom, že vyučujúci vyberie vhodný text, v našom prípade pôjde o ukážky básní nonsensu. Jednotlivé krátke ukážky rozdelíme na niekoľko častí. Pointa tejto metódy je v tom, že žiakov rozdelíme do niekoľkých skupín, opäť po päť až sedem žiakov alebo ako si vyžaduje text či veľkosť skupiny žiakov. Každá časť prislúcha jednému žiakovi zo skupiny. Žiaci si prečítajú svoj papierik so snahou čo najviac porozumieť textu, aby ho vedeli predať svojim spolužiakom. Avšak podanie presného textu zo svojho papierika nie je povolené. Takýmto spôsobom sa skupinka pokúsi usporiadať ukážku podľa správnosti. Máme široké spektrum možností výberu ukážok od predstaviteľov nonsensu v poézii, ktorými sú Miroslav Válek, Ľubomír Feldek, Krista Bendová, Štefan Moravčík, Tomáš Janovic, Daniel Hevier, Milan Ferko, Ján Navrátil či Vincent Šikula a jeho Inčučuna, ktorá je jadrom našej hodiny. Na ukážku tejto aktivity vyberieme práve poéziu *Stratený zverinec* od Ľubomíra Feldeka, ktorá by mohla byť deťom známa zo štvrtého ročníka, a *Ako sa Kubo stratil* od Miroslava Válka. Samozrejme, ide len o ukážku, ako využiť básne s prvkami nonsensu v aktivite na základe metódy skladania textu. Tieto básne môžete, ale aj nemusíte použiť na svojej hodine, môžete zvoliť básne aj od iných autorov.

Tabuľka 6 – Stratený zverinec (Ľubomír Feldek) – 1968

Mal som krásny zverinec, *stúpil som však na klinec.* *Kým som klinec ťahal z nohy,* *môj zverinec — hybaj vnohy.* *Kým som v klinci spoznal kvet,* *bol zverinec,* *už ho niet.*	*Hada — toho polapili v Poprade.* *Kropia ním tam teraz hriadky* *v záhrade.*
Kohút letel do Vysokých Tatier. *Tam ho chytil jeden inštalatér.* *Primontoval si ho na vodovod.* *Nekikiríka už.* *Nemá dôvod.*	*Zatúlané mačičky* *chytil cukrár v Novom Sade.* *Vytrhal im jazýčky* *a zalial ich v čokoláde.*
Úbohého krokodíla *polapili v Púchove.* *Teraz na ňom drevo pília.* *Dubové i bukové.*	*Nešikovný jež* *dal sa chytiť tiež.* *Istý vojak v Jihlave* *nosí ho dnes na hlave.*

[19] TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2014. 620 s.

Tabuľka 7 – Ako sa Kubo stratil (Miroslav Válek) – 2004

Je to pravda, *je to fakt,* *je to svätosväte* *tak!* *Koncom zimy,* *v lete,* *15. septembra,* *– je to príliš vážne,* *aby to bola hra –* *presne o polnoci* */slnko lialo, len tak hrmelo/,*	*Ešte šťastie, že spomenul si na rebrík.* *Zabehol poň,* *oprel o jabloň,* *hľadí, hľadí,* *robí krik:* *– Haló, je niekto na tom strome? –* *Nik!*
Kubo zobudil sa, Kubo prestal chrápať, *Kubo dostal nápad* *– jednoduchšie,* *Kubovi sa zachcelo zrelých hrušiek*	*Kubo sedel na tráve, premýšľa ostošesť:* *Keďže nie som na strome,* *nemôžem z neho zliezť!* *Je to jednoduché, je to tak. Áno, áno!*
Išiel do záhrady, *vyliezol na ten orech a bol pyšný,* *natrhal štyri kilá višní.* *Vyliezol na ten orech* *– vravím pravdu holú –* *ale ako dolu*	*Keďže nemôžem z neho zliezť,* *musím zostať na ňom.* *– Je to fakt! Je to rozhodnuté! Platí! –* *A tak sa Kubo stratil.*

INČUČUNA

Šiel som včera do kina,
vtom ma čosi štípe,
akurát keď Inčučuna
sedí na paripe.

Poškrabem sa pod kolenom,
márnosť tu je bĺch!
Možno, že to nie je blcha,
možno je to plch!

Poviem zajtra pokladníčke,
poviem celkom isto,
že nesmie dať plchom, blchám
ani jeden lístok.

Vincent Šikula

V úvode predstavíme autora Vincenta Šikulu. Vyberáme informácie, ktoré sú zaujímavé a potrebné, napríklad:

- prozaik, básnik, scenárista a publicista,
- získal Cenu Fraňa Kráľa,
- študoval hru na lesníckom rohu a počas štúdia bol organistom,
- súčasne s tvorbou prózy pre dospelých písal aj knihy pre deti,
- jeho prvou knihou pre deti a mládež bola próza *Pán horár má za klobúkom mydleničku*, potom nasledovali, napr.: *Prázdniny so strýcom Rafaelom, Vajíčko sliepky liliputánky, Medardove rozprávky, Anjel Gabriela*.[20]

Analýza ukážky

Po prečítaní ukážky žiakmi, pri ktorom stále precvičujeme plynulé čítanie nahlas, začneme s analýzou textu, na základe čoho žiaci samostatne prídu ku konkrétnej charakteristike žánru, s ktorým sa zoznamujeme na hodine, a dopracujeme sa k jeho názvu. Táto metóda sa nazýva induktívna hodina, ktorú Pasch definuje takto: *„Na rozdiel od deduktívnej hodiny začína induktívna hodina bádateľskými činnosťami a vedie žiakov k objavovaniu pojmov alebo generalizácii.“*[21]

5W (who, what, where, when, why)

Túto metódu nemusíme využiť len pri písaní tvorivých textov. Vhodná je aj pri analýzach rôznych druhov textov a my si ju prispôsobíme na poéziu. Analýzu našej ukážky *Inčučuna* uskutočníme pomocou danej šablóny. Túto šablónu môžeme napísať na tabuľu, zobraziť ju na interaktívnej tabuli či ponúknuť žiakom pracovný list, v ktorom budú tieto kroky zadané a bude sa ďalej podľa nich postupovať. Je to len základná štruktúra, ktorá môže žiakov naviesť k iným objavom, informáciám, ktoré sa dajú nájsť v ukážke. Sú to body, ktoré slúžia ako odrazový mostík pre žiaka v analýze.

5W šablóna má nasledujúce kroky :

1. Kto?/Čo?
2. Čo sa stalo?
3. Kde sa to stalo?
4. Kedy sa to stalo?
5. Prečo sa to stalo? (A ako to nakoniec dopadlo?)[22]

Touto metódou si zodpovieme základnú otázku *O čom bola báseň?* a pomôžeme aj tým žiakom, pre ktorých bola báseň nezrozumiteľná. Piatym bodom vieme prejsť do prierezovej témy *Ochrana života a zdravia*, čiže prepojíme hodinu literatúry s problematikou biológie, hygieny. Následne by som využila aj metódu brainstormingu, kde by žiaci ponúkli autorovi návrhy ako sa vysporiadať s týmto problémom s blchami. Pri brainstormingu je dôležité dodržiavať dané pravidlá, ktorými oboznámime na začiatku aktivity aj žiakov, Koníčková ich definuje takto:

---

[20] MIKULA, Valér a kol. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava : KALLIGRAM, 2005. 656 s.; SLIACKY, Ondrej a kol. *Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež*. Bratislava : Literárno-informačné centrum, 2005. 431 s.

[21] PASCH, Marvin. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha : Portál, 2005, s. 195.

[22] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2018. 604 s.

1. *Žiaci môžu hovoriť čokoľvek, čo im napadne.*
2. *Nápady nehodnotíme a nekritizujeme.*
3. *Zapisujeme každý nápad bez výnimky.*
4. *Čím viac nápadov, tým lepšie.*
5. *Účasť na brainstormingu je dobrovoľná. Nemusia mať všetci nápady.*
6. *V brainstormingu pokračujeme dovtedy, kým sa objavujú nápady.*[23]

Stratégia podnetných otázok

Po brainstormingu sa vrátime k rozboru básne, určíme si vonkajšiu a vnútornú kompozíciu na základe stratégie podnetných otázok, nazývanej aj ako tzv. sokratovské otázky. Táto metóda za pomoci súboru otázok podnecuje myšlienkovú aktivitu riešiteľov, kde cieľom je živelnosť a dynamika tvorivosti aj pri iných otázkach, ktoré sa netýkajú kompozície, ale môžu byť vytvorené naopak žiakmi, čiže rola pýtajúceho sa mení z učiteľa na žiaka. Musíme si pamätať, že žiadna otázka zo strany žiaka nie je nevhodná, zlá. Dôležité je, aby učiteľ, ak aj nevie odpoveď, sa vynašiel a možno aj spoločne s triedou prišiel na odpoveď. Mali by sme sa vyhnúť odpovedi *„Neviem, ale zistím to.“*[24]

Touto stratégiou sa dopracujeme k otázkam *Kto/Čo je to paripa a plch.* Na overenie pravdivosti teórií žiakov použijeme internetový slovník, ale taktiež aj tlačenú verziu Slovníka súčasného slovenského jazyka. Môžeme poveriť dvoch žiakov, jeden hľadá v online verzii a druhý v knižnej. Ak máme tlačených verzií slovníka viac, poveríme viacerých žiakov na hľadanie týchto slov. Rozvíjame tým orientáciu v knižnej slovníkovej verzii a orientáciu v texte. Okrem iného podporujeme touto stratégiou aj diskusiu o reálnosti a nezmyselnosti veršov, rozvíjame overovanie si pravdivosti prečítaného a určujeme prvky toho, čo autor využil, aby jeho verše niesli dávku humoru, nonsensu. Ako to dosiahol.

V závere expozičnej časti hodiny na základe zistených čŕt v básni Inčučuna spoločne so žiakmi sformulujeme poznámky k téme *nonsens* a prečítanej básni. Učiteľ má funkciu korigovania, upravovania vytvorených definícií žiakov do presnejšieho znenia.

Tabuľka 8 – Nonsens[25]

NONSENS	Žáner prevažne lyrickej poézie vyznačujúci sa nezmyselnými prvkami. Využíva sa ako stavebný prvok vo vtipných a humorných textoch či v riekankách.

[23] KONÍČKOVÁ, Jaroslava. Brainstorming v škole a jeho variácie. In: *Pre učiteľov – Lepšie školstvo* [online]. Dostupné na: <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/1857/brainstorming-v-skole-a-jeho-variacie>.

[24] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2018. 604 s.

[25] AVRAMOVOVÁ, Miroslava a kol. *Slovník súčasného slovenského jazyka*. Bratislava : Veda, 2015. 1103 s.; KOVÁČOVÁ-ŠVECOVÁ, Zuzana. *Ľudová slovesnosť v literatúre pre deti a mládež*. Banská Bystrica : Belianum, 2017. 168 s.

FIXAČNÁ ČASŤ

V tejto časti ide o prvotné opakovanie a utvrdzovanie učiva, čiže jej úlohou je zopakovať a upevniť vedomosti žiakov. Je vhodné využívať viaceré metódy, hlavne, aby sa opakovanie a upevňovanie učiva realizovalo v nových, neznámych situáciách a podmienkach.[26]

Rozhovor, ako o ňom hovorí aj Turek, je metóda, pri ktorej učiteľ kladie žiakom viacero otázok, teda úloh, ktoré sú sformulované v opytovacom spôsobe. Pri rozhovore prevažujú verbálne odpovede žiakov na otázky učiteľa. Tieto otázky sú zväčša zamerané na zapamätanie a porozumenie poznatkov z aktuálne prebiehajúcej hodiny. Odpoveď na otázku pri rozhovore si prevažne vyžaduje iba jednu alebo niekoľko viet, nemusí to byť rozsiahla odpoveď. Tieto krátke odpovede učiteľovi umožnia položiť viacero otázok v krátkom čase. Táto metóda sa odlišuje od bežného rozhovoru v tom, že bežný rozhovor má vo veľkej miere charakter vzájomnej výmeny informácií. Kdežto v tejto metóde ide skôr o jednostranný rozhovor, ktorý vedie a usmerňuje učiteľ, aby dosiahol svoj stanovený cieľ. Veľkou výhodou tejto metódy rozhovoru je, že ju môžeme využiť v každej fáze vyučovacej hodiny či v opakovacej, expozičnej, fixačnej alebo počas hodnotiacej časti. Vždy si to vyžaduje menšie zmeny v štýle využitia rozhovoru v záujme dosiahnutia daného cieľa fázy hodiny. Väčšinou táto metóda nebýva časovo náročná.[27]

Dôležité je dodržiavať pri metóde rozhovoru a jej realizácii toto základné poradie krokov:

1. vzbudenie záujmu žiakov,
2. zadanie otázky, úlohy celej skupine žiakov,
3. čas na premyslenie odpovede,
4. odpoveď na otázku,

4a. reakcia na chybnú odpoveď žiakov,

5. hodnotenie odpovede žiaka,
6. spätná väzba.[28]

Učiteľovi odporúčam, aby mal vopred pripravené otázky, ktoré chce položiť žiakom pri rozhovore. Taktiež je vhodné si premyslieť možné odpovede žiakov, aby sme odhadli možnú časovú náročnosť a aby sme boli pripravení reagovať na širšie spektrum možných reakcií. Predkladám vám aj základné otázky rozhovoru na tému *nonsens*:

1. **Čo znamená slovo nonsens?** (nezmysel)
2. **Z čoho čerpajú autori poézie nonsensu?** (Z ľudovej slovesnosti, napr. rečňovanky, vyčítanky, riekanky, humorné ľudové piesne...)
3. **Ktorí autori píšu poéziu nonsensu?** (Miroslav Válek, Ľubomír Feldek, Jozef Pavlovič, Krista Bendová, Milan Ferko, Ján Navrátil, Tomáš Janovic, Štefan Moravčík, Daniel Hevier...)
4. **Čím sa vyznačuje poézia nonsensu?** (Vyznačuje sa zdanlivo nezmyselným spájaním slov a predstáv.)
5. **Na čom je založená poézia nonsensu?** (Je založená na slovných hračkách, protirečivosti a humore.)
6. **Čo vieme o Vincentovi Šikulovi?** (napr. prozaik, básnik, autor kníh pre deti a mládež...)
7. **Nájdi prvok nonsensu v básni, ktorú ste v skupine vyskladali na začiatku hodiny.**

[26] TUREK Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2014. 620 s.
[27] TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2014. 620 s.
[28] TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2014. 620 s.

HODNOTIACA ČASŤ

Hodnotiaca časť vyučovacej hodiny sa nesie v duchu preverovania osvojených vedomostí, spôsobilostí, zručností či návykov nadobudnutých počas vyučovacej hodiny. Táto fáza sa výrazne prejavuje až po predchádzajúcich, no jej uplatnenie má svoje opodstatnenie aj v predchádzajúcich fázach vyučovacej jednotky.[29]

Na záver hodiny som zvolila metódu Bingo. Táto hra má nádych problémového vyučovania, ale Čapek to definuje ako najnižší stupeň problémového vyučovania. Touto hrou zopakujeme už dávno známe pojmy, ale zapojíme aj tie nové.[30]

Postup:

1. Každý žiak si pripraví papier na Bingo – tabuľku po 3 x 3 štvorčekov.
2. Učiteľ napíše na tabuľu niekoľko pojmov z učiva (čím ich je viac, tým lepšie, ale odporúča sa 9-20).
3. Žiaci si podľa svojho výberu napíšu deväť pojmov do svojej tabuľky na Bingo (jednoduchšia verzia je, že všetci majú rovnakých deväť pojmov, ale tým aktivita stráca problémové riešenie žiakov/strategickosť výberu pojmov). Vzor papierovej tabuľky žiaka nájdete nižšie pod označením *Tabuľka 9.*
4. Učiteľ číta prvky, charakteristiky pojmov. Ak si žiak myslí, že znejúca charakteristika patrí k pojmu nachádzajúcom sa v jeho tabuľke, zakrúžkuje ju.
5. Pokiaľ má žiak krúžky v línii vodorovne alebo diagonálne, zavolá „Bingo!“
6. Žiak zopakuje všetky charakteristiky pojmov v jeho línii.
7. Hra pokračuje ďalej až do „full house“, čiže úplného zakrúžkovania, tým docielime veľkú pravdepodobnosť, že všetci žiaci aspoň raz budú môcť zakričať „Bingo!“
8. Každý žiak, ktorý dobre pracoval, si odnesie odmenu, ktorú zvolíte (bod za aktivitu, jednotka...), avšak nezisťujeme, kto mal najviac správnych riešení, tým by sme iba zvýšili súperenie v triede, čím sa narúša klíma triedy.
9. V závere tejto aktivity vyučujúci vykoná evaluáciu pre ďalšie opakovanie.

[29] TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2014. 620 s.
[30] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2018. 604 s.

Tabuľka 9 – Vzor papierovej tabuľky k aktivite Bingo

poézia	vonkajšia kompozícia	ľudová pieseň
nonsens	Vincent Šikula	verš
rytmus	metafora	personifikácia

V úplnom závere hodiny môžeme zadať domácu úlohu. Ako príklad prikladám návrh na úlohu, ktorej cieľom je, aby sa deti nenásilne doma vrátili k básni takým spôsobom, že sa zahrajú na ilustrátorov a nakreslia, ako si predstavujú určitú časť z básne Vincenta Šikulu Inčučuna, napríklad, ako Inčinčunu sedí na paripe. Ako príklad ilustrácií môžete nižšie vidieť obrázky prác žiakov piateho ročníka s rôznymi úrovňami zručností z oblasti kresby, ktoré vypracovali po zadaní tejto úlohy.

Obrázok 12 – Ukážka ilustrácie

Obrázok 13

Obrázok 14 – Ukážka ilustrácie

Obrázok 15

Druhou možnosťou je, že žiaci by sa doma zahrali na básnikov a vytvorili by pokračovanie básne Inčučuna alebo by vymysleli úplne novú báseň nonsensu. Tieto básne môžu byť na najbližšej hodine literatúry žiakmi prednesené. Obe verzie domácich úloh môžu byť následne ohodnotené slovne, percentuálne, známkovo či iným spôsobom. Ako posledný tip odporúčam spraviť výstavu oboch druhov prác na nástenke v triede alebo na chodbe.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

AVRAMOVOVÁ, Miroslava a kol. *Slovník súčasného slovenského jazyka*. Bratislava : Veda, 2015. 1103 s. ISBN 978-80-224-1485-2.

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2018. 604 s. ISBN 978-80-247-3450-7.

FELDEK, Ľubomír. *Stratený zverinec*. Bratislava : Mladé letá, 1968.

KONÍČKOVÁ, Jaroslava. Brainstorming v škole a jeho variácie. In: *Pre učiteľov – Lepšie školstvo* [online]. Dostupné na: <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/1857/brainstorming-v-skole-a-jeho-variacie>. [cit. 20. 11. 2024].

KOVÁČOVÁ-ŠVECOVÁ, Zuzana. *Ľudová slovesnosť v literatúre pre deti a mládež*. Banská Bystrica : Belianum, 2017. 168 s. ISBN 978-80-557-1388-5.

MIKULA, Valér a kol. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava : KALLIGRAM, 2005. 656 s. ISBN 80-71-49-801-7.

PASCH, Marvin. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha : Portál, 2005. 416 s. ISBN 80-7367-054-2.

SLIACKY, Ondrej a kol. *Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež*. Bratislava : Literárno-informačné centrum, 2005. 431 s. ISBN 80-88878-97-7.

TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2014. 620 s. ISBN 978-80-8168-004-5.

VÁLEK, Miroslav. *Do Tramtárie*. Bratislava : BUVIK, 2004. ISBN 80-89028-42-X.

6. ROČNÍK

Ľudmila Podjavorinská

ZLATÁ HÚSKA

Bc. Sandra Balážová

Trieda: 6. ročník (12 rokov)

Tematický celok (okruh): Poézia

Téma: Ľudmila Podjavorinská – Zlatá húska

Ciele:

OBSAHOVÝ ŠTANDARD:

- Rozdiel medzi ľudovou a umelou baladou.
- Charakteristika balady: dramatický dej, tragický koniec, nadprirodzené prvky.
- Informácie o autorke Ľudmile Podjavorinskej.
- Význam rýmu a rytmu pre atmosféru balady.
- Porozumieť pojmu balada a jej charakteristickým znakom.

VÝKONOVÝ ŠTANDARD:

- Žiak rozpozná baladu ako literárny žáner a dokáže ju odlíšiť od iných lyricko-epických žánrov (bájky).
- Žiak dokáže identifikovať a vysvetliť použité básnické prostriedky.
- Žiak vie rozdiel medzi ľudovou a umelou baladou.
- Žiak vie vyjadriť svoj názor na konanie postáv (napr. dievča, šuhaj, vdova) a podloží ho argumentmi.
- Žiak dokáže na základe balady vytvoriť ilustráciu.

Uplatnenie medzipredmetových vzťahov: výtvarná výchova

Metódy: IN/OUT, počúvanie, otázky, výklad, hierarchická pojmová mapa, analýza, porovnanie, ilustrácia

Pomôcky: učebnica literatúry pre 6. ročník, tabuľa, fixy/ kriedy, nahrávka balady, výkresy, pastelky, porovnávacia tabuľka ľudová vs. umelá balada, porovnávacia tabuľka bájka vs. balada

Časový rozsah: 90 minút

PLÁN VYUČOVACEJ HODINY (E-U-R)

1. Organizačná časť – privítanie žiakov, kontrola dochádzky.

2. Oznámenie cieľa hodiny – dnes sa budeme venovať jednému z najznámejších diel Ľudmily Podjavorinskej – baladickej básni Zlatá húska.

3. Vytváranie nových poznatkov, zručností a vedomostí.

EVOKÁCIA

IN/OUT metóda: V evokačnej fáze napíšem na tabuľu správne a nesprávne pojmy, ktoré buď súvisia, alebo nesúvisia s baladou. Žiaci budú chodiť k tabuli a nesprávny pojem vyčiarknu. Pojmy, ktoré sa budú nachádzať na tabuli:

- **Správne:** tragický koniec, nadprirodzené sily, lyricko-epický žáner, vnútorný alebo spoločenský konflikt, symbolika, dramatický dej, emocionálny náboj, morálne ponaučenie
- **Nesprávne:** šťastný koniec, jednoduchý dej, veselý tón, komické postavy, historická poviedka, opis každodenného života, plynulá chronologická kompozícia, bez emócií

Počúvanie: V tejto fáze využijem aj digitálne moderné technológie, medzi ktoré neodmysliteľne patrí telefón. V aplikácii *diktafón* nahrám baladu. Túto nahrávku prenesiem do PC a uložím na USB kľúč. V takejto forme prinesiem nahrávku balady na vyučovaciu hodinu a pustím ju žiakom cez školský PC. Pri počúvaní bez obrazu sa žiaci môžu sústrediť len na dej balady.

Otázky: Po vypočutí nahrávky sa spýtam žiakov, či rozumeli všetkým slovám, ktoré sa nachádzajú v balade.

UVEDOMENIE SI

Výklad/Hierarchická pojmová mapa: Žiakom poviem informácie o balade. Ďalej si z týchto informácií vytvoríme hierarchickú pojmovú mapu, ktorá bude obsahovať podstatné informácie pre žiakov. Bude im slúžiť ako študijný materiál.

Výklad: Balada je lyricko-epický literárny žáner, ktorý spája dejovosť (epickosť) s citovosťou a obraznosťou (lyrickosť). V baladách sa často objavujú dramatické konflikty, tajomné prvky a tragické udalosti. Tragický dej balady je napätý a často končí smrťou alebo iným nešťastím. Postavy sú vystavené osudovým skúškam alebo trestom za svoje činy. V baladách často vystupujú tajomné bytosti, napríklad víly, duchovia, zvieratá s magickými vlastnosťami, ktoré ovplyvňujú priebeh udalostí. Sú využívané symboly, napríklad rozmarín ako symbol lásky, kuvik ako predzvesť smrti, voda ako hranicami medzi svetmi. V deji sa stavia kontrast medzi láskou a zradou, životom a smrťou, vinou a trestom. Balady vznikli najmä ako súčasť ústnej ľudovej slovesnosti a boli často spievané alebo recitované. Ich pôvod siaha do stredoveku, keď boli populárne ľudové balady rozprávajúce o hrdinských činoch, tragédiách alebo ľudových legendách. Medzi známych autorov balád patrí Janko Kráľ a jeho najznámejšie balady sú *Zverbovaný*, *Zakliata panna vo Váhu a divný Janko.* Ďalšou významnou autorkou, ktorá prispela svojimi baladami do slovenskej literatúry, je Ľudmila Podjavorinská.

Hierarchická pojmová mapa:

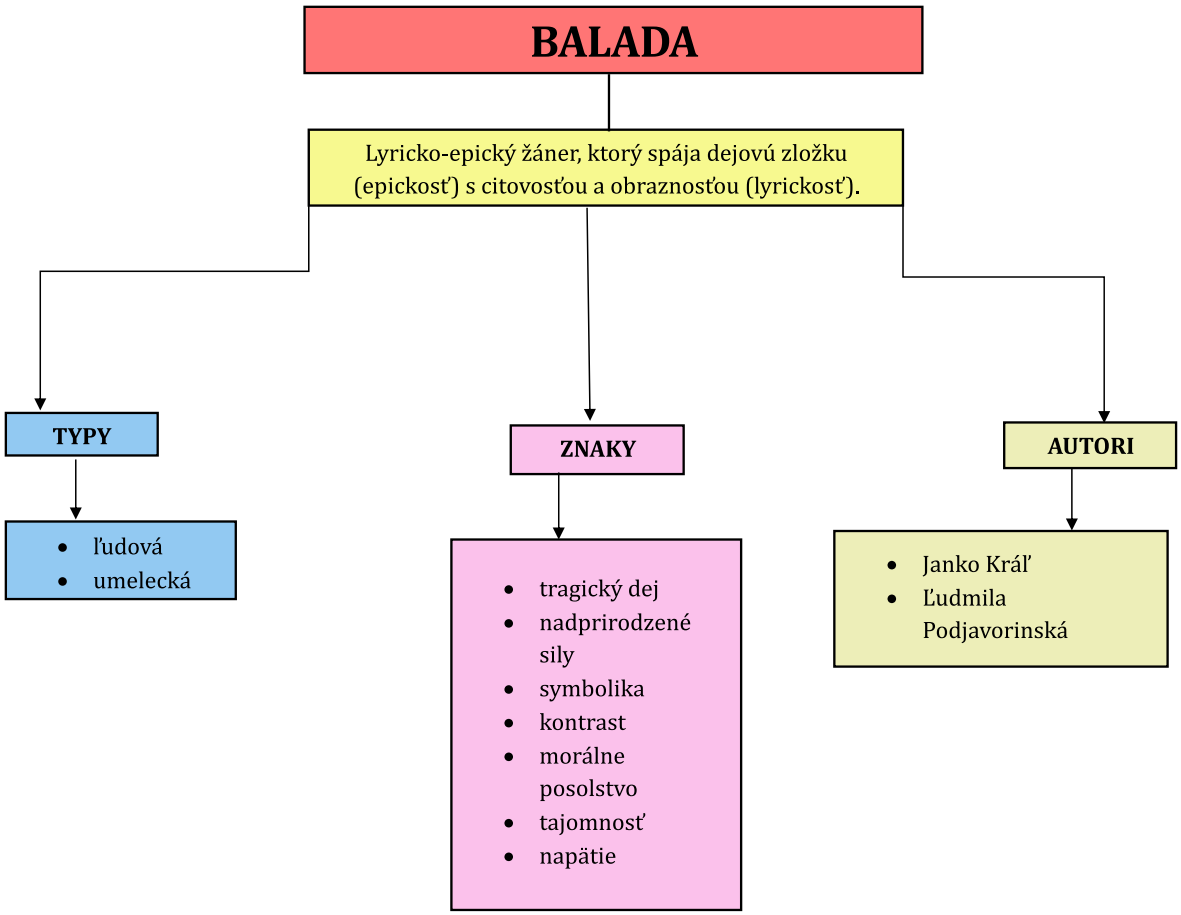

Výklad: Spýtam sa žiakov, či vedia, kto je Ľudmila Podjavorinská. Poviem im základné informácie o autorke: Ľudmila Podjavorinská, vlastným menom Ľudmila Riznerová, bola významná slovenská spisovateľka, poetka a priekopníčka slovenskej literatúry. Je jednou z prvých slovenských autoriek, ktoré dosiahli uznanie vo verejnom literárnom živote. Vyrastala v jednoduchých podmienkach. Vzdelávala sa samoštúdiom. Žila v Novom Meste nad Váhom, pracovala ako úradníčka slúžnovského úradu. Patrí do generácie, ktorá pôsobila medzi tvorbou Pavla Országha Hviezdoslava a Ivana Kraska. Významná časť jej básnickej tvorby zostala porozhadzovaná v časopisoch. Venovala sa baladám, ktoré spájajú lyrický a epický prvok a často majú tragický koniec. Písala báje a poviedky, v ktorých rozoberala témy lásky, zrady, morálky a ľudskej dôstojnosti. Vydala aj zbierky lyrických básní *Z vesny života (1895), Piesne samoty (1942).* Písala aj prózu, jej diela čerpali inšpiráciu z dedinského prostredia, zo života obyčajných ľudí a z ľudových tradícií. Prózy vyšli v knižných zbierkach, napríklad *Protivy (1893), Kde sa vzal? (1906), Otrok (1914), Žena (1910).* Opisovala vnútorný svet postáv a ich boj s osudom. Zameriavala sa aj na detských čitateľov a tvorila literatúru pre deti a mládež, ktorá bola poučná a zábavná. Verše pre deti začala uverejňovať v roku 1901 v *Novinách malých*, potom v *Zorničke*, *Včelke, Priateľovi dietok* a neskôr najmä v *Slniečku.* Básne pre deti so sociálnymi motívmi zaradila do zbierky *Klásky (1947).* Napísala zbierku rozprávok *Čarovné skielka (1931).* Viaceré jej diela boli zhudobnené a inšpirovali autorov scénických, rozhlasových a televíznych adaptácií. Venovala sa aj prekladateľskej a publicistickej práci a v 30. rokoch uverejnila niekoľko spomienkových čŕt (*Z kroniky môjho rodného domu, Z rodinnej kroniky, Potopené duše* a i.).

UVEDOMENIE SI

Analýza: Vo fáze uvedomenia si sa budeme venovať analýze básne. V básni určíme rým, básnické prostriedky, motívy. Ukážka z básne, na ktorej si vysvetlíme rým.

Pribehne dcéra z dediny

(miláčik matky jediný):

„Ach, mama, mamka premilá,

už ste mi vienok dovila!

Žiaľ mi je, žiaľ mi preťažký,

šiel milý písať ohlášky!"

V básni sa nachádza združený rým, ktorého schéma je AABB. Rým je pravidelný, čo dodáva básni rytmus a spevnosť, hoci jej obsah je vážny a tragický. Báseň pozostáva z pätnástich strof. Každá strofa obsahuje 6 – 8 veršov a obsahuje uzavretú myšlienku alebo posúva dej. Balada je písaná trochejským veršom, ktorý podporuje dramatický tón. Z básnických prostriedkov, ktoré by mali žiaci vedieť už určiť, sa tu nachádzajú epiteton, metafora, symboly, personifikácia a kontrast.

Epiteton:

- *premilá mamka*
- *letná fiala*
- *zlatá húska*
- *hladina vodná*

Metafora:

- *rozmarín v okne uvädá* – symbolizuje stratu lásky a nádeje
- *kvet víchrom vášne zlomený* – prirovnávanie dievčaťa k zlomenému kvetu, čo znázorňuje jej zničený život
- *smrť rada berie od radu* – zosobnenie smrti ako aktívnej sily

Symboly:

- *zlatá húska* – nadprirodzený prvok, ktorý môže predstavovať nesplnené túžby alebo prekliatie
- *rozmarín* – tradičný symbol lásky, ktorá tu vzniká
- *kuvik* – symbol smrti a zlého znamenia
- *voda* – hraničný priestor medzi životom a smrťou, medzi skutočnosťou a nadprirodzenosťou
- *vienok* – veniec, ktorého dokončenie v slovenských ľudových tradíciách znamená, že dievča dospelo do veku, v ktorom je pripravené na vydaj

Personifikácia:

- *svet luna striebrom poliala* – mesiac koná ako živá bytosť

- *kolami voda zihrala* – voda získava pohyb a dynamiku

Kontrast:

- *hrdý zať mladý – bohatá vdova šťastím vysmiata* – v kontraste s utrpením dievčaťa

Báseň patrí do žánru balady. Baladickosť sa prejavuje v dramatickej gradácii deja, tragickom konci a prelínaní reálneho sveta s nadprirodzenými prvkami (zlatá húska). Názov básne *Zlatá húska* má symbolický význam a odráža hlavné motívy diela. Typická je tiež pochmúrna atmosféra. Hlavnou témou básne je tragický osud dievčaťa, ktoré prežíva hlboké sklamanie z nenaplnenej lásky a zrady milého. Text sa zaoberá témami lásky, bolesti, sociálnej nerovnosti a osudovosti, pričom rozpráva o vnútornom boji medzi túžbou, sklamaním a pokušením. Báseň má epicko-lyrický charakter. V úvode dcéra oznamuje matke smutnú novinu, že jej milý si vzal bohatú vdovu. Dej sa rozvíja zobrazovaním svadobných príprav, smútkom dievčaťa a jej chorobou, ktorú spôsobilo psychické vypätie. V deji nastane zvrat, kde dievča vidí zlatú húsku, ktorá ju vábi a rozhodne sa ju sledovať. Zlatá húska sa v závere diela objavuje ako magická a záhadná bytosť. Jej nadprirodzenosť zdôrazňuje rozpor medzi realitou a fantáziou, čo je typické pre balady. Zlaté perie a magický pôvod predstavujú lákadlo a zdanlivú nádej na bohatstvo a šťastie. Môže symbolizovať nereálne sny a túžby hlavnej postavy, ktoré sa však ukážu ako nebezpečné a klamlivé. Zlatá húska predstavuje aj materialistické hodnoty, ktoré sú v protiklade s čistými citmi lásky. Objavuje sa na vode, ktorá symbolizuje hranicu medzi životom a smrťou. Jej prítomnosť signalizuje tragický osud hlavnej postavy, po tom ako ju vtiahne do vody a dievča zomiera. „Zagáganie“ húsky pripomína zvuk smrti, čím sa podčiarkuje fatálnosť situácie.

REFLEXIA

Porovnávacia analýza: V reflexii sa budeme venovať umelej a ľudovej balade. Kvôli prehľadnosti som zvolila tabuľku, ktorá bude slúžiť žiakom aj ako študijný materiál. Tabuľku vytlačím a prinesiem na hodinu. Žiaci si môžu do tabuľky dopisovať svoje poznámky, zvýrazňovať si.

Tabuľka 10 – Porovnávacia analýza ľudová balada vs. umelá balada

	Ľudová balada	**Umelá balada**
Pôvod	Vzniká v ľudovom prostredí, je súčasťou ústnej ľudovej slovesnosti.	Vzniká ako literárne dielo konkrétneho autora.
Autorstvo	Anonymné, autor nie je známy.	Známym autorom je spisovateľ alebo básnik (napr. Ľudmila Podjavorinská, Ján Botto).
Forma	Jednoduchá, zväčša veršovaná, s dôrazom na ľahkú zapamätateľnosť.	Prepracovaná, umelecké prostriedky sú využité cielene pre zvýšenie estetického dojmu.
Téma	Tragické a dramatické udalosti zo života ľudu (nešťastná láska, smrť, zrada, zločin, trest).	Rôzne témy, nielen zo života ľudu, často s filozofickým, spoločenským alebo estetickým presahom.
Postavy	Jednoduché, často stereotypné (milenci, zradca, krutý pán).	Komplexnejšie, psychologicky prepracovanejšie.
Dej	Priamy, jednoduchý, rýchly spád udalostí.	Dej je rozvetvený, s rozpracovanými detailmi a emocionálnymi motívmi.
Jazyk	Hovorový, ľudové výrazy a archaizmy.	Umelecký, bohatý na básnické prostriedky (metafory, symboly, epitetá).
Nadprirodzené prvky	Často prítomné, vychádzajú z ľudovej viery a povier (strašidlá, duchovia, prekliatia).	Nadprirodzené prvky sú štylizované alebo symbolické, môžu odrážať autorský zámer či filozofiu.
Posolstvo	Jednoduché, zväčša moralizujúce (trest za zločin, varovanie pred chamtivosťou alebo zradou).	Hlbšie, filozofické alebo estetické, často presahuje konkrétny príbeh.
Príklady z literatúry	*Margita a Besná*	Ľudmila Podjavorinská – *Zlatá húska*, Ján Botto – *Smrť Jánošíkova*

Porovnanie: Ďalej sa budeme venovať porovnaniu bájky a balady. Pretože si tieto dva pojmy žiaci často mýlia, tak vytvorím tabuľku pre žiakov, ktorú vytlačím a prinesiem na hodinu literatúry.

Tabuľka 11 – Porovnávacia analýza bájka vs. balada

Prvok	Bájka	Balada
Charakteristika žánru	Lyricko-epický žáner s mravným ponaučením.	Lyricko-epický žáner s dramatickým dejom.
Téma	Zameriava sa na vlastnosti a správanie ľudí, často prostredníctvom zvierat alebo vecí, ktoré vystupujú ako alegórie.	Príbehy s tragickým dejom, často zahŕňajú lásku, smrť, zradu alebo vinu.
Postavy	Zvieratá, predmety alebo ľudia s typickými vlastnosťami (napr. líška – prefíkanosť, zajac – bojazlivosť).	Ľudia, niekedy aj nadprirodzené bytosti (víly, duchovia, čarovné zvieratá).
Dej	Krátky, jednoduchý, často založený na konfliktoch medzi postavami, ktoré predstavujú morálne ponaučenie.	Napätý a dramatický, často končí tragicky alebo obsahuje tajomno.
Účel	Výchovný – sprostredkováva morálne ponaučenie.	Estetický a emotívny – vyvoláva citové napätie a zamyslenie.
Atmosféra	Odľahčená, humorná, ironická.	Pochmúrna, dramatická, tajomná.
Prítomnosť nadprirodzena	Spravidla chýba (ak, tak vo forme alegórie).	Často obsahuje nadprirodzené prvky a bytosti.
Príklad z literatúry	Ezopove bájky (napr. Zajac a korytnačka).	Ľudmila Podjavorinská – Zlatá húska, Janko Kráľ – Zakliata panna vo Váhu a divný Janko.

Ilustrácia: Žiakov rozdelím do trojíc. Každá trojica dostane výkres a farebné pastelky a fixy. Cieľom tejto úlohy je interpretácia diela pomocou kresby. V ilustrácii by sa mali nachádzať všetky informácie, ktoré budú pre žiakov podstatné, napríklad postavy, symboly, prostredie. Každá skupina odprezentuje svoje výsledky pred tabuľou a zinterpretuje dielo.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika – Lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-3450-7.

Ľudmila Podjavorinská – Životopis. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/ludmila-podjavorinska/zivotopis-autora>. [cit. 19. 12. 2024].

PÁCALOVÁ, Jana. Balada v romantizme (Ján Botto: Žltá ľalia). In: *Jazyk a literatúra*, 2018, roč. 5, č. 1 – 2, s. 12 – 30. ISSN 1339-7184.

PODJAVORINSKÁ, Ľudmila. *Balady*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o., 1998, s. 20 – 22. ISBN 80-88735-79-3.

Martin Rázus

MATKA

Bc. Dominika Blašková

Veková skupina detí: 11 – 12 rokov

Ročník: 6. ročník

Téma: Martin Rázus – Matka

Vzdelávacie ciele[31]:

Kognitívne

Žiak:

- ✓ pozná štruktúru básne, dokáže vymedziť pojem hlavná postava,
- ✓ pozná odlišné umelecké prostriedky poézie a prózy. [32]

Afektívne:

Žiak:

- ✓ s pomocou učiteľa dokáže sformulovať hlavnú myšlienku prečítaného úryvku,
- ✓ dokáže vo veku primeranom texte na základe informácií a na základe reči postáv charakterizovať literárnych hrdinov a prostredie, v ktorom sa príbeh odohráva.

Psychomotorické:

Žiak:

- ✓ dokáže vyhľadať verš, strofu, refrén, rým, zdrobneniny, zosobnenie a opakovanie slov,
- ✓ dokáže jednoducho vyjadriť oznámenie a stanovisko,
- ✓ dokáže jednoducho vyjadriť vôľu a emócie,
- ✓ dokáže sledovať a pochopiť krátky ústny prejav partnera.

Vyučovacie metódy a formy práce: asociačné metódy, metóda literárny krúžok, frontálna práca, skupinová samostatná práca žiakov, diskusia, rozhovor, tvorba pojmových máp, čítanie, písanie

Vyučovacie pomôcky: úryvky básní, papier, písacie potreby, pracovný list s pojmovou mapou, zošit

Časový rozsah činnosti: 45 min (jedna vyučovacia hodina)

---

[31] *Manuál k tvorbe obsahovej stránky Štátneho vzdelávacieho programu*. Štátny vzdelávací ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/files/9813_manual_k_tvorbe_obsahovej_stranky_vzdelavacieho_programu_vydany_ak_s_ucinnostou_1262020.pdf>. s. 5.

[32] *Inovovaný štátny vzdelávací program, oblasť jazyk a komunikácia*. Štátny vzdelávací ústav [online]. Dostupné na internete:< https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/sjsl_nsv_05_12_2014.pdf>. S. 16 – 28.

Štruktúra hodiny: komunikačný rámec E-U-R (evokácia, uvedomenie si, reflexia)

O AUTOROVI

Martin Rázus sa narodil ešte v 19. storočí v Liptovskom Mikuláši do rodiny, v ktorej bol hlavou rodiny garbiarsky robotník. Jeho najmladšou sestrou bola možno o niečo známejšia úspešná autorka poézie, dramaturgička a prekladateľka Mária Rázusová. V prostredí Liptova Rázus vyštudoval ľudovú školu, no pre strednú školu (gymnázium) sa rozhodol vycestovať do Banskej Bystrice.[33]

Martin Rázus už vo svojej mladosti prejavoval hlboké sociálne cítenie, taktiež bol hrdým Slovákom, ktorý sa politicky angažoval. Kvôli prejavu národného povedomia a politickej angažovanosti či politickým výhradám voči vtedajšiemu „slobodnému" Slovensku neskôr prestúpil na gymnázium v Kežmarku. Odtiaľ jeho kroky viedli až na Evanjelické lýceum v Bratislave, kde študoval teológiu. Neskôr sa stal kaplánom a jeho život sprevádzala nielen politika, ale aj žánrovo bohatá literárna tvorba.[34]

V jeho tvorbe sa často odzrkadľuje jeho osobný pocit mravnej zodpovednosti za správny rozvoj sociálneho života na Slovensku. Práve Rázusove angažovanie sa vo veciach verejných ho pravdepodobne viedlo k rôznorodému žánrovému programu v oblasti literárnej tvorby. Venoval sa písaniu poézie, epickej prózy a dokonca skúsil aj drámu. K jeho tvorbe tiež neodmysliteľne patrili publicistické žánre. Napriek politickej aktivite autora je pre neho poézia priestorom na vyjadrenie seba a svojej duše. Mnohé jeho básne sú polemizujúce, satirické a ironické. Okrem takto ladených básní sa Rázus venoval aj medzivojnovému obdobiu. Vojne je venovaná aj jeho zbierka *„Toto je vojna!"* (1919), do ktorej patrí aj báseň *Matka*.[35]

VLASTNÁ INTERPRETÁCIA BÁSNE MATKA

Báseň už vo svojich prvých veršoch naznačuje melancholickú a ťažkú tému. *„Stanica tichá, stanica pustá... iba tie drôty, čo stonú."* Rovnako nám prvá strofa odokrýva nosný lyrický subjekt celej básne – ženu. V prvej chvíli nevieme, o koho ide, no báseň nám postupne v ďalších strofách a veršoch naznačuje, o koho a o čo ide. Ďalším lyrickým hrdinom, ktorý do deja tejto básne vstupuje je muž – syn. Tu sa dozvedáme, že žena predstavuje matku, ktorá dostala od svojho syna odkaz z vojny – *„zďaleka prišla, predvčerom písal syn z boja ako tej noci, že má prejsť krajom: Vyjďteže, mamička moja!"*

Žena – jeho matka – v nádeji, že uvidí svojho syna, zbalí sa v *„malý batôžtek"* a vyberie sa na stanicu. Problémovým sa pre ňu stáva veľmi chladné počasie, cestu jej komplikujú záveje snehu. Autor v básni akoby prostredníctvom počasia dodáva celej situácii pomalý spád a naznačuje ťažkosť a chlad tej doby, pretože matka sa musí brodiť závejmi snehu, je celá uzimená a nikto jej nevie (nechce) poradiť, kým čaká na vlak, na syna. Ona sa napriek tomu nevzdáva, pretože ju

---

[33] MARTIN RÁZUS. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na internete: <https://www.litcentrum.sk/autor/martin-razus/zivotopis-autora>.

[34] ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry II.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 319 – 321.

[35] ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry II.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001, s. 319 – 321.

motivuje materinská láska k svojmu synovi, ktorého pravdepodobne dlho nevidela a bojí sa o neho.

Autor pomáha čitateľovi vcítiť sa to prežívania medziľudských vzťahov počas vojny, čitateľ prežíva pocit odlúčenia a nádeje spolu s hlavnou hrdinkou básne. Zobrazuje bezhraničný materinský cit. Zároveň autor veľmi dobre pracuje s prekvapením a ukončuje báseň baladicky – po tom, čo matka zamrzla čakajúc na svojho syna, dedinčania (ako kolektívny hrdina) nachádzajú u nej doma odkaz, ktorý ju mal upozorniť, že sa im nepodarí stretnúť sa, pretože syn šiel do iného kraja. *„V smútočnom domku na stole karta, dedina celá ju viní… — Nový vzkaz došiel, mamička — s Bohom! ideme, ale v kraj — iný!“*

ÚRYVKY

ÚRYVOK 1[36]

***Matka* (pôvodný text)**

Stanica pustá, stanica tichá,
iba tie dróty čo stonú…
ženička v kúte schúlená – čupí,
nikto sa neobzrie o ňu.

Trasie sa zimou… zďaleka prišla,
predvčerom písal syn z boja,
ako tej noci, že má prejsť krajom:
Vyjďteže, mamička moja!

Pohla sa ráno… v batôžtek vzala
voľačo bielizne, stravy…
záveje! skoro zhynula cestou…
Len či sa ten vlak tu staví?!

Koho sa pýtať? Opodiaľ vojak
na stráži, mračný jak v hneve,
podíde k nemu: Nevedia, prosím…?
Stisne len plecom, že nevie!

Zatiahne vietor, štipľavý vietor,
s krovu sneh sypunký líže…
na zvonku: cin-cin… chvíľka – vlak vhrmí…
po vozňoch červené kríže.

Aké to tváre hľadia z tých okien,
ani vosk žltučké, chudé…
Bože môj, kto len za všetko toto
zodpovie na Tvojom súde?!

— Šš-šš-šš… vlak hne, utrie zrak žena,
úradník vedľa nej zbočí…
— Nevedia, prosím? vraví mu svoje…
nevie tiež: — možno, že v noci!

Vychodia hviezdy, jagavé hviezdy,
bielučký mesiac sa díva…
— Skrahnete! ktosi pojme ju,
keď je sama jaks' pribojazlivá.

V sieni dym… výpar nápoja, ale
teplučko… skoro jak doma,
ľudia tu — aspoň sopár slov stratí…
sú to tiež ako-li ona.

Vyslúcha sťažnosť, vylieva bôle,
horký žiaľ jasný zrak kalí:
Vyučil sa mi, vytrápil sa mi,

[36] Ukážka básne zo Zlatého fondu denníka SME, ktorá je dostupná na internete.

teraz ho na vojnu vzali!

Dochodia vlaky — odchodia vlaky,
s nimi tu zdraví — tam chorí,
polnoc už prešla, ženička tŕpne:
Len už ten ktorý je — ktorý?

Zhášajú svetlá… Berte sa domov,
do svitu nemáme vlaku!
Musí von, vezme batôžtek,
a tam složí sa pri palesáku.

Chvejú sa hviezdy, jagavé hviezdy,
bielučký mesiac sa díva…
Kamže sa vrhnem o tomto čase?
nevie si poradiť živá.

Pod snehom krovy, pod snehom polia,
v diaľave končiare biele…
Domov? ba! čo i hladom a chladom
trasie sa na celom tele.

V batôžku dosť! lež hoc by hneď mrela…!
Chudák, on hladu viac vystál!
radšej sa prejdem… keby ten nešiel
tadeto — nebol by písal!

Za každým krokom vrždí sneh stuhlý:
do svitu žiadneho vlaku!
Ženička verne obchodí ten svoj
batôžtek pri palesáku.

Stanica vzrušnie, stanica stíchne,
vlaky tak idú jak včera
skoro si matka vyočí oči,
syna však nenavyzerá.

Zmomúľa kôrku, suchučkú kôrku,
v kožuchu našla ju kdesi…
Poludním azda… večierkom azda,
zmýlil noc! na mraku mnie si.

Vychodia hviezdy, jagavé hviezdy,
bielučký mesiac sa díva…
posledný vlak zas odjachal, prázdny!
a von noc chladná a clivá.

Vlečie sa žena s batôžkom, vlečie,
nevláda drví ju v kusy:
Ale keď písal, keď on tak písal,
musí ísť tadeto — musí!!

Podúva… domov? kde by šla, aj tak
po ceste ani len znaku…
Počkám ho ešte — do rána počkám,
čo hneď tu, pri palesáku!

Oprie sa… a hľa, rušeň sa rúti,
a syn jej oproti kýva:
Mamička moja, mamička drahá…!!
Na šťastnú mesiac sa díva.

Pod snehom krovy, pod snehom polia,
v diaľave končiare v bielom,
do rána závej pri palesáku
nad chladným matkiným telom.

V smútočnom domku na stole karta,
dedina celá ju viní…
Nový vzkaz došiel, mamička — s Bohom!
ideme, ale v kraj — iný!!

ÚRYVOK 2[37]

Matka (1919, upravená – lepšie čitateľná pre žiakov 6. ročníka)

Stanica pustá, stanica tichá,
iba tie drôty, čo stonú ...
ženička v kúte schúlená – čupí,
nikto sa neobzrie o ňu.

Trasie sa zimou ... zďaleka prišla,
predvčerom písal syn z boja,
ako tej noci že má prejsť krajom:
Vyjďteže, mamička moja!

Pohla sa ráno ... v batôžtek vzala
voľačo bielizne, stravy ...
záveje! skoro zhynula cestou ...
– Len či sa ten vlak tu staví?!

Koho sa pýtať? Opodiaľ vojak
na stráži, mračný, jak v hneve,
podíde k nemu: – Nevedia, prosím ... ?
Stisne len plecom, že nevie!

Zatiahne vietor, štipľavý vietor,
z krovu sneh sypunký líže ...
na zvonku: cin-cin ... chvíľka – vlak vhrmí ...
po vozňoch červené kríže.

– Aké to tváre hľadia z tých okien,
ani vosk žltučké, chudé ...
Bože môj, kto len za všetko toto
zodpovie na tvojom súde?!

– Šš-šš-šš ... vlak hne, utrie zrak žena,
úradník vedľa nej zbočí ...
– Nevedia, prosím? – vraví mu svoje ...
nevie tiež: – Možno, že v noci!

Vychodia hviezdy, jagavé hviezdy,
bielučký mesiac sa díva ...
– Skrahnete! – ktosi pojme ju, keď je
sama jaks' pribojazlivá.

V sieni dym ... výpar nápoja, ale
teplučko ... skoro jak doma,
ľudia tu – aspoň zopár slov stratí ...
sú to tiež, ako aj ona.

Vyslúcha sťažnosť, vylieva bôle,
horký žiaľ jasný zrak kalí:
Vyučil sa mi, vytrápil sa mi,
teraz ho na vojnu vzali!

Dochodia vlaky – odchodia vlaky,
s nimi tu zdraví – tam chorí,
polnoc už prešla, ženička trpne:
Len už ten ktorý je – ktorý?

Zhášajú svetlá ... – Berte sa domov,
do svitu nemáme vlaku! –
Musí von, vezme batôžtek, a tam
zloží sa pri palesáku.

Chvejú sa hviezdy, jagavé hviezdy,
bielučký mesiac sa díva ...
– Kamže sa vrhnem o tomto čase? –
nevie si poradiť živá.

Pod snehom krovy, pod snehom polia,
v diaľave končiare biele ...
– Domov? ba! – čo i hladom a chladom
trasie sa na celom tele.

[37] Upravený text básne z Knihovnička Trenčana, ktorá je dostupná na internete.

V batôžku dosť! lež hoc by hneď mrela ...
– Chudák, on hladu viac vystál!
radšej sa prejdem ... keby ten nešiel
tadeto – nebol by písal!

Za každým krokom vrždí sneh stuhlý:
do svitu žiadneho vlaku!
Ženička verne obchodí ten svoj
batôžtek pri palesáku.

Stanica vzrušnie, stanica stíchne,
vlaky tak idú, jak včera –
skoro si matka vyočí oči,
syna však nenavyzerá.

Zmomúľa kôrku, suchučkú kôrku,
v kožuchu našla ju kdesi ...
– Poludním azda ... večierkom azda,
zmýlil noc! – na mraku mnie si.

Vychodia hviezdy, jagavé hviezdy,
bielučký mesiac sa díva ...
posledný vlak zas odjachal, prázdny!
a von noc chladná a clivá.

Vlečie sa žena s batôžkom, vlečie,
nevláda drví ju v kusy:
Ale keď písal, keď on tak písal,
musí ísť tadeto – musí!

Podúva ... domov? kde by šla, aj tak
po ceste ani len znaku ...
– Počkám ho ešte – do rána počkám,
čo hneď tu, pri palesáku!

Oprie sa ... a hľa, rušeň sa rúti,
a syn jej oproti kýva:
– Mamička moja, mamička drahá ... ! !
Na šťastnú mesiac sa díva.

Pod snehom krovy, pod snehom polia,
v diaľave končiare v bielom,
do rána závej pri palesáku
nad chladným matkiným telom.

V smútočnom domku na stole karta,
dedina celá ju viní: ...
– Nový vzkaz došiel, mamička – zbohom!
ideme, ale v kraj – iný!

ŠTRUKTÚRA HODINY (podľa modelu E-U-R)

Postup práce:

Organizačná časť hodiny (zápis do triednej knihy):

– zápis chýbajúcich žiakov

– zápis učiva

Oboznámenie žiakov s cieľom a plánom hodiny.

Predmetom vyučovacej hodiny bude práca s básňou *Matka* od autora Martina Rázusa.

Vytváranie nových vedomostí, zručností a návykov (podľa modelu E-U-R):

1. EVOKÁCIA (navodenie témy básne) [38]

Asociačná evokácia učiva

Ide o metódu, ktorú je vhodné použiť v úvode hodiny, pokojne ešte pred uvedením hlavnej témy vyučovania. Učiteľ touto metódou dokáže zistiť nielen to, aké majú študenti v danej oblasti vedomosti, ale aj to, akým spôsobom si preberaný jav alebo tému vybavujú a predstavujú, prípadne, aké sú ich doterajšie skúsenosti s problematikou. Počas tejto úvodnej metódy zachytávame mylné predstavy žiakov, ktoré dokážeme neskôr vo vyučovacom procese opravovať a správne objasniť.

Realizácia metódy k básni *Matka*

V úvode hodiny nezačneme zvyčajným oznámením cieľa, ale použijeme túto evokačnú metódu, ktorá využíva asociáciu a naladí študentov na tému a problematiku preberanej básne, čo im môže pomôcť pri interpretácii a pochopení tohto literárnemu textu. Vyzveme deti, aby napísali prvých päť slov, ktoré im v súvislosti s centrálnym pojmom napadnú a ktoré pojem podľa ich názoru dostatočne vystihujú.

V prípade tejto vyučovacej hodiny uvádzame 2 pojmy. Prvým pojmom, ktorý napíšeme napr. na tabuľu alebo ho len tak vyslovíme je slovo *„matka".* Ide o slovo, ktoré pomenúva Rázusovu báseň, a postava matky sa tak stáva dominantou a hlavnou postavou celej básne. Báseň je epického charakteru s náznakom dejovosti, preto môžeme hovoriť o matke ako o hlavnej postave básne. Po uplynutí stanoveného času (2 minúty) žiaci prezentujú svoje myšlienky, ktoré napísali alebo im prišli ako prvé na um. Úlohou učiteľa je, aby diskusiu zmysluplne viedol, zapisoval pojmy žiakov na tabuľu a pozorne počúval. Hlavnými participantmi tejto metódy sú žiaci, ktorí vysvetľujú a objasňujú, prečo vybrali pre centrálny pojem práve tie charakteristiky, ktoré vybrali.

Rovnakým spôsobom rozoberieme aj slovo *„vojna".* Tento pojem bude pre žiakov šiesteho ročníka určite náročnejší na asociáciu ako slovo „matka", no napriek tomu je pre báseň kľúčový. Takýmto spôsobom zisťujeme predstavu a skúsenosti žiakov s pojmami. Sú dôležité a úzko súvisiace

[38] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotících metod.* Praha : Grada Publishing, a. s., 2015, s. 34 – 35.

s dielom, preto je táto evokačná metóda vhodná na vzbudenie predstavivosti a má žiakom pomôcť lepšie pochopiť a vcítiť sa do čítaného textu, s ktorým budú pracovať zvyšok hodiny. Po zrealizovaní tejto metódy nasleduje oboznámenie žiakov s autorom básne, viď. časť Martin Rázus. Krátkym výkladom spomíname zopár zaujímavostí o autorovi.

2. UVEDOMENIE SI (metóda literárny krúžok) [39]

V tejto fáze vyučovacej hodiny sa pracuje priamo s textom básne. Uvedené sú dva druhy textu – prvý úryvok je s pôvodným znením textu, druhý je upravený do súčasnej spisovnej slovenčiny. Je potrebné zvážiť podľa konkrétneho zloženia skupiny žiakov v triede, do akej miery sú schopní porozumieť pôvodnému zneniu textu básne. Ak by jazyk mal komplikovať porozumenie a umelecký zážitok z básne, je potrebné zvoliť upravený text, prípadne použiť oba úryvky a poukázať na to, ako sa vyvinula spisovná slovenčina v priebehu viac ako sto rokov, keďže báseň bola napísaná začiatkom minulého storočia (1919).

Realizácia metódy literárny krúžok

Ide o štruktúrovanú diskusiu k prečítanému literárnemu alebo aj akémukoľvek inému textu. Dá sa realizovať v celej triede, prípadne v menších skupinách. Finálne rozdelenie úloh závisí od počtu žiakov a konkrétnych úloh, ktoré volí učiteľ. V úvode pred samotnou prácou je potrebné, aby si študenti samostatne prečítali zadaný text. Z obsahového hľadiska je vhodné použiť celú báseň z dôvodu komplexného nazerania na dielo. Kým študenti čítajú báseň, učiteľ na tabuľu vypíše roly vyskytujúce sa v literárnom krúžku. Ku každej role je potrebné uviesť jej charakteristiku. Po prečítaní básne nasleduje rozdelenie rolí a diskusia.

Roly:

Hľadač citácií: Žiak (žiaci) v texte vyhľadá niekoľko myšlienok, ktoré vystihujú celú báseň a ktoré považuje za dôležité. Prezentuje ich skupine a argumentuje výber.

Spájateľ: Žiak (žiaci) prepája posolstvo textu so súčasnou dobou.

Zvedavec: Žiak (žiaci) vypracuje zoznam otázok do diskusie, ktoré súvisia s textom básne.

Bádateľ: Žiak (žiaci) zistí niekoľko zaujímavých informácií k hlavnej téme básne.

„Psychológ“ pre postavy: Žiak (žiaci) analyzuje postavy v básni, ich vnútorné prežívanie, dôvod konania a pod.

Hľadač slov: Žiak (žiaci) pripraví zoznam slov, ktoré považuje za dôležité, zaujímavé, alebo naopak im nerozumel, a diskutuje o nich s ostatnými.

Ilustrátor: Žiak (žiaci) nakreslí podobu postáv v literárnom diele, načrtne prostredie, v ktorom sa dej odohrával a pod.

---

[39] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotících metod.* Praha : Grada Publishing, a. s., 2015, s. 307 – 310.

Moderátor: Žiak (žiaci) vedie diskusiu medzi spolužiakmi podľa pravidiel: 1. vždy hovorí len jeden a ostatní počúvajú, 2. neodbáčame od témy, 3. žiaci sa hlásia o slovo.

Uvedené úlohy nemusia žiaci vykonávať len ako jednotlivci, ale napríklad vo dvojiciach alebo v menších skupinách. Závisí to od počtu žiakov v triede. Roly si môžu medzi sebou rozdeliť, čo ich vedie k spolupráci, prípadne ich učiteľ napíše na papier a študenti si losujú. Nasleduje samostatná práca jednotlivcov, dvojíc alebo skupín. Žiaci si všímajú v básni to, čo od nich konkrétna rola vyžaduje. Zapisujú, diskutujú, kreslia, vyhľadávajú informácie, znova čítajú báseň podľa potreby a pod. Na túto časť je potrebných aspoň 10 minút. Po ukončení samostatnej práce je vhodné zvoliť sedenie v kruhu pre lepší kontakt medzi diskutujúcimi žiakmi. Učiteľ odovzdáva slovo moderátorovi alebo moderátorom diskusie a necháva žiakov čo najviac samostatne rozprávať. Samozrejme, vždy je k dispozícii, ak treba moderátorovi pomôcť usmerniť diskutujúcich.

Metóda podporuje komunikáciu medzi študentmi, môžu sa vzájomne obohacovať svojimi myšlienkami a postrehmi, pretože každý jeden môže interpretovať báseň inak, môže si niečo iné všimnúť a niečo iné ho zaujme. Zároveň ide o prehĺbenie úvodnej evokačnej aktivity, ktorá mala u študentov naštartovať uvažovanie o hlavných aspektoch literárneho diela od M. Rázusa. Žiaci môžu porovnať konanie matky z básne so svojou mamou. V čom sú si podobné, v čom sa odlišujú. Rovnako v diskusii môže dôjsť k uvedomeniu si závažnosti vojen vo svete – ako je to s vojnami v súčasnej dobe, či vedia o nejakých vojenských konfliktoch vo svete, či sa vedia vcítiť do takejto situácie a pod.

3. REFLEXIA (pojmové mapy) [40]

Pre fixáciu učiva a potrebu vytvorenia poznámok, z ktorých sa žiaci môžu učiť a pripomenúť si báseň *Matka*, sa vytvoria v reflexnej fáze vyučovacej hodiny dve pojmové mapy.

Prvá bude slúžiť ako zhrnutie pojmov z diskusie – bude pozostávať zo záverov upravených do stručných hesiel, ku ktorým sa žiaci dopracovali prostredníctvom svojich rolí. Učiteľ tu môže poukázať na javy z básne, ktoré spomenuté neboli a považuje ich za dôležité.

Druhá pojmová mapa bude slúžiť na rozbor vonkajšej kompozície básne a prehľad základných poznatkov o básni. Malo by ísť o zopakovanie literárnych pojmov z predchádzajúcich ročníkov. Nemalo by im robiť ťažkosti vyhľadať ich v básni. Pojmová mapa zároveň obsahuje aj nové poznatky, ktoré sú špecifické pre Rázusovu báseň (názov zbierky, téma, hrdinovia a pod.).

[40] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotících metod.* Praha : Grada Publishing, a. s., 2015, s. 336 – 338.

Pojmová mapa:

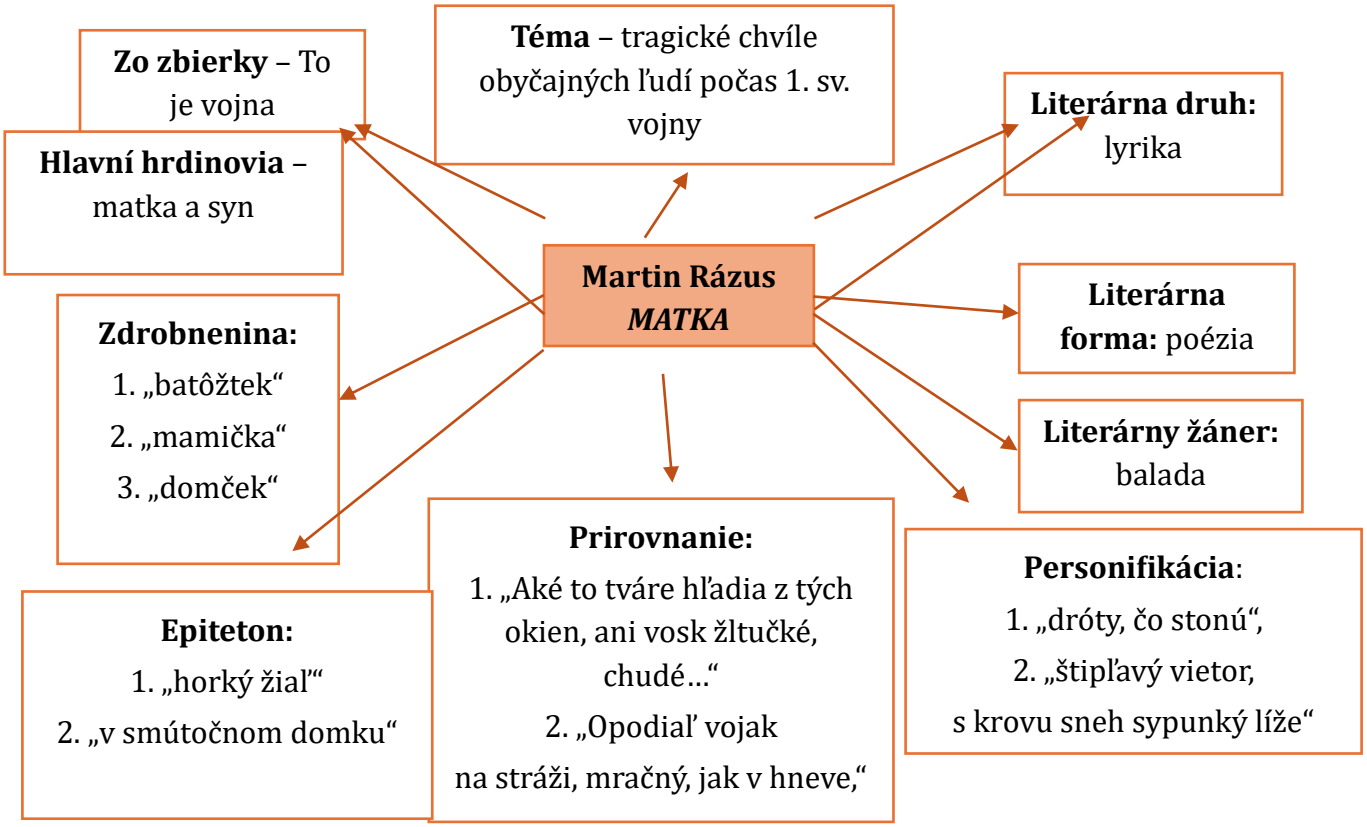

Pojmovú mapu možno vytlačiť vo forme pracovného listu s prázdnymi okienkami, ktoré si žiaci za pomoci učiteľa spoločne dopĺňajú. Vyplnená pojmová mapa slúži ako mustra pre učiteľa, aby vedel žiakov naviesť, a zároveň obsahuje minimálne vedomosti, ktoré by si mali žiaci zaznačiť. Samozrejme, voľba a počet umeleckých prostriedkov je len orientačná. Dôležité je, aby s textom pracovali najmä deti a objavili čo najväčší počet umeleckých prostriedkov, ktoré ich oslovili, a vedia vlastnými slovami interpretovať, čo môžu dané výroky znamenať alebo čo im evokujú. Takýmto spôsobom zabezpečíme umelecký zážitok a slobodu pri čítaní básne, čím môžeme u žiakov posilniť pozitívny vzťah k poézii – nielen k modernej, ale aj sto rokov starej, ako je to i v prípade básne Matka.

Pojmová mapa na vytlačenie, ktorú si žiaci vyplnia a nalepia do zošitov:

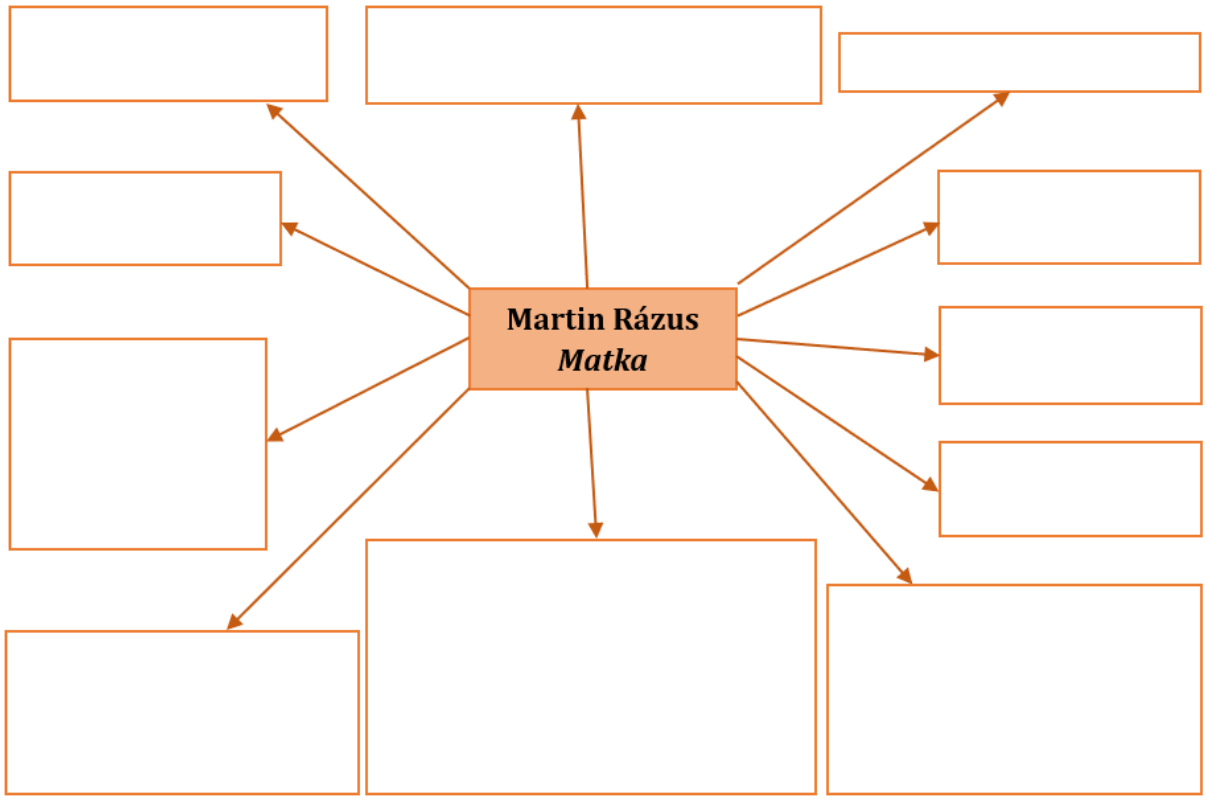

Obrázok 16 – Prázdna pojmová mapa

ZÁVER

V závere vyučovacej hodiny môžeme zhodnotiť prácu žiakov na hodine – vyzdvihnúť kladné časti (čo sa žiakom podarilo, pochváliť ich za odvedenú prácu), spomenúť aj zápory (v čom je potrebné sa zlepšiť v budúcnosti a pod.). Zároveň môžeme dať priestor na spätnú väzbu od študentov, či sa im zvolené metódy páčili, bavili ich, ako sa im darilo pracovať, prípadne čo by do budúcej hodiny zlepšili.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotících metod.* Praha : Grada Publishing, a. s., 2015. 604 s. ISBN 978-80-247-3450-7.

Manuál k tvorbe obsahovej stránky štátneho vzdelávacieho programu. Štátny pedagogický ústav [online] Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/files/9813_manual_k_tvorbe_obsahovej_stranky_vzdelavacieho_programu_vydany_ak_s_ucinnostou_1262020.pdf>. [cit. 2025-01-13].

MARTIN RÁZUS. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na internete: <https://www.litcentrum.sk/autor/martin-razus/zivotopis-autora>. [cit. 2025-01-14].

MARTIN RÁZUS. In: *Stránky Ing. Vojtecha Brabenca z Trenčína* [online]. Dostupné na internete: <http://www.trencan.6f.sk/knihovnicka/1919-Razus-Matka.html#top>. [cit. 2025-01-13].

MARTIN RÁZUS. In: *Zlatý fond denníka SME* [online]. Dostupné na internete: <https://zlatyfond.sme.sk/dielo/4103/Razus_To-je-vojna/22>. [cit. 2025-01-13].

ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry II.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2001. 559 s. ISBN 80-88878-68-3.

Štátny vzdelávací program (inovovaný) pre 2. stupeň ZŠ v Slovenskej republike ISCED 2 – Nižšie sekundárne vzdelávanie. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/jazyk-komunikacia/>. [cit. 2025-01-13].

Ján Štrasser

VODA NA DVE ŠÁLKY

Bc. Patrícia Fišerová

Veková skupina detí: 11 – 12 rokov

Ročník: 6. ročník

Vzdelávacie ciele:

- Pochopiť myšlienku básne a analyzovať použité básnické prostriedky.
- Oceňovať každodenné rituály a význam prítomného okamihu.
- Zamyslieť sa nad vlastnými rannými rituálmi a hodnotou času.

Vyučovacie metódy:

- Motivačný rozhovor
- Hlasné čítanie textu a jeho interpretácia
- Analýza textu
- Dramatizácia
- Tvorivá práca

Formy práce:

- Skupinová práca (diskusia)
- Individuálna práca (tvorivá činnosť)
- Práca vo dvojiciach (dramatizácia)

Vyučovacie pomôcky: text básne, tabuľa a kriedy na zapisovanie odpovedí žiakov počas reflexie a zhrnutia myšlienok, obrázky, magnetky

Časový rozsah činnosti: 45 minút

Štruktúra hodiny:

1. Úvodná časť (5 minút)

- **Motivačný rozhovor:**

    - Otázky na zamyslenie:
        - Čo zvyčajne robíte ráno?
        - Máte pocit, že sa ráno ponáhľate?
        - Prečo je niekedy dôležité spomaliť?
    - Predstavenie básnika Jána Štrassera a témy básne.

2. Hlavná časť (35 minút)

- **Hlasné čítanie básne (5 minút):**
    - Vybraný žiak prečíta báseň.
- **Analýza textu (10 minút):**
    - Diskusia o obsahu básne:
        - O čom báseň hovorí?
        - Čo básnik myslí vetou *„Čas je to, čo máme. Čas je v nás?“*
    - Spoločné podčiarknutie kľúčových veršov a ich významu.
    - Práca na úlohách v učebnici.
- **Dramatizácia (10 minút):**
    - Vo dvojiciach žiaci zahrajú krátku scénku inšpirovanú básňou (ranná príprava na deň, rozhovor medzi postavami).
- **Tvorivá práca (10 minút):**
    - Žiaci si vyberú jednu z možností:
        - Napísať krátky text alebo básničku o svojom vlastnom rannom rituáli.
        - Nakresliť ilustráciu k básni (napr. scéna prípravy kávy a čaju).

3. Záverečná časť (5 minút)

- **Reflexia:**
    - Žiaci na tabuľu alebo papier napíšu jedno slovo alebo vetu, ktorá podľa nich najlepšie vystihuje hlavnú myšlienku básne.
    - Zhrnutie učiteľom:
        - Prečo je dôležité vážiť si prítomný okamih a byť všímavý voči malým veciam?

Na konci hodiny žiaci:

- chápu hlavnú myšlienku básne a vedia ju interpretovať,
- diskutujú o hodnote času a medziľudských vzťahov,
- vytvoria vlastnú reflexiu na tému ranných rituálov alebo času.

ÚVOD

V rámci našej prípravy na hodinu literatúry sa orientujeme na dielo Jána Štrassera a jeho báseň *Voda na dve šálky*. Pri príprave vychádzame z princípov literárno-výchovného procesu, ktoré zdôrazňujú dôležitosť interpretácie umeleckého textu ako prostriedku rozvoja analytického myslenia a emocionálnej inteligencie žiakov. Inšpirujeme sa myšlienkou Jozefa Mistríka, ktorý tvrdí, že: *„Moderná štylistika sa čím ďalej tým viacej približuje k textu — z textu vychádza a k nemu sa i vracia. Čoraz viacej sa potvrdzuje téza, že čo nie je povedané alebo aspoň naznačené v texte, to sa imputovať autorovi nemôže. Pri čítaní je záväzná podoba textu. V súvislosti s tým sa zvýšenou mierou pozornosť koncentruje na metódy skúmania a rozboru toho, čo je medzi odosielateľom a prijímateľom, na metódy hľadania kódov, znakov, signálov. Pozornosť sa zameriava na štylistickú analýzu a interpretáciu.“*[41]

Zároveň vychádzame zo Štátneho vzdelávacieho programu (ŠVP) a v rámci vyučovania literatúry sa zameriavame na rozvoj interpretačných a kreatívnych schopností žiakov. Pri príprave hodiny kladieme dôraz na zrozumiteľnosť, atraktívnosť a medzipredmetové súvislosti.

Na hodine budeme analyzovať báseň *Voda na dve šálky*, ktorá sa zameriava na hodnotu intimity a blízkosti vo vzťahoch. Prostredníctvom textu sa budeme snažiť ukázať krásu každodenných chvíľ, pričom zapojíme tvorivé a diskusné metódy. Hodinu obohatíme prezentáciou a vizuálnymi materiálmi, ktoré posilnia zapamätanie si kľúčových poznatkov, tzn., že na tabuli sú nakreslené alebo vytlačené obrázky, ktoré nám priblížia báseň (slnko, hodiny, káva/čaj, raňajky). Pri predstavení autora použijeme i jeho fotografiu.

Na začiatku hodiny pripravíme krátku aktivitu na motiváciu, ktorá žiakov naladí na tému básne. Počas analýzy textu sa zameriame na jazykovú a tematickú stránku, pričom zdôrazníme umelecké prostriedky a posolstvo diela. Celý proces bude prebiehať s dôrazom na komunikáciu, kreativitu a aktívne zapojenie všetkých žiakov.

[41] MISTRÍK, Jozef. Štylistická analýza a interpretácia. In: *Kultúra slova*, 1973, roč. 7, č. 4, s. 97 [online]. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/1973/4/ks1973-4.lq.pdf>.

ÚVODNÁ ČASŤ HODINY

1. **Motivačný rozhovor:**

Na začiatku hodiny sa zameriame na tému ranných zvykov, aby sme žiakov naladili na tému básne a vyvolali ich záujem o hodnote každodenných chvíľ. Začneme motivačným rozhovorom s týmito otázkami na zamyslenie:

- **Čo zvyčajne robíte ráno?**
- **Máte pocit, že sa ráno ponáhľate? Čo robíte, aby ste mali viac času?**
- **Prečo je niekedy dôležité spomaliť? Aké výhody môže mať pomalý začiatok dňa?**

Na tabuľu magnetkami pripneme obrázky, ktoré podporia žiakov v reflexii nad ich vlastnými rannými rituálmi a otvoria diskusiu o hodnotách času a vzťahov.

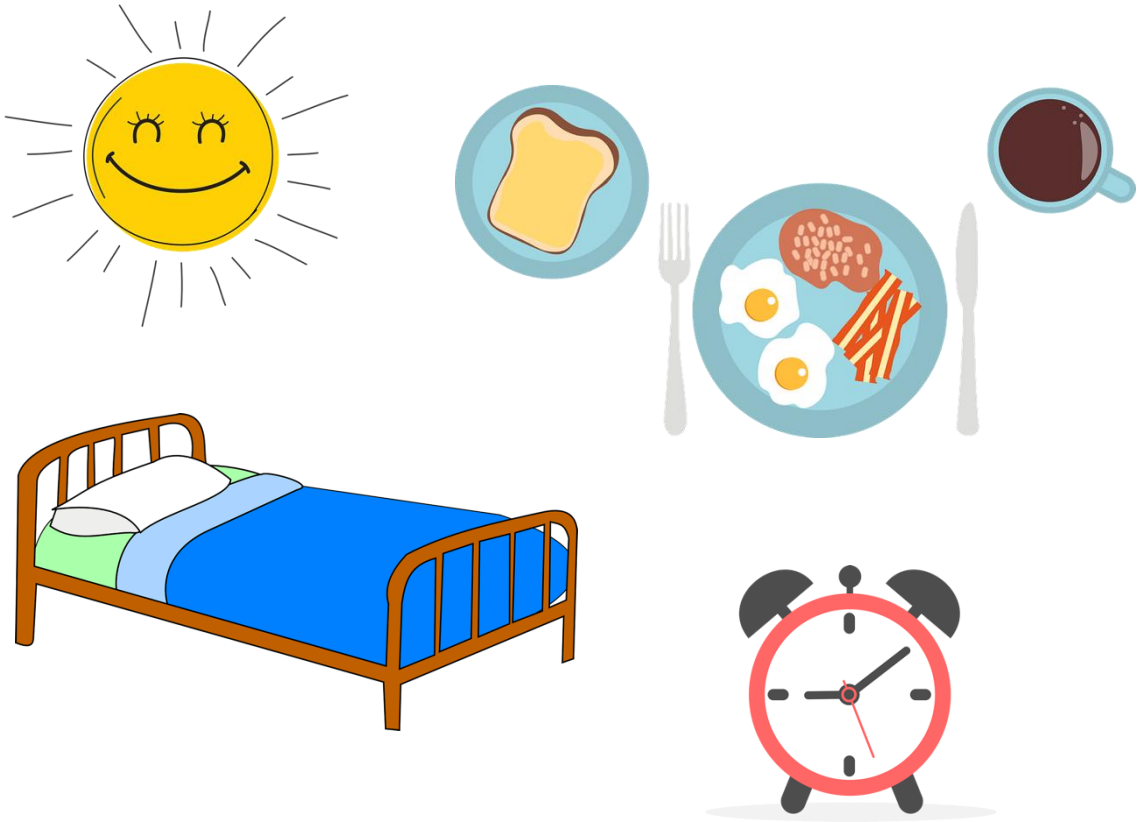

c

Obrázok 17 – Ranné motívy

2. **Predstavenie básnika Jána Štrassera a témy básne:**

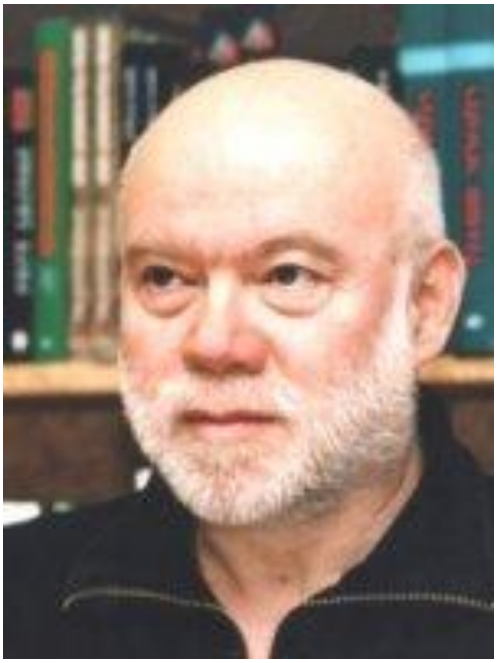

Obrázok 18 – Fotografia Jána Štrassera vyhotovená Petrom Procházkom

Ján Štrasser sa narodil 25. februára 1946 v Košiciach. Je významný slovenský básnik, esejista, textár, dramaturg a prekladateľ. Pochádza z úradníckej rodiny a základné i stredoškolské vzdelanie získal v **Lovinobani** a **Košiciach**. Neskôr pokračoval v štúdiu na **Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave**, kde absolvoval odbor **ruština a slovenčina**. Od roku **1969 do 1971** pracoval ako redaktor časopisu **Mladá tvorba**, po čom nasledovala základná vojenská služba, počas ktorej pôsobil vo **Vojenskom umeleckom súbore**. V rokoch **1972 – 1977** bol dramaturgom **Poetickej scény** a od roku 1977 opäť pracoval vo Vojenskom umeleckom súbore. V tom období vstúpil do **Komunistickej strany**. Neskôr, v roku **1985**, prešiel na pozíciu dramaturga v bratislavskom divadle **Štúdio S**. V rokoch **1987 – 1990** pôsobil ako redaktor časopisu **Slovenské pohľady** a medzi rokmi **1990 – 1993** bol jeho šéfredaktorom. Od roku **1997 do 2004** pracoval ako redaktor pravicovo orientovaného týždenníka **Domino fórum**. V súčasnosti sa venuje slobodnému povolaniu, pokračujúc vo svojej literárnej a prekladateľskej činnosti.[42]
V rokoch 1967 až 1970 pracoval ako redaktor časopisu **Mladá tvorba** a neskôr pôsobil ako dramaturg na Poetickej scéne. Počas vojenskej služby v rokoch 1970 – 1971 bol členom **Vojenského**

[42] JÁN ŠTRASSER. In: *Osobnosti.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.osobnosti.sk/osobnost/jan-strasser-1357>.

umeleckého súboru. V priebehu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov publikoval svoje texty najmä v literárnych časopisoch **Romboid** a **Slovenské pohľady**, pričom zároveň pracoval ako dramaturg pre viaceré slovenské divadlá, pričom najdlhšie spolupracoval s malým bratislavským divadlom **Štúdio S**.

Počas 70. rokov vstúpil do **Komunistickej strany** a v roku 1977 podpísal **Antichartu**. Napriek tomu sa počas obdobia gorbačovovej **perestrojky** pridal k slovenským intelektuálom, ktorí vytvárali opozíciu voči komunistickému režimu a stalinistickým ideám. V roku 1987 začal pracovať ako redaktor časopisu **Slovenské pohľady**, kde spolu s kolegami, ako boli **Milan Šútovec**, **Rudolf Chmel** a **Peter Zajac**, zásadne pretransformoval jeho obsahové zameranie. V období 1990 – 1993 bol šéfredaktorom tohto časopisu, no po rozpustení redakcie v roku 1993 sa zameral na prácu publicistu a novinára, najmä pre rozhlasovú stanicu **Slobodná Európa** v Bratislave.

V druhej polovici 90. rokov obnovil spoluprácu s divadlami v Bratislave a na východnom Slovensku. Písal texty pre politický kabaret **Večery Milana Markoviča**, ktorý bol v tom čase vysielaný v televízii. Od roku 1997 pôsobil ako redaktor spoločensko-politického týždenníka **Domino fórum**, ktorý bol orientovaný na pravicovo-konzervatívne spektrum.[43] Patrí medzi autorov slovenskej literatúry 20. storočia. Vývoj slovenskej literatúry v 20. storočí rozdeľujeme do troch hlavných období: **literárna moderna** (1900 – 1918), **medzivojnová literatúra** (1918 – 1945) a **literatúra druhej polovice 20. storočia** (1945 – 1989).

Literárna moderna sa vyznačuje novými myšlienkovými prúdmi, ktoré prenikli do slovenskej literatúry, pričom autori ako Ivan Krasko a Janko Jesenský sa snažili reflektovať psychologické otázky a vnútorné pocity. **Medzivojnové obdobie** prinieslo pluralitu literárnych smerov a tematiku vojnových zážitkov, pričom autori ako Martin Rázus a Emil Boleslav Lukáč sa zaoberali národnými témami. Vznikli nové kultúrne inštitúcie a slovenská literatúra sa otvorila moderným prúdom. **Druhá polovica 20. storočia** bola poznačená nástupom komunistickej ideológie, čo viedlo k perzekúcii autorov a dominancii socialistického realizmu. Napriek tomu sa objavili aj hlasy odporu, napr. tvorba M. Rúfusa a M. Válka, ktorá sa snažila preniknúť do psychológie jednotlivca.[44]

Jeho diela sa často zaoberajú vnútorným svetom postáv, medziľudskými vzťahmi a každodennými okamihmi, ktoré nesú hlboký význam. Jeho tvorba sa vyznačuje jemným zmyslom pre detail a schopnosťou zobraziť krásu v bežných veciach.

---

[43] JÁN ŠTRASSER. In: *Martinus.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.martinus.sk/authors/jan-strasser>.

[44] SLOVENSKÁ LITERATÚRA 20. STOROČIA – MODERNA. In: *Rogggi* [online]. Dostupné na: <http://rogggi.blogspot.com/2009/11/slovenska-literatura-20stor-moderna.html>.

Rozdáme žiakom vytlačenú tabuľku:

Tabuľka 12 – Zhrnutie slovenskej literatúry 20. storočia

OBDOBIE	HLAVNÉ ČRTY	AUTORI	TÉMY A ŠTÝLY
Literárna moderna (1900 – 1918)	Nové myšlienkové prúdy, dôraz na psychológiu, reflexia vnútorného sveta, úsilie o estetickú hodnotu.	Ivan Krasko, Janko Jesenský	Psychologické otázky, vnútorné pocity
Medzivojnová literatúra (1918 – 1945)	Pluralita smerov, reflexia vojny, národné témy, otvorenie literatúry moderným trendom.	Martin Rázus, Emil Boleslav Lukáč	Vojnové zážitky, národná identita, sociálne otázky
Literatúra 2. polovice 20. storočia (1945 – 1989)	Dominancia socialistického realizmu, ideologické obmedzenia, ale aj snahy o individuálnu tvorbu. Objavili sa aj autori s odporom k ideológii.	Milan Rúfus, Miroslav Válek, Ján Štrasser	Socialistický realizmus, odpor voči ideológii, psychológia jednotlivca

Dnes sa budeme venovať básni **„Voda na dve šálky" od autora Jána Štrassera**, ktorá nám ukáže krásu a hodnotu intimity a blízkosti vo vzťahoch. Báseň reflektuje každodenné činnosti, ako je príprava kávy či čaju, ktoré môžu byť symbolické pre vzťah dvoch ľudí. Prostredníctvom tejto básne sa budeme zamýšľať nad tým, aké dôležité je venovať sa malým, ale významným okamihom v živote.

HLAVNÁ ČASŤ HODINY

1. Hlasné čítanie básne

Vybraný žiak prečíta báseň: Na začiatku hodiny vyberieme žiaka, ktorý prečíta báseň **„Voda na dve šálky"** nahlas pred triedou. Učiteľ by mal zabezpečiť, že žiak bude čítať s dôrazom na správnu intonáciu a rytmus, aby sa zachytili emócie a atmosféra básne. Po prečítaní sa žiaci môžu krátko vyjadriť k tomu, čo si o básni myslia, čo ich zaujalo a čo v básni vnímali ako dôležité.

UKÁŽKA

Voda na dve šálky

Mesto vstáva, tiež som práve vstal.

Začína sa ranný basketbal.

Vravíš: Vodu rýchlo na plyn daj,

sebe uvar kávu a mne čaj.

Vravím: brzdi, neujde ti nič.

Iba kôň má cítiť jazdcov bič.

Viem ten príklad nebol dobrý fór.

Ja ťa chápem, nevieš, čo máš skôr.

Zas máš svoj deň skákavý,

zas ťa na smrť unaví.

No tak stop! To hádam stačí!

Dohrajú to iní hráči.

Vodu na dve šálky na plyn daj.

Sebe spravím kávu, tebe čaj.

Kašli na dve slová: Nemám čas.

Čas je to, čo máme. Čas je v nás. [45]

[45] ŠTRASSER, Ján. *Stala sa nám láska*. Bratislava : Ikar, 2003, s. 14.

2. Analýza textu

Práca na úlohách k ukážke v učebnici Literatúra pre 6. ročník.

1. **Popíšte pocity, ktoré sa vás zmocnili po prečítaní básne.**

„Po prečítaní básne som cítil/a zmiešané pocity pohody a zaneprázdnenosti, ktoré sú typické pre každodenné rána.''

2. **Porozprávajte, ako prežíva básnik svoje ráno.**

„Básnik prežíva svoje ráno ako chaotické, plné povinností a rýchlosti, pričom sa snaží vyrovnať s každodennými rutinami.''

3. **Vyhľadajte verše, ktoré vyjadrujú jeho nespokojnosť.**

„Verše ako *„Zas máš svoj deň skákavý"* a *„zas ťa na smrť unaví"* naznačujú nespokojnosť s hektickým rytmom dňa.''

4. **Označte tému básne.**

„Témou básne je každodenný život a rutina, ktorá môže byť unavujúca, ale aj plná drobných radostí.''

5. **Sformulujte hlavnú myšlienku.**

„Hlavná myšlienka básne spočíva v zachytení bežných ranných činností a vnútorného prežívania človeka v hektickej dobe.''

6. **Povedzte, z koľkých strof a veršov sa skladá báseň "Voda na dve šálky".**

„Báseň sa skladá z 3 strof a 8 veršov.''

7. **Určte druh rýmu a jeho schému.**

„Použitý rým je združený (AABB).''

8. **Nájdite obrazné pomenovania, ktoré sa vám najviac páčili. Zdôvodnite ich výber.**

„Pomenovanie *„skákavý deň"* je zaujímavé, pretože vystihuje dynamiku a nepredvídateľnosť každodenného života.''

9. **Prezentujte váš obraz rána a porovnajte ho s autorovým.**

„Môj obraz rána je pokojnejší, s časom na rozjímanie, zatiaľ čo autorov obraz je hektický a plný povinností.''

10. **Vytvorte obraz ideálneho rána podľa vlastných predstáv.**

„Ideálne ráno by začínalo tichým prebudením, šálkou ovocného čaju a časom na čítanie alebo meditáciou pred začiatkom dňa.''

(odpovede sú len predpokladané, odpovede žiakov sa môžu líšiť)

Diskusia o obsahu básne:

- **O čom báseň hovorí?**
  - Spoločne sa zamyslíme nad tým, čo básnik popisuje v básni. Báseň sa zameriava na každodenné momenty – ranné rituály a komunikáciu medzi dvoma osobami. Témy ako **ponáhľanie sa**, **spomalenie** a **dôležitosť času** sú kľúčové. Či už ide o prípravu kávy a čaju, alebo o hľadanie pokoja v hektickom dni, báseň ukazuje, ako môžeme vnímať okamihy v našom živote.

- **Čo básnik myslí vetou *„Čas je to, čo máme. Čas je v nás?“***
    - Žiaci diskutujú, čo pre nich znamená čas a ako ho vnímajú v každodennom živote. Je to výzva, aby si uvedomili hodnotu prítomného okamihu a jeho vplyv na ich vzťahy. Táto veta naznačuje, že čas nie je len niečo, čo merajú hodiny, ale aj niečo, čo je v našich rukách a našom vnímaní. Čas je v nás, pretože my sami rozhodujeme, ako ho využívame.

Spoločné podčiarknutie kľúčových veršov a ich významu:

- Po prečítaní básne sa zameriame na podčiarknutie veršov, ktoré považujeme za dôležité. Spoločne si prejdeme, čo každý verš vyjadruje a aký má význam v kontexte celej básne. Napríklad verš ***„Kašli na dve slová: Nemám čas.“*** je silnou výzvou k tomu, aby sme si uvedomili, že čas nie je len o ponáhľaní sa, ale aj o prítomnosti a zameraní sa na dôležité chvíle. Taktiež si všimneme, ako je báseň plná opakovaní, čo zvýrazňuje význam každodenných činností.

3. Dramatizácia

Inšpirované scénky zo života:

- Rozdelíme žiakov do dvojíc, v ktorých si vytvoria krátke scénky inšpirované situáciami v básni. Každá dvojica dostane úlohu zahrať scénu, ktorá vyjadruje témy z básne.
- **Možné scenáre**:
    - **Ranná príprava na deň**: Jeden žiak môže byť ten, ktorý sa ponáhľa pripraviť kávu a čaj, druhý sa pokúša spomaliť, neponáhľať sa. Môžu diskutovať o tom, že nie je dôležité byť najrýchlejším, ale vychutnať si proces.
    - **Rozhovor o čase**: Postavy môžu diskutovať o tom, že sú vždy v strese, že nemajú čas na seba, no v konečnom dôsledku sa snažia nájsť chvíľu pokoja.

Cieľ dramatizácie:

- Pomocou dramatizácie sa žiaci dostanú do hĺbky básne, reflektujú a vyjadrujú sa na tému času, vzťahov a každodenných činností. Dramatizácia je aj skvelý spôsob, ako precvičiť komunikáciu a kreatívne vyjadrenie.

4. Tvorivá práca

- **Tvorivé vyjadrenie vlastných rituálov**:
    - Po dramatizácii žiaci prejdú k tvorivej činnosti, ktorá im umožní uplatniť svoju kreativitu a zamyslieť sa nad vlastným vzťahom k času.
    - **Možnosti tvorivej práce**:

- **Napísať krátky text alebo básničku o svojom vlastnom rannom rituáli**: Žiaci môžu napísať krátky text, v ktorom popíšu, ako vyzerá ich ranný rituál, čo robia hneď po prebudení a ako vnímajú tento okamih. Môžu do svojho textu vložiť aj vlastné pocity, či už ide o rýchly, hektický deň alebo o pokojnú chvíľu.

Príklad č. 1: *„Každé ráno, hneď keď sa zobudím, si najskôr doprajem pohár studenej vody. Pomáha mi prebudiť sa a naštartovať deň. Potom si umyjem tvár a pripravím si oblečenie do školy. Raňajkujem a rozmýšľam, čo ma dnes čaká. Niekedy mám rýchly a hektický deň, inokedy je to pokojná chvíľa, keď si len užívam svoju rutinu. Tento ranný rituál mi dáva pocit, že som pripravený zvládnuť všetky výzvy, ktoré prídu.''*

Príklad č. 2:

Ranný zázrak

Keď budík zvolá, prebudím sa s úsmevom,
prvý krok je voda, osviežiť svoje telo.
Tvár si umyjem, nech sa zjaví ranný jas,
v každom okamihu cítiť novú silu, krás.

Raňajky na stole, teplý čaj a chlieb,
v duši pokoj, srdce plné nádeje.
S týmto rituálom vítam nový deň,
pripravený čeliť svetu s radosťou a žiť si dňový sen.

- **Nakresliť ilustráciu k básni**: Žiaci môžu nakresliť obrázok, ktorý zobrazuje scénu prípravy kávy a čaju, ako je to v básni. Ilustrácia môže znázorňovať kľudný okamih medzi dvoma ľuďmi alebo inú scénu, ktorá pre nich symbolizuje prítomný okamih.

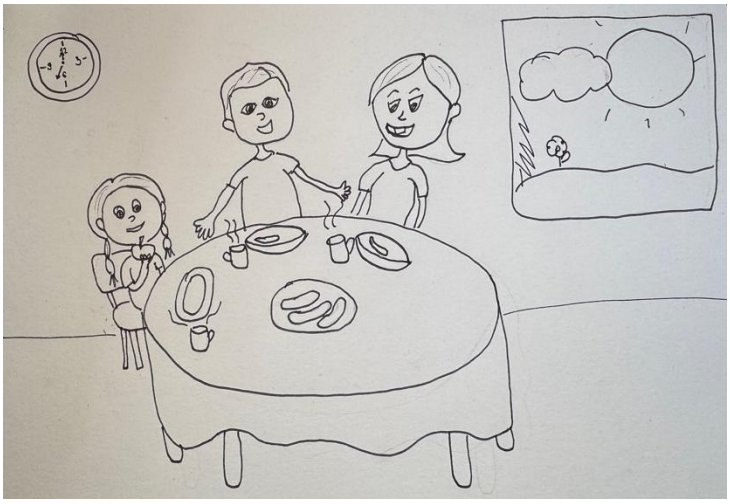

Obrázok 19 – Príklad ilustrácie

Obrázok 20 – Príklad ilustrácie

- **Prezentácia prác**: Po dokončení tvorivej činnosti budú žiaci prezentovať svoje básne alebo kresby pred triedou. Tento krok podporuje ich **prezentáciu**, **sebavedomie** a schopnosť **vyjadriť sa kreatívne**.

ZÁVEREČNÁ ČASŤ HODINY

Reflexia

- **Žiaci na tabuľu alebo papier napíšu jedno slovo alebo vetu, ktorá podľa nich najlepšie vystihuje hlavnú myšlienku básne**:
    - V tejto fáze hodiny sa žiaci zamyslia nad tým, čo si z básne odniesli a čo považujú za najdôležitejšie posolstvo. Na tabuľu alebo na papier si každý žiak napíše jedno slovo alebo krátku vetu, ktorá podľa neho najlepšie vystihuje hlavné témy básne **Voda na dve šálky.**
    - Cieľom je, aby žiaci zhrnuli svoje pochopenie diela do jedného slova alebo vety, čím sa podporí ich schopnosť vyjadriť sa stručne a efektívne.
    - Tento moment umožní žiakom zdieľať svoj pohľad na básnický text, čo podporí vzájomnú diskusiu a porozumenie.

Príklady možných odpovedí:

- *„Spomalenie."*
- *„Prítomný okamih."*
- *„Ranný pokoj."*
- *„Čas."*
- *„Všímavosť."*
- *„Vzťah."*

Zhrnutie učiteľom:

- Po tom, čo žiaci napíšu svoje odpovede, učiteľ zhrnie hlavné myšlienky básne a vyzdvihne, ako je dôležité vážiť si **prítomný okamih** a byť **všímavý voči malým veciam** v živote.
- **Prečo je to dôležité**:
  - Učiteľ môže využiť odpovede žiakov, aby objasnil, že v hektickom a rýchlom tempe moderného života si často nevšímame drobné okamihy, ktoré môžu byť najcennejšie. V básni je jasne naznačené, že **čas je to, čo máme** – nie je možné ho zastaviť ani vrátiť, ale máme v ňom moc, ak ho vieme využívať naplno.
  - Učiteľ môže dodať, že **byť všímavý** k týmto malým, ale významným momentom nám umožňuje prežívať **väčšiu spokojnosť** a budovať **hlbšie vzťahy**.
  - Výzvou pre žiakov môže byť, aby sa zamysleli nad tým, ako aj oni môžu prispieť k spomaleniu svojho tempa a viac si vážiť prítomnosť, čo môžu využiť vo svojom každodennom živote – či už v škole, pri rodinných chvíľach alebo vo vzťahoch s kamarátmi.

ZÁVER

Na záver zadáme žiakom domácu úlohu, ktorá sa bude skladať z dvoch častí:

1. Napísať krátku reflexiu na tému: *„Ako by som mohol/a lepšie využiť svoj čas na budovanie vzťahov?"*
2. Vybrať si jeden z veršov básne, ktorý vás najviac oslovil, a vytvoriť k nemu ilustráciu alebo ďalší krátky text inšpirovaný daným veršom.

Hodina venovaná básni *„Voda na dve šálky"* od Jána Štrassera žiakom poskytla možnosť zamyslieť sa nad hodnotou všímavosti a krásou každodenných okamihov. Prostredníctvom analýzy textu, diskusie a tvorivých aktivít sme spoločne odhalili posolstvo básne, ktoré zdôrazňuje význam intimity, spomalenia a schopnosti oceniť drobné radosti života. Žiaci mali príležitosť nielen rozvíjať svoje interpretačné schopnosti, ale aj vyjadriť vlastné pohľady na ranné rituály a vzťahy.

Reflexia na konci hodiny ukázala, že žiaci si dokázali text nielen analyzovať, ale aj preniesť jeho posolstvo do svojich osobných skúseností. Hodina prispela k prepojeniu literárneho diela s každodennou realitou žiakov a podporila ich schopnosť kreatívne a kriticky myslieť. Zároveň zdôraznila význam umeleckého textu ako nástroja na rozvoj emocionálnej inteligencie a vnímavosti voči vzťahom a času.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

GARAY KROČANOVÁ, Dagmar. *Prolegomena k dejinám slovenskej literatúry prvej polovice 20. storočia I. próza.* Bratislava : STIMUL, Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, 2021. 85 s. [online]. Dostupné na: <https://dspace.uniba.sk/xmlui/bitstream/handle/123456789/36/Krocanova_9788081273360.pdf?isAllowed=y&sequence=1>. [cit. 1. 12. 2024].

Literatúra 6 – Opakovanie. In: *Taktik.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.taktik.sk/UserFiles/Image/1655709163l6-u.pdf?srsltid=AfmBOooLdfweDjE8lVQKOKMEyhJ3mjrYOZujoxZv_-gsWGyPx3lZXIEW>. [cit. 1. 12. 2024].

MISTRÍK, Jozef. Štylistická analýza a interpretácia. In: *Kultúra slova*, 1973, roč. 7, č. 4, s. 97 – 102 [online]. Dostupné na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/1973/4/ks1973-4.lq.pdf>.

MNOHOVRSTVOVÝ SVET MINULÉHO ŠTVRTSTOROČIA. In: *SME* [online]. Dostupné na: <https://kultura.sme.sk/c/6621955/mnohovrstvovy-svet-minuleho-stvrtstorocia.html>.

Národný program vzdelávania. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/f5c/22654.ca4c58.pdf.> [cit. 1. 12. 2024].

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 20. STOROČIA – MODERNA. In: *Rogggi* [online]. Dostupné na: <http://rogggi.blogspot.com/2009/11/slovenska-literatura-20stor-moderna.html>. [cit. 1. 12. 2024].

ŠTRASSER, Ján. *Stala sa nám láska*. Bratislava : Ikar, 2003, 112 s. ISBN 9788055105680.

JÁN ŠTRASSER. In: *Martinus.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.martinus.sk/authors/jan-strasser>. [cit. 1. 12. 2024].

JÁN ŠTRASSER. In: *Osobnosti.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.osobnosti.sk/osobnost/jan-strasser-1357>. [cit. 1. 12. 2024].

Obrázky som čerpala zo stránok www.pixabay.com a www.litcentrum.sk.

Jozef Žarnay

TAJOMSTVO DRAČEJ STENY

Alexandra Gažovičová

Veková skupina detí: 11 – 12 rokov

Ročník: 6. ročník

Vzdelávacie ciele: aktivizovať citový vzťah k dielu a postavám, formovať estetické cítenie u žiakov, uchopenie témy a rozvoj umeleckých prostriedkov, zdokonaliť esteticko-výchovné oblasti, vyjadrovacie zručnosti, čítanie s porozumením.

Vyučovacie metódy a formy práce: práca s textom, tvorivé metódy, interpretácia, skupinová práca, diskusia, čítanie, prezentácia, výklad, vyhľadávanie a sprostredkovanie informácií, pozorovanie.

Vyučovacie pomôcky: tabuľa, zošity, papier veľkosti A2, interaktívna tabuľa, internet, kniha, úryvky z knihy.

Časový rozsah činnosti:

1. Úvod: tvorenie témy brainwritingom (5 minút)
2. Metóda V-CH-D (5 minút)
3. Zoznámenie sa s autorom diela a jeho tvorbou (5 minút)
4. Výklad o sci-fi žánri a vedecko-fantastickej literatúre – definícia pojmov (5 minút)
5. Hlavná časť: práca s ukážkami – čítanie, cvičenia a otázky (10 minút)
6. Záver: aktivita so záverečným kvízom (10 minút)
7. Spoločné prejdenie a zhrnutie diela (5 minút)

Uplatnenie v medzipredmetových vzťahoch: geografia, výchova k občianstvu, slovenský jazyk – gramatika, dejepis.

ÚVOD

Na hodine literatúry slovenského jazyka pre 6. ročník sa budeme venovať dielu od Jozefa Žarnaya – *Tajomstvo dračej steny.* Pred uskutočnením vyučovania danej hodiny si zostavím presnú štruktúru a priebeh hodiny. Poctivo som si zvážila obsah vyučovacej jednotky a jednotlivé metodické postupy a formy práce s textom, ktoré sa žiakom zídu, aby nadobudli potrebné znalosti a zručnosti. Pri zhotovovaní som sa opierala o Bloomovu taxonómiu cieľov, ktorá sa hierarchicky skladá zo šiestich hierarchicky usporiadaných cieľov výučby, a to znalosť, porozumenie, aplikácia, analýza, syntéza a hodnotenie/posúdenie.[46]

Úlohy sú časovo spracované tak, aby sa stihli prebrať na hodine literatúry. Literárna výchova zastáva v celkovom systéme školskej výchovy a vzdelania dôležité miesto a jej úlohy a obsah nemožno spoľahlivo určiť bez toho, aby sme najprv nevytýčili cieľ literárneho vyučovania.[47]

Dielo *Tajomstvo Dračej steny* nebolo uvedené v zozname povinnej literatúry, no prišlo mi vhodné ho zaradiť do výučby pre šiestakov. Mladým by sa dielo mohlo páčiť svojou sci-fi a fantastickou tematikou, cestovaním a objavovaním neznámeho. Predpokladám, že žiaci dodržali dvojtýždňový termín, do ktorého si mali zohnať dané dielo a prečítať si ho. Mojou úlohou bude zistiť, ako žiaci splnili domácu prípravu a uchopenie diela. Táto hodina bude vyhradená prejdeniu si pútavých ukážok a vykonaním následných aktivít súvisiacich s ukážkou. Volím aktivity, ktoré by mali pôsobiť na ich citovú, vôľovú a estetickú oblasť, ktorá sa dostavuje pri čítaní umeleckého textu. Zaujíma ma, ako chápu učebný materiál, ako si ho osvojili, ako formuje ich svetonázor a dokážu s ním pracovať. V tomto prípade so zadaným dielo *Tajomstvo Dračej steny.*

Žiaci dostali za úlohu prečítať celé dielo a spracovať si do zošita stručný rozbor diela a zachytiť pasáže, ktoré ich zaujali a chceli by sa k nim ešte vrátiť na hodine a podeliť sa o svoje dojmy. Takáto zvolená úloha môže byť pre žiakov len užitočná a motivujúca. Naučia sa samostatnému mysleniu, argumentácii, analytickým schopnostiam a rozvoju čitateľskej gramotnosti, ktorou sa trénujú na testovanie 9. Okrem kritického myslenia sa kladie dôraz aj na tvorivé myslenie. Nejde len o prázdne a bezvýznamné zaoberanie sa dielom a prejdením strán. Aktívne čítanie zase podporuje ich imagináciu a prispieva k lepšiemu chápaniu textu. V neposlednom rade čítanie prispieva k zlepšeniu materinského jazyka a k zvládaniu pravopisno-gramatických javov, ktoré robia večne problémy pri diktáte alebo písomnej práci v podobe slohu, kde sa vyskytujú také chyby, ktorým sa dá predchádzať.

Žiaci sú často vyzvaní k tomu, aby sa nebáli prejaviť svoj názor a pýtali sa svojej vyučujúcej, ak sú im nejasné určité zadania a konkrétne pasáže. Aj teraz majú za úlohu zozbierať problematické informácie a prípadne si ich dohľadať alebo zaznačiť a my sa na ich problematiku spolu pozrieme na hodine. Ťažko sa číta text, ak je nepochopený a môže pre žiakov pôsobiť nezrozumiteľne. Jazyková zložka predmetu sa nezanedbáva, lebo sa zaoberá problematikou jazyka ako nástroja myslenia

[46] TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, s. 51.
[47] HOREČNÝ, Laurent. *Metodika literárnej výchovy pre šiesty až deviaty ročník.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 13.

a komunikácie medzi ľuďmi. Jazyk je vnímaný ako potenciálny zdroj osobného a kultúrneho obohatenia človeka[48], práve ním sa venujem na hodinách slovenského jazyka a literatúry.

So žiakmi pracujem podľa Inovovaného Štátneho vzdelávacieho programu vo vzdelávacej oblasti jazyk a komunikácia. Držím sa vzdelávacích štandardov a cieľov, ktoré by mali dosahovať žiaci šiesteho ročníka. Neprehliadam psychomotorické, kognitívne a afektívne ciele, ktoré formujú schopnosti žiakov pri práci s textom. V súčasnosti sa kladie dôraz na vyučovanie obsahom a témam využiteľným v živote.

Štátny pedagogický ústav trvá na tom, aby sa žiakom neodovzdávali len „hotové poznámky", ale aby sa zvládli sami zorientovať v poznámkach a aby sa v nich aktivizovalo samostatné si poradenie s úlohami. Vybrané dielo zodpovedá primeraným poznatkom a vekovej osobitosti žiakov.[49]

Literárnou zložkou chceme u žiakov dosiahnuť postupné rozvíjanie čitateľa od naivnej úrovne cez schopnosť analyzovať sémantiku umeleckého textu.[50]

Inovovaný Štátny vzdelávací program opisuje čítacie schopnosti a literárne poznatky. Dobré zvládnutie vyučovacej hodiny je predpokladom na rozvinutie schopnosti úspešne sa uplatniť na trhu práce a v súkromnom živote, podporuje otvorenejší prístup k ľuďom, umožňuje poznávať odlišnosti v spôsobe života ľudí iných krajín a ich odlišné kultúrne tradície.[51] Poskytuje prehĺbenie vedomostí, vzájomného medzinárodného porozumenia a tolerancie a vytvára podmienky na spoluprácu škôl na medzinárodných projektoch. Myslím tým aj existenciu recitačných a literárnych súťaží vo vlastnej tvorbe písania.

Literatúrou môžu žiaci nahliadnuť na odlišnú tvorbu a spoznávať jazykové a štylistické prostriedky, zoznámiť sa s literárnymi žánrami a druhmi. Slovenský jazyk a literatúra majú úzky vzťah aj k iným predmetom, čo si dokážeme pri jednotlivých zadaniach, v ktorých sa objavuje medzipredmetová integrita. Prepojenie s inými predmetmi slúži na objasnenie súvislostí a posilnenie interdisciplinarity. Tvoria sústavu, ktorá pomáha formovať žiaka v zmysle požiadaviek rozumovej, mravnej, estetickej, polytechnickej i telesnej výchovy.[52]

---

[48] *Inovovaný ŠVP pre druhý stupeň ZŠ.* Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/jazyk-komunikacia/>. s. 2.

[49] HOREČNÝ, Laurent. *Metodika literárnej výchovy pre šiesty až deviaty ročník.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 15.

[50] *Inovovaný ŠVP pre druhý stupeň ZŠ.* Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/jazyk-komunikacia/>. s. 49.

[51] *Štátny vzdelávací program*. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf>. s. 7.

[52] HOREČNÝ, Laurent. *Metodika literárnej výchovy pre šiesty až deviaty ročník.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 25.

Vzdelanie má byť všestranné a univerzálne. Literatúra má svoje postavenie a odovzdáva významné poznatky. Čím viac sa prepája s inými predmetmi, tým je pochopiteľnejšia a atraktívnejšia pre žiakov. Mnohokrát by žiaci mali problém s pochopením diel, ak by nepoznali ich historický kontext. Výchova k občianstvu prehlbuje mravné normy mládeže. Taktiež hudobná výchova a umenie súvisia s estetickým a vizuálnym vnímaním textu. Geografické poznatky žiakom umožňujú lepšie analyzovať text na základe znalostí o lokalite, vedia si lepšie predstaviť dej, postavy, udalosti, kultúru. Na hodinách dbám, aby sa spájalo umenie a veda do organickej jednoty.

OTVORENIE TÉMY BRAINWRITINGOM

Po privítaní triedy a organizačných záležitostiach prejdeme k našej dnešnej téme, ktorou je kniha *Tajomstvo Dračej steny* od Jozefa Žarnaya. Žiaci si na hodinu donesú knihu, s ktorou budeme najbližších 45 minút pracovať. Lavice a stoličky umiestnime do tvaru U a jeden stôl sa prenesie do stredu, kde budú pristupovať žiaci a riešiť spoločne aktivity, ktoré si pre nich pripravila vyučujúca. Ešte pred samotným pustením sa do analýzy začneme metódou brainwritingu. Žiakov oboznámim s metódou a postupom jej spracovania. Brainwriting je písomnou formou brainstormingu, ktorý prebieha tak, že žiaci píšu svoje nápady na kolujúci papier. Špecifickou formou brainwritingu je metóda na generovanie nápadov a ich akceptácia.[53] Nápady sa nevyslovujú, ale zapisujú sa na kartičky, ktoré budú kolovať a umožnia vyjadriť sa aj hanblivejším a nesmelým žiakom. Žiakom pripravím z výkresu kartičky, povystrihujem ich a každému jednu rozdám.

Postup bude nasledovný:

Na viditeľné miesto (napr. na magnetickú tabuľu, veľký výkres) pripnem už mnou zapísanú tému, o ktorej budú žiaci premýšľať. Na kartičke bude stáť téma dnešnej hodiny (Tajomstvo Dračej steny) a overím si nadobudnuté informácie z domácej úlohy. Tým si reprodukujú a vybavujú asociácie, ktoré im prinieslo prečítanie diela. Každému žiakovi sa ujde kartička, do ktorej pripíše svoj postreh, myšlienku, výraz, pojem, charakteristiku jedným slovom a po dopísaní nechá vymeniť svoju kartičku so spolužiakom po pravici. Ak sa žiakovi dostane karta od iného spolužiaka, môže dopísať svoj nápad. Na každej musia byť vložené 3 nápady. Táto úloha na vypisovanie je nastavená na 2 minúty. Po nich žiaci umiestnia kartičku, ktorú majú momentálne pri sebe, k tej so zobrazenou témou, na ktorú mali reagovať. Všetci pristúpia k stolu a podelia sa nahlas o svoje nápady. Celý proces usmerňuje a moderuje vyučujúca. Žiaci sa tak aktívne zapájajú do celého procesu a zdieľajú si svoje dojmy. Brainwriting umožňuje každému účastníkovi individuálne premýšľať o kľúčových témach, postavách alebo interpretáciách textu. Každý môže zapísať svoje myšlienky, čo podporuje rozmanitosť pohľadov.

Študenti môžu písať o hlavných myšlienkach, symboloch alebo dejových líniách, čím si lepšie osvoja obsah a význam. Prípadne môžu doplniť medzery, ak im niečo ušlo z textu alebo si nestíhali prejsť celú knihu. Žiaci sa naučia vytiahnuť z textu a zachytiť to podstatné a pre nich zmysluplné.

[53] LENGYELOVÁ, Jana. *Inovatívne metódy vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry*. Prešov, 2012. Dostupné na: <https://mpc-edu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/3_ops_lengyelova_jana_-_inovativne_metody_vo_vyucovani_sjl.pdf>.

Nemusia sa v odpovediach zhodovať, vtedy je na mieste otvoriť diskusiu a myšlienky spojiť do súvislého textu. Formulujú svoje terminológie vyplývajúce z diela a dokazujú porozumenie obsahu.

METÓDA V – CH – D

Na úvod hodiny metódou K – W – L (what you know, what you want to know, what you learned) – čo o téme už viem, čo by som chcel vedieť a čo som sa dozvedel, zisťujeme, čo žiaci z textu pochopili, čo vyhodnotili ako nové poznatky, čo už vedeli. Na školskú tabuľu si nakreslíme tabuľku s tromi stĺpcami, do ktorých žiaci v priebehu hodiny budú dosadzovať odpovede, ktoré sa im spájajú s prečítaným dielom. Po brainwritingu sa spracuje prvý stĺpček, ktorý svedčí o tom, čo žiaci vedeli o texte, čo si pamätali, postupne po ďalších úlohách budú dodatočne vypĺňať ďalšie stĺpce. V prvom stĺpci tak žiaci zaznačujú svoje predchádzajúce vedomosti o téme, autorovi a kontexte. Po oboznámení sa s autorom a dielom, výkladom od vyučujúcej a práci s textom vlastnými slovami a čo najvýstižnejšie formulujú nové poznatky. Po vypracovaní všetkých úloh si v záverečnom stĺpci objasnia obsah a význam textu, zosumarizujú kľúčové myšlienky.

Tabuľka 13 – Metóda V-CH-D

VIEM	CHCEM SA DOZVEDIEŤ	DOZVEDEL SOM SA
realita spájaná s fantastikou	pôvod niektorých slov	o verneovkách, vrátení sa na Zem
cestovanie v kozme	súvislosť názvu s drakmi	o príprave bryndzových halušiek, vedeckých a astronomických časových údajoch

ZOZNÁMENIE SA S AUTOROM DIELA A JEHO TVORBOU

Cieľom najbližších piatich minút bude priblížiť žiakom autora knihy Jozefa Žarnaya a aj samotné dielo. Tiež sa oboznámime s jeho ďalšími dielami. Vyučujúca si pripravila pre žiakov prezentáciu o autorovi, jeho živote a tvorbe. Prezentácia nebude kompletná. Úlohou žiakov bude dohľadať vynechané miesta a tie zahlásiť vyučujúcej, aby ich doplnila. Žiaci budú mať povolené byť na mobiloch a otvoriť si stránku Slovenského literárneho centra, z ktorej vyučujúca čerpala. Spoločnými silami zistia, že náš autor študoval za pedagóga, román bol jeho debutom v roku 1973. Ak sa žiaci už niekedy stretli s jeho knihami, položím im otázku, či sa diela zaraďujú do rovnakého žánru a požiadam ich o uvedenie niekoľkých príkladov. V krátkosti si povieme o Prekliatej planéte, Časolete. Dozvedia sa aj o televíznej verzii románu, ktorá sa dá dohľadať na Youtube. Z mojej strany bude ohlásená dobrovoľná domáca úloha, za ktorú môžu žiaci dostať známku. Umožňujem tak žiakom zapojiť sa, aby porovnali knižnú verziu s tou televíznou, kde našli odchýlky, čo naopak dokonale sedelo s predlohou. Donesú vo Worde spracovanú tabuľku s dvomi stĺpcami. V jednom budú zaznamenávať údaje z knihy a v druhej televízne spracovanie príbehu. Vyzvem hlavne žiakov

s horším priemerom, aby sa zapojili a opravili si zlé známky pre ich nezáujem alebo špecifické nedostatky. Všetkým žiakom bude poslaná prezentácia na štúdium spolu s tabuľkou pre záujem.

Tajomstvo Dračej steny je románovým dielom. U žiakov si overím a pripomeniem metódou zhlukovania pojem román, keďže už by ho mali poznať. Do stredu tabule napíšem dané slovo a žiaci postupne vpisujú asociácie, ktoré sa im s pojmom spájajú. Svoje tvrdenie si obhája a dokážu jeho pravdivosť ukážkou z knihy, aby lepšie porozumeli a uplatnili vedomosti všetci v triede. Nesprávne tvrdenia si vysvetlíme a poukážeme na ich chybnosť. Žiaci sa tak naučia demonštrovať doteraz získané literárnoteoretické vedomosti a podložiť tak svoje stanovisko patričnými argumentmi.

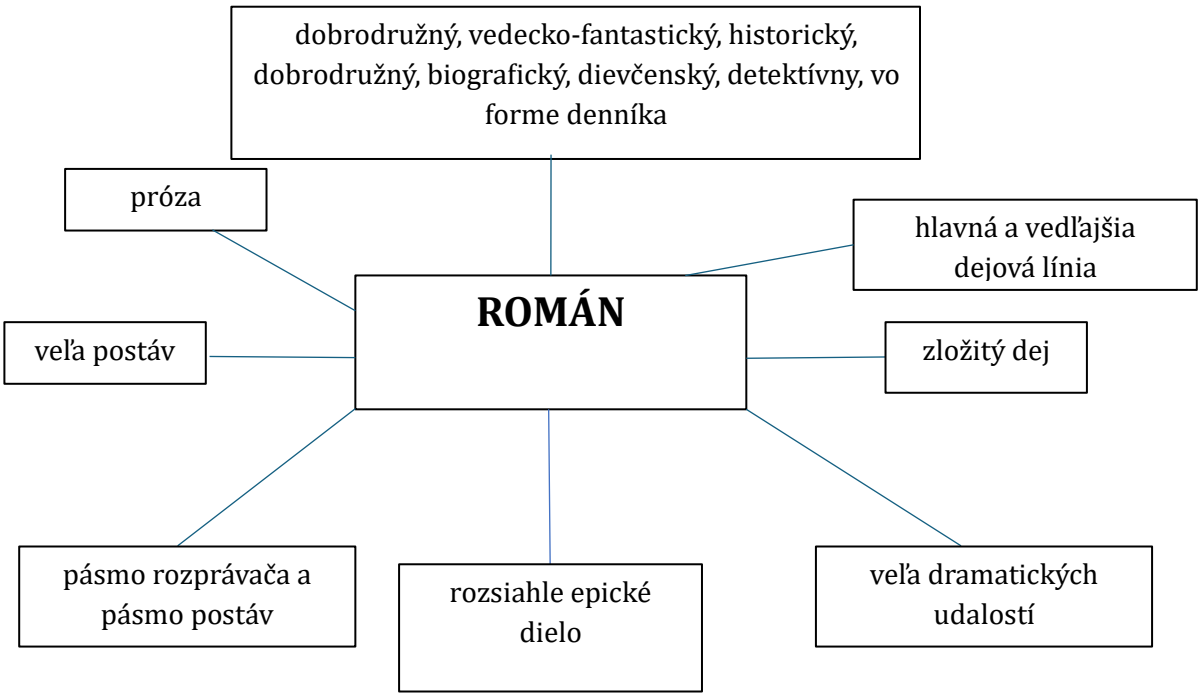

Obrázok 21 – Clustering

Ukážka č. 1

„Dnes sa prihlásim odpovedať z dejáku!"
Práve tento výrok spôsobil úžas v radoch prítomného obecen-
-stva a škrabanec v mojom zošite. Tónovi zaskočila desiata
a nasledujúcu minútu sme trávili tým, že sme ho striedavo bú-
-chali po chrbte a podávali mu poháre s vodou, zatiaľ čo
postihnutý sprevádzal našu ľudomilú činnosť kŕčovitým kašľom.
Totiž, aby to bolo zrozumiteľnejšie, odkedy svet svetom stojí,
Fero sa nikdy z vlastnej iniciatívy neprihlásil a považoval za
šplhúňa, a div nie za svojho osobného nepriateľa, každého, kto
tak činil. Matematiku sme od zvedavosti sotva prečkali.
Nadišiel dejepis a s ním zázrak, rovnajúci sa vari i biblickým –
Fero sa vlastnoručne prihlásil a vyfasoval jednotku ako

hrom. O to by ani tak veľmi nešlo, veď ako sa vravieva, i mo-
-tyka môže vystreliť, šokujúci však bol spôsob, akým si Fero
vybojoval túto známku. Verte či nie, on – úhlavný nepriateľ
akéhokoľvek učenia naspamäť, plynulo a bezchybne celú kapitolu
odrecitoval od slova do slova!
Keď učiteľ konečne prestal lapať vzduch, zmätene si odkašlal
a riekol: „Mhm...vidíš, vidíš, Vrabec! Ak chceš, dokážeš sa aj
výborne pripraviť. Hoci... ehm... nie je veru najsprávnejšie
učiť sa látku spamäti. Lepšie by bolo...“
„Súdruh učiteľ!” ohradil sa Fero dotknuto. „Veď ja som
sa neučil spamäti! Len raz som si prečítal učivo!”
Ktosi v zadnej lavici, mohol by som odprisahať, že to bol
Lojzo Buk, Ferov najväčší spojenec v ignorácii učebníc, sa ne-
-vychovane zachechtal, načo trieda vybuchla smiechom. Výnimku
tvorilo len zopár najzúrivejších bifľošov – tí ozeleneli od závisti,
že sa im nikdy nepodarilo dospieť k takému stupňu dokonalosti,
akým sa dnes preukázal Fero.
Po zvonení sme obklopili Fera a Lojzo posmešne prehodil:
„Tak čo, ty čudo ušaté? Ako dlho si sa včera bifľoval!”
„Ako dlho som sa čo?” – vystrel sa Fero a položil aktovku
na lavicu. „Skús to povedať ešte raz!”
Zdalo sa, že incident je nevyhnutný, lebo Lojzo tiež nebol
z mäkkého cesta. Chvíľu sa na seba dívali ako pes a mačka,
tu však zaznel spoza našich chrbtov vyrovnaný Vilov hlas:
„Lojzo, buď ticho. Fero sa nič nedrel.”
„Bol si včera s ním?” zháčil sa Lojzo.
„Áno. Celé poobedie, ako vždy.”
Bác! Diskusia bola beznádejne ukončená. Všetci sme odjak-
-živa žili v skalopevnom presvedčení, že je skôr možné, aby sa
Slnko premenilo na paradajku a Mesiac na uhorkový prívarok,
než by Vilove ústa vyslovili akúkoľvek, čo i najnevinnejšiu lož.
Tak či tak, predsa je to len čudné, hútal som, keď sme už
opäť v trojici kráčali po rozpálenej ceste. Popoludní sa Fero
určite nebifľoval, ak ho Vilo tak rozhodne háji. A večer? Večer
veru ani toľko, veď bol u nás na televízii. Odišiel až pred de-
siatou. Že by sa učil potom? V noci? Toto pomyslenie bolo príliš
absurdné – akurát Fero! Moja neinformovanosť ma škrela dvoj-
-násobne, lebo práve včera poobede som bol nútený navštíviť
s rodičmi jednu vzdialenú príbuznú v Elektrónkove, vyše hodiny
tam meravo sedieť a tvárit sa spôsobne, i keď ma žralo, že vinou
tejto nudnej oslavy nemôže byť naša parta pokope.
Napokon som nevydržal a dôverne som sa naklonil k Ferovi:
„Počuj – a teraz mi povedz, ako si sa vlastne včera učil?”

„Normálne! Boli sme s Vilom pod Dračou stenou, posedel som si za tri minúty na skalách a raz som si prečítal celé učivo. A už ma stým neotravujte!" odvrkol podráždene. „Prídeš dnes aj ty?" dodal o chvíľu zmierlivo. Prikývol som. Nemôžem tvrdiť, že by ma jeho odpoveď akomak uspokojila. Nechcel som však byť dotieravcom, a hoci ma zve--davosť priam zožierala, už som sa na nič nespytoval.[54]

1. **Výklad o sci-fi žánri a vedecko-fantastickej literatúre – definícia pojmov**
   Opieram sa o prečítané dielo a poznatky žiakov o vedecko-fantastickej literatúre. Spoločne zozbierame a vytvoríme logický celok metódou pojmovej mapy, do ktorej stredu umiestnime výraz vedecko-fantastická literatúra, a úlohou žiakov bude rozvetvením graficky znázorniť a charakterizovať výraz. Vyučujúci spolu so žiakmi hodnotí návrhy a rozvíja diskusiu. Položím otázku, či nepoznajú aj iných autorov tohto žánru. Vrátim sa ku knihe, kde sa objavuje autor vedecko-fantastickej literatúry, ich zadaním bude spomínaného autora vyhľadať a taktiež aj jeho diela nájsť. Pracujeme s aplikovaním – použitie pojmov, postupov v konkrétnych situáciách, syntézou – zložením prvkov a častí do nového celku, ktorým výsledkom je vlastný postup riešenia.

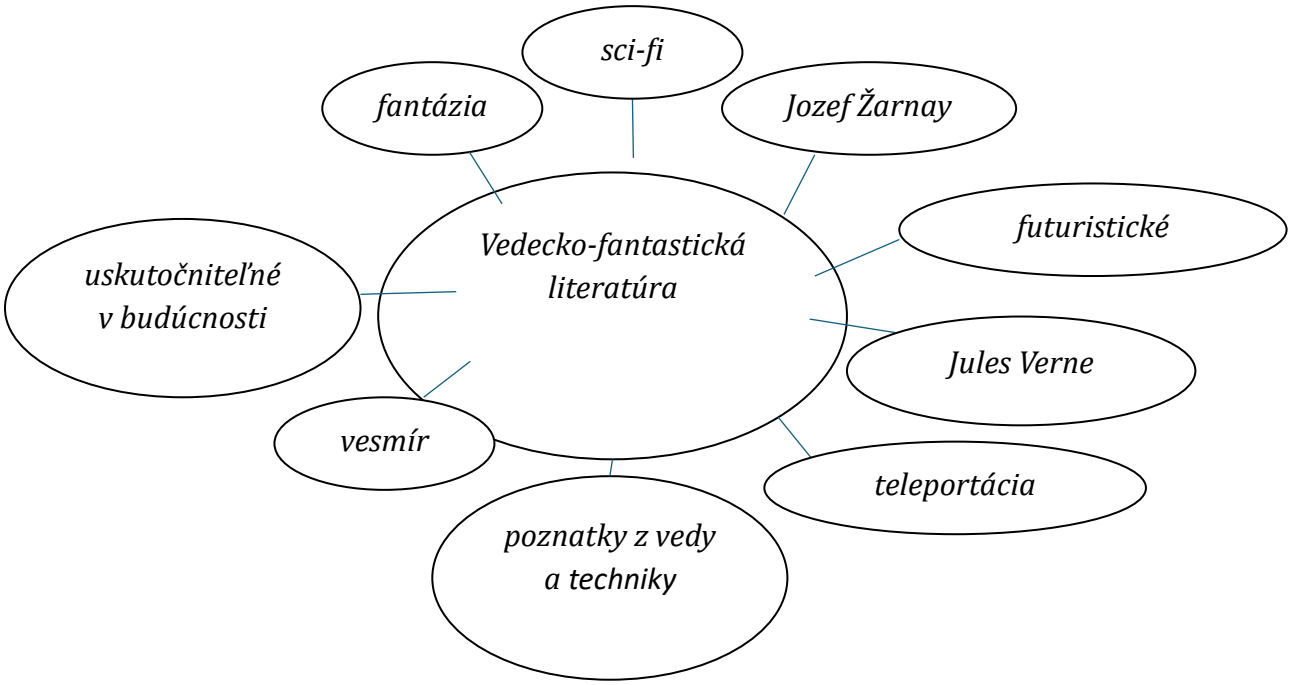

Obrázok 22 – Pojmová mapa

[54] ŽARNAY, Jozef. *Tajomstvo Dračej steny*. Bratislava : Mladé letá, 1973, s. 12 – 13.

Ukážka č. 2

„Prekonali sme Julesa Verna! Tam i naspäť, to sme mali –
tri a tri, šesťtisíc rokov prázdnin!"
„Prekonali, prekonali! Ale čo z toho, keď to boli prakticky
dva dni? Utvorili sme rekord, ale opačným smerom!" frflal Fero.[55]

Ukážka č. 3
„Jules Verne bol predsa génius."
„Mnohé veci, predpovedané vo verneovkách, sa uskutočnili, iné
sú už dávno aj prekonané – napríklad na cestu okolo sveta už
Netreba 80 dní, družici stačí 80 minút."[56]

Ukážka č. 4
„Napoviem ti – Jules Verne."
„Tajomný ostrov!" vyskočil som, až sa tráva podo mnou roz-
-sypala. „Je to tak! Preto mi to nedalo pokoja! Stratený inžinier
Cyrus Smith..."
„Zadrž, zadrž! Všetci sme to čítali," prehodil Fero.[57]

2. **Hlavná časť: Práca s ukážkami – čítanie, cvičenia a otázky**
Táto časť bude nadväzovať na predchádzajúcu. Žiakom zadám otvorenie konkrétnej strany a ich úlohou bude nájsť v ukážkach odpovede na moje otázky. Najprv každý žiak prečíta nahlas vždy jednu vetu a po dočítaní celej ukážky si každý prejde text ešte sám potichu. Cvičenia vypracováva žiak najskôr osobitne a potom si spolu prejdeme odpovede. Hlboké vniknutie do ideovo-umeleckého obsahu literárneho diela sa môže priamym čítaním stať zdrojom účinnej výchovy čitateľských zručností.[58] Ide o to, aby žiaci nezostali len pasívnymi prijímateľmi učiteľových informácií, ale aby sa svojou činnosťou podieľali na umeleckej práci. Žiaci používajú kognitívne operácie a dokážu vyjadriť svoje čitateľské zážitky a postrehy.

Ukážka č. 5

Dávno – pradávno, pred mnohými rokmi a mnohými rokmi, keď ešte
ani pradedovia našich pradedov neboli na svete, spustili sa na
krajinu traja draci. Noc sa ožiarila jasným svetlom a ľudia si
od hrôzy zabárali tváre do perín – nebesá križovali nevídané
blesky, prúd zelených plameňov stekal z nich k zemi, z hôr i do-

---

[55] ŽARNAY, Jozef. *Tajomstvo Dračej steny*. Bratislava : Mladé letá, 1973, s. 154.
[56] ŽARNAY, Jozef. *Tajomstvo Dračej steny*. Bratislava : Mladé letá, 1973, s. 167.
[57] ŽARNAY, Jozef. *Tajomstvo Dračej steny*. Bratislava : Mladé letá, 1973, s. 204.
[58] HOREČNÝ, Laurent. *Metodika literárnej výchovy pre šiesty až deviaty ročník.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 76.

-lín zaznievalo dunenie a rachot. Draci prileteli na ohnivých vo-
-zoch, blčiacich na oblohe ako malé slnká, a všetky živly sa
rozbesnili, keď tieto hromové vtáky zastali uprostred podolí. Tri
dni a tri noci vládli mocnosti pekelné – krajom sa tmolili dvojno-
-hí a viacnohí diabli a údajne vtedy sa objavil v okolí i legendárny
zelený jeleň. Tretej noci nastalo opäť prenáramné dunenie –
draci vzlietli v ohnivej smršti, zem pukala a jej útroby sa roztvá-
-rali, stáročné duby sa pod náporom víchrice váľali sťa trstina,
horúčava spaľovala lesy a rieky i potoky vreli. Na nebi sa
blčiace ohne zmenili čoskoro na jagavé perly, ktoré sa onedlho
stratili medzi hviezdami. Skala, z ktorej draci odlietali, rozčesla
sa pod úderom ich chvostov nadvoje...[59]

Otázka č. 1 k ukážke č. 5: Kam by ste žánrovo zaradili ukážku? Vyhľadajte znaky vami zvoleného žánru. Môže ísť o etiologickú ľudovú povesť, pretože rozpráva o pôvode názvu Dračej steny – skalného útvaru? Uvádzam dokazujúce znaky zodpovedajúce povesti: epický žáner ľudovej slovesnosti, má črty s rozprávkou (fantastické motívy, magické čísla, rozprávkový úvod dávno-pradávno...), nadprirodzené javy a bytosti, dramatické opisy (nebesá križovali nevídané blesky...).

Otázka č. 2 k ukážke č. 5: Akým štýlom je písaná ukážka? Uveďte odôvodnenie.
Umelecký štýl – výskyt umeleckých jazykových prostriedkov, obraznosť...

Ukážka č. 6

Neprestajne sa na nás díval prísnym pohľadom, energicky
obrátil tabuľu a vyhlásil: „Začnite! Máte na to desať minút!"
Tridsať párov očí sa vytrieštilo na tabuľu, tridsať úst sa otvorilo
dokorán, a roztvorili sa aj dvere. Vpochodoval súdruh riaditeľ
a vzápätí tiež ustrnul, hľadiac udivene na tabuľu. Na nej stálo
červenou kriedou naškriabané:
1. F KTORICH POTOKOV CHITAJU RIBARY RIBI?
2. VIMENUJTE FABRYKI V ČAPTAVEJ LEHOTE!
3. GDE VIRABAJU KOLBASI...[60]

Úloha č. 1 k ukážke č. 6: Opravte chybný zápis uvedený v ukážke a vysvetlite pravopisné chyby.

1. V ktorých potokoch chytajú rybári ryby?
2. Vymenujte fabriky v Čaptavej Lehote!

---

[59] ŽARNAY, Jozef. *Tajomstvo Dračej steny*. Bratislava : Mladé letá, 1973, s. 14.
[60] ŽARNAY, Jozef. *Tajomstvo Dračej steny*. Bratislava : Mladé letá, 1973, s. 38.

3. Kde vyrábajú klobásy.

Úloha č. 2 k ukážke č. 6: V texte sa vyskytuje výraz používaný za minulého režimu. Nájdite ho a vysvetli jeho význam. Kam patrí výraz podľa doby, keď vznikol? Ak je vám výraz neznámy, môžete použiť slovníky slovenského jazyka alebo Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra – SAV. Ak sa v knihe vyskytovali viaceré také výrazy, vypíšte aj tie.

Súdruh je označenie a vzájomné oslovenie členov komunistickej al. socialistickej strany, – zastaralé slovo.

Ukážka č. 7

Poznáte príbehy troch mušketierov? Ak áno, potom viete aj to, že traja mušketieri boli v skutočnosti štyria. To my, noví traja mušketieri, sme oveľa dôslednejší – do troch narátať vieme a nikoho štvrtého do spolku priberať nemienime. My, to sme – Vilo Čerňan, Fero Vrabec a moja maličkosť, jediný všedný typ z našej trojice.

Vilo Čerňan poskytuje pozorovateľovi naskutku zaujímavý po-hľad. Je strednej postavy, dôsledne strapatý, a jeho vážne hnedé oči za dosť silnými sklami okuliarov vyzerajú ako zasnené. Cudzí človek pri rozhovore s ním musí nevyhnutne nadobudnúť dojem, že sa Vilo už-už chystá zaspať – všetko robí tak pomaly a roz-vláčne akoby usínal. Tento záver o sedmospáčovi však vonkon-com nie je namieste – práve v tomto stave je Vilo najsústredenejší. Zvyčajne býva poslednou nádejou spolužiakov i učiteľov – vždy v prípade nutnosti vystúpi z ulity zdanlivej letargie a čulo a spoľahlivo rieši nastolené problémy.
Fero Vrabec je jeho pravým protipólom. Je bystrý, ale strašne neposedný, a na svoju vlastnú škodu poväčšine aj nerozvážny.[61]

Úloha č. 1 k ukážke č. 7: Autor používa charakteristiku postáv. Nájdite ju v ukážke a kategorizujte ju podľa jej dvoch druhov na vonkajšiu a vnútornú. Čím sa od seba odlišujú?

Vonkajšia (vzhľad, popis výzoru postavy, mimiky...)
- strednej postavy,
- dôsledne strapatý,
- hnedé oči.

Vnútorná (vlastnosti osoby, schopnosti, správanie...)
- bystrý,

[61] ŽARNAY, Jozef. *Tajomstvo Dračej steny*. Bratislava : Mladé letá, 1973, s. 1.

- nerozvážny,
- presný,
- jeho koníčkom sú prírodné vedy.

Úloha č. 2 k ukážke č. 7: Kto je autorom diela Traja mušketieri? Do akého druhu a žánru patrí dielo?
Autorom je Alexander Dumas, patrí do epiky, žáner historický román.

3. **Aktivita so záverečným kvízom**

Na záver som si pre žiakov pripravila takú chuťovku v podobe kvízu na zopakovanie celého diela a poznatkov z neho. Súťaživou formou chcem zvýšiť záujem žiakov o literatúru, učenie prebieha zábavnejšou formou. Žiaci sa nebudú úlohami nudiť. Tým si zosumarizujú doterajšie vedomosti a kvíz môže poslúžiť ako príprava na test. Test si vyžaduje určitú čitateľskú skúsenosť a stret s dielom. Po každej zvolenej možnosti si potvrdíme správne riešenie doloženým dôkazom z knihy.

Otázka č. 1: V akom vzťahu boli hlavné postavy?

a) súrodenci
b) spolužiaci
c) bratranci
d) susedia

Otázka č. 2: Koho z chlapcov budú hľadať?

a) Štefana
b) Vila
c) Stana
d) Fera

Otázka č. 3: Koľko planét sa im podarí navštíviť?

a) 1
b) 2
c) 3
d) 4

Otázka č. 4: Akú zázračnú schopnosť nadobudli chlapci trávením času pri Dračej jaskyni?

a) dokázali hovoriť viacerými jazykmi súčasne
b) zmeniť sa na draka
c) **oplývať skvelou pamäťou**
d) zmenšiť svoju podobu

Otázka č. 5: Akému športu popadli Lurrydania?

a) **futbalu**
b) hádzanej
c) basketbalu
d) tenisu

Otázka č. 6: Ktoré tvrdenie vyplýva z diela?
a) učiteľ Moriak bol matematik
b) atómová Lehota zamestnala nového školníka
c) miestny hotel nesie názov Oranžový jeleň
d) **zagúľaná lopta odhalila vchod do Dračej jaskyne**

Otázka č. 7: Ktoré tvrdenie nevyplýva z diela?
a) chlapci cestovali v čase
b) Štefan v skutočnosti nebol taký statočný, ako sa prezentoval
c) Radavar sa ubytoval v centrále delfínov
d) **Fero sa naučil od nyrfanských domorodcov pripravovať zemiakové placky**

Otázka č. 8: Ktoré tvrdenie nevyplýva z textu?
a) planéty obývali aj Angličania
b) útočiacich Nyrfanov zastavili aj kamene
c) **pôsobením stroja sa rozmnožili dalmatínci**
d) chlapcom bola vymazaná pamäť

Otázka č. 9: Ktoré tvrdenie vyplýva z textu?
a) autor nepoužíva priamu reč
b) **dielo bolo inšpirované Tromi pátračmi**
c) hlavná dejová línia je situovaná do školského prostredia
d) v texte registrujeme ja-rozprávanie

Otázka č. 10: Ktoré tvrdenie nevyplýva z textu?
a) autor použil vymyslený jazyk
b) hlavným rozprávačom je Stano Turčín
c) v diele sa objavuje známa tvorba od Štúrovcov
d) **kniha pozostáva z troch dielov**

SPOLOČNÉ PREJDENIE A ZHRNUTIE DIELA

Záver venujem zopakovaniu celej hodiny koncentrujúcej sa na vedecko-fantastickú literatúru. Doplní sa posledný stĺpec V-D-CH. Predostriem žiakom avizovanú dobrovoľnú domácu úlohu. Existuje celá škála metód, prostredníctvom ktorých sa môže učiteľ zamerať na zisťovanie porozumenia textu. Napríklad N. Kašiarová spomína štyri diagnostické metódy, primárne zamerané na zistenie porozumenia medzivetných vzťahov.

Ak ešte zostane čas na poslednú aktivitu, pre žiakov mám pripravený text s pomiešanými vetami. Zámerne zmením poradie príčinno-následných súvislosti deja, aby si pretrénovali slovnú zásobu, pozorné všímanie si textu, logiku a analytické rozpoznávanie textu.

Budem rada, ak príde k spätnej väzbe a žiaci ohodnotia vyučovaciu hodinu a výber knihy. Vypočujú si moju spätnú väzbu a ich počínanie si a zapájanie sa. Na úplný záver triede predložím otázky na reflexiu. Ak by na ne nevyšiel čas, nechám ich na báze dobrovoľnej domácej úlohy, môžeme sa k nim vrátiť na ďalšej hodine literatúry.

Ukážka rozhádzaného textu:

1. Návšteva Kamennej ríše
2. Bitka spôsobená účinkom kvetov
3. Spolužiačka Betka bola vyvolaná k tabuli na známku
4. Hrajúce sa vnúčatá pani Blažkovej
5. Školník na rybačke
6. Pátranie po chlapcoch vyhlásené v novinách
7. Naloženie psov na nákladný vlak
8. Ferov prejav k domorodcom

Ukážka správneho poradia textu:

1. Spolužiačka Betka bola vyvolaná k tabuli na známku
2. Naloženie psov na nákladný vlak
3. Hrajúce sa vnúčatá pani Blažkovej
4. Školník na rybačke
5. Pátranie po chlapcoch vyhlásené v novinách
6. Návšteva Kamennej ríše
7. Bitka spôsobená účinkom kvetov
8. Ferov prejav k domorodcom

Otázky na reflexiu:

1. Čo ste sa dnes dozvedeli na hodine?
2. Aké hlavné myšlienky alebo posolstvá si z príbehu odnášate?
3. Ako na vás kniha zapôsobila? Odporučili by ste ju svojim rovesníkom?
4. Aké by ste navrhli pokračovanie deja?
5. Dokázali by ste vytvoriť scenár s replikami hlavných postáv? Ktorú pasáž by ste si zvolili?
6. V ktorých momentoch by ste sa zachovali ako naši hlavní hrdinovia a v ktorých nie? Prečo?

Moje zhrnutie:

Hodnotím dielo ako ideálne pre vekovú skupinu mojich žiakov. Dokážu sa s príhodami hlavných hrdinov ľahko stotožniť. Kniha prepája viaceré vedomosti z iných oblastí, takže je dobrým

didaktickým materiálom, ktorý na žiaka nepôsobí fádne, ale môže ho zaujať. Podporuje predstavivosť, kniha nie je terminológiou náročná. Mojím cieľom hodiny je vždy žiakov stimulovať k čítaniu.

Štruktúra hodiny bola dodržiavaná cieľmi a metódami, ktoré popisuje vo svojej knihe Turek, a to:

a) kognitívne ciele:

- *identifikovanie hlavných postáv, dejových línií diela,*
- *analyzovanie žánrových prvkov.*

b) afektívne ciele:

- *rozvíjanie čitateľských zážitkov a predstavivosti,*
- *diskutujú o vedeckých a etických otázkach, ktoré dielo vyvoláva.*

c) psychomotorické ciele:

- *osvojenie si práce s textom a literárnymi pojmami,*
- *aplikovanie získaných vedomostí pri riešení úloh a tvorivých aktivitách.*

d) motivačné metódy:

- *brainstorming – čo si žiaci vedia predstaviť pod pojmami sci-fi, vedecko-fantastickej literatúry,*
- *diskusia o tajomstvách a záhadách vyplývajúcich z diela.*

e) expozitívne metódy:

- *práca s ukážkami textu – čítanie a analýza,*
- *výklad o autorovi a žánre sci-fi literatúry.*

f) heuristické metódy:

- *otázky na premýšľanie: Čo by sa mohlo stať, keby sa o jaskyni dozvedeli miestni? Ako by si chlapci poradili bez Ravadarovej pomoci?*

g) tvorivé metódy:

- *tvorba alternatívneho konca príbehu alebo jeho pokračovanie,*
- *návrh sci-fi prístrojov, vytvorenie vlastného sci-fi príbehu, scenára.*[62]

---

[62] TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, kap. 3 a 7.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

HOREČNÝ, Laurent. *Metodika literárnej výchovy pre šiesty až deviaty ročník.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976.

Inovovaný ŠVP pre druhý stupeň ZŠ. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/jazyk-komunikacia/>.

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. *Slovníkový portál* [online]. Dostupné na: <https://slovnik.juls.savba.sk/?w=slovne>.

LENGYELOVÁ, Jana. Inovatívne metódy vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry. Prešov, 2012. Dostupné na: <https://mpc-edu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/3_ops_lengyelova_jana_-_inovativne_metody_vo_vyucovani_sjl.pdf>.

MAGALOVÁ, Gabriela. Literatúra – priestor pre tvorivosť i racionalitu. In: Tvorivosť v škole – škola tvorivosti. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2015. Dostupné na: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Germuskova3>.

MAJERSKÝ, Lukáš. *Tajomstvo Dračej steny*. Blog Denník N [online]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/1461271/tajomstvo-dracej-steny/>.

OBERT, Viliam. *Práca s literárnym textom pre deti a mládež.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984.

Recenzia – Jozef Žarnay: Tajomstvo Dračej steny. Fandom.sk [online]. Dostupné na: <https://www.fandom.sk/clanok/recenzia-jozef-zarnay-tajomstvo-dracej-steny>. [cit. 4. 12. 2024].

SLOVENSKÉ LITERÁRNE CENTRUM. *Jozef Žarnay – Životopis autora* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/jozef-zarnay/zivotopis-autora>.

Štátny vzdelávací program. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf>.

TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2014. 620 s. ISBN 978-80-8168-004-5.

ŽARNAY, Jozef. *Tajomstvo Dračej steny*. Bratislava : Mladé letá, 1973.

Milan Rúfus

POPOLUŠKINE ŠATY

Veronika Horníková

Veková skupina detí: 11 – 12 rokov

Ročník: 6. ročník

Téma: Milan Rúfus a jeho dielo vo výučbe slovenského jazyka a literatúry pre 6. ročník

Vzdelávacie ciele:

1. Žiaci sa oboznámia s dielom Popoluškine šaty od Milana Rúfusa, porozumejú jeho hlavným myšlienkam a významu.
2. Žiaci vedia identifikovať znaky poézie a básnických prostriedkov.
3. Žiaci porozumejú hlavnému posolstvu básne.
4. Žiaci vedia vyjadriť svoj názor na tému vnútorných hodnôt.
5. Žiaci sú schopní samostatne pracovať so zadaným textom a vydedukovať potrebné informácie z kontextu.

Vyučovacie metódy a formy práce: výklad, riadené poznámky, analýza textu, kreatívna tvorba, diskusia, reflexia

Vyučovacie pomôcky: učebnica literárnej výchovy pre 6. ročník, interaktívna tabuľa, čisté papiere, kresliace a písacie pomôcky

Časový rozsah činnosti: 45 minút

Štruktúra hodiny:

1. Motivačná časť – úvod do témy, spoločné prečítanie básne, diskusia, prepojenie diela na ďalšie témy (10 min.)

2. Expozičná časť – výklad o autorovi, jeho živote, tvorbe a diele *Popoluškine šaty,* riadené poznámky (15 min.)

3. **Aplikačná časť –** analýza a interpretácia textu – skupinová práca:
1. skupina – hľadanie symbolov**, 2. skupina** – analýza literárnych

prostriedkov, **3. skupina –** interpretácia hlavného posolstva básne (15 min.)

4. Fixačná časť – otázky k textu a učivu, reflexia, domáca úloha: kreslenie popoluškiných šiat alebo stromu s orieškami podľa vlastnej predstavy aj s vysvetlením symboliky/ písanie básne s charakterovou tematikou (5min.)

Popoluškine šaty[63]

Dcéra moja, čo je? Nezdá sa ti,
že by vošli do orieška šaty?
Ležali by dlhé, striebristé
v jeho jamkách ako v kolíske?

Nezdá sa ti, dcérka? A čo orech?
Celé roky stojí v našom dvore.
Obor strom – ten pozná, čo je les.
Vystreľuje vetvy do nebies,

celý obzor nimi zakošatí.
O čo je ten väčší ako šaty?
Koľko by naň vošlo tvojich šiat?
Vedela by si to spočítať?

Vidíš – a ten obor z nášho briežka
celučký sa vmestil do orieška.
Tichý ako ryba v šupinkách
celý ležal v jeho škrupinkách.

Život nerád vraví, čo sa stalo:
skrýva veľké v menšom, menšie v malom.
Hľadaj, moja, uč sa potroške
porozumieť jeho matrioške,

ktorá takto naopak sa skladá.
Pretože i nachádza, kto hľadá,
zjavia sa veci premnohé.
Ako večer hviezdy v oblohe.

[63] RÚFUS, Milan. *Lupienky z jabloní*. Bratislava : Mladé letá, 1993, 112 s.

MOTIVAČNÁ ČASŤ – ÚVOD DO HODINY

Vyučovanie literatúry sa začne krátkym úvodom do hodiny, kde na začiatok stručne predstavím tému vyučovacej jednotky a vysvetlím, čo budeme počas 45 minút robiť. Počas tejto hodiny žiakov oboznámim s autorom – Milanom Rúfusom a s jeho dielom. Okrem samotného textu sa budeme zaoberať analýzou a interpretáciou básne, pričom sa zameriame na dôležité literárne prvky, ako aj na aktivity, ktoré pomôžu žiakom zlepšiť pozornosť a naučiť sa látku iným spôsobom než je to obvyklé. Chcem, aby žiaci vnímali literatúru nielen cez teoretický výklad, ale aj prostredníctvom aktívnej účasti a praktických cvičení.

Na začiatku hodiny sa žiakov opýtam niekoľko otázok, ktoré budú slúžiť na zopakovanie učiva z predchádzajúcej hodiny. Týmto spôsobom si pripomenú kľúčové pojmy a literárne prostriedky, ktoré sme preberali, napríklad:

- „Aké symboly sme spomínali v predchádzajúcom diele?“
    - ***Symbol*** *je znak, ktorý splynul so svojím významom do jednoty. Vzniká na základe zaužívaného (ustáleného) označenia, napr. srdce – láska, orol – sloboda, Tatry – Slovensko.*[64]
- „Čo je to metafora a ako sa používa v poézii?“

Tieto otázky nie sú len na otestovanie ich pamäti, ale aj na povzbudenie ich kritického myslenia a schopnosti aplikovať získané vedomosti na nové texty.

Potom zbežne načrtnem hlavnú tému hodiny, ktorej sa budeme venovať, a vyzdvihnem, ako súvisí báseň s naším každodenným životom. Tento moment bude slúžiť ako motivácia pre žiakov na hlbšie zamyslenie sa nad tým, čo báseň v skutočnosti znamená. Predtým ako začneme s podrobným čítaním básne, upozorním žiakov, aby si počas čítania dobre všímali nielen samotný obsah, ale aj umelecké prostriedky, ktoré autor používa – ako je symbolika, metafora či personifikácia. Tieto literárne techniky budú kľúčové v aplikačnej časti vyučovacej hodiny.

Po úvodnej diskusii o literárnych prostriedkoch sa presunieme k samotnému textu básne *Popoluškine šaty*. Pozrieme sa na to, aký význam majú šaty v kontexte básne, ale tiež sa budeme venovať tomu, ako sa táto báseň prepája so skutočným životom a aké hodnoty v nej Milan Rúfus vyjadruje. Dôležité je, aby žiaci pochopili, že poézia nie je len o slove na papieri, ale aj o vzťahoch medzi textom a životom, ktoré sa skrývajú medzi riadkami.

Žiaci si mali báseň *Popoluškine šaty* prečítať už doma, čo im malo pomôcť nielen v procese precvičovania čítania, ale aj v oboznámení sa s textom a jeho štruktúrou. Na hodine si ju prečítame spoločne – žiaci budú čítať po jednej strofe v poradí podľa toho, ako sedia v laviciach. Tento spôsob čítania mi umožní lepšie sledovať, ako sa žiaci orientujú v texte a aký čas venovali príprave na hodinu. Taktiež mi to poskytne príležitosť zistiť, či niektorí žiaci potrebujú viac podpory pri práci s textom.

Po prečítaní básne sa žiakov opýtam, ako sa im čítala a čo ich na nej zaujalo. Tento rozhovor bude slúžiť na vyjadrenie ich prvotných dojmov, ktoré sú dôležité pre pochopenie toho, čo v básni rezonuje na emocionálnej úrovni. Aby som si overila, že báseň skutočne prečítali, náhodne vyvolám

[64] PETRÍKOVÁ, Daniela. *Literárna výchova pre 9. ročník*. Harmanec : VKÚ a. s., 2012, 112 s.

aspoň štyroch žiakov, aby sa podelili o svoje dojmy a myšlienky. Tento krok tiež pomáha vytvoriť interaktívnu a otvorenú atmosféru, v ktorej sa žiaci cítia pohodlne vyjadriť svoje názory.

EXPOZIČNÁ ČASŤ – VÝKLAD O AUTOROVI A DIELE

Po prečítaní tejto krátkej básne *Popoluškine šaty* od Milana Rúfusa by sme pri tomto známom slovenskom spisovateľovi z obdobia 20. storočia ešte nejaký čas zotrvali a začali s výkladom učiva, pričom by sme sa zároveň venovali aj písaniu poznámok. O spomínanom autorovi sa určite oplatí rozprávať, pretože na svojom konte má veľké množstvo nádherných zbierok a básní, ktoré sa radia medzi významné diela slovenskej literatúry. Milan Rúfus je považovaný za jedného z najväčších slovenských básnikov, ktorý vo svojich dielach neustále hľadal hlboký zmysel života, vzťahu človeka k svetu a hodnotám, ktoré ho definujú. Tento jeho prístup je jedným z dôvodov, prečo je aj dnes jeho tvorba stále aktuálna a vážená. Jeho názor na poslanie poézie je takýto: *„Či poézia aj dnes má svoje poslanie? Má, ako odjakživa. Aj keď mapovanie masmediálneho všadeprítomného impéria by nám to nedosvedčilo. Lenže, kto si zvykol pozorovať rieku, vie, že po jej povrchu plávajú veci vďaka svojej nízkej špecifickej hustote. Čo je plnšie, hutnejšie, bližšie údelu, to v nej ide skôr nadol smerom ku dnu. Tam potom žije svoj život skrytý povrchovému trhu márnosti. Dostávam ako autor dosť čitateľských listov, aby som mohol čosi podobné povedať. A sú to, s Halasom povedané, tiché sviatky porozumenia.“*[65]

Milan Rúfus – keďže je pomerne známym spisovateľom, spýtala by som sa žiakov, či ho poznajú, poprípade či čítali aj niektoré z jeho ďalších básní, ktoré sa zaoberajú rôznymi témami ako láska, viera, zmysel existencie alebo detstvo. Učivo k danej téme by som mala spracované formou prezentácie, ktorá by žiakom pomohla lepšie pochopiť autora a jeho dielo. Pred začiatkom prezentácie by som žiakov upozornila, že poznámky budú zhrnuté v jej závere.

Údaje zhrnuté v prezentácii: Milan Rúfus sa narodil v Závažnej Porube 10. 12. 1928. Zomrel v Bratislave 11. 1. 2009. Bol básnikom, esejistom a prekladateľom. Študoval na Univerzite Komenského v Bratislave. Po skončení štúdií pôsobil ako prednášajúci na Neapolskej univerzite. Jeho prvou básnickou zbierkou bolo dielo *Až dozrieme (1956),* ktoré malo úspech u kritikov aj čitateľov – nový impulz v slovenskej povojnovej lyrike. Ďalšími z jeho diel boli *Modlitbičky (1992), Lupienky z jabloní (1993), Nové modlitbičky (1994).*[66]

Do prezentácie by som zahrnula najhlavnejšie informácie o autorovi – teda jeho dátum narodenia a úmrtia, kľúčové momenty z jeho života, významné diela a ocenenia, ktoré za svoju tvorbu získal. Zvlášť by som sa zamerala na báseň *Popoluškine šaty*, ktorá je obsiahnutá v zbierke básní *Lupienky z jabloní*, venovanej detským čitateľom. Táto báseň predstavuje krásny príklad Rúfusovej schopnosti písania o jednoduchých, ale zároveň hlbokých témach, ktoré rezonujú s detským aj dospelým čitateľom. Jeho poetika sa vyznačuje silným obrazným jazykom a schopnosťou preniknúť do duše človeka.

Celá prezentácia by bola doplnená obrázkami a vizuálnymi prvkami, ktoré by pomohli upútať pozornosť žiakov a zároveň ich podporili v porozumení téme. Obrázky by mohli zobraziť nielen

---

[65] VALLOVÁ, Miroslava. Milan Rúfus: Domov a svet (rozhovor). In: *Slovenské literárne centrum, Knižná revue 2005* [online].Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/rozhovor/rozhovor-s-basnikom-milanom-rufusom>.
[66] BELLUŠ, Imrich. *Školský lexikón slovenských spisovateľov*. Bratislava : Príroda, 2010. 288 s.

autora, ale aj výjavy z jeho básní a diela, ktoré by ešte viac oživili výklad. Po vysvetlení učiva by žiaci dostali čas na napísanie poznámok, čo by im umožnilo zorganizovať si myšlienky a lepšie si zapamätať dôležité informácie. Týmto procesom by som ukončila expozičnú časť hodiny a plynulo prešla k aplikačnej časti, kde by žiaci mali možnosť uplatniť svoje novonadobudnuté vedomosti v práci s textom a praktických cvičeniach týkajúcich sa básne a jej významu v živote.

APLIKAČNÁ ČASŤ – PRÁCA S TEXTOM, TVORIVÉ ÚLOHY

Teraz prichádza ten čas, keď žiaci dostanú možnosť využiť informácie, ktoré si zapamätali z motivačnej a expozičnej časti hodiny. Táto časť bude zameraná na interaktívnu prácu a spoluprácu žiakov, aby si mohli osvojiť dôležité literárne pojmy a lepšie pochopiť obsah básne *Popoluškine šaty*. V úvode tejto aplikačnej časti hodiny si žiakov rozdelím do troch skupín a každej skupine zadám jasné pokyny k ich práci, ktoré budú vychádzať z predchádzajúcej diskusie a analýzy textu. Skupiny budú tri, pričom každá skupina bude mať rôzne úlohy, ktoré sa vzájomne dopĺňajú, aby žiaci získali komplexný pohľad na báseň.

Pred začatím skupinovej práce vysvetlím pravidlá a pripomeniem žiakom, že každý člen skupiny si bude musieť zapísať dôležité zistenia, aby ich následne mohol zdieľať so spolužiakmi v ďalšej fáze aktivity. Dôležité je, aby sa žiaci naučili spolupracovať, diskutovať a efektívne si rozdeliť úlohy, aby každá skupina prišla k čo najlepšiemu výsledku.

Náplňou prvej skupiny bude hľadanie symbolov v texte a ich charakterizácia. Skupina sa bude zameriavať na určenie toho, k čomu sa jednotlivé symboly vzťahujú, čo definujú a aký je ich význam v kontexte básne. Žiaci budú musieť premýšľať o tom, aké obrazy sa v texte vyskytujú a akú symboliku môžu niesť – či už ide o konkrétne predmety, postavy alebo situácie. Tento proces ich naučí identifikovať a analyzovať dôležité literárne prvky, ktoré sú kľúčové pre pochopenie básne.

Druhá skupina sa bude venovať vyhľadávaniu a analýze literárnych prostriedkov, ktoré Milan Rúfus použil v básni. Skupina sa zameria na to, aké techniky, ako napríklad metaforu, personifikáciu, aliteráciu alebo iné umelecké prostriedky, autor využíva na vyjadrenie svojich myšlienok a emócií. Týmto spôsobom sa žiaci oboznámia s rôznymi literárnymi nástrojmi, ktoré umocňujú silu básne a vytvárajú jej hlboký emotívny náboj.

Tretia skupina dostane za úlohu interpretovať hlavné posolstvo básne. V tejto časti sa žiaci pokúsia identifikovať, akú myšlienku alebo hodnotu spisovateľ Milan Rúfus chce touto básňou odovzdať čitateľovi. Bude sa to týkať nielen významu samotnej básne, ale aj toho, aké širšie otázky o ľudskom živote, vzťahoch a identite autor prostredníctvom svojho textu otvára. Interpretácia posolstva básne žiakom pomôže vnímať literatúru v širšom kontexte, v ktorom sa týka aj aktuálnych spoločenských, kultúrnych a osobných tém.

Vďaka tejto skupinovej práci si overím nielen komunikačné schopnosti žiakov, ale aj ich schopnosť pracovať samostatne v rámci tímu, diskutovať a aplikovať svoje vedomosti na konkrétny text. Samozrejme, žiaci opäť dostanú čas na vypracovanie úloh, pričom im stanovím časový limit 10 minút, aby sa na úlohy sústredili a v rámci skupiny stihli vykonať všetky požiadavky.

Po uplynutí časového limitu žiakov poprosím, aby sa presunuli do nových skupín. Tentokrát ich v rámci týchto nových skupín premiešam, aby v každej skupine bol zástupca z prvej, druhej aj tretej

skupiny. Tento krok bude slúžiť na to, aby sa žiaci podelili o informácie, ktoré získali počas predchádzajúcej práce. Takto sa zabezpečí, že všetci žiaci budú mať k dispozícii všetky potrebné poznatky a zároveň si vzájomne vymenia nápady a postrehy. Každý žiak si zapíše informácie, ktoré ešte nemá, a prerozpráva svoje zistenia ostatným členom novej skupiny.

Tento proces budú mať opäť časovo limitovaný. Tentoraz však dostanú už len 5 minút. Po uplynutí tohto času budú mať žiaci v každej novej skupine komplexný prehľad o symbolike, literárnych prostriedkoch a posolstve básne *Popoluškine šaty*, čo im umožní získať hlbšie pochopenie textu a jeho významu. Tento spôsob práce podporuje tímovú spoluprácu a aktivizuje žiakov v procese učenia.

FIXAČNÁ ČASŤ – OTÁZKY K TEXTU, REFLEXIA

Po uplynutí spomínaného časového limitu sa dostávame do záverečnej časti hodiny, a to do fixačnej. Najprv si so žiakmi prejdeme, čo všetko pri skupinovej práci zistili. Ich zistenia si môžeme prejsť formou diskusných otázok, ktoré budem klásť ja a žiaci budú odpovedať. Otázky sa budú týkať zadaní, ktoré som uviedla v predchádzajúcej časti práce. Otázky by teda mohli byť typu:

1. **Aké metafory a prirovnania sa v básni objavujú?**
    - Môžete nájsť príklady metafor a prirovnaní v básni?
        - Metafory: obor strom – veľkosťou a mocnosťou pripomína obra, matrioška – metafora života – veľké momenty a udalosti zložené z malých okamihov.
        - Prirovnania: Ležali by dlhé, striebristé v jeho jamkách ako v kolíske, tichý ako ryba v šupinkách, zjavia sa ti veci premnohé. Ako večer hviezdy v oblohe.
2. **Ako autor využíva personifikáciu?**
    - Je v básni prítomná personifikácia (pripísanie ľudských vlastností neživým predmetom)? Ak áno, aké objekty alebo javy sú personifikované a aký význam to nesie?
        - Áno, v básni sa nachádzajú personifikácie ako napr.: *Obor strom – ten pozná, čo je les.* – personifikovaný je strom, vytvorenie dojmu akoby skutočne vedel niečo o lese. Ďalšia personifikácia je vo vete: *Život nerád vraví, čo sa stalo.* – pocit toho, že by život skutočne mohol vravieť o niečom, čo sa stalo, ako by vedel o niečom z toho, čo sa udialo.
3. **Akú rolu zohráva symbolika v tejto básni?**
    - Ktoré prvky v básni majú symbolický význam? Aký význam môžu mať symboly ako "šaty" alebo "oriešok"?
        - Šaty v básni sú symbolom niečoho krásneho, čo je skryté v malom nenápadnom oriešku rovnako, ako v živote sa ukrýva množstvo krásnych okamihov. Oriešok je potrebné najprv otvoriť, aby sme zistili, či v sebe ukrýva niečo dobré alebo zlé, podobne je to aj so životom. Musíme ho žiť, aby sme zistili, čo všetko nás čaká.

4. **Ako autor využíva opakovanie v texte?**
    - Nájdete v básni opakujúce sa slová alebo frázy? Aký účinok majú tieto opakovania na celkový dojem z básne?
        - V básni je opakovane oslovovaná autorova dcéra, ktorej sa autor prihovára počas celej básne a tiež sa v nej neustále spomína oriešok, ktorý je dôležitou súčasťou básne.
5. **Aké obrazné prostriedky sú použité na vyjadrenie pocitov a myšlienok?**
    - Aké obrazné prostriedky (napr. prirovnania, obrazy) sú použité na zobrazenie pocitov alebo myšlienok? Aký dojem z nich vzniká?
        - Okrem prirovnaní, metafor, symbolov a personifikácií využíva Milan Rúfus na vyjadrenie emócií i deminutíva, čím celú báseň zjemňuje a tvorí z nej nežný príbeh, ktorým sa prihovára dievčatku.
6. **Aké prostriedky autor využíva na vytvorenie kontrastu medzi snami a realitou?**
    - Ako autor využíva literárne prostriedky, aby zdôraznil rozdiel medzi ideálnym obrazom a skutočnosťou?
        - Využil k tomu personifikácie a metafory.
        - Milan Rúfus rozpráva o rozprávkových popoluškiných šatách, avšak do tejto básne zaobaľuje aj myšlienku, že skutočný život nie je ako rozprávka, čo vidíme v tejto strofe:

Život nerád vraví, čo sa stalo:
skrýva veľké v menšom, menšie v malom.
Hľadaj, moja, uč sa potroške
porozumieť jeho matrioške,

7. **Aký je účinok obrazu Popoluškinej postavy v básni?**
    - Aké pocity alebo myšlienky tento obraz vyvoláva?
        - Podľa tejto otázky sa dozvieme, či žiaci skutočne dávali pozor. V básni nie je postava Popolušky zastúpená iba jej šatami. Pre autora bola princeznou jeho dcéra, ktorej túto báseň aj napísal.

8. **Aké je posolstvo básne *Popoluškine šaty?***
    - Čo nám ňou chcel autor naznačiť? Akú múdrosť/myšlienku nám táto báseň môže ponúknuť do života?
        - Hlavnou myšlienkou básne je postupné učenie sa a napredovanie v živote. Postupne objaviť zmysel života a všetky jeho tajomstvá.

Ďalšie otázky k textu:

1. **Z koľkých veršov sa skladajú strofy?**
   - Báseň *Popoluškine šaty* je zložená zo štvorveršových strof.
2. **Aký rým je použitý v básni?**
   - V básni je použitý združený rým (schéma: AABB).
3. **Do akého literárneho druhu vieme báseň zaradiť?**
   - Báseň sa radí do lyrickej poézie.
4. **Akú úlohu zohrávajú v texte zdrobnené slová?**
   - Zdrobnené slová v texte básne vytvárajú dojem krehkosti, nežnosti a jemnosti – ako keby autor skutočne hovoril so svojou dcérkou.

Po skončení diskusie si súhrnne vyhodnotíme priebeh hodiny a určíme si tému na ďalšiu hodinu, nakoniec žiakom zadám úlohu nakresliť strom alebo popoluškine šaty podľa vlastnej predstavy s podmienkou, že daná kresba v sebe musí niesť skrytý význam, ktorý si každý žiak napíše k obrázku a ktorý si na ďalšej hodine rozoberieme. Alternatívnou domácou úlohou môže byť aj tvorenie básne s charakterovou tematikou.

Obrázok 23 – Domáca úloha príklad č. 1

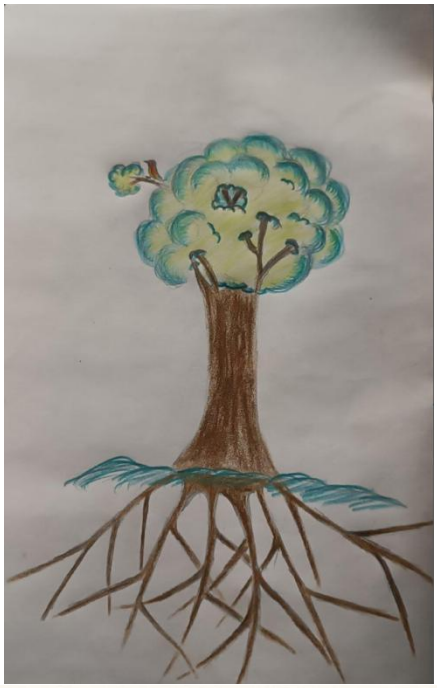

Strom má zelená koruna -> zelená farba - upokojuje, je to farba flóry, spája sa s nápomocnosťou -> popoluška bola nápomocná všetkým naokolo

Strom má široké korene aby sa nevyvalil, keď bude fúkať vietor

V jeho korunách majú svoje hniezda vtáky

Vytvorené v Mi poznámkach

Obrázok 24 – Domáca úloha príklad č. 2

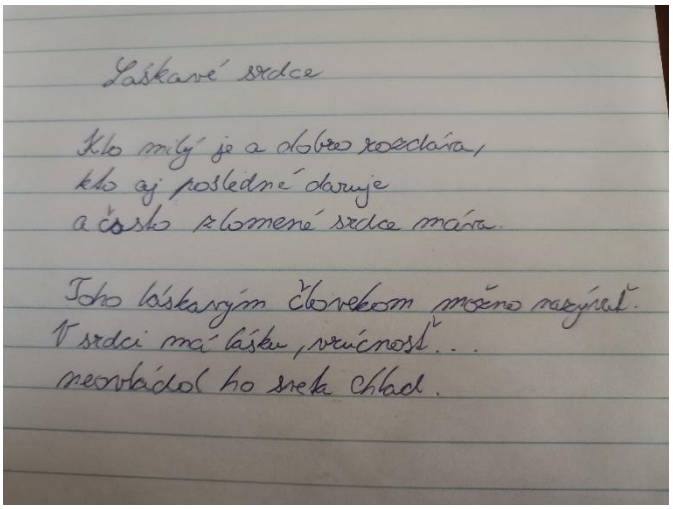

Láskavé srdce

Kto milý je a dobro rozdáva,
kto aj posledné daruje
a často zlomené srdce máva.

Toho láskavým človekom možno nazvať.
V srdci má lásku, vrúcnosť...
neovládol ho strach chlad.

Obrázok 25 – Alternatívna domáca úloha

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BELLUŠ, Imrich. *Školský lexikón slovenských spisovateľov*. Bratislava : Príroda, 2010. 288 s. ISBN 978-80-07-01819-8.

MINÁRIK, Jozef et al. *Literárna rukoväť*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979. 415 s. ISBN 67-436-79.

PETRÍKOVÁ, Daniela. *Literárna výchova pre 9. ročník*. Harmanec : VKÚ a.s., 2012. 112 s. ISBN 978-80-8042-626-2. [cit. 30.01. 2025].

RÚFUS, Milan. *Lupienky z jabloní*. Bratislava : Mladé letá, 1993. 112 s. ISBN 80-06-00230-4.

ANTALOVÁ, Romana et al. *Študenti učiteľom I*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2024. ISBN 978-80-568-0657-9. Dostupné na: <https://pdf.truni.sk/aktuality/studenti-ucitelom-i-2024>.

MERŇÁKOVÁ, Eva. *Práca s textom na hodinách slovenského jazyka a literatúry.* Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2014. Dostupné na : <https://mpc-edu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/7_ops_mernakova_eva_-_praca_s_textom_na_hodinach_slovenskeho_jazyka.pdf>.

VALLOVÁ, Miroslava. Milan Rúfus: Domov a svet (rozhovor). In: *Slovenské literárne centrum, Knižná revue 2005* [online].Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/rozhovor/rozhovor-s-basnikom-milanom-rufusom>. [cit. 16.01. 2025].

Pracovné listy – otázky [online]. Dostupné na: <https://issuu.com/tomaskonicek/docs/popoluskynesaty?mode=window&backgroundColor=%23222222>.

Ján Smrek

OČI

Bc. Ester Hromadová

Veková skupina detí: 11 – 12 rokov
Ročník: 6. ročník
Téma: Medzivojnová literatúra: vitalizmus, katolícka moderna, nadrealizmus
Vzdelávacie ciele:

1. Rozvíjať čítanie s porozumením a schopnosť analyzovať literárne texty.
2. Získať estetickú skúsenosť z básne a vyjadriť svoje pocity prostredníctvom tvorivých aktivít.
3. Rozpoznať a vysvetliť význam umeleckých prostriedkov použitých v básni (metafory, básnické otázky, personifikácie).
4. Podporovať spoluprácu v skupinách prostredníctvom kooperatívnych aktivít.
5. Viesť diskusiu o posolstve básne a jej vzťahu k vlastným skúsenostiam.

Vyučovacie metódy a formy práce:

Metódy:

- Riadené čítanie
- Metóda skladačky (jigsaw method)
- Diskusia
- Tvorivá práca
- Práca s obrazovými podnetmi
- Rozhovor
-

Formy práce:

- Skupinová práca s pridelenými rolami
- Individuálna reflexia
- Prezentácia výsledkov práce skupín

Vyučovacie pomôcky:

1. Obrázky očí (interaktívna tabuľa alebo vytlačené obrázky)
2. Text básne *„Oči“* rozdelený na časti
3. Papier, fixky, farebné perá na tvorbu pojmovej mapy
4. Pracovné listy s úlohami pre skupiny (analýza umeleckých prostriedkov, tvorba úvodu/záveru, doplnenie básne)
5. Počítač alebo projektor na zobrazenie materiálov

Časový rozsah činnosti: 2 vyučovacie hodiny nasledujúce bezprostredne po sebe (90 minút)
Štruktúra hodiny:

1. Úvod
2. Evokácia
3. Uvedomenie si významu
4. Reflexia

UKÁŽKA

OČI

Nech nemám nič, ni zem, ni dom,
ďakujem očiam svojim dvom,
že skrze ne mi väčšie statky náležia.

Dnes, v teplý večer júlový
vyrastám ako topoľ z nábrežia
a dívajúc sa dookola mocne
očami, ktoré v tento čas
kraľujú ako múdre sovy nočné,
osvojujem si celé more svetiel,
vo svoj zrak vpíjajúce ho, veľkolepé.
A srdce moje vybíja sa trepe,
vždy nenásytné chtivé života,
čo sa zdá šťavnatým jak jahoda,
ktorú tú pri tramvaji v svojom koši
a aj na svojich čerstvých ústach nosí
kvetina horská: mladá predavačka.

Oj, život, niekdy balvan, niekdy hračka,
ja neviem vari nikdy nadostač

nabažiť sa ťa v trude ani v slasti,
bo očú mojich plameň zelenkastý
vždycky ťa vo mne taví nanovo,
prelievajúc ťa ako olovo.
Preto sa dívam len a pery moje v páre
chvejú sa ako struny na gitare.
Dívanie to — ach, aký to zjav prostý,
lež najkrajšia z najkrajších skutočností!

✂

Dve oči moje — vy ste samá hra.
Stačili ste len jedno pre obra,

pre Kyklopa, čo býval na ostrove,
ale mňa osud vyslal sem,
v kamennej veľmoci a oceľové,
kde nemám kompasu nad oči svoje.
Sedia mi v tvári, holubice moje,
hotové vždycky v neúnavný let.
Môj bože, čo si stvoril tento svet,
slovíčko lásky prijmi za tú krásu,
a ešte väčšie lásky vyznanie

za to, žes' dal nám zrak a poznanie:
tak iste stvoril si nás svojmu ku obrazu.
Všetci sme krásnymi a mocnými,
bo všetci oči máme, všetci my,
a tak i všetci kúzlo v sebe máme,
keď zrakmi vzájomne na sebe spočívame.

Muž muža vidiac, miluje v ňom brata,
a ženu vidiac, v ústrety jej chváta,
a dieťa vidiac, živé dieťatko,
zrakom ho objíma a je mu presladko.

Ale ja ďakujem i za ten dar,
že oči má každá nemá tvár,
napríklad pes a kôň a krava k maštali,
veď ako by nám inak vernosť svoju,
ako by nám ju preukázali?
Psík očami sa s tebou rozpráva,
nimi ťa trpezlivo vyčkáva,
a tak i koník, keď ťa nesie v boje,
v pohľade svojom stráži blaho tvoje.

✂

Že kvety oči majú, známa vec,

nimi sa pole mení na oltár,

na ktorom žiaria ako rady sviec.
A keď sa rosa spustí v ranné hodiny,
mávajú oči všetky byliny.
Tak, hľa, je celé pole jedna živá tvár.

Konečne vyvrcholil by môj spev,
kebych ja, pozemčan, sa cítil smelý
tú krásu nevysloviteľnú vysloviť.
Cherubov chóry treba, aby peli

o opojnosti očú čistých diev,
o sláve očú milujúcej ženy,
bez nich náš život niekdy nemá ceny,
a o svätosti očú matkiných,
ktoré v nás prebývajú a my v nich.

Oj, oči mať, čo mocne vidieť vedia,
a srdce mať, čo navrie ako šiška,
keď sa ho iné oči mäkko dotknú:
tak sa dá o živote písať krásna knižka!

(čiary symbolizujú rozdelenie básne na úryvky pre konkrétne skupiny (3))

ÚVOD

Táto vyučovacia hodina bude zameraná na prácu žiakov s literárnym dielom. Konkrétne to bude báseň od spisovateľa Jána Smreka – *Oči*, ktorá je súčasťou básnickej zbierky *Iba Oči* (1933).[67] Výstavba vyučovacej hodiny sa bude snažiť o to, aby postavila učiteľa do roly facilitátora, čiže aktivity a činnosť žiakov sú orientované na ich samostatné získavanie vedomostí a poznatkov – nebudú poskytované učiteľom samotným. Vyučovacia hodina implementuje vo svojej štruktúre aj inovatívne metódy (napr. jigsaw method)[68], prostredníctvom ktorých žiaci nadobúdajú vedomosti skrze tzv. *kooperatívne učenie*.

Učiteľ vstúpi do triedy a po odbavení triednických (dochádzka, zápis do triednej knihy) a technických (počítač, data projektor a pod.) záležitostí si pripraví prezentáciu na premietanie. Bez toho, aby žiakom zatiaľ predstavil, o čom sa dnes budú baviť, začne prezentovať. Prezentácia obsahuje rôznorodé fotografie očí. Učiteľ navedie túto motivačnú časť takto:

„Dnes sa budeme rozprávať o niečom, čo je úplne bežné, ale pritom výnimočné – o očiach. Prečo si myslíte, že oči sú také dôležité? Pozrite sa na tieto obrázky: aké emócie z nich cítite?“

Možné príklady obrázkov:

Obrázok 20 – Emócia znechutenia

Obrázok 21 – Emócia smútku u zvieraťa

Obrázok 22 – Emócia prekvapenia

[67] OBERT, Viliam et al. *Literárny sprievodca (nielen pre maturantov).* Bratislava : Ars Litera, Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2003.

[68] ARONSON, E. – PATNOE, S. *Cooperation in the Classroom : The Jigsaw Method*. London : Pinter & Martin Ltd, 2011.

Obrázok 23 – Emócia strachu

Obrázok 24 – Emócia hnevu/zlosti

Obrázok 26 – Emócia šťastia

Obrázok 25 – Emócia spokojnosti/únavy

Obrázok 27 – Emócia smútku

Učiteľ so žiakmi vedie krátku diskusiu. Žiaci spomínajú dôležitosť očí ako orgánu, že prostredníctvom fungujúcich očí nám slúži náš najdôležitejší zmysel – zrak. Okrem funkčnosti očí učiteľ smeruje diskusiu aj k pohľadu na oči ako nástroja na vyjadrenie emócií, prostredníctvom fotiek žiaci za pomoci učiteľa analyzujú jednotlivé obrázky a emócie, ktoré sa cez oči vyjadrujú. Učiteľ sa pri tejto aktivite snaží zapojiť všetky deti, aby ich zaktivizoval, zbavil trémy, neformálnym spôsobom pripravil na ďalšie žiacke aktivity, ktoré si budú vyžadovať žiacke voľné rozprávanie či prezentovanie.

EXPOZIČNÁ ČASŤ

Učiteľ po tejto aktivite preladí žiakov na ďalšiu aktivitu, ktorou sa žiakom priblíži historické obdobie medzivojnovej literatúry, vitalizmus a básnik Ján Smrek a jeho diela. Preladenie na novú aktivitu a zároveň expozičnú časť vyučovacej hodiny, alebo podľa koncepcie E-U-R časť *Upovedomenie si významu*, môže učiteľ urobiť napr. takto:

„Oči sú nielen dôležité pre naše každodenné fungovanie, ale inšpirovali aj mnohých umelcov a básnikov. Jedným z nich bol Ján Smrek, ktorý vo svojej básni Oči oslavuje ich krásu, význam a spojenie medzi ľuďmi. Skôr než sa však pozrieme na jeho báseň, spoločne preskúmame kontext, v ktorom pôsobil, a jeho tvorbu.“

Učiteľ si žiakov v tomto okamihu rozdelí na 3 skupiny, podľa počtu žiakov v triede. Je predpoklad, že učiteľ žiakov v triede pozná po ich vedomostnej stránke a šikovnosti, na základe toho rozdelí žiakov do skupiny tak, aby spoločne pracovali šikovní i menej šikovní žiaci. Po zadelení žiakov do skupín učiteľ žiakov oboznámi s pokynmi a časovou dotáciou pre túto aktivitu. Učiteľ každej skupine podá text na A4, ktorý bude obsahovať informácie o medzivojnovom období, vitalizme a o básnikovi Jánovi Smrekovi. Čo je dôležité je to, že pri tomto rozdelení žiakov do skupín učiteľ využije metódu *jigsaw method,* vďaka ktorej každý žiak v skupine bude mať predom dohodnutú svoju rolu, napr. **čitateľ**, ktorého úlohou je prečítať zadanie alebo text a uvedie skupinu do problému; **zapisovateľ**, ktorý robí poznámky z diskusie a sumarizuje hlavné body; **tvorca grafu/pojmovej mapy**, ktorý vizuálne spracováva výsledky (tvorí pojmovú mapa, časovú os), **prezentujúci**, ktorý predstaví výsledok práce skupiny pred triedou; **moderátor**, ktorý riadi diskusiu v skupine a zabezpečuje, aby každý mal priestor na vyjadrenie.

Na výkon žiakov v skupinách dohliada učiteľ, avšak necháva pracovať žiakov samých. V tejto aktivite ide o to, že žiaci spoločne pracujú na tom, aby vyabstrahovali pre nich dôležité informácie zo súvislého textu a pretvorili ich do pojmovej mapy, čiže zároveň tieto informácie spájali do logickej súvislosti, čo je vyšší typ kognitívnej analýzy a syntézy vyžadujúci schopnosť uvažovať v súvislostiach a vytvárať nové koncepty na základe získaných poznatkov. Na rozdiel od pasívneho diktovania poznámok učiteľom, pri ktorom si žiaci iba mechanicky zapisujú poskytnuté informácie, táto metóda aktívne zapája žiakov do procesu učenia, podporuje ich kritické myslenie, kreativitu a schopnosť spolupráce.

Vzor textu, s ktorým žiaci v skupinách pracujú:

Medzivojnová literatúra, vitalizmus a Ján Smrek

Medzivojnová literatúra

Medzivojnové obdobie (1918–1939) patrí medzi jedno z najdôležitejších v dejinách slovenskej literatúry. Literárna tvorba sa formovala v kontexte výrazných spoločenských zmien po prvej svetovej vojne, vzniku Československej republiky a modernizačných procesov. Toto obdobie bolo charakteristické hľadaním národnej identity, reflexiou na vojnové skúsenosti a oslavou nových možností, ktoré ponúkala slobodná spoločnosť. Literatúra sa stala priestorom pre experimentovanie, prijímanie modernistických prvkov a rozvoj nových umeleckých smerov.

Medzi hlavné charakteristiky medzivojnovej literatúry patrí:

- reflexia na prvú svetovú vojnu a jej dôsledky,
- oslava života, mladosti a optimizmu (vitalizmus),
- experimentovanie s formou, jazykom a obsahom,
- prechod od romantických a realistických prvkov k modernizmu,
- rozvíjanie národnej identity v rámci nového štátneho celku.

Slovenskí autori medzivojnového obdobia sa venovali témam ako vzťah jednotlivca k spoločnosti, zmysel života, láska, príroda a hodnoty rodiny. Významnými smermi tohto obdobia boli symbolizmus, vitalizmus, expresionizmus a sociálne ladená poézia.

Vitalizmus

Vitalizmus je literárny smer, ktorý vznikol ako reakcia na tragické skúsenosti prvej svetovej vojny. Jeho hlavnou myšlienkou je oslava života, jeho krás a energie. Vitalizmus zdôrazňuje radosť z každodennosti, prírody a medziľudských vzťahov. Reprezentuje optimistický pohľad na svet a schopnosť človeka prekonávať prekážky.

Hlavné charakteristické znaky vitalizmu:

- radosť zo života a jeho krás, dôraz na emocionálnu silu človeka,
- oslava prírody a láska k nej,
- optimizmus a pozitívne vnímanie sveta,
- reflexia mladosti, energie a vitality.

Vitalizmus na Slovensku najvýraznejšie reprezentuje básnik Ján Smrek. Jeho tvorba je úzko spojená s touto filozofiou, pričom v jeho poézii nachádzame oslavu krásy sveta, lásky a harmónie.

Ján Smrek (1898–1982)

Ján Smrek, vlastným menom Ján Čietek, patrí medzi najvýznamnejších predstaviteľov slovenskej medzivojnovej literatúry a hlavného predstaviteľa vitalizmu. Narodil sa 16. decembra 1898 v Zemianskom Lieskovom. Počas detstva zažil ťažké chvíle, keď ako sirota musel čeliť mnohým výzvam. V roku 1917 narukoval a počas vojny sa dostal až do Palestíny. Po návrate študoval na Učiteľskom ústave v Modre a neskôr na Evanjelickej bohosloveckej fakulte v Bratislave.

Smrek pracoval ako redaktor v Národných novinách, Slovenských pohľadoch a významne prispel k literárnej scéne ako vydavateľ kultúrneho mesačníka Elán. Jeho básnická tvorba je plná vitality, radosti zo života a obdivu k prírode.

Hlavné diela Jána Smreka

- *Odsúdený k večitej žízni* (1922): zbierka reflektujúca vojnové traumy a tragické skúsenosti detstva. V nej dominujú symbolistické prvky a temné tóny.
- *Cválajúce dni* (1925): zbierka, ktorá predstavuje Smrekov programový debut vo vitalistickej poézii. Oslavuje život, mladosť a energiu.
- *Božské uzly* (1929): básnická zbierka spájajúca filozofické úvahy o láske a medziľudských vzťahoch.
- *Iba oči* (1933): introspektívne dielo plné úvah o zmysle života a harmónii.
- *Básnik a žena* (1934): veršovaná poviedka o stretnutí básnika a neznámej ženy, ktorá symbolizuje lásku a inšpiráciu.
- *Zrno* (1935): zbierka vyjadrujúca Smrekovu lásku k domovu a jeho hodnotám.

Smrekova poézia spája optimistický pohľad na svet so schopnosťou zachytiť hlboké emocionálne prežitky. Jeho tvorba dodnes patrí medzi najcennejšie diela slovenskej literatúry.[69]

[69] ARONSON, E. – PATNOE, S. *Cooperation in the Classroom : The Jigsaw Method*. London : Pinter & Martin Ltd, 2011.; ČÚZY, Ladislav. *Panoráma slovenskej literatúry.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005.; OBERT, Viliam et al. *Literárny sprievodca (nielen pre maturantov).* Bratislava : Ars Litera, Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2003.

Výsledná pojmová mapa by mohla vyzerať napríklad takto:

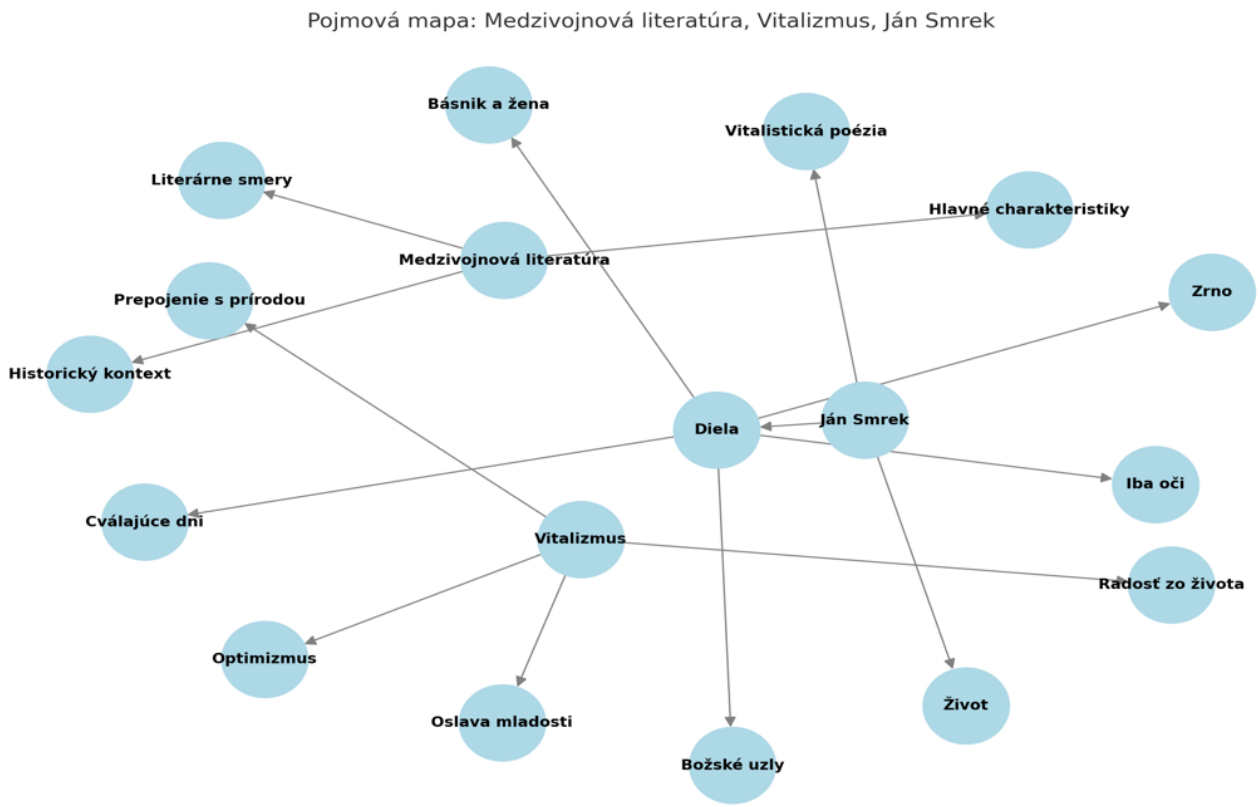

Obrázok 26 – Pojmová mapa

Učiteľ napomáha študentom pri vytváraní pojmových máp, napríklad tým, že objasňuje žiakom slová z textu, ktorým nerozumejú. Napríklad slovné spojenie *introspektívne diel*o môže žiakom 6. ročníka robiť problém, preto je učiteľ pripravený im takéto termíny objasniť. Učiteľ však žiakom iba napomáha, dbá o to, aby študenti pracovali samostatne a aby každý žiak poctivo plnil svoju rolu v skupine.

Po vypracovaní pojmových máp nasleduje časť, keď ich žiaci odprezentujú ostatným spolužiakom. Táto časť aktivity je dôležitá pre učiteľa, lebo reflektuje to, ktoré sú kľúčové informácie pre konkrétnych žiakov v jednotlivých skupinách, pretože sa to môže v rámci skupín líšiť. Tento proces je sprevádzaný hromadnou diskusiou, do ktorej sa žiaci aktívne zapájajú, argumentujú svoj výber informácií do pojmovej mapy a pritom sa odvolávajú na vzorový text. Úlohou učiteľa je v tejto chvíli zistiť, aké kľúčové informácie chýbajú v niektorých pojmových mapách, spolu so žiakmi pojmové mapy porovnať medzi sebou a poprípade dopísať niektoré informácie či opraviť nejaké kategorické spojenia. Takýmto spôsobom si žiaci sami vytvoria materiál, ktorý môžu použiť pri učení sa na previerku.

Týmto je táto aktivita ukončená a učiteľ môže prirodzene prejsť na ďalšie aktivity. Učiteľ žiakov ponechá v rovnakých skupinách a každej zo skupín rozdá jeden úryvok básne *Oči.* Báseň je rozdelená na tri podobne dlhé časti (viď. časť Ukážky). V tejto časti vyučovacej hodiny sa bude uplatňovať

metóda *riadeného čítania.* Úlohou žiakov v skupinách si bude ukážku prečítať a následne viesť debatu o pocitoch, ktoré v nich tento úryvok básne vyvolal. Každý žiak v skupine individuálne opíše svoje pocity a následne tieto myšlienky jeden zo žiakov v skupine spíše na papier. Úlohou žiakov v skupine následne bude kreatívne rozmýšľať a spísať si myšlienky, ktoré by básnik mohol rozvíjať v ďalších strofách básne. Žiaci sa budú zamýšľať, či ich úryvok básne tvorí jej úvod, stred alebo záver, podľa toho budú vymýšľať možné predchádzajúce či nasledujúce myšlienky, ktoré by báseň mohla/môže spomínať. Tieto myšlienky si len heslovito načrtnú spolu na papier. Ak sú žiaci s úlohami hotoví, dostanú od učiteľa pokyn, aby si navzájom všetky skupiny porovnali svoje úryvky a na základe diskusie ich zoradili do správneho poradia tak, ako si myslia, že bola báseň napísaná. Učiteľ to potom skontroluje. Predpokladá sa, že žiaci budú schopní úryvky zoradiť do správneho poradia, ale ak nie, učiteľ poradie opraví a premietne prostredníctvom dataprojektoru celé znenie básne, ktoré sa v tomto momente celé prečíta. Prečíta ho buď učiteľ, alebo učiteľom zvolený žiak. Po prečítaní celej básne učiteľ nechá pár minút na jej doznenie. Chvíľka ticha po dočítaní básne slúži žiakom na to, aby si mohli v tichosti premyslieť dojmy, ktoré v nich báseň vyvolala, a aby mohli sami v sebe spracovať jej emócie a posolstvo. Taktiež im poskytuje priestor na zamyslenie sa nad obrazmi a symbolmi, ktoré sú v básni použité.

V tomto momente sa učiteľ pýta jednotlivých skupín, s prihliadnutím na poradie úryvkov, aké myšlienky predpokladali, že bude báseň ďalej rozvíjať, či sa to zhoduje, alebo prišli na iné myšlienky, ktoré báseň nespomína. Takto sa učiteľ pýta každej skupiny. Predpokladá sa, že niektoré myšlienky budú obsiahnuté v ďalšom pokračovaní básne, ale viacero z nich bude jedinečných, tieto si potom učiteľ so žiakmi hlbšie rozoberie. Kladie im otázky, prečo predpokladali, že sa daná myšlienka v pokračovaní básne objaví, či ju sami považujú za dôležitú, a necháva priestor na vyjadrenie sa všetkých žiakov, ktorí by možno chceli niečo pridať, danú myšlienku o čosi obohatiť a podobne.

REFLEXÍVNA ČASŤ

Následne si teda spoločne zhrnú celú báseň a myšlienky, ktoré rozvíja, a tak teda učiteľ plynule prejde do *reflexívnej časti* vyučovacej hodiny. Učiteľ sa spýta žiakov, aké vitalistické znaky báseň obsahuje, či je pozitívna, či oslavuje prírodu a lásku k nej a podobne. Na záver tejto aktivity sa učiteľ späť vráti k očiam a znovu s deťmi o nich diskutuje. Pýta sa filozofické otázky, prečo si Ján Smrek vybral oči ako ústredný element vo svojej básni.

Učiteľ by diskusiu na záver mohol zhrnúť takto:

„Z vašich odpovedí vidím, že ste pochopili, prečo si Ján Smrek vybral oči ako ústredný motív básne. Hovorili ste o tom, že oči nám umožňujú vnímať svet okolo nás, krásu prírody a ľudí. Tiež ste spomenuli, že cez oči môžeme pochopiť pocity druhých a spojiť sa s nimi, či už ide o lásku, súcit alebo vzájomné porozumenie. Pre básnika sú oči symbolom života, poznania a vďaky za všetko, čo nám svet ponúka."

Po tomto bude nasledovať posledná aktivita tejto vyučovacej hodiny. Počas tejto aktivity budú žiaci pracovať samostatne. Učiteľ každému žiakovi poskytne úryvok básne, s ktorým pracoval v rámci svojej skupinky. Úlohou žiakov bude znovu interpretovať úryvok básne, ale tentokrát z hľadiska jej vonkajšej kompozície a analyzovania umeleckých prostriedkov prítomných v úryvku. Žiaci teda samostatne analyzujú úryvky básne, vyznačia v nej umelecké/básnické prostriedky, ktoré v úryvku spoznali. Keď budú s interpretáciou hotoví, odovzdajú ju učiteľovi. Ten ju nebude hodnotiť, bude mu

slúžiť ako spätná väzba pre to, aby vedel, na čo sa viac v budúcnosti sústrediť z hľadiska vonkajšej interpretácie básne a umeleckých prostriedkov, zo žiackych analýz zhodnotí slabé a silné stránky žiakov, čo mu napovie, kde pridať väčší dôraz a čo vysvetliť žiakom v budúcnosti viac dopodrobna, pokiaľ ide o túto problematiku na hodinách literatúry, ktoré budú na túto interpretáciu viac orientované.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ARONSON, E. – PATNOE, S. *Cooperation in the Classroom : The Jigsaw Method*. London : Pinter & Martin Ltd, 2011.

ČÚZY, Ladislav. *Panoráma slovenskej literatúry.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005. ISBN 80-10-00674-2.

OBERT, Viliam et al. *Literárny sprievodca (nielen pre maturantov).* Bratislava : Ars Litera, Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2003. ISBN 80-88894-18-2.

SMREK, Ján**.** *Moje najmilšie*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1976. 380 s.

PREČO JE VÁH DIVÁ RIEKA

Bc. Diana Lendelová

Veková skupina detí: 11 rokov

Ročník: 6. ročník

Vzdelávacie ciele:

1. Žiak dokáže rozlíšiť znaky báje a bájky.
2. Žiak dokáže vysvetliť podstatu literárnych žánrov a pojmov.
3. Žiak dokáže pracovať s literárnym textom samostatne a v skupine.
4. Žiak dokáže zreprodukovať dej literárneho diela.
5. Žiak dokáže samostatne tvoriť krátky umelecký útvar.
6. Žiak vie samostatne abstrahovať informácie z hodiny a vytvoriť si krátke poznámky.
7. Žiak dokáže viesť rozhovor o prečítanom literárnom diele a vyjadriť svoj vlastný názor.
8. Žiak dokáže vyhľadať heslo v elektronickom slovníku.

Vyučovacie metódy a formy práce: heuristická metóda, metóda rozhovoru, metóda kľúčových slov, didaktické hry, skupinová práca, reprodukcia textu, vlastná tvorba, pojmová mapa

Vyučovacie pomôcky: interaktívna tabuľa, kartičky, úryvky, internet

Časový rozsah činnosti: vyučovacia jednotka (45 min)

Štruktúra hodiny:

1. Porovnanie textov bájky a báje
2. Členenie bájí
3. Informácie o autorovi
4. Tvorba pojmovej mapy
5. Práca s elektronickým slovníkom
6. Didaktická hra
7. Umelecké jazykové prostriedky
8. Tvorivá činnosť

„Pri príprave tejto práce boli použité nástroje UI [Gemini] za účelom vytvorenia obrázkov k umeleckému opisu. Za správnosť výslednej podoby textu zodpovedá autorka.“

Príprava našej vyučovacej jednotky sa začne určením kľúčových fáz plánovania pomocou písomnej prípravy, ktorá bude zahŕňať nasledujúce body: téma hodiny, ciele a úlohy, odkaz na to, ktoré časti učebných osnov sa práve realizujú a informácie o predpokladaných skúsenostiach a vedomostiach, ktoré môžu byť východiskom pre zvládnutie nového učiva.[70]

Budeme pracovať s *Inovovaným štátnym vzdelávacím programom*[71], v ktorom sa budeme orientovať na predmetové kompetencie:

1. Nahlas a plynulo čítať umelecký text.
2. Sformulovať vlastné hodnotenie diela a podložiť svoje stanovisko argumentmi.
3. Napísať kratší prozaický útvar.

Kľúčovým literárnym žánrom pre našu vyučovaciu hodinu bude báj, ktorá sa z obsahového hľadiska zaraďuje do 6. ročníka. Na demonštráciu literárneho žánru využijeme dielo Jozefa Cígera-Hronského – *Prečo je Váh divá rieka*.

Orientujeme sa na *Vzdelávacie štandardy vyučovacieho predmetu slovenský jazyk a literatúra pre 3. cyklus.*[72]

Vo vyučovacej jednotke sa zameriame na splnenie nasledujúcich cieľov:

1. Uplatňovať stratégie tvorby písaného textu, regulovať vlastný proces písania, uplatniť znalosti pravopisných pravidiel.
2. Nadobudnúť estetickú skúsenosť z recepcie rôznych literárnych žánrov, zdieľať obsahové, emocionálne a hodnotové posolstvá textu vo vlastných tvorivých aktivitách.
3. Objasniť príslušnosť literárnych diel ku kultúrnemu dedičstvu s dôrazom na hodnotu empatie a rešpektu človeka k človeku.
4. Uplatňovať tvorivosť pri riešení úloh, problémov a projektov, efektívne pritom spolupracovať v kolektíve.
5. Použiť pri porozumení a tvorení textu znalosti o systéme jazykových prostriedkov, využívať pritom jazykové slovníky v knižnej a elektronickej podobe.[73]

Zo **zážitkovej recepcie** sa vo výkonovom štandarde zameriame na nasledujúce body:
Žiak vie/dokáže:

---

[70] LÁSZLO, Karol – OSVALDOVÁ, Zuzana. *Didaktika.* Banská Bystrica : Belianum, 2014, s. 139.

[71] *Inovovaný štátny vzdelávací program*. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <priloha-jazyk-komunikacia.pdf (statpedu.sk)>.

[72] *Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie.* Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/files/11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf>.

[73] *Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie.* Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/files/11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf>.

- zhodnotiť text na základe vlastných pocitov a prežívania,
- kriticky vyhodnotiť autorov zámer a zaujať stanovisko k prečítanému textu,
- diskutovať o texte a prečítaný text využiť ako podporu pre svoju argumentáciu,
- zdieľať svoj zážitok z čítania a počúvania textu, z návštevy divadelného a filmového predstavenia a z rozhlasového vysielania ústnou a písomnou formou,
- určiť na základe štruktúry textu jeho žáner, zameranie a účel, porovnať a zhodnotiť stavebné prvky jednotlivých žánrov umeleckej literatúry,
- vytvoriť vlastné texty na základe poznania a zážitku z literárneho textu.[74]

Z **obsahového štandardu** sa v rámci čítania s porozumením orientujeme na požadované body:

- samostatné prerozprávanie obsahu čítaného a počúvaného textu, reprodukovanie deja s viacerými dejovými líniami, zmena času a miesta udalostí pri prerozprávaní, prerozprávanie príbehu z rôznych uhlov pohľadu, používanie citátov a stručné prerozprávanie príbehu na základe zápletky a/alebo deja, porovnávanie textov,
- vyvodenie pointy počutého/prečítaného literárneho textu,
- hodnotenie umeleckých jazykových prostriedkov a ich pôsobenia na čitateľa,
- diskutovanie o texte, prezentácia vlastnej interpretácie textu, domýšľanie a tvorba variantu pokračovania textu.[75]

Žiaci majú s autorom potenciálnu čitateľskú skúsenosť z detstva (diela *Smelý Zajko v Afrike, Smelý Zajko, Budkáčik a Dubkáčik, Tri múdre kozliatka, Slovenské povesti I, Zlatý dážď* a iné).[76]

Na určenie hlavných cieľov hodiny použijeme revidovanú Bloomovu taxonómiu cieľov, ktorá obsahuje šesť poznávacích procesov:

1. **Zapamätanie** – Žiaci si zapamätajú základné informácie o bájach.
2. **Porozumenie** – Žiaci porovnajú báj s inými literárnymi žánrami.
3. **Aplikácia** – Žiaci dokážu vyhľadať a demonštrovať znaky báje v literárnom diele.
4. **Analýza** – Žiaci analyzujú a urobia rozbor diela *Prečo je Váh divá rieka*.
5. **Hodnotenie** – Žiaci dokážu sformulovať význam báje v literatúre.
6. **Tvorivosť –** Žiaci vytvoria krátku bájku o inom prírodnom úkaze.[77]

PRÁCA NA HODINE

---

[74] *Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie.* Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/files/11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf>.
[75] *Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie.* Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/files/11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf>.
[76] Jozef Cíger-Hronský – diela. In: *Slovenské literárne centrum* [online] Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/jozef-ciger-hronsky/diela>.
[77] TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, s. 52.

Na začiatku hodiny prinesieme žiakom dva texty – Ezopovu bájku *Zajac a korytnačka*[78] a báj od Jozefa Cígera-Hronského *Prečo je Váh divá rieka*. Na týchto dvoch krátkych ukážkach podchytíme u žiakov časté mýlenie si pojmov báj a bájka vo vyšších ročníkoch. Na tabuľu nakreslíme menšiu tabuľku, pričom využijeme heuristickú metódu[79], v ktorej budú mať žiaci podľa prečítaných textov sformulovať a demonštrovať hlavné odlišnosti oboch žánrov. Vďaka tomu spoločne pomenujeme znaky bájky a báje.

Tabuľka 14 – Znaky bájky a báje

Bájka[80]	**Báj**[81]
krátky epický útvar	kolektívne túžby, obavy a potreby
alegorický dej	kolektívny výtvor
mravné ponaučenie	nevysvetliteľné javy pripisujú ľudia bohom, polobohom, škriatkom, vílam...
vystupujú v nej zvieratá	predstavy o vzniku sveta, života na Zemi, o prírodných úkazoch, striedaní ročných období...
zvieratá konajú ako ľudia (antropomorfizácia)	súbor mýtov sa nazýva mytológia alebo bájoslovie
v slovenskej literatúre Jonáš Záborský[82]	epika
môže mať veršovanú podobu	pokladajú sa za najstaršiu podobu ľudovej prózy[83]

V rámci rozpoznania hlavných znakov predstavíme žiakom ďalšie členenie bájí podľa námetu:

1. kozmogonické (o pôvode neba a zeme)
2. etiologické (o pôvode človeka, zvierat a rastlín)
3. historicko-kultúrne (o objavoch vecí, remesiel, vied a umení)
4. hrdinské (o predkoch, kultúrnych hrdinoch, obrancoch rodu)[84]

Žiaci sa naučili znaky nového literárneho žánru a dokázali identifikovať hlavné znaky báje priamo v texte *Prečo je Váh divá rieka.* Nasledujúce aktivity zameriame na prácu s textom.

---

[78] *Ezopove bájky – Zajac a korytnačka*. Dostupné na: <https://www.zsspisskystiavnik.sk/1/images/stories/vyucovanie/7_rocnik/7c-ezopove_bajky-sjl.pdf>.
[79] Bližšie o heuristickej metóde v TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, s. 246 – 247.
[80] *Bájka* – heslo. Dostupné na: <https://dai.fmph.uniba.sk/~filit/fvb/bajka.html>.
[81] *Mýtus* – heslo. Dostupné na: <https://dai.fmph.uniba.sk/~filit/fvm/mytus.html>.
[82] HLEBOVÁ, Bibiána. *Žánre detskej literatúry v čítaní s porozumením*. Prešov : Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2006, s. 12.
[83] HLEBOVÁ, Bibiána. *Žánre detskej literatúry v čítaní s porozumením*. Prešov : Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2006, s. 12.
[84] HLEBOVÁ, Bibiána. *Žánre detskej literatúry v čítaní s porozumením*. Prešov : Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2006, s. 12.

Žiakom položíme otázky o riekach na Slovensku a ich dĺžky, čím prepojíme medzipredmetové vzťahy s geografiou. Pýtame sa ich na iné slovenské rieky, ktoré poznajú a ktoré sa nachádzajú v blízkosti ich bydliska.

Uvedieme niekoľko informácií o autorovi Jozefovi Cígerovi-Hronskom. Jozef Cíger-Hronský absolvoval učiteľský ústav a neskôr sa zúčastnil ako vojak prvej svetovej vojny na talianskom fronte. Po vojne pôsobil desať rokov ako učiteľ. V roku 1932 sa stal tajomníkom a v roku 1940 správcom Matice slovenskej v Martine. Aj v náročných vojnových časoch sa zaslúžil o jej nemalý rozvoj. Zaslúžil sa aj o založenie tlačiarne Neografia v Martine, ktorá šírila literatúru medzi dedinčanmi. Venoval sa zakladaniu a redigovaniu časopisov. Spolupracoval aj na založení časopisu *Hontiansky Slovák*, ale založil a redigoval aj časopis *Mládež*. Devätnásť rokov redigoval časopis *Slniečko*. Netajil sa kladným postojom k slovenskému štátu a mal pozitívny vzťah k Jozefovi Tisovi.[85] V mene Matice slovenskej arizoval podnik židovského tlačiara Oskara Hronského.[86] Po skončení vojny sa rozhodol emigrovať do Argentíny, ale tvoril už len sporadicky. V roku 1956 sa stal predsedom Slovenskej národnej rady v zahraničí a vymenovali ho za čestného predsedu Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí.[87]

Načrtneme aj niekoľko jeho diel z literatúry pre deti a mládež: *Tri múdre kozliatka, Slovenské povesti, Smelý Zajko v Afrike, Smelý Zajko, Budkáčik a Dubkáčik* a iné. Spomenieme román *Jozef Mak*, s ktorým sa šiestaci stretnú vo vyšších ročníkoch.[88] Žiakov sa pýtame, či vedia, čo je arizácia.[89] Opäť tak prepojíme medzipredmetové vzťahy, tentokrát s dejepisom.

Žiakom nediktujeme klasické poznámky, ale pred prezentáciou životopisu im zadáme úlohu napísať si kľúčové slová, ktoré sa im budú spájať s osobnosťou Jozefa Cígera-Hronského. Poukážeme aj na záporné stránky spisovateľa. Využijeme metódu kľúčových slov, ktorá bude žiakom v abstrahovaní dôležitých informácií nápomocná v ďalšom štúdiu. Uvedená metóda by mohla v zošite vyzerať nasledovne:

učiteľ	**Neografia**	**arizoval**
vojak	**Slniečko**	**taliansky front**
prvá svetová vojna	**Hontiansky Slovák**	**Budkáčik a Dubkáčik**
Matica slovenská	**Mládež**	**Smelý Zajko**
tajomník	**správca**	**Smelý Zajko v Afrike**
emigrácia	**Argentína**	**Zlatý dážď**

[85] Jozef Cíger-Hronský – životopis autora. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/jozef-ciger-hronsky/zivotopis-autora>.

[86] WINKLER, Tomáš. Je to omyl alebo zase zámerná mystifikácia? In: *My Turiec SME* [online]. Dostupné na: <https://myturiec.sme.sk/c/4216575/je-to-omyl-alebo-zase-zamerna-mystifikacia.html>.

[87] Jozef Cíger-Hronský – životopis autora. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/jozef-ciger-hronsky/zivotopis-autora>.

[88] Jozef Cíger-Hronský – diela. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/jozef-ciger-hronsky/diela>.

[89] Arizácia je proces núteného vyvlastňovania majetku židovského obyvateľstva a jeho prevod do vlastníctva tzv. árijcov. Dostupné na: <https://beliana.sav.sk/heslo/arizacia>.

Po úvodných informáciách o autorovi prejdeme k ďalšej časti našej hodiny. So žiakmi budeme premýšľať nad textom báje. Diskutujeme s nimi, čo sa im na diele páčilo a čo nie. Nahradíme tak zastaraný spôsob umelého vyhľadávania témy a idey (resp. hlavnej myšlienky) v texte. Pomocou metódy rozhovoru sa ich pýtame nasledujúce otázky:

1. **Prečo bol Váh na začiatku nešťastný?**
2. **Aké symboly Slovenska sa nachádzajú v texte?**
3. **Čo povedal tatranský orol Váhu?**
4. **Čo sa Váhu nepáčilo vo svete, keď si hľadal vhodné miesto?**
5. **Akú krajinu by ste vybrali Váhu vy?**

Namiesto písania témy, hlavnej myšlienky a hlavných postáv vytvoríme pojmovú mapu, ktorá sa viac zameria na vizuálnu pamäť žiakov a bude skvelou pomôckou pri zapamätaní si hlavných bodov. Kreatívnejší žiaci majú možnosť zakresliť si hlavné momenty z textu do zošita. Uvádzame návrh jednoduchej a prehľadnej pojmovej mapy:

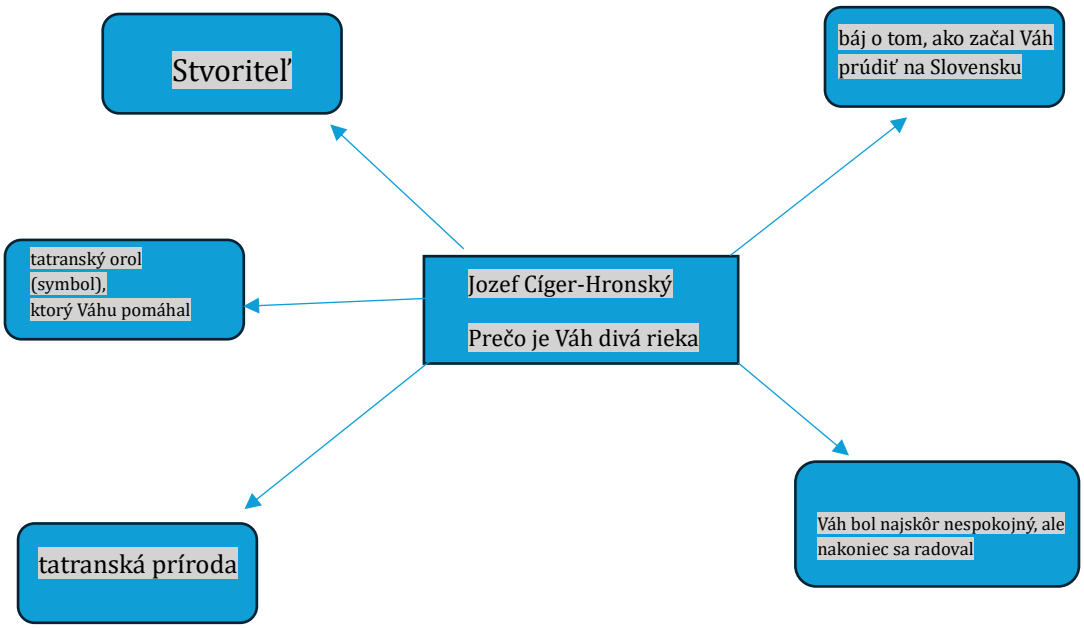

Aj samotná pojmová mapa nám môže slúžiť na prepojenie gramatiky s literatúrou. Na prídavných menách *„tatranský“* vieme žiakom vysvetliť vzťahové prídavné mená a prečo sa v nich píše malé začiatočné písmeno. Zamerať sa môžeme aj na vlastné podstatné mená Stvoriteľ a Váh. *„Váh sa radoval“* je zasa príklad na personifikáciu. Aj týmto spôsobom vieme upevniť učivo hneď v niekoľkých rovinách.

Žiakom zadáme úlohu s telefónom a internetom. Otvoria si Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV[90]. Aké synonymá by sme vedeli vymyslieť k slovu Stvoriteľ a v akom slovníku by sme synonymá hľadali? Prepojíme tak literárnu zložku s jazykovou a žiakov postupne zoznamujeme so slovníkmi. Uvádzame heslo[91] zo *Synonymického slovníka slovenčiny*:

[90] Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV je dostupný na: <https://slovnik.juls.savba.sk>.

[91] Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. *Heslo: Stvoriteľ*. Dostupné na: <https://slovnik.juls.savba.sk/?w=stvorite%C4%BE&s=exact&c=Eda4&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>.

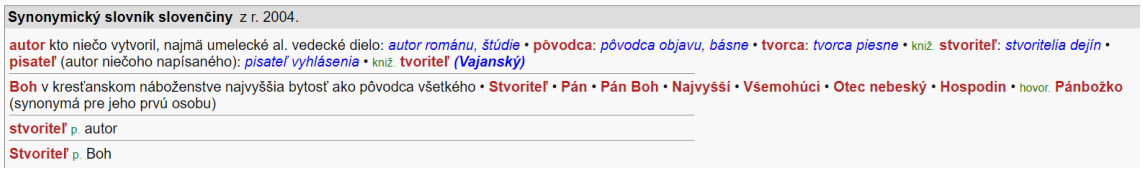
Synonymický slovník slovenčiny z r. 2004.

autor kto niečo vytvoril, najmä umelecké al. vedecké dielo: *autor románu, štúdie* • **pôvodca**: *pôvodca objavu, básne* • **tvorca**: *tvorca piesne* • kniž. **stvoriteľ**: *stvoritelia dejín* • **pisateľ** (autor niečoho napísaného): *pisateľ vyhlásenia* • kniž. **tvoriteľ** ***(Vajanský)***

Boh v kresťanskom náboženstve najvyššia bytosť ako pôvodca všetkého • **Stvoriteľ** • **Pán** • **Pán Boh** • **Najvyšší** • **Všemohúci** • **Otec nebeský** • **Hospodin** • hovor. **Pánbožko** (synonymá pre jeho prvú osobu)

stvoriteľ p. autor

Stvoriteľ p. Boh

Obrázok 27 – Synonymický slovník slovenčiny

Prácou so slovníkmi v elektronickej podobe podmienime úspešnosť cieľov vo vzdelávacom štandarde.

SKUPINOVÁ PRÁCA A DIDAKTICKÁ HRA

V priebehu hodiny zaradíme žiakov do skupín a využijeme didaktickú hru s rozstrihanými časťami textu báje *Prečo je Váh divá rieka*.[92] Rozdelíme žiakov do skupín (podľa veľkosti triedy). Úlohou žiakov bude poskladať text čo najrýchlejšie do chronologického poradia. Uvádzame návrh:

- Ej, ale som nešťastný! Iné vodstvo pomaly, voľne bude si chodiť po svete, široký kraj bude vidieť, nič mu v tom prekážať nebude, a do mňa navalí sa raz bralo, inokedy prekážať mi môžu aj preohromné vrchy! Veru si ja radšej sám obzriem niekde miesto na zemi!

I hneď šiel, poobchodil všetky diely sveta. Ale široké doliny sa mu nezdali, lebo chodilo by sa mu po nich príliš pomaly, zlenivela by mu voda. V horúcich krajoch mohla by mu voda páchnuť. V studených krajoch odstrašil ho ľad. Piesočnaté pustiny obchádzal, lebo vraj cez piesok sa rieka ťažšie prebije ako cez bralo. Ba napokon si priznal, že podtatranský kraj je najkrajší a najlepší zo všetkých.

[92] CÍGER HRONSKÝ, Jozef. *Slovenské povesti*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2018, s. 7 – 9.

Keď Stvoriteľ vo výšinách rozdeľoval svetu vodstvo, Váh sa dopočul, že by mal tiecť cez Slovensko, v tatranskej krajine. I nelenilo sa mu, zišiel z výšin, že si najprv obzrie to miesto, kde by mal žiť až do konca sveta. Našiel kraj tatranský, ale keď videl ozrutné vrchy a hlbočizné doliny, nepáčilo sa mu to a počal krútiť hlavou.

Ohromný tatranský orol sedel na najvyššom končiari a ten sa mu prihovoril:
- Brat Váh, už tri razy zapadlo slnce, čo tu čakám na teba, lebo Stvoriteľ mi rozkázal ukázať ti smer, kade máš tiecť, keď ti ho on sám nemohol. A musíme sa ponáhľať, lebo i štvrtý raz zapadne, a keby zapadlo tak, že nedošli by sme do konca, ostal by si bez riečišťa, iba kaluže by mohli byť z teba. Taký mám rozkaz, ak by si neprišiel do štvrtého západu, nemám ti smer ukazovať, lebo si ho nezaslúžiš!

Ďaleko je od Tatier po Dunaj, nuž orol hneď a hneď vychytil sa na krídla, ba i nad prameňom, kde mal Váh vyvierať, iba raz zakrúžil a bystrým letom pustil sa ponad terajšie Považie. Váh len-len že vládal za ním! Hučal dolu dolinami, valil sa ako slepý, divý, nemohol obchodiť lepšou cestou, plieskal o bralá, plieskal-tlieskal tak, že sa na každom spenil bielo, i rúcal, čo

Ale Stvoriteľ nebol doma. Iba anjeli, čo mu toľko povedali:

A keď prvá cesta bola taká, nemohli byť ani ostatné inakšie. Váh i dnes divo uteká dolu Považím, tlčie o bralá, neraz ani človeka nepoľutuje a strhne ho do hlbín

- Vodu budem mať čistú, tok bystrý, brehy krásne, rýb nadostač a spevaví rybári budú chodiť okolo mňa. Ver si, ja svoje miesto nechám! Keď si to všetko domyslel, ponáhľal sa za Stvoriteľom, že mu všetko porozpráva, ba ho aj odprosí, aby mu odpustil predošlú nespokojnosť.

Keď žiaci úryvky poskladajú, skúšame s nimi vyhľadať umelecké jazykové prostriedky. Ponecháme ich v skupinkách a úlohou každej skupinky bude nájsť čo najviac umeleckých jazykových prostriedkov, vypísať ich a rozdeliť podľa farieb nasledovne:

metafora ------
personifikácia ------
epiteton ------

Metafora – rozdával riekam smery, strhne ho do hlbín...

Personifikácia – Váh uteká dolu Považím, tlčie o bralá, neraz ani človeka nepoľutuje, strhne ho do hlbín, vodstvo bude si pomaly chodiť po svete...
Epitetá – hlbočizné doliny, ozrutné vrchy, široké doliny, horúce krajiny, studené krajiny, piesočnaté pustiny...

TVORIVÁ ČINNOSŤ

Záver hodiny venujeme tvorivej činnosti žiakov. Keďže sme sa zamerali na dva pojmy (báj a bájka), necháme žiakov vymyslieť krátku bájku, kde bude hlavnou postavou Váh. Týmto spôsobom využijeme priestor na upevnenie oboch pojmov a zároveň posilníme vyššie zmieňovaný obsahový a výkonový štandard.

Alternatívou môže byť prepojenie s jazykovou zložkou, konkrétne umeleckým opisom. Pomocou umelej inteligencie Gemini sme vytvorili dva obrázky:

Obrázok 28 – Prečo je Váh divá rieka[93]

[93] [UI Generovanie obrázku], (2024). [online]. In: *Gemini. Verzia 1,5.* Dostupné na: OpenAI, <https://gemini.google.com/app/ee6e819be54b637d>. [zobrazené 2024-10-14]. Zadanie: „Vytvor mi obrázok na umelecký opis pre žiakov 6. ročníka (téma: báj Prečo je Váh divá rieka). Pridaj tam postavu Stvoriteľa.“

Obrázok 29 – Prečo je Váh divá rieka – alternatíva[94]

Tvorivou alternatívnou činnosťou môže byť aj tvorba cinquainu. Cinquain je metóda, ktorú vytvorila americká spisovateľka Adelaide Crapsey a vychádza z japonského haiku a tanka. Ide o súbor piatich prvkov, ktorý nám pomáha dosiahnuť syntézu vedomostí. Podoba cinquainu bude vyzerať nasledovne:

1. verš – slovné označenie témy – podstatné meno – 1 slovo
2. verš – opis témy – prídavné meno – 2 slová
3. verš – vyjadrenie činnosti – sloveso – 3 slová
4. verš – vyjadrenie vzťahu k téme, pocit – súvislá myšlienka – 4 slová
5. verš – synonymum témy – podstatné meno – 1 slovo[95]

[94] [UI Generovanie obrázku], (2024). [online]. In: *Gemini. Verzia 1,5*. Dostupné na: OpenAI, <https://gemini.google.com/app/ee6e819be54b637d>. [zobrazené 2024-10-14]. Zadanie: „Vytvor mi obrázok na umelecký opis pre žiakov 6. ročníka (téma: báj Prečo je Váh divá rieka). Pridaj tam postavu Stvoriteľa.“

[95] JENISOVÁ, Zita ed. *Stratégie kritického a tvorivého myslenia v príprave učiteľov chémie*. Nitra, 2020, s. 60 – 61.

slovné označenie témy	• Váh
opis	• rozbúrený, divý
svyjadrenie činnosti	• vyvieral, valil sa, tiekol
súvislá myšlienka	• Váh sa napokon rozhodol, že sa mu Slovensko páči.
synonymum	• rieka

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Arizácia – heslo. Dostupné na: <https://beliana.sav.sk/heslo/arizacia>. [cit. 10-14-2024].

Bájka – heslo. Dostupné na: <https://dai.fmph.uniba.sk/~filit/fvb/bajka.html>. [cit. 10-14-2024].

Ezopove bájky – Zajac a korytnačka. Dostupné na: <https://www.zsspisskystiavnik.sk/1/images/stories/vyucovanie/7_rocnik/7c-ezopove_bajky-sjl.pdf>. [cit. 10-14-2024].

HLEBOVÁ, Bibiána. *Žánre detskej literatúry v čítaní s porozumením*. Prešov : Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2006. 140 s. ISBN 80-8068-403-0.

CÍGER HRONSKÝ, Jozef. *Slovenské povesti*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2018. 234 s. ISBN 978-80-8128-208-9.

JENISOVÁ, Zita ed. *Stratégie kritického a tvorivého myslenia v príprave učiteľov chémie*. Nitra, 2020. 127 s. ISBN 978-80-558-1588-6.

Jozef Cíger-Hronský – diela. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/jozef-ciger-hronsky/diela> [cit. 10-14-2024].

Jozef Cíger-Hronský – životopis autora. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/jozef-ciger-hronsky/zivotopis-autora> [cit. 10-14-2024].

LÁSZLO, Karol – OSVALDOVÁ, Zuzana. *Didaktika.* Banská Bystrica : Belianum, 2014, 161 s. ISBN 978–80–557–0690–0.

Mýtus – heslo. Dostupné na: <https://dai.fmph.uniba.sk/~filit/fvm/mytus.html>. [cit. 10-14-2024]. Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Dostupné na: <https://slovnik.juls.savba.sk/> [cit. 10-14-2024].

Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. *Heslo: Stvoriteľ*. Dostupné na: <https://slovnik.juls.savba.sk/?w=stvorite%C4%BE&s=exact&c=Eda4&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>. [cit. 10-17-2024].

Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/files/11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf> [cit. 10-14-2024].

TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, 588 s. ISBN 9788081680045.

Inovovaný štátny vzdelávací program. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <priloha-jazyk-komunikacia.pdf (statpedu.sk)> [cit. 10-14-2024].

[UI Generovanie obrázku], (2024). [online]. In: *Gemini. Verzia 1,5.* Dostupné na: OpenAI, <https://gemini.google.com/app/ee6e819be54b637d>. [zobrazené 2024-10-14]. Zadanie: „Vytvor mi obrázok na umelecký opis pre žiakov 6. ročníka (téma: báj Prečo je Váh divá rieka). Pridaj tam postavu Stvoriteľa.“

[UI Generovanie obrázku], (2024). [online]. In: *Gemini. Verzia 1,5*. Dostupné na: OpenAI, <https://gemini.google.com/app/ee6e819be54b637d>. [zobrazené 2024-10-14]. Zadanie: „Vytvor mi obrázok na umelecký opis pre žiakov 6. ročníka (téma: báj Prečo je Váh divá rieka). Pridaj tam postavu Stvoriteľa.“

WINKLER, Tomáš. Je to omyl alebo zase zámerná mystifikácia? In: *My Turiec SME* [online]. Dostupné na: <https://myturiec.sme.sk/c/4216575/je-to-omyl-alebo-zase-zamerna-mystifikacia.html>. [cit. 10-17-2024].

Martin Rázus

MAROŠKO

Marcela Máčajová

Veková kategória: 12 – 13 rokov

Ročník: 6. ročník

Vzdelávacie ciele: rozvíjanie čitateľských zručností žiakov, rozvíjanie čítania s porozumením

Vyučovacie metódy a formy práce: výklad, metóda literárneho krúžku pri práci s textom, skupinová práca, diskusia, brainstorming

Vyučovacie pomôcky: úryvok z diela, učebnica, tabuľa

Časový rozsah činnosti: 45 minút

Štruktúra hodiny:

Úvod: oznámenie cieľov hodiny, oboznámenie žiakov s literárnym smerom a dielom Maroško

Jadro: skupinová práca žiakov s textom

Záver: diskusia, brainstorming

ÚVOD

Témou vyučovacej hodiny literatúry pre 6. ročník základných škôl je dielo *Maroško* od slovenského spisovateľa Martina Rázusa. Počas vyučovacej hodiny žiaci získajú stručný prehľad o diele *Maroško* a jeho autorovi. Rovnako tak si dielo *Maroško* zaradíme do slovenskej literatúry k jednotlivému literárnemu obdobiu, ktorým je realizmus.

Ako pomôcku pri vyučovaní budeme potrebovať tabuľu, na ktorej budú napísané kľúčové definície a znaky realizmu pri krátkom výklade, neskôr ju budeme potrebovať na brainstorming, ktorým bude vyučovacia hodina ukončená. Okrem toho budeme pracovať s ukážkou diela, počas čoho budú žiaci potrebovať aj učebnicu literatúry.

Cieľom stručnej charakteristiky realizmu bude, aby v závere hodiny, aj po práci s realistickými textom, žiaci dokázali vlastnými slovami odpovedať na otázku: „Čo je to realizmus?", prípadne uviesť pár charakteristických znakov pre realistické diela.

Cieľom vyučovacej hodiny je aj porozumenie obsahu diela *Maroško*, v ktorom dokážu identifikovať hlavnú/hlavné postavy, dokážu analyzovať ich konanie, rozvíjať čítanie s porozumením, v rámci ktorého dokážu odpovedať na otázky k textu či vyhľadávať informácie v texte alebo preformulovať jednotlivé myšlienky a taktiež viesť diskusiu, ktorá nadväzuje na prečítaný text.

V diele *Maroško* sa môžu žiaci stretnúť aj s empatiou a vnímaním rôznych hodnôt, ktoré sa v diele nachádzajú. Autor v diele zachytáva krásy prírody, detské radosti a emócie hlavného hrdinu. V diele nájdeme množstvo vtipných situácií a dialógov, ktoré sprevádzajú príbeh o dospievaní. Hodnoty, ktoré dielo zachytáva a s ktorými sa žiaci stretnú aj priamo v ukážke, sú priateľstvo, rodina, vzdelanie. V ukážkach sa taktiež stretnú aj s akýmsi porovnaním života na dedine a v meste.

Na začiatku vyučovacej hodiny by boli žiakom oznámené jasné konkrétne ciele, ktoré chceme dosiahnuť, teda, ako už bolo spomínané, že dokážu vlastnými slovami vysvetliť, čo je realizmus a charakterizovať jednotlivé znaky realistických diel, dokážu vlastnými slovami zhrnúť obsah diela, identifikovať hlavnú/ hlavné postavy, analyzovať ich konanie a v rámci diskusie vyjadriť svoj vlastný názor či myšlienku.

K literárnemu smeru, do ktorého radíme dielo *Maroško*, dostanú žiaci základné informácie v úvode hodiny. Realizmus je literárny smer, ktorý v slovenskej literatúre spadá do konca 19. a na začiatok 20. storočia.[96] Pre realizmus je charakteristické najmä dedinské prostredie či vidiek, kde sú zvyčajne hlavnými postavami obyčajní ľudia. Deje realistických diel sa tak odohrávajú na skutočných miestach, autori opisujú reálne domy, dediny, mestá a podobne. Tento literárny smer zachytáva

[96] MIKULOVÁ, Marcela – TARANENKOVÁ, Ivana. *Konfigurácie slovenského realizmu : Synopticko-pulzačný model kultúrneho javu*. Brno : Host, 2016, str. 27.

každodenný život obyčajných ľudí, zachytáva radosti, problémy, starosti a iné životné situácie postáv.[97]

UKÁŽKA

– Chlapci, – odvolá Maroš nabok kamarátov, – viete čo? Bavme sa o hrady! Postavíme si hrad, ako mamka vyprávali, že mali zbojníci. Potom ho budeme dobíjať! Hej?

– Ja by radšej lapal hláče na udicu, – povie Paľko. – I červiaky som si priniesol. A mám špendlík dobre zakrivený. Tam vyše rybníka sú pekné trlovky…

– Nuž, ty lapaj, – rozhodne Maroš. – Anka bude pri Mišiankovi a my sa pobavíme. Potom prídeme za tebou.

…

– Len kde ho vystaviť? – ohliada sa Červeň.

– Kde? Počkaj! Pri mlynci jest miesto. Tam pod kŕčom nad tou vodou, – rozhodne Maroš. Tu je celý kopec, pozri! Obložíme ho kameňmi – to budú bašty. Do kŕča vyryjeme chodby a okná, ako je v mamkinej knihe na obrázku…

Hneď sa i dajú do roboty. Vyberú z vody veľké kamene, doteperia ich na kopček a obložia kŕč. Niekoľko takých kameňov, potom hlina a plášte – už je to inakšie. Maroš a Jano robia, ani čo by im platil. Voda-nevoda, blato-neblato, ale hrad musí byť.

Keď je už opevnenie hotové, vyberú nožíky a dlabú do kŕča a dlabú. Vyryjú chodby pomedzi korene a do pňa, dosť zachovaného, niekoľko dier, žebože okná…

– A teraz aké mu len dáme meno? – hádajú chlapci, keď je hrad ako-tak hotový.

– Nech sa menuje Čertov kŕč! – navrhuje Červeň.

– No, čertov nie! – krúti hlavou Maroš. – To je mrzké. Radšej nech je Zlatý kŕč! To je krajšie, hej?

– Nech teda bude zlatý! – pristáva Jano.

– A teraz, tieto palice, to budú meče, – počne Marošova fantázia pracovať. – Poďme do hradu! – potiahne kamaráta sadnúť si na kŕč. – A vieš, tie bodliaky tam v priekope s tými veľkými hlavami – to sú naši nepriatelia. Oni nám chcú nás hrad vziať. A my si ho nedáme. Pravda, manko, nedáme si ho!

…

[97] OBERT, Viliam. *Literárny sprievodca*. Košice : Ars Litera, 2003, s. 79.

Paľko sedí na hati vyše pltiska s udicou, zahľadený na drobné drievčatko, plávajúce na vode – pohne sa? nepohne sa? Kamarátov nevidí, keď ho zaujíma, ako rybky okolkujú okolo červiačika. Anka však sleduje ich po celý čas. Najmä odkedy sa dali s krikom do priekopy a pichľavé bodliaky frnkajú sem i ta. Už by rada za nimi ona. Ale ako? Mišianka nesmie nechať. A ak by prišla nejaká zlá hus alebo i sviňa!

– Maroško! Maroško-ó! – Volá na bojovníka. – Vezmite i nás k sebe!

…

Maroš ani nezbadá a Anka s Mišiankom sú pod vŕbami neďaleko od Zlatého kŕča, ktorý sa bojovníci práve stroja dobývať. Dievča hľadí so záujmom, ako chlapci berú skaly z potoka a najprv zďaleka, potom vždy zbližša a zbližša – bijú do vrbového kŕča i do skál a kameňov okolo neho.

– A čo tu robíte? – stane si Anka vedľa do potoka a vypleští na nich očká – kam to hádžete?

– Do Zlatého kŕča, – zneje krátka odpoveď.

– Ny! Ny! – frngajú skaly a odierajú slabšie časti dreva a kôry. – Ny!

– Veď je to vŕba!

– Aká vŕba? To je hrad! – odvrkne jej Maroš. – A volá sa Zlatý kŕč.

– Môžem i ja hádzať do Zlatého kŕča?

– Hádž, ale poriadne! Nech sa nám tí dnu nesmejú.

– A kto sú dnu?

– No zbojníci! My teraz zaujmeme zbojnícky hrad, vieš?

– Aha!

Mišianko pod vŕbami hľadí z hurtovnice, zastretej na predku mokrou plienkou, aby sa usušila. Obracia očká na veľké deti, čo ráňajú skalu za skalou a kričia, kričia, vykrikujú. Myslí si, to jemu kvôli. Hútorí si a usmieva sa na nich. Vzpína sa v hurtovnici a zdá sa, chce i on medzi nich – hádzať skaly. Najviac sa mu páči, keď skala padne do vody, urobí – čľup a vyprskne na všetky strany. Keď však vidí, ako si ho nevšímajú. I Anka Krdanka len hádže a hádže. Počne sa zlostiť, vŕzgať. Napokon sa rozbečí…

– Plači ti, plače, – volá Anka znepokojenie na Maroša.

– Veď ty si varovkyňa! – Šomre chlapčisko, čo sa len pomaly vžíva do toho, čí je. Už by ho Mišo Mrázikovie nemusel vyhanbiť! – Ty si varovkyňa, vieš!

– No, ale Mišianko je váš!

– On je Mamkin!

– Hej, ale mamka je tvoja, – nedá sa dievča. – Keď naša mamka budú mať Mišianka, to bude náš.

– Eh, čo reveš? – Hnevá sa Maroš a ide za deckom. Vie, ľudia, čo tadeto chodia, povedia mamke a bude zle. – Čo ti je? – Pohrozí mu. – Chceš dostať na zadok?

Miško stíchne, keď vidí, všetci sú už zasa okolo neho.

– Vieš čo? – zazrie Plajbás na bračeka a on vie poriadne zazrieť. – Keď ti je nie dobre v hurtovnici, vyložíme ťa z nej a budeš ako my!

A ozaj! Anka vezme plienku, ktorá už uschla. Prestrie ju na pažiť. Myšianka vytiahnu z hurtovnice ako mačiatko, posedia na plienku a podložia hlavničkami.

– Ha… Ha! – Hútorí chlapča a ešte zaslzené oči zas sa mu smejú. Vystiera drobné pršteky po trávičke a hneď sa pohne šmýkať. Raz-dva a už je pri vode.

– Jaj, ty fagan, – odťahujú ho všetci traja na staré miesto. – Kde sa to hrabe?

– Chceš sa utopiť? – hrozí mu Anka. – Žaby ťa zjedia!

Maroša to už začne mrzieť. Chytí Miška popod pazuchy a hybaj s ním znova do hurtovnice. Pohádže i hlavničky za ním a zdvihne oje.

– Poďme za Paľkom na pltisko! – povie kamarátom.

– Poďme!

Vozík zahurtujeje, najmä po skálí. Chlapci ťahajú ani mladé žrebec. Strkajú sa i zaerdžia a decko hádže sem i ta v truhlici, dobre nevyletí.[98]

Na prácu s ukážkou si zvolíme z výučbových metód z práce s textom metódu literárny krúžok.[99] Žiaci v triede budú rozdelení do skupín po siedmich, prípadne sa tento počet môže líšiť v závislosti od počtu žiakov v triede. Každý žiak v skupine bude mať svoju špeciálnu úlohu, ktorú musí splniť. V tejto variácii je sedem rolí/sedem úloh, ktoré budú jednotlivým žiakom v skupinách pridelené. V prípade, že by bolo žiakov v triede menej alebo viac, by sa z jednotlivých rolí alebo úloh ubralo, poprípade pridalo.

Ešte predtým, než žiaci začnú pracovať v skupinách, si spolu nahlas prečítame celý text ukážky v rámci oboznámenia sa s úryvkom príbehu. Po spoločnom prečítaní textu sa žiaci dajú do skupín a rozdelia si jednotlivé úlohy.

---

[98] RÁZUS, Martin. *Maroško*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1956, s. 70 – 75.
[99] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha : Garda Publishing, 2015. 604 s.

V každej skupine by bola rola **bádateľa**, ktorého úlohou bude dohľadať k danej ukážke externé, sekundárne informácie. Tieto informácie môže hľadať napríklad v učebnici, teda akýsi stručný všeobecný prehľad či zhrnutie k dielu a taktiež sa môže oboznámiť aj s autorom *Maroška*, Martinom Rázusom. Ďalej bude mať každá skupina **vykladača postáv**, ktorého úlohou by bolo vypísať z ukážky všetky postavy, ktoré sú v nej spomínané, zamyslieť sa nad ich vlastnosťami, charakteristikou, vzťahmi medzi jednotlivými postavami a taktiež môže následne svoje zistenia a závery prediskutovať spolu sa svojou skupinou. Jeden zo žiakov by mal rolu akéhosi **realistického detektíva**, nakoľko by jeho úlohou bolo v texte nájsť základné znaky realizmu, o ktorých sme si povedali pri výklade a ktoré sú zároveň aj napísané na tabuli ako pomôcka. Ďalší žiak by mal funkciu **stopára** – sledoval by pohyb postáv z jedného miesta na druhé, sledoval by miesta, pričom by zároveň sledoval a zisťoval, kde a na akých miestach sa dej ukážky odohráva. V ďalšej role by bol žiak, ktorý sa v texte bude zameriavať na zaujímavé, dôležité, nejasné či nové slová, jeho rola by teda bola **hľadač slov**. Nad nájdenými slovami či ich významom sa môže zamyslieť a rovnako tak svoju úlohu následne prediskutovať so svojou skupinou. Ďalšiu úlohu by mal žiak ako **spojovateľ**, ktorého cieľom by bolo porovnať text ukážky, resp. jeho obsah, dej s dnešným dňom, dobou a nájsť tam určité súvislosti či podobnosti. Poslednou funkciou, ktorú by v skupine zastával ďalší žiak by bol **spravodaj**, ktorý by na konci skupinovej práce podal správu o jej priebehu. Spravodaj by teda zhrnul hlavné myšlienky či názory, ktoré boli v diskusiách jednotlivých skupín. Svoju časť úlohy by spracoval písomne vo forme stručných poznámok.

Výsledky prác žiakov by mohli vyzerať napríklad aj takto.

Autorom diela, s ktorého ukážkou pracujeme, je Martin Rázus. Narodil sa v roku 1888 a zomrel v roku 1937. V diele *Maroško* pútavo zachytáva príbehy svojho detstva.[100] Martin Rázus mal ťažké detstvo, pretože sa narodil do veľmi chudobnej roľníckej rodiny. *Maroško* je dielo, v ktorom opisuje spomienky na detstvo. Hlavná postava Maroško bol synom chudobných rodičov. Odmalička pomáhal doma s prácou, v ktorej nachádzal časom aj zábavu. Na hry mal času málo, no patria k nim jeho najkrajšie spomienky, napríklad na výlety so starým otcom do hôr alebo trávenie času s jeho detskými kamarátmi – Mišo Mrázik, Ján Červeň, Paľo Kľučkaj a Anka Krdanka, s ktorými sa chodil hrávať k Váhu. Okrem hier a práce je dielo aj o vzdelávaní, pretože Maroško nastupuje do školy. Toto obdobie je spájané aj so smutnými spomienkami, pretože sa stretáva s kriedou alebo posmievaním.[101]

Zhrnutie informácií, ku ktorým bádateľ počas skupinovej práce prišiel, je, že *Maroško* je dielo, v ktorom autor spomína na svoje detstvo. Je to príbeh plný radostí, starostí, práce, nástupe do školy, hier so svojimi kamarátmi pri Váhu. Zobrazuje teda každodenný život malého chlapca.

V ukážke z diela vystupuje aj hlavný hrdina Maroško, ktorý zároveň pôsobí aj ako vedúci člen skupiny kamarátov pri hre pri Váhu. Maroško a Ján Červeň sa chcú hrať na dobývanie hradu, no Paľko

---

[100] KRPČIAR, Ján – JURÍČKOVÁ, Elena. *Literatúra pre 6. ročník základnej školy*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1981, s. 81.

[101] NOCIAROVÁ, Beáta. *Čitateľský denník v kocke pre základne školy a nižšie ročníky viacročných gymnázií.* Bratislava : Vydavateľstvo Fragment, 2009, s. 60 – 61.

by radšej lovil ryby, a tak sa dohodnú, že sa rozdelia, aby každý mohol robiť to, čo chce, čo naznačuje ich dobré vzťahy medzi sebou. Obaja chlapci majú pestrú fantáziu a predstavivosť. Anke, ktorá chce byt tiež zapojená do hry, k čomu ju vedie jej veľká zvedavosť, má na starosti malého Miška. Anka je teda starostlivá, nenechá ho samého a nájde spôsob, ako sa pridať k chlapcom k ich hre. Malý Miško je Maroškov brat, čo vyplýva z ukážky:

– Veď ty si varovkyňa! – Šomre chlapčisko, čo sa len pomaly vžíva do toho, čí je. Už by ho Mišo Mrázikovie nemusel vyhanbiť! – Ty si varovkyňa, vieš!

– No, ale Mišianko je váš!

– On je Mamkin!

– Hej, ale mamka je tvoja – nedá sa dievča." [102]

Znaky realizmu, ktoré v ukážke môžeme vidieť, sú už postavy, teda obyčajní ľudia, obyčajné deti. V úryvku žiaci môžu nájsť aj odpoveď na to, ako trávili deti svoj voľný čas s kamarátmi, čo odkazuje na každodenný život, ktorý realizmus zobrazuje. Ku každodennému životu rovnako tak patria aj zážitky, radosti, ktoré v ukážke nachádzame. Je tu takisto vykreslenie medziľudských vzťahov – vzťahov medzi kamarátmi. Dej sa odohráva v prírode, čo taktiež môže naznačovať prostredie vidieku alebo dediny.

Kamaráti sa na začiatku ukážky rozdelia. Paľko zostáva pri vode na pltisku, zatiaľ čo chlapci, a neskôr aj Anka s Mišiankom, sa presunuli pri Mlynec, kde si postavili svoj hrad pod kŕčom na kopci nad vodou. Odtiaľ sa neskôr, keď začal Mišianko plakať, pretože sa mu nik nevenoval, presunuli k Paľkovi na pltisko. Dej ukážky sa teda odohráva vonku v prírode pri Váhu, kde sa deti postupne presúvajú na konkrétnejšie miesta – mlynec či pltisko.

Spojovateľ môže nájsť podobnosť napríklad v samotnej hre či voľnom čase, ktorý Maroško trávi s kamarátmi. Spojitosť nachádza v zážitkoch, radostiach, ktoré kamaráti zažívajú počas hry. Takisto sa môže zamerať aj na vzťahy, aké postavy medzi sebou majú – napríklad pri dohodnutí sa, ako presne idú tráviť čas pri rieke.

Zaujímavých, nových či neznámych slov sa v ukážke vyskytuje viacero. Význam niektorých si však žiaci vedia prirovnať alebo odvodiť aj priamo z textu. Slovo *hurtovnica* je v závere ukážky nazvané aj truhlicou, z čoho môžeme vychádzať, že je to akýsi vozík, v ktorom kamaráti ťahali Miška. Ďalej sú tu slová ako *drievčatko* a *červiačik*, ktorých význam je taktiež vyvoditeľný z kontextu. Ide o akýsi expresívny výraz zdrobnenín drievka a červíka. Žiaci sa ďalej môžu zamyslieť aj nad významami slov ako napríklad *pltisko*, *frnkajú*, *varovkyňa*, *hútoriť si*…

Po skončení skupinovej práce žiakov s textom by v triede prebehla krátka diskusia, ktorá by zhrnula skupinovú prácu žiakov. Za každú skupinu by spravodaj stručne sprostredkoval závery, ku

---

[102] RÁZUS, Martin. *Maroško*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1956, s. 74.

ktorým sa jeho jednotliví spolužiaci dopracovali. Spravodajovia by však nezhrnuli prácu všetkých úloh, pretože jeho spolužiaci ich v skupine dostali rozdelené. Jeden spravodaj by zhrnul prácu iba jedného, prípadne dvoch spolužiakov skupiny (v závislosti od počtu skupín v triede), teda záver jednej alebo dvoch úloh tak, aby sa na konci diskusie jednotlivé skupiny doplnili a spoločne tak zhrnuli prácu s textom.

Vyučovacia hodina by bola ukončená krátkym brainstormingom, ktorého dve kľúčové slová by boli realizmus a Maroško. Úlohou žiakov by bolo k jednotlivým výrazom napísať všetko, čo im napadne. Oba výrazy by boli na tabuli vzájomne prepojené a boli by použité práve preto, že veľa myšlienok žiakov sa spája s oboma termínmi. K výrazu realizmus to môže byť napríklad literárny smer alebo literárne obdobie, dedinské prostredie, vidiek. Zvyšné myšlienky, ako napríklad každodenný život, obyčajní ľudia, kamarátstvo, medziľudské vzťahy, radosti, starosti, spomienky, zážitky, hry, dospievanie a podobné iné, by už mohli byť pripísané spoločne ako k realizmu, tak aj k dielu *Maroško*.

Brainstorming by mohol vyzerať nasledovne. Pojmy realizmus a *Maroško* by boli na tabuli napísané tou istou farbou kriedy alebo fixky. Povedzme, že pracujeme s tabuľou, na ktorú píšeme kriedou. Realizmus a *Maroško* sú teda napísaní bielou kriedou. Začneme tak, že sa žiaci budú najprv sústrediť na pojem realizmus, ku ktorému prídu napísať prislúchajúci pojem, myšlienku rovnakou kriedou a toto slovo alebo slovné spojenie s realizmom spoja. Tak isto budeme pracovať s pojmom *Maroško*.

Keď budeme mať napísané pojmy prislúchajúce k jednotlivým výrazom, zameriame sa na myšlienky, ktoré si žiaci dokážu spojiť s oboma pojmami. Tieto slová alebo slovné spojenia by sme písali na tabuľu odlišnou farbou kriedy, teda by sme ich nemuseli spájať čiarami dvojmo aj s realizmom a aj s *Maroškom*.

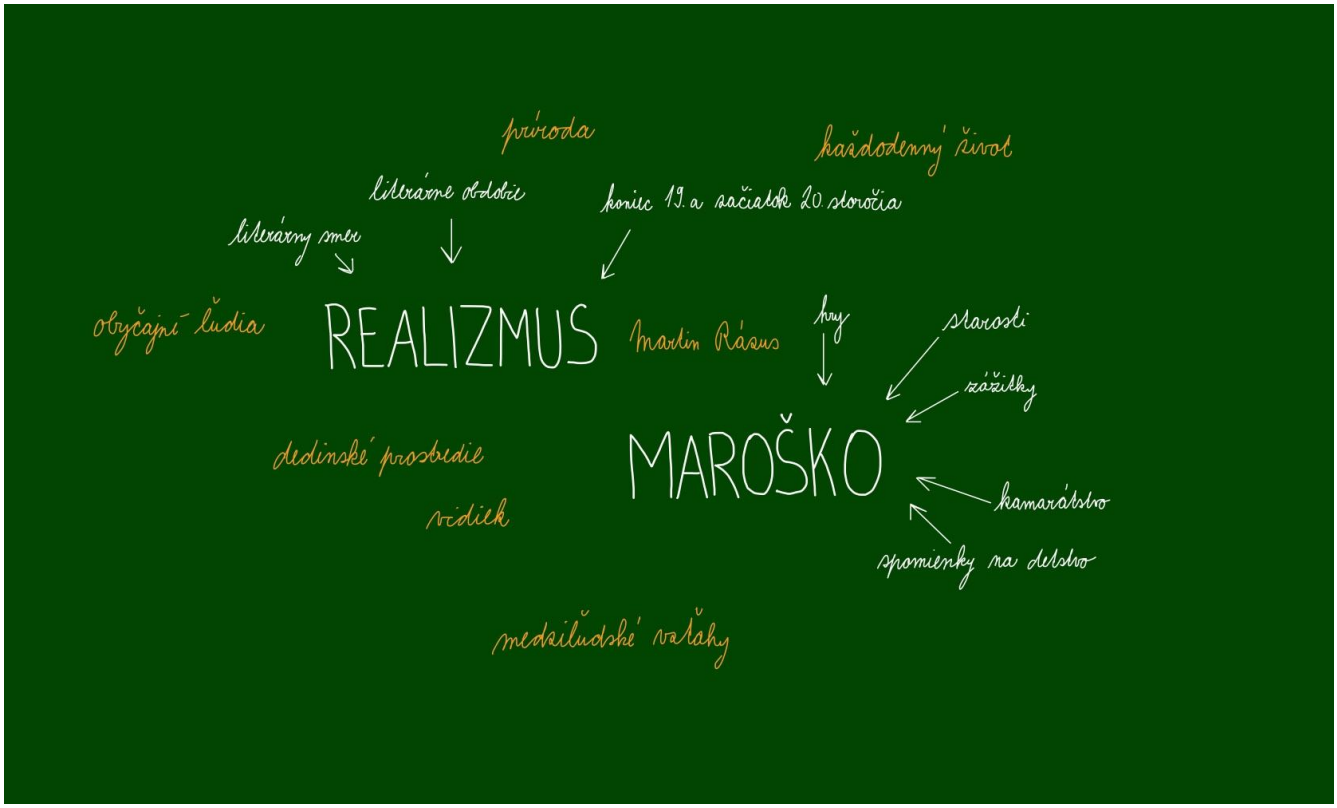

Obrázok 30 – Brainstorming

Prípadne alternatíva tohto brainstormingu by mohla byť aj takáto. Na tabuľu by sa písali nápady žiakov, ktoré im napadnú buď k realizmu alebo k *Maroškovi*. Tie, čo sa spájajú iba s realizmom alebo iba s *Maroškom,* by sme spojili čiarou a tie, ktoré súvisia aj s realizmom aj s *Maroškom*, by sme mohli napríklad odlišnou farbou krúžkovať, podčiarknuť alebo inak odlíšiť.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha : Garda Publishing, 2015. 604 s. ISBN 978-80-247-3450-7.

KRPČIAR, Ján – JURÍČKOVÁ, Elena. *Literatúra pre 6. ročník základnej školy*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1981. 208 s.

MIKULOVÁ, Marcela – TARANENKOVÁ, Ivana. *Konfigurácie slovenského realizmu : Synopticko-pulzačný model kultúrneho javu*. Brno : Host, 2016. 411 s. ISBN 978-80-7491-546-8.

NOCIAROVÁ, Beáta. *Čitateľský denník v kocke pre základne školy a nižšie ročníky viacročných gymnázií.* Bratislava : Vydavateľstvo Fragment, 2009. 136 s. ISBN 978-80-8089-295-1.

OBERT, Viliam. *Literárny sprievodca*. Košice : Ars Litera, 2003. 239 s. ISBN 80-88894-18-2.

RÁZUS, Martin. *Maroško*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1956. 265 s.

7. ROČNÍK

Ľubica Suballyová

O MEDAILÁCH A POMARANČI

Bc. Nina Humeňanská

Veková skupina detí: 12 – 13 rokov

Ročník: 7. ročník

Vzdelávacie ciele:

1. Žiak si vie vytvoriť vlastný názor na poviedku.
2. Žiak dokáže samostatne odpovedať na otázky k prečítanému textu.
3. Žiak dokáže vyhľadať v texte základné informácie potrebné na porozumenie textu.
4. Žiak dokáže tvoriť jednoduchú charakteristiku hlavnej postavy podľa vonkajších znakov osoby a jej charakterových vlastností.
5. Žiak dokáže prerozprávať príbehy a zážitky súvisiace s prečítanou literárnou ukážkou.

Vyučovacie metódy: metóda štyroch rohov, diskusia, metóda otázok a odpovedí, výklad, práca s textom, cinquain

Formy práce: skupinová práca, hromadná práca, individuálna práca

Vyučovacie pomôcky: 4 rôznofarebné papiere A3, interaktívna tabuľa, prezentácia, tabuľa

Časový rozsah činnosti: 45 minút

Štruktúra hodiny:

1. Motivačná aktivita štyri rohy
2. Čítanie poviedky
3. Diskusia o prečítanom
4. Metóda otázok a odpovedí
5. Výklad – životopis autorky
6. Práca s textom
7. Aktivita na charakteristiku hlavnej postavy
8. Tvorba cinquainu

ÚVOD

Na hodine literatúry budeme rozoberať poviedku *O medailách a pomaranči* od Ľubice Suballyovej. Od začiatku bude na interaktívnej tabuli premietaná prezentácia s priloženou fotografiou autorky a názvom poviedky, ale i knihy odkiaľ pochádza, teda *My deti z Trávnikov*. Poviedku budeme čítať spoločne počas hodiny.

Vyučovacia hodina začne motivačnou aktivitou štyri rohy, ktorá hneď na úvod žiakov zmobilizuje a namotivuje k téme čítaného diela.[103] Po triede rozmiestnim farebne odlíšené a očíslované papiere, na ktorých je jedna otázka:

1. Čo pre vás znamená dobrý kamarát? Popíšte jeho vlastnosti.
2. Ako by ste riešili konflikt so svojím blízkym? Ako sa postaviť k takejto situácii?
3. Prečo medzi ľuďmi niekedy vznikajú konflikty? Popíšte možné príčiny.
4. Čo by sme mohli robiť, aby sme si s ostatnými lepšie rozumeli a vyhýbali sa konfliktom?

Pri tvorbe otázok, ale aj celej vyučovacej hodiny využívam uplatnenie medzipredmetových vzťahov, a to najmä občianskej náuky. Dané otázky vychádzajú z niektorých výkonových štandardov tohto predmetu, ktoré by siedmaci po ukončení ročníka mali mať osvojené.[104]

Žiakov rozdelím do 3 – 4 skupín, záleží to však od ich počtu v triede, no v jednej skupine sú maximálne piati žiaci. Skupiny vytváram náhodným rozpočítaním, aby boli vytvorené spravodlivo. Podľa toho, aké číslo žiak dostane, pristúpi k svojej skupine. Každá z nich začína pri konkrétnom papieri, ktorý jej bol pridelený. Skupina najprv diskutuje o otázke, dohadujú sa na spoločných asociáciách, ktoré sa im spájajú s nastoleným problémom, formulujú odpoveď alebo názor, a zapisujú ho na pripravený papier. Potrebné je, aby skupiny pracovali ako tím, spolupracovali, vzájomne sa počúvali, venovali pozornosť názorom ostatných, dohodli sa na jednotnej formulácii odpovede. Na môj pokyn sa skupiny presunú k ďalšiemu rohu, papieru, kde si prečítajú otázku, reakcie predchádzajúcej skupiny a po krátkej diskusii doplnia vlastnú odpoveď. Aktivita pokračuje dovtedy, dokým všetky skupiny neukončia cyklus a nevrátia sa na svoje pôvodné stanovisko. Popri aktivite sa presúvam od skupinky k skupinke, sledujem ich diskusiu, poprípade to, či sa zapája každý člen.

DISKUSIA

Po aktivite sa žiaci usadia do lavíc. Vysvetlím, že otázky, ktoré ako skupiny riešili, sa istým spôsobom spájajú s poviedkou, ktorú dnes budeme čítať. Pred spoločným čítaním žiakov upozorním, aby si všímali správanie, osobité črty jednotlivých postáv, ich konanie a skutky, pretože to spoločne po prečítaní budeme rozoberať.

---

[103] LENGYELOVÁ, Jana. *Inovatívne metódy vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry* [online]. Dostupné na internete: <https://archiv.mpc-edu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/3_ops_lengyelova_jana_-_inovativne_metody_vo_vyucovani_sjl.pdf>.

[104] *Štátny vzdelávací program – Občianska náuka – nižšie stredné vzdelávanie*. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/a6b/30355.8df705.pdf>.

Nasleduje spoločné čítanie. Žiakov postupne vyvolávam, aby čítali poviedku. Vystriedam viacerých z nich.

Po prečítaní nasleduje diskusia. Pýtam sa na ich dojmy, pocity, názory z prečítaného, na to, ako sa im čítala poviedka, či by po nej siahli aj vo voľnom čase, prečo áno, prečo nie. Snažím sa vytvoriť priestor, v ktorom sa žiaci nebudú báť otvorene komunikovať a prezentovať to, čo si naozaj myslia. Nabádam k reakcii aj žiakov, ktorých dielo neoslovilo. Práve kritikou možno rozvádzať a prehlbovať diskusiu. Požadujem však argumentáciu a podloženie svojich názorov, aby vedeli obhájiť svoju odpoveď a nešlo len o stručné odpovede ako: „Páči sa mi to/nepáči sa mi to."

Uvádzam aj konkrétne otázky, ktoré využijem v diskusii na preverenie pozornosti a zapamätaného z poviedky. Vyvolávam žiakov:

1. **„Akému športu sa venovala hlavná postava poviedky?"** Plávaniu.
2. **„Aký súvis má Anetkin úspech z plávania so vzťahmi v triede?"** Istí spolužiaci jej závideli. Jej úspechy niektorí vnímajú ako vyťahovanie a chválenie sa.
3. **„Aké nemilé prekvapenie čakalo plavkyňu po tréningu v šatni?"** V topánke mala natlačený pomaranč.
4. **„Zhodnoťte tento čin z ľudského hľadiska."** Je to neempatické, neľudské a nemorálne.
5. **„Súhlasíte s postojom mamy na celú situáciu ohľadom jej dcéry?"** (Odpoveď sa môže líšiť vzhľadom na názory žiakov. Ak odpovedia kladne, doplním to otázkou, prečo s tým súhlasia. Pri opačnej odpovedi sa budem pýtať na to, prečo nesúhlasia s mamou, poprípade, ako by riešili situáciu na jej mieste.)
6. **„Ako by ste sa zachovali na Anetinom mieste vy?"** (Odpovede sa líšia podľa názorov.)

VÝKLAD

Po krátkej diskusii a metóde otázok a odpovedí predstavím autorku diela a základné informácie o nej.

„Ľubica Suballyová absolvovala žurnalistiku na FF UK v Bratislave, pôsobila v redakciách detských časopisov, ale aj v denníkoch, kde sa venovala literárnej a divadelnej publicistike. Bola hovorkyňou LIC a šéfredaktorkou Vedy, vydavateľstva SAV. Detský svet je námetom aj jej debutu Kľúčik od trinástej komnaty (2007). Podobnú tematiku využila aj v knižke My deti z Trávnikov (2009), z ktorej je aj nami čítaná poviedka O medailách a pomaranči." [105]

PRÁCA S UKÁŽKOU

Keďže predchádzajúca diskusia bola skôr o osobným názoroch a pochopení textu, teraz sa presunieme k práci s textom. Žiakom zadávam konkrétne úlohy, ktoré majú vypracovať, alebo je ich úlohou nájsť isté vety, ktoré potvrdia ich odpoveď. Vyvolávam:

1. **„Vysvetli názov poviedky."** Popisuje dve hlavné veci, ktoré súvisia s poviedkou, a to medaily, ktoré získala za plávanie a pomaranče, ktoré boli kvôli nim natlačené v topánke.

[105] Ľubica Suballyová – Životopis autora. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na internete: <https://www.litcentrum.sk/autor/lubica-suballyova/autor-o-sebe>.

2. **„Podľa čoho vieme určiť, že ide o poviedku?“** Má epický žáner, kratší rozsah, jednoduchší dej, vystupuje v nej menší počet postáv.
3. **„Pre koho je text určený? Svoju odpoveď zdôvodni.“** Pre deti. (Budem vyžadovať, aby našli konkrétne slovo, slovné spojenie, vetu z textu, ktorá to dokazuje.)
4. **„Na základe textu pred sebou uveď, o aké rozprávanie príbehu ide. Zdôvodni.“** On-rozprávanie. Rozprávač nie je priamym účastníkom príbehu, podáva príbeh sprostredkovane, hovorí o príbehu, ktorý sa stal inej postave. (Budem vyžadovať, aby našli vetu z textu, ktorá to dokazuje, napríklad: *„Včera na pretekoch dievčat získala dve medaily.“*)[106]
5. **„Nachádzajú sa v poviedke umelecké prostriedky? Ak áno, vyhľadaj a prečítaj.“** Napríklad: *„Mať slzy na krajíčku.“*
6. **„Nájdi v poviedke a prečítaj, ako reagovala pani učiteľka na situáciu, ktorá sa stala Anetke.“** *„Pani učiteľka sľúbila, že si s deťmi pohovorí a nedopustí, aby jeden druhého len tak prenasledovali. Aj deti sa musia naučiť rešpektovať sa navzájom. Každé je iné, mohla to byť aj márnivá zlomyseľnosť. A povedala, že je dobré, že sme na to upozornili.“* [107]
7. **„Prečítaj poslednú priamu reč mamy v dialógu s Anetou. Čo podľa teba mama myslela touto otázkou?“** Ide o vetu: *„A už teraz môžeme rozmýšľať, ako tento rok osláviš narodeniny. Ktoré kamarátky pozveš?“*[108] Touto otázkou poukazovala na situáciu, ktorá sa jej stala v škole, chcela docieliť, aby zvážila, ktoré kamarátky sú naozaj pravé. (Odpovede sa môžu líšiť od pochopenia, interpretácie poviedky.)
8. **„Nájdi v poviedke a prečítaj, ako Anetka rieši hádky s inými.“** Ide o vetu: *„Keď ju niečo veľmi nahnevá odíde do inej izby.“*[109]
9. **„Ako by si pomenoval túto vlastnosť?“** Urážlivosť/precitlivenosť/háklivosť či sebakontrola, rozvážnosť. (Odpovede žiakov sa môžu líšiť od toho, ako vnímajú danú situáciu. Ovplyvnení sú aj svojím správaním i tým, ako reagujú v daných situáciách.)

Následne od tejto vlastnosti prejdeme k celkovej charakteristike hlavnej postavy. Žiakov budem vyvolávať a jednotlivé vlastnosti, črty, prejavy Anetky budú písať na tabuľu do tabuľky, ktorú som si vopred pripravila. Do ľavého stĺpca budú písať to, aká je Anetka. Tento stĺpec budú mať všetci žiaci rovnaký. Píšu si to do zošita zarovno so žiakom pri tabuli, avšak pravý stĺpec rieši každý sám za seba. Budú sa v ňom mať vyjadriť znakom fajky alebo krížika, či s daným prejavom, vlastnosťou, činom súhlasia alebo nesúhlasia. Cieľom bude vcítiť sa do hlavnej hrdinky, jej prežívania, no naopak si aj uvedomiť chyby, ktoré ako obeť v situáciách urobila. Nejde o moralizovanie a poukazovanie na zlé vlastnosti a správanie hrdinky, keďže je celkom prirodzené, že ak je dieťaťu ubližované, môže reagovať hocijako a na isté veci sa nedá nijakým spôsobom pripraviť. Skôr mi však ide o šírenie posolstva, že tu nie sme sami, ak sa cítime zle, ak prežívame ťažké chvíle, ak je nám ubližované, ak sa k nám bezdôvodne niekto nekorektne správa. Touto aktivitou chcem upozorniť na to, že mlčaním a stiahnutím sa do seba nikto nič nevyrieši. Práve v teenagerskom veku siedmakov je to dôležitejšie pripomínať. Pri vypĺňaní jednotlivých

[106] Čerpané z poviedky *O medailách a pomaranči od* Ľubice Suballyovej.
[107] Čerpané z poviedky *O medailách a pomaranči od* Ľubice Suballyovej.
[108] Čerpané z poviedky *O medailách a pomaranči od* Ľubice Suballyovej.
[109] Čerpané z poviedky *O medailách a pomaranči od* Ľubice Suballyovej.

polí sa žiakov budem pýtať na ich názory, prečo súhlasia alebo nesúhlasia s Anetou, budú ma zaujímať ich názory.

Tabuľka môže vyzerať takto. Záleží to od žiakov a ich vyplnenia.

Tabuľka 15 – Vlastnosti, správanie hlavnej hrdinky a ohodnotenie

ANETKA	✓ ×
Súťaživá.	✓
Nechcela, aby ju trieda videla plakať, preto sa schovala.	×
Neposmieva sa iným.	✓
Šikovná v škole.	✓
Nechcela ísť do školy, keď našla pomaranč v topánke.	×
Nevie zabudnúť na hádku či neprávosť.	×
Ochotná podeliť sa.	✓
Nechcela, aby mama šla za učiteľkou, aby problém vyriešila.	×
Uzatvorená do seba.	×

Vystrieda sa 5 – 6 žiakov, záleží to od časových podmienok. Keďže sa blíži koniec vyučovacej hodiny, po dokončení tabuľky prejdeme k poslednej aktivite. Využijem metódu cinquain (päťlístok), prostredníctvom ktorej môžeme dosiahnuť syntézu vedomostí[110]. Žiak sa zamyslí nad pochopením témy a formuluje na ňu vlastný názor, učí sa vyjadrovať stručne, jasne a k veci. Cinquain má básnickú ustálenú formu, ktorá sa skladá z piatich prvkov, veršov. Obsahuje:

1. verš: jednoslovné pomenovanie témy – podstatné meno
2. verš: dvojslovný opis témy – dve prídavné mená
3. verš: trojslovné vyjadrenie činnosti – tri slovesá
4. verš: štvorslovné vyjadrenie emocionálneho vzťahu k téme
5. verš: jednoslovné synonymum témy

[110] BARTKOVÁ, Zuzana. *Inovačné trendy na hodinách slovenského jazyka a literatúry* [online]. Dostupné na internete: <https://archiv.mpc-edu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/9_ops_bartkova_zuzana_-_inovacne_trendy_na_hodinach_sjl.pdf>.

Žiakom vysvetlím princíp metódy. Je na každom z nich, ako verše vytvorí. Vysvetlím im, že neexistuje správna alebo jediná odpoveď, ide o ich tvorivosť, pocit, asociácie, ktoré s poviedkou majú. Každý si to píše do zošita. Počas tvorby žiakov sa prechádzam medzi lavicami, sledujem, či porozumeli zadaniu. Po následnom dokončení môžu žiaci „báseň“ predstaviť. Bola by som rada, ak by zdieľali svoje odpovede viacerí z nich, aby spoznali rôzne pohľady. Ak na to nie je čas, úlohu zadám ako domácu, vrátime sa k tomu spoločne na najbližšej hodine.

Uvádzam príklad cinquainu aplikovaného na dielo *O medailách a pomaranči*:

vzťahy

nespravodlivé závistlivé

uškodiť báť sa zvládnuť

všetko môžeme spoločne vyriešiť

interakcie

ZÁVER

Na záver hodiny aktívnych žiakov ohodnotím jednotkou, aby zostali motivovaní. Spomeniem, že mať náročnejšie obdobie v živote je normálne a prirodzené. Ak nám je však neprávom ubližované, vždy je cesta von a je dôležité o tom hovoriť. Pocity zúfalstva, strachu, smútku, osamelosti, pesimizmu, nepokoja a nepochopenia nás nemôžu ovládať. Je dôležité požiadať o podporu a pomoc od niekoho, komu dôverujeme. Tým neukazujeme našu slabosť, práve naopak. Vysvetlím žiakom, že je pre mňa dôležité, aby som vedela o akomkoľvek probléme, ktorý majú. Ak to tak cítia, môžu prísť za mnou, rada ich vypočujem, poradím či podám pomocnú ruku. Chcem ich uistiť, že u mňa môžu nájsť bezpečné miesto, miesto prijatia a neodsudzovania.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BARTKOVÁ, Zuzana. *Inovačné trendy na hodinách slovenského jazyka a literatúry* [online]. Dostupné na internete: <https://archiv.mpc-edu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/9_ops_bartkova_zuzana_-_inovacne_trendy_na_hodinach_sjl.pdf>. [cit. 22. 12. 2024].

LENGYELOVÁ, Jana. *Inovatívne metódy vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry* [online]. Dostupné na internete: <https://archiv.mpc-edu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/3_ops_lengyelova_jana_-_inovativne_metody_vo_vyucovani_sjl.pdf>. [cit. 22. 12. 2024].

SUBALLYOVÁ, Ľubica. *My deti z trávnikov*. Martin : Matica slovenská, 2009. ISBN 978-80-7090-943-0.

Ľubica Suballyová – Životopis autora. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na internete: <https://www.litcentrum.sk/autor/lubica-suballyova/autor-o-sebe>. [cit. 22. 12. 2024].

Štátny vzdelávací program – Slovenský jazyk a literatúra – nižšie stredné vzdelávanie. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/cc3/22081.73bb98.pdf>. [cit. 22. 12. 2024].

Štátny vzdelávací program – Občianska náuka – nižšie stredné vzdelávanie. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/a6b/30355.8df705.pdf>. [cit. 22. 12. 2024].

Bc. Vanda Jourová

Vaše meno a priezvisko: Vanda Jourová

Veková skupina detí: 12 – 13 rokov

Ročník: 7. ročník

Téma: Veku primerané literárne ukážky od slovenských autorov pre deti a mládež

Vzdelávacie ciele:

1. Žiak má pozitívny vzťah k čítaniu krátkej prózy.
2. Žiak je schopný samostatne čítať text a zapísať si aspoň 8 poznámok k danému textu.
3. Žiak je schopný v texte určiť 5 štylisticky príznakových lexikálnych prostriedkov a posúdiť ich štylistický význam.
4. Žiak je schopný vyjadriť názor na prečítaný text, jasne sformulovať svoj čitateľský zážitok.
5. Žiak je schopný neverbálne stvárniť čitateľský zážitok.
6. Žiak je schopný napísať súvislý text v rozsahu 10 viet.

Vyučovacie metódy a formy práce: metóda tvorivé písanie, metóda doplňovanie, metóda dvojitý denník, metóda kolotoč, metóda LASO, metóda bodysculpting

Vyučovacie pomôcky: tabuľa, kriedy, učebnica, žiacke zošity, vytlačené doplňovačky, vytlačené ukážky poviedky, Krátky slovník slovenského jazyka, Slovník slovenských nárečí, Slovník súčasného slovenského jazyka, Slovník cudzích slov

Časový rozsah činnosti: 90 minút

Štruktúra hodiny:

1. Organizačná časť hodiny – zápis chýbajúcich žiakov do triednej knihy.
2. Oboznámenie žiakov s cieľmi a plánom hodiny.
3. Motivačná fáza: metóda tvorivého písania – dokončenie ukážky vo štvor- alebo päťčlenných skupinách/doplňovačka.
4. Expozičná fáza: metóda dvojitý denník – žiaci pracujú samostatne, vytvárajú si vlastné poznámky a postrehy z prečítaného textu, komunikujú ich s učiteľom; nasleduje metóda kolotoč – žiaci komunikujú postrehy, získané informácie medzi spolužiakmi; metóda LASO – žiaci nápady a názory zapíšu na tabuľu, pomocou učiteľa sú postrehy triedené, vytriedené nápady tvoria materiál pre poznámky, ktoré si žiaci zapíšu.
5. Činnosť s využitím metódy bodyscuplting.
6. Pochvala žiakov, vyzdvihnutie pozitívnych momentov hodiny, upozornenie na aspekty práce, ktoré možno zefektívniť, vylepšiť, spätná väzba učiteľovi – žiaci zhodnotia, čo sa im na hodine páčilo alebo nepáčilo.

ÚVOD

Medzi cieľmi, ktoré máme u žiakov dosiahnuť, je získať komunikačné schopnosti pre prijímanie informácií, rozvíjať schopnosti vyhodnotiť získané informácie a vyjadriť myšlienky, potreby a názory, no nemôžeme zabudnúť, že sme viazaní dosiahnuť aj pozitívny vzťah k jazyku a k čítaniu, posilniť motiváciu pre vlastný jazykový rozvoj.[111] Je preto dôležité prispôsobiť vyučovanie aj na zážitkové čítanie, pri ktorom by mal učiteľ viesť žiaka k tomu, aby identifikoval, čo vyhľadáva pri čítaní literatúry a aké pocity, dojmy v ňom daný text vyvoláva. Táto schopnosť je významná aj pre spôsobilosť interpretovania textov. Pokiaľ nie sme schopní identifikovať dojmy, nedokážeme porozumieť podstate textu.

Veronika Šikulová, slovenská autorka literatúry pre deti a mládež, patrí medzi súčasných autorov, v dielach uplatňuje intímnosť a lyrickosť, hru so slovom, tematicky sa zameriava na rodinu, píše najmä o osudoch blízkych aj vzdialených ľudí, spracováva svoje vlastné, autobiografické zážitky v krátkych rozsahoch – poviedka, črta.[112] Jej tvorba je tak atraktívna pre rozvíjanie čítania u žiakov v nižších ročníkoch na druhom stupni základnej školy, pretože obsahovo je blízka reáliám, s ktorými sa vo svojom živote stretáva dieťa alebo mladý človek, a čítanie poviedok nie je až tak časovo náročné, takže žiaci môžu na hodine dosiahnuť ucelený umelecký zážitok.

METÓDY

Metóda je postupnosť činností, prostredníctvom ktorej dosahujeme určitý cieľ. Výber metód je pre vyučovaciu hodinu dôležitý, pretože od nich závisí, na koho je orientovaná vyučovacia hodina – na aktivitu učiteľa alebo na aktivitu žiakov.[113] Využívaním metód, ktoré sú orientované na aktivitu žiaka, a ich striedaním môžeme dosiahnuť aj zlepšenie vzťahu žiakov k vyučovanému predmetu, zabezpečíme všestranný rozvoj žiakov a príležitosť uspieť má aj väčší počet žiakov.[114]

Metóda tvorivého písania – dokončenie ukážky

Žiaci sa rozdelia do štvor- alebo päťčlenných skupín. Nasledovne je im predložená vytlačená ukážka poviedky, ktorú majú ďalej dotvoriť podľa vlastnej fantázie. Minimálny rozsah dotvoreného textu je 10 viet. Táto metóda rozvíja kreatívne myslenie a v kombinácii s organizačnou formou skupinovej práce rozvíja aj schopnosť argumentovať, vymieňať si názory, niesť zodpovednosť za seba, ale aj za ostatných, formulovať kritiku, organizovať spoločnú prácu a vzájomne si pomáhať.[115]

---

[111] *Štátny vzdelávací program : Primárne vzdelávanie – 2. stupeň základnej školy.* Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/sjl_nsv_2014.pdf>.

[112] MIKULA, Valér ed. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava : Kalligram, 2005, s. 528.

[113] UREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Iura Edition, 2008, s. 240.

[114] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotichích metod*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 25 – 26.

[115] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotichích metod*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 323.

Navyše táto činnosť môže žiakov motivovať, aby si prečítali celý text a porovnali ho so svojím výtvorom.

„V júni mi zo školy vždy šibalo. Na krku kríž a zlé známky. Každý druhý deň písomka a v nej samé nezrozumiteľné zadania a nevypočítateľné príklady a slovné úlohy a nenarysovateľné obrazce, a pre istotu sa rozdeľte do skupín á, bé, cé a dé, aby ste neopisovali, a potom výlet do zoo, a na Červený Kameň, a do jaskyne Driny, a starý rozheganý autobus, a nazlostené spotené učiteľky s ostrými chlpmi pod pazuchou, a možno hodím šabľu za krk tomu pred sebou, a desiata v škaredom zelenom chlebníku rozcapená, a červená malinovka – teplá alebo rozliata, a za krkom roj ôs, a cestou späť Sláva nášmu výletu. Písomky, školské výlety, branné cvičenia, šmirgľovačka lavicová, fuj! Jún." (ŠIKULOVÁ, Veronika, 2009, s. 46)

Obrázok 31 – Ukážka textu z poviedky na dotvorenie žiakmi

Jediná svetlá stránka júna je tá, že končí. A potom nasledujú sladké prázdniny. Och, prázdniny! Ráno nemusím vstávať, plno voľna, dni sú dlhé, takže môžem robiť, čo sa mi zachce. Kľudne aj ležať celý deň v posteli alebo zájsť von s kamošmi. Minulý rok sme v lete vliezli do opustenej bane. Bola tam zima ako v hrobe. Svietili sme si len slabými baterkami, búchali sme si hlavy o kamenný strop a smiali sme sa na tom ako pojašení. Nakoniec sme odtiaľ ušli s krikom, pretože nás začala naháňať fúra komárov. Nikdy pred tým som pod zemou komáre nevidela a niečo také by som sa v škole asi len ťažko dozvedela.

Obrázok 32 – Modelové dokončenie ukážky

Metóda doplňovania

Táto metóda rozvíja čítanie s porozumením.[116] Môže slúžiť ako alternatíva alebo doplnenie metódy tvorivého písania v motivačnej fáze. Práca s doplňovačkou poukazuje na niektoré štylisticky príznakové lexikálne prostriedky, takže žiaci si pri ďalšom čítaní celého textu môžu s väčšou pravdepodobnosťou všímať štylistickú príznakovosť slov v diele. Ak slovo kontingenty žiaci nepoznajú, mali by možnosť vyhľadať toto slovo vo výbere zo slovníkov: Krátky slovník slovenského jazyka, Slovník slovenských nárečí, Slovník súčasného slovenského jazyka, Slovník cudzích slov. Slová v nápovede sú v základnom tvare, takže žiaci ich musia doplniť v správnom tvare. Rýchlym riešiteľom by mohla byť ponúknutá úloha rozdeliť slová z nápovedy podľa spisovnosti. Po ukončení činnosti nasleduje krátka frontálna diskusia o štylistickom význame štylisticky príznakových lexikálnych prostriedkov.

„Hocikedy si ..... otvorí klasifikačný hárok a povie: S vami to tuším nevyzerá dobre. Ani s vami, myslím si ja. Fuj, klasifikačný hárok! Nakoniec som ho ..... a ukryla sa s ním na záchode. Opravila som si známky. Hocikedy sme sa bili, kto ho pôjde odniesť do kabinetu! So zastávkou na ..... . Keď to ..... , odhalili všetkých okrem mňa. Pripisovala som si

[116] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotichích metod*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 301.

trojky! Potom je ..... a vlečiem sa domov so stiahnutým ..... . Všetky ..... na ulici sa ma pýtajú, aké boli známky, nehanbím sa, naopak, ... , že štvorky, a dlho sa im pozerám do očí. Doma capnem ..... na stôl, aby som sa nikomu do očí nemusela pozrieť, a ..... po ďalšie do hudobnej. Zlá žiačka som aj tam. Keď niekto spomenie ..... , akoby hovoril o mojej rodine. V tej škole učil môj ..... . Hru na lesnom rohu, waldhorne, horne či horničke. Poznáte to, zakaždým, keď sme šli okolo ....., ukazoval mi triedu, v ktorej učil, alebo triedu, do ktorej chodil ako malý chlapec a učil sa hrať na husliach. Iba tie mu mohli vtedy požičať. Kedysi v tej triede bolo ..... . Sedel v ňom aj náš dedo ..... , otec dvanástich detí, lebo po vojne neodovzdali ..... – zatajili vajíčka. Babka mu cez okno ..... jedlo." (ŠIKULOVÁ, Veronika, 2009, s. 46 – 47)

Nápovedy: prasknúť, Alexin, šlohnúť, hajzel, bežať, tatko, kontingent, špitnúť, chvost, väzenie, triedna, vysvečko (2x) , hudobka (2x), teta, pašovať

Obrázok 33 – Ukážka doplňovačky z textu Udibar

Metóda dvojitého denníka

Metóda sa využíva pri práci s textom, pre jeho lepšie porozumenie. Žiaci si potichu čítajú text z učebnice a počas čítania si žiak poznačí vetu alebo časť diela, ktorá ho zaujala. K označenej časti si napíše do zošita vlastný komentár, ktorý môže obsahovať dôvod, prečo si žiak vybral práve túto myšlienku, čo mu pripomenula, aká asociácia sa mu vybavila, aké otázky v ňom označená časť vyvolala. Týchto poznámok by mal mať žiak poznačených aspoň osem. Nasledovne učiteľ individuálne komunikuje so žiakmi ich postrehy, odpovedá im na otázky, vedie ich k interpretácii textu. Pri tejto práci orientovanej na samostatnú prácu sa žiak učí triediť myšlienky, všímať si vlastné dojmy, dokáže podložiť tieto dojmy vyhľadaním informácií v texte, komunikovať ich s vhodným výberom jazykových prostriedkov pre komunikačnú situáciu rozhovoru s učiteľom a rozširuje svoju slovnú zásobu.[117]

1. *Nakoniec som ho šlohla a ukryla sa s ním na záchode. Opravila som si známky*. → Spomenula som si, ako som si sama prepísala známka v žiackej knižke.

2. Dozvedela som sa, že Quido z Arezza vynašiel notovú osnovu. V texte: *Zabudol nám však povedať, že istý Quido z Arezza vynašiel notovú osnovu, keď vysvetľoval svojim žiakom teóriu a pomáhal si prstami na rukách.*

3. *Hrávala som z Knižočky skladieb pre Annu Magdalénu Bachovú. Toľko menuetov!* → Čo je to menuet?

4. *Modlila som sa ten svoj fazuľový ruženec, ale nevedela som sa rozbehnúť, nedarilo sa mi vzlietnuť.* → Vyvolalo to vo mne pocit smútku. Aj napriek tomu, že sa snaží, nedokáže hrať.

[117] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotichích metod*. Praha : Grada Publishing, 2015, 310 s.

5. *Žlto som jej závidela*. → Zaujímavý opis, napadlo mi, aké farby majú aj iné pocity?

6. Smutný rozdiel medzi sestrami → Jedna chce hrať a nedarí sa jej, druhá má talent, no nechce hrať. V texte: *Raz mi prezradila, že sa jej do hudobnej ani po koncertoch chodiť nechce. Náročky tam flautu hodila. Modlila som sa ten svoj fazuľový ruženec, ale nevedela som sa rozbehnúť, nedarilo sa mi vzlietnuť.*

7. V texte sa nachádzalo veľa slov spojených s vtákmi: *Medzitým mi však tato kúpil klavír. Krídlo. Tato vravieval len cvič, lastovička, uvidíš, odrazu sa to rozbehne a budeš si môcť zahrať hocičo. Moje krídlo nelietalo. Naťahovala som krčisko ako moriak.*

8. *Ako si ju mohla stratiť? Kde si ju stratila? Stratila a basta. Kde? Spadla mi do kanála*. → Je to priama reč, keď nie je písaná v úvodzovkách?

Obrázok 34 – Ukážkové poznámky vytvorené metódou dvojitý denník

Metóda kolotoča

Informácie, ktoré žiaci získali počas predchádzajúcej činnosti, sú komunikované prostredníctvom metódy kolotoč. Polovica žiakov stojí usporiadaná do kruhu tak, že chrbtom smerujú do vnútra kruhu, druhá polovica utvorí vonkajší kruh okolo týchto žiakov, tvárami smerujú k vnútornému kruhu. Ak je počet žiakov príliš veľký, je možné utvoriť ďalšie kruhy, ak je učebňa príliš malá, túto činnosť možno modifikovať na systematické striedanie žiakov sediacich v laviciach. Žiaci, ktorí tvoria pár, spolu určitú dobu spolupracujú, komunikujú o prečítanom texte, čo sa dozvedeli, vyjadrujú sa k nemu kriticky, hodnotia, čo sa im páčilo a nepáčilo. Po uplynutí piatich minút sú žiaci požiadaní, aby sa posunuli ďalej a vymenili si svojich partnerov. Znovu dochádza k výmene informácií, žiaci sa môžu pýtať, o čom sa rozprávali v predchádzajúcej konverzácii. Po uplynutí časového limitu sa žiaci znovu striedajú a získajú tak nových komunikačných partnerov. Tento proces pokračuje až pokým nedôjde k stretu pôvodného komunikačného páru zo začiatku tejto aktivity. Pôvodný pár znovu komunikuje, čo sa dozvedel počas celého procesu. [118]

Metóda lasa

Poznatky, dojmy a nové informácie získané prostredníctvom metód dvojitý denník a kolotoč žiaci napíšu na tabuľu, v strede tabule môže byť napísané meno diela – Udibar, žiaci píšu okolo tohto nápisu. Následne učiteľ v úlohe facilitátora pomáha žiakom utriediť tieto napísané informácie do skupín podľa príbuznosti, podobnosti. Názov metódy je odvodený od techniky triedenia – kriedou rovnakej farby sa zvýraznia dojmy, poznámky patriace do rovnakej triedy sú takzvane chytené do

[118] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotichích metod*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 272.

lasa. Každá skupina nápadov môže byť pomenovaná novým výstižným názvom. Výsledok tejto metódy môže slúžiť na tvorbu poznámok, ktoré si žiaci zapíšu do svojich zošitov[119].

Metóda bodysculptingu

Metóda bodysculpting je druh dramatizačnej metódy. Pomáha žiakom spracovať text, ktorý vyvoláva emócie. Žiaci pracujú s dorozumievaním sa pomocou neverbálnej komunikácie, tá je vhodná na komunikovanie emócií, ktoré je náročné vyjadriť slovne. Preto ide o efektívny prostriedok, ktorým žiaci stelesnia svoje pocity pomocou svojich tiel, čo umožňuje aj neobvyklý spôsob vyjadrenia emocionálneho obsahu. Žiaci si tak rozvíjajú kreativitu, sebareflexiu – učia sa uvedomovať si vlastné pocity, niesť zodpovednosť za svoje dielo a za dodržanie časového limitu. Ako podklad svojich dojmov môžu žiaci použiť aj svoje poznámky, ktoré si vytvorili počas metódy dvojitý denník alebo metódy kolotoč. Táto metóda môže byť koncipovaná viacerými spôsobmi, ktoré sa počas hodiny môžu vystriedať. Prvým spôsobom sú žiaci rozdelení do skupín, jeden žiak predčítava text, zatiaľ čo ďalší žiak tento text neverbálne stvárňuje, ostatní žiaci toto stvárnenie pozorujú a po ukončení dramatizácie hodnotia. Druhým spôsobom aktivitu možno organizovať aj spôsobom kooperácie – dvojica žiakov (alebo skupina, ak by chceli zobraziť komplexnejšiu kompozíciu) si vyberie časť textu, ktorú by chceli stvárniť, predom sa dohodnú, ako bude ich výsledok vyzerať, a žiak v role sochára formuje pozíciu iného žiaka v role hliny do podoby sochy. Je vhodné napísať na tabuľu tieto pravidlá:

- Sochári musia s hlinou pracovať opatrne a s úctou.
- Sochy môžu mať konkrétny aj abstraktný charakter.
- Žiadne stvárnenie nie je nesprávne – neexituje správna odpoveď.
- Modelovanie hliny prebieha v tichosti a bez slov.

Žiaci sformujú sochy do časového limitu šesť minút. Po ukončení časového limitu žiaci v rolách hliny ostatnú vo svojich pozíciách a ostatní sochári si môžu výtvory ostatných prezrieť. Zhotovené môžu byť aj fotografie, ktoré môžu slúžiť ako základ pre prípravu výstavy. Činnosť je zopakovaná rovnakým spôsobom aj v druhom kole, v ktorom sa roly žiakov vymenia. Po skončení aktivity si žiaci pripravia odpovede na otázky:

- Čo si sa pri tejto aktivite naučil/naučila?
- Zmenil sa tvoj pohľad na čítaný text?
- Ktoré sochy ťa zaujali? Prečo?
- Ako si sa cítil v role sochára?
- Ako si sa cítil v role hliny?
- Ktorú rolu preferuješ a prečo?

[119] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotichích metod*. Praha : Grada Publishing, 2015. s. 58.

Po príprave odpovedí prebehne so žiakmi krátka diskusia.[120]

Obrázok 35 – Modelová socha znázorňujúca časť textu: „Spievali sme a spievali. Ja možno najkrajšie zo všetkých. Naťahovala som krčisko ako moriak." (ŠIKULOVÁ, Veronika, 2009, s. 49)

ZÁVER

Návrh vyučovacej hodiny rozpracovaný v tejto práci bol navrhnutý na rozvíjanie kompetencií žiakov: kriticky a tvorivo myslieť, formulovať svoj názor a argumentovať, verbálne a neverbálne vyjadriť vôľu a city, používať kognitívne operácie na riešenie zadaných úloh, akceptovať skupinové hodnoty, spolupracovať s jednotlivcami aj skupinami a vžiť sa do pocitov a konania inej osoby.

[120] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotichích metod*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 171.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotichích metod*. Praha : Grada Publishing, 2015. 624 s. ISBN 978-80-247-9934-6.

MIKULA, Valér ed. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava : Kalligram, 2005. 656 s. ISBN 80-7149-801-7.

ŠIKULOVÁ, Veronika. *Domček jedným ťahom*. Bratislava : Slovart, 2009. 168 s. ISBN 978-80-8085-873-5.

Štátny vzdelávací program : Primárne vzdelávanie – 2. stupeň základnej školy. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/sjl_nsv_2014.pdf>.

TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Iura Edition, 2008. 620 s. ISBN 978-80-8078-198-9.

Dušan Dušek

VTÁČIKOVÝ BRAT

Karolína Kováčová

Veková skupina detí: 12 – 13 rokov

Ročník: 7. ročník

Vzdelávacie ciele: Žiak dokáže odlíšiť poviedku od iných prozaických žánrov.

Žiak zvládne na základe prečítanej ukážky vlastnými slovami opísať znaky poviedky.

Žiak vie v texte vyhľadať konkrétne výroky, ktoré podporujú jeho odpovede na položené otázky,

Vyučovacie metódy a formy práce: diskusia, práca s ilustráciou, situačná metóda, metóda rozhovoru pri práci s textom, tvorba vlastných minipríbehov

Štruktúra hodiny:

1. *úvod do hodiny*
2. *metóda vlastného výkladu*
3. *práca s ilustráciou*
4. *čítanie ukážky*
5. *analýza textu a práca s ukážkou*
6. *kreatívna hra s príbehom*
7. *zhrnutie a reflexia*

ÚVOD DO HODINY

Na začiatku hodiny by som sa snažila zaujať deti otázkami, ktoré navodia tému a pripravia v triede prostredie na príbeh. Cieľom je podporiť zvedavosť detí na čítanie príbehu, ale aj vytvorenie medzipredmetových vzťahov. Mohlo by ísť o otázky typu: „*Keby ste mohli mať krídla ako vták, kam by ste odleteli*?" „*Aké vtáky poznáte*?" Podľa Lacinu sa takáto aktivizácia študentov na začiatku hodiny s cieľom „naštartovať" vyučovací proces a vytvoriť priateľskú atmosféru nazýva *icebreaker*, čo odkazuje na anglický výraz prelomenia ľadov a odstránenie psychických zábran či napätia.[121]

METÓDA VLASTNÉHO VÝKLADU

Následne deťom priblížim, aký text budeme dnes čítať, v krátkosti ich oboznámim s cieľom hodiny. Stručne by som im pripomenula hlavné znaky poviedky, ktoré by som v prehľadných bodoch zapísala na tabuľu. Podľa Tureka je potrebné, aby výklad bol pútavý, logický, stručný, mal rýchly spád a jasnú štruktúru.[122] Body by mohli vyzerať napríklad takto:

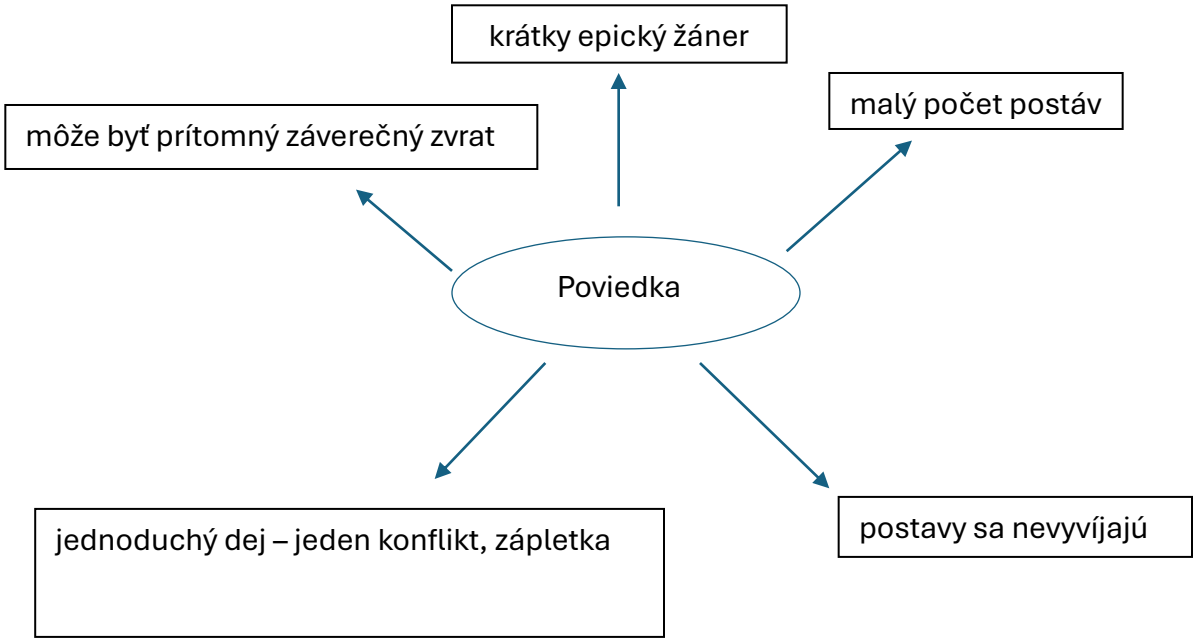

Obrázok 36

PRÁCA S ILUSTRÁCIOU

Ďalej by sme si spoločne prezreli ilustráciu k príbehu a rozmýšľali nad možným významom a scenármi, ktoré sa v príbehu môžu udiať, a krátko o nich diskutovali. Premýšľali by sme spoločne

[121] LACINA, Lubor. *Aktivizační metody ve výuce : Příručka moderního pedagoga*. Brno : Barrister Principal, o. p, s., 2015, s. 157.
[122] TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Iura Edition, 2008, s. 253.

nad významom názvu diela *Vtáčikový brat* alebo nad otázkou „Prečo sú vtáky v dielach často symbolmi slobody?"

Očakávané odpovede (odôvodnenia od žiakov) by mohli mať nasledovnú štruktúru:

- vtáky majú neobmedzenú schopnosť pohybovať sa medzi rôznymi miestami, lietajú, využívajú krídla
- na rozdiel od ľudí nemusia na dlhé trasy používať žiadne dopravné prostriedky, nič ich neobmedzuje pri cestovaní a spoznávaní tohto sveta
- sú spojené s prírodou, voľnosťou, ľahkosťou

Na príklade ďalších literárnych diel by som im mohla ukázať konkrétne využitie vtákov ako literárneho symbolu voľnosti, túžby po slobode, nezávislosti alebo aj úniku. Využila by som diela blízke detskému čitateľovi, ale ilustrovala by som to aj na niektorých básňach od slovenských básnikov.

Ľ. Feldek, ktorý je aj autorom literatúry pre deti a mládež a vo svojich dielach sa snaží detského čitateľa stavať do pozície rovnocenného partnera, hovorí v básni Sloboda: *„Vtáci lietajú nad krajinou, a sloboda je v ich krídlach..... Kto sa rodí, nech sa učí, že sloboda nie je dar, ale niečo, čo si treba vybojovať a čo si nikdy nezískaš len tak. A keď spadneš, vstaň a zasa choď, nech ti nikto nezoberie tvoje krídla a tvoje sny....“*

J. K. Rowlingová v jej kultovom diele **Harry Potter** volí ako najbližšieho Harryho zvieracieho spoločníka práve vernú a priateľskú sovu Hedvigu. Keď Harryho zavrú jeho nevlastní rodičia Dursleyovci v izbe aj s Hedvigou zúfalo húkajúcou v klietke, predstavuje sova a jej potreba lietať zároveň aj Harryho túžbu po slobode a úniku od zlých podmienok vládnucich v náhradnej rodine. V prvej kapitole „Najhoršie narodeniny" v diele *Harry Potter a Tajomná komnata* sa píše: *„Keď si s tou sovou nevieš urobiť poriadok, pôjde preč... – Nudí sa, – povedal Harry, – je zvyknutá lietať po vonku. Keby som ju mohol vypustiť aspoň v noci...–Máš ma hádam za blázna? – zavrčal strýko Vernon, – Viem, čo sa stane, len čo ju vypustíš.*“ [123] Harry v celej sérii bojuje za slobodu pre všetkých čarodejníkov a boj proti zlu zvládne aj vďaka pomoci od svojej sovy, ktorá sa pre neho vo finálnom diele série obetuje, aby mu zachránila život.

Ďalšie príklady diel:

J. R. R Tolkien v diele Pán prsteňov popisuje prílet orlov ako symbolu nádeje a slobody v mnohých kľúčových situáciách, keď sú postavy v nebezpečenstve, pričom ich let je viac ako iba pohyb mávania krídel v priestore, ide o akt záchrany a nádeje.

Napríklad **Milan Rúfus** vo svojej tvorbe spája symbol vtákov aj s pominuteľnosťou a nevyhnutnosťou odchodu. Vidí ich ako niečo slobodné a neviazané, ale zároveň pominuteľné a prchavé.

Aktivite by som venovala približne 10 minút.

---

[123] ROWLINGOVÁ, J. K. *Harry Potter a tajomná komnata*. Bratislava : Ikar, a. s., 2015, s. 7.

Obrázok 37 – Priložená ilustrácia k dielu Vtáčikový brat

ČÍTANIE UKÁŽKY

Pokračovali by sme čítaním vlastného textu. Pri čítaní by sa deti striedali po menších odsekoch, aby sa čo najviac do čítania príbehu zapojili. Dávala by som pozor aj na artikuláciu slov a správne dýchanie pri čítaní. Keďže by sme strávili príliš dlhý čas čítaním celej ukážky, vybrala by som iba úvodnú časť, keď rozprávač začína opisom svojho brata a situácií, do ktorých svoju rodinu dostával, po odsek končiaci vetou *„Nikto nepoznal vrabce lepšie ako on"* a koncovú pasáž hovoriacu o zážitku, keď brat na chvíľu zmizne. Druhou alternatívou by mohlo byť, že by si žiaci mohli prvú časť opisov zážitkov prečítať v rámci domácej prípravy a v škole by sme čítali iba krátky úsek od vety *„Nechal som teda Becky osamote, v slivkovom tieni..."*, a teda by sme na hodine dokončili iba koncovú príbehovú časť tvoriacu kostru príbehu o tom, ako mladší brat na chvíľu zmizne.

ANALÝZA TEXTU A PRÁCA S UKÁŽKOU

Po prečítaní ukážky by nasledovala diskusia o diele. Témy, ktorým by sme sa počas diskusie o diele mohli venovať by boli:

a.) psychologizácia postáv
Hlavné postavy: Položila by som otázky ako napríklad: „Ako by ste opísali mladšieho a staršieho brata?" „Aké majú vlastnosti?" Okrem vlastných názorov by sme v texte

vyhľadávali aj konkrétne vety a výroky, ktoré by podporovali naše tvrdenia. Napríklad konkrétne vety z textu: *„Tá škola mu akosi nevonia.“*; *„Susedia preňho nenašli ani slovko chvály a otec našiel iba remeň.“*; *„Moje aj jeho srdce muselo biť na chvíľu celkom rovnako, mohli sme si ich aj vymeniť.“* a podobne.

Súrodenecké vzťahy: „Čo by ste vy robili na mieste staršieho brata v jednotlivých situáciách?“ V tomto prípade by sme mohli využiť jednu z aktivizačných metód pri vyučovacom procese – situačnú metódu. Mohli by sme diskutovať o alternatívnych riešeniach alebo navrhnúť postup tak, aby boli spokojní obaja bratia.[124]
Počas diskusie by deti dostali priestor aj na porovnanie príbehu s ich vlastnými skúsenosťami, napríklad otázkami „Zažili ste niekedy situáciu, keď vás súrodenec dostal do problému? „Prečo je podľa vás dôležité starať sa a venovať čas našim súrodencom?“

b.) ďalšie otázky:

Aké témy/tematické okruhy sa nachádzajú v diele? (Možná odpoveď: Dielo hovorí o téme súrodeneckých vzťahov, o dvoch bratoch, ich zážitkoch, o zábavných ale aj katastrofických situáciách, do ktorých sa dostali, o ich stretnutí v dospelosti a o spomínaní na detské časy.)

Aký emočný vnem u vás dielo vyvolalo? (Možná odpoveď: Dielo je nostalgickou spomienkou na detské bezstarostné časy, vyznačuje sa ľahkosťou, zábavou a detskou nevinnosťou, keď si mladší brat neuvedomuje obavy dospelých, keď sa stratí, pretože je vo svojom vlastnom svete, v ktorom ho najviac zaujíma pestrosť prírody, konkrétne jednej jej časti – vtákov a ich pierok.)

Ako by ste odôvodnili, prečo brat v dospelosti použil vetu „Na chvíľu som sa stal dudkom a odletel som s nimi do vŕb“ a tváril sa pri tom vážne? (Možná odpoveď: Dvaja bratia aj pri stretnutí v dospelosti, keď jeden píše knihy a druhý (asi) študuje vtáky a prírodu, stále majú v sebe kúsok detskej hravosti, predstavivosti a fantázie a dokážu svoju detskú spomienku preniesť až do nadprirodzenej roviny.)

Otázky by mali byť adresované všetkým žiakom, až potom by som pristúpila k vyvolávaniu konkrétnych žiakov. Podľa Tureka je pri metóde rozhovoru dôležité podporovať aktivitu žiakov a ich hodnotiace myslenie. Môžem napríklad vyzvať ostatných, aby doplnili odpoveď spolužiaka otázkami typu: „Súhlasíte?“ alebo „Chce ju niekto doplniť?“. Pri reakcii na odpoveď by som sa mala vyhýbať stereotypným hodnoteniam typu „správne“ či „zle“ a naopak akceptovať a vyzdvihnúť kreativitu odpovedí a názorov.

KREATÍVNA HRA S PRÍBEHOM

V tejto aktivite sa deti rozdelia do skupín po 4 – 5 členov. Každá skupina dostane za úlohu vypísať na papierik z diela 10 slov, ktoré ich zaujali alebo majú podľa nich pre príbeh kľúčovú funkciu. Následne každá skupina posunie svoje slová smerom doprava druhej skupine, tá bude mať za úlohu

[124] LACINA, Lubor. *Aktivizační metody ve výuce : Příručka moderního pedagoga*. Brno : Barrister Principal, o. p, s., 2015, s. 144.

do 5 minút vymyslieť situáciu, do ktorej by sa mohli dostať dvaja súrodenci, pričom sa snaží použiť čo najviac slov, ktoré im boli priradené od inej skupiny. Nasledovala by prezentácia príbehov a vyhlásenie výhernej skupiny, ktorá použila najviac slov. Podľa Lacinu by podstatou hry mala byť predovšetkým motivácia, vzbudenie záujmu o text, no nemala by nahrádzať samotný výklad pedagóga.[125] Venovali by sme sa jej preto až na konci hodiny, z časového hľadiska možno až na ďalšej hodine, keď by sme opakovali. Vyhľadávanie kľúčových slov by tak bolo vhodným spôsobom pre pripomenutie si textu.

Príklad vybraných slov z diela: katastrofa, námorník, sused, škola, žaba, vrabec, záhrada, pierko, kniha, modrina

Príklad krátkeho príbehu: Náš **sused námorník** mi hovoril o **katastrofe**, keď v ich **škole** v školskej **záhrade** strážil so svojím bratom šesť malých **žiab**. V tráve zbadali vtáčie **pierko** a vedeli, že niekde v okolí sú skryté **vrabce,** ktoré chcú malé žaby zjesť. Jeho brat sa chcel zahnať **knihou** z chémie, aby tieto mlsné vrabce odplašil, ale nanešťastie trafil iba svojho brata, ktorému spravil veľkú **modrinu.**

ZHRNUTIE A REFLEXIA

Na záver by som deti požiadala, aby vlastnými slovami zhrnuli hlavnú pointu príbehu, opýtala sa ich, či sa niečo naučili o bratstve a zodpovednosti. Taktiež by som ich požiadala, aby zhodnotili svoju prácu na hodine a vedomosti, ktoré si z tohto príbehu odniesli. Podľa profesora Tureka:

„Podstatou reflexie je, že učiaci sa subjekt (žiak) si po procese učenia uvedomí, čo nové sa naučil, čo pochopil, na aké otázky odpovedal, ale zároveň si formuluje, čo ešte nepochopil, k čomu musí získať ďalšie informácie.“[126]

Taktiež by sme sa rozprávali o tom, čo sa im na príbehu páčilo a či si z neho niečo odniesli do ich vlastného vzťahu s ich súrodencom.

Cieľom mojej hodiny bolo, aby si žiaci osvojili základné znaky poviedky a dokázali ju odlíšiť od iných žánrov prózy. Zároveň okrem didaktického hľadiska vymenúvania znakov a faktov by som sa na hodine sústredila na hodnoty, ktoré sa nachádzajú v dielach od Dušana Dušeka. Deťom by mohli byť blízke témy dospievania, domova či medziľudských vzťahov, ktoré by mohli porovnať so svojím vlastným osobným životom, do ktorého by si zároveň mohli niečo prínosné a poučné odniesť. V poviedke je prítomný aj zaujímavý nečakaný uhol pohľadu, ktorý prechádza až do neskutočna a fantázie, keď mladší brat v dospelosti s vážnosťou tvrdí, že keď ho nevedeli nikde nájsť, bolo to preto, že sa premenil na vtáka. Text by preto mohol byť pre deti zaujímavý, snažila by som sa využiť čo najviac metód, ktoré by jednak podnietili diskusiu, ale otvorili aj priestor na rozvoj ich kreativity.

[125] LACINA, Lubor. *Aktivizační metody ve výuce : Příručka moderního pedagoga*. Brno : Barrister Principal, o. p, s., 2015, s. 118.
[126] TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Iura Edition, 2008, s. 256.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

DUŠEK, Dušan. *Rodina z jedného kolena: Výber z tvorby.* Bratislava : Mladé letá, 1991. 156 s. ISBN 80-06-00386-6.

LACINA, Lubor. *Aktivizační metody ve výuce: Příručka moderního pedagoga*. Brno : Barrister Principal, o. p, s., 2015. 185 s. ISBN 978-80-7485-043-1.

TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Iura Edition, 2008. 447 s. ISBN 978-80-8087-198-9.

ROWLINGOVÁ, J. K. *Harry Potter a tajomná komnata*. Bratislava : Ikar, a. s., 2015. 358 s. ISBN 978-80-551-4308-8.

Jozef Cíger-Hronský

DO ŠKOLY

Michaela Serdelová

Veková skupina detí: 13 rokov

Ročník: 7. ročník

Vzdelávacie ciele:

1. Žiak dokáže prerozprávať obsah textu so zachovaním časovej a logickej postupnosti.
2. Žiak dokáže vyjadriť názor na prečítaný text, obhajovať svoje stanovisko a ako argumenty, resp. protiargumenty použiť niektoré poznatky získané analýzou textu.
3. Žiak pri hlasnom čítaní rešpektuje prostriedky nadväznosti: hlavný slovný prízvuk, typ písma, interpunkciu.
4. Žiak dokáže jednoduchým spôsobom vyjadriť vlastný názor na určitú tému a použiť predovšetkým subjektívne argumenty.
5. Žiak dokáže v komunikačnej situácii plynulo a zrozumiteľne artikulovať a uplatňovať primeranú silu hlasu.
6. Žiak dokáže vyhľadať určené lexikálne prostriedky v texte a posúdiť ich štylistický význam.
7. Žiak dokáže vysvetliť význam daných pojmov.

Vyučovacie metódy a formy práce: diskusia, dialóg, práca s textom, čítanie s otázkami, písanie poznámok, denníkové zápisky, komiks, hádanie názvu diel (kreslenie na tabuľu), interaktívne cvičenia na stránke Educaplay

Vyučovacie pomôcky: poviedka (vytlačený text/pdf verzia/kniha), počítač, interaktívna tabuľa, písacie potreby (zošity, perá, pastelky/fixky), učiteľom vytvorený denník/životopis autora, kriedy, kartičky s názvami diel, interaktívne cvičenia na stránke Educaplay

Časový rozsah činnosti: 2 vyučovacie hodiny (90 min.)

Štruktúra hodiny:

1. Diskusia
2. Práca s textom – čítanie s otázkami
3. Písanie poznámok o diele do zošita, vypĺňanie šablóny
4. Čítanie denníkových zápiskov/životopisu autora

5. Tvorba komiksu

6. Hádanie názvu diel – súťažná aktivita

7. Možnosť domácej úlohy – tvorba interaktívnych cvičení

ÚVOD

Jozef Cíger-Hronský patrí medzi klasikov slovenskej literatúry. Žiaci sa s ním stretávajú už na základných školách. Okrem románov, ktoré sú popreplietané psychologicko-sociálnym pôdorysom, napísal nemalé množstvo literatúry pre deti a mládež.

Táto práca obsahuje prípravu na vyučovaciu hodinu literatúry s poviedkou *Do školy*. Orientovať sa budem na žiakov siedmeho ročníka. Dielo má pomerne krátky rozsah, ale predovšetkým sa vyznačuje odlišnou štylistikou, preto je dôležité, aby pedagóg zvolil správne postupy na dosiahnutie cieľov. Opieram sa o štátny vzdelávací plán zo slovenského jazyka a literatúry, v ktorom sú jasne definované výkony a kompetencie.

Cieľom práce je uplatniť metódy, ktoré svojou kreatívnejšou stránkou môžu premeniť stereotyp klasickej vyučovacej hodiny. Poukázať na to, že sa dá prepojiť škola a zábava. Tradičné metódy môžu byť pre niektorých žiakov nudné a nezáživné. Inovatívne prístupy môžu prispieť k efektívnejšiemu učeniu, žiacka rola pasívneho prijímateľa ide do úzadia a do popredia prichádza žiak, jeho kreativita, myslenie a tvorivosť.

PRIEBEH 1. VYUČOVACEJ HODINY

Hodinu literatúry by som začala diskusiou o prvom dni v škole. Spýtala by som sa žiakov, aké pocity prežívali v ich prvý deň školy. Ak by to bolo náročné na rozpamätanie sa, keďže pracujeme so žiakmi siedmeho ročníka, otázku by som upravila na prvý deň v škole na druhom stupni, poprípade na prvý deň školy po letných prázdninách. Debate by som venovala približne 5 minút. Prelomia sa ňou počiatočné stresy z hodiny, celkovo sa uvoľní atmosféra v triede. Súčasne rozvíjame kompetencie v oblasti hovorenia, žiaci tvoria svoje vlastné výpovede na určitú tému v logickej postupnosti, pričom komunikujú plynulo a zrozumiteľne.

Následne by som predstavila deťom literárne dielo *Do školy* od Jozefa Cígera-Hronského, v ktorom sa stretnú s dvoma chlapcami a ich školskými začiatkami. Keďže je to poviedka, útvar kratšieho rozsahu, myslím si, že nebude problém žiakom prečítať ju celú. Avšak, text obsahuje z lexikálneho hľadiska niekoľko zastaraných slov a zriedkavých vetných konštrukcií, čiže môže byť pre žiakov náročnejší. V rámci ekonomizácie času by bolo efektívnejšie, ak by sa žiaci zoznámili s textom už pred vyučovacou hodinou, no vzhľadom na spomínanú náročnosť textu by som zvolila spoločné čítanie na hodine.

S poviedkou by sme pracovali vo forme vytlačených papierov pre každého žiaka, ktoré donesie učiteľ, pretože čítanka zvyčajne obsahuje iba krátky úryvok, ktorý na komplexné porozumenie literárneho textu nestačí. Obdoba tlačenej formy diela by mohla byť elektronická pdf verzia a žiaci by pracovali na školských tabletoch, pokiaľ ich má daná škola k dispozícii. Ak chceme žiakom sprostredkovať stret s tlačenou knihou, ďalšou možnosťou by bolo, že sa žiaci dajú do skupín a pedagóg by zo školskej knižnice zaobstaral niekoľko kusov daného diela a do každej skupiny by dal jednu knihu.

V oboch prípadoch môže nastať problém, a to úpadok koncentrácie žiakov. Pri tabletoch by mohla vzniknúť situácia, že by sa namiesto čítania konkrétneho textu venovali aplikáciám alebo dokumentom, ktoré by nemali žiaden súvis s učebnou látkou. Pri variante jedného výtlačku knihy

v skupine by mohli žiaci, ktorí v danom momente nečítajú, vyrušovať a baviť sa medzi sebou, zároveň by sa mohlo stať, že by knižnica nedisponovala potrebným množstvom kníh. Ďalším mínusom je aj to, že nemajú všetci pred sebou text, čiže ho nemôžu pozorne vnímať. Z praktického dôvodu by som uprednostnila, aby mal každý žiak text.

Čítanie s otázkami

Ako už bolo vyššie uvedené, text je z jazykového hľadiska náročný, a tak by som zvolila metódu čítania s otázkami. Táto metóda spočíva v tom, že po každých dvoch – troch odsekoch, poprípade, keď to učiteľ uzná za vhodné, pozastaví čítanie vybraných žiakov a vytvorí priestor na otázky. Je na žiakoch, aby sa pýtali otázky akéhokoľvek charakteru týkajúce sa práve prečítaných odsekov. Otázky môžu byť orientované na dej, postavy a ich vzťahy alebo na lexiku. Keď žiaci vyčerpajú svoje nápady, na rad prichádzajú doplňujúce otázky od učiteľa smerované im. Je dôležité, aby sa pedagóg pýtal len na veci vyplývajúce z textu a nezachádzal do faktografických oblastí.[127]

Ukážka metódy:

Úryvok 1

Na michalský jarmok, keď prišli otec domov, rovno do nás:

– No dobre ste ma potiahli, vy lotri!

My – totiž ja a brat Mišo – nerozumeli sme hneď jeho slovám, len keď mať začala rozkrúcať z voza poznášané batohy a vyložila na truhlu dva zimníky, dvoje šiat, dvoje čižiem, dva klobúky a dve kapsy. My sme iba kukli jeden na druhého, i takto dorozumení, že toto všetko je ešte nič, len ďalej pozor, skadiaľ vytiahne mať nejaký medovník alebo oloveného kohútika s píšťalkou.

Totiž o tých kabátoch sme už dávno vedeli, že prídu, sľubovali nám to celé leto, ale popritom i všeličo iné, čo nijak nemohlo vzbudiť v nás túžbu dosiahnuť to.

Bývalo to takto:

– Ale ideš ho dolu z tej jablone, ty lotor naničhodný! Chceš si krk vylomiť? Počkaj len, príde jeseň, naučia ťa na móres…

Doplňujúce otázky pedagóga:

1. **Aký je význam slova „zimník"?**
    - Zimník je staršie slovo pre zimný kabát alebo bundu.
2. **Aký vzťah je medzi otcom a synmi?**
    - Vzťah medzi otcom a synmi je typický pre svoju dobu: otec je autorita, ktorá vyžaduje poslušnosť. Jeho slová sú zákon a deti sa nimi musia riadiť.
3. **Aký je význam slova „móres"?**

[127] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a.s. 2015. s. 301.

- Móres je staršie slovo pre mravy, zvyky alebo správanie. V tomto kontexte to znamená, že otec chce naučiť svojich synov správnemu správaniu, disciplíne a slušnosti.

4. **Prečo otec spomenul jeseň a s ňou, že chlapca naučia správať sa v jeseni?**
    - Jeseň symbolizuje koniec leta a začiatok obdobia, keď sa ľudia viac pripravovali na zimu a synov čakal nástup do školy.
5. **V akom období sa dej podľa vás odohráva?**
    - Dej sa odohráva v minulosti, pravdepodobne začiatok 20. storočia.

Úryvok 2

… My – nedarmo sme chodili do školy už tretí mesiac – sme vedeli, kedy sa čo môže, aby z toho zle nebolo.

Začalo sa vyučovanie. Totiž tí v laviciach začali sa učiť a my sa usmievať spoza pece.

Učiteľ medzitým napísal čosi na akúsi kartičku, vyvolal Zvonárovie Ďura a poslal ho s ňou niekam. Nás to nezaujímalo: a to sme nepočuli, keď mu kázal ísť do mlyna. Iba vtedy sme sa to dozvedeli, keď sa Ďuro dostavil naspäť – s naším Nácom, a ten pod pazuchou nič iné ako naše kapce, ktoré sme nosievali po dome, a dva staré otcove kabáty.

Až vtedy nás začala naozaj drviť zima, hoci sme stáli za pecou.

Pravda, hneď vysvitlo všetko.

Otec vyprášil z nás túžbu po rovnosti a mať navarila lipového kvetu a popratala nás do postele.

A ja som nevedel prečo, len dobre neskôr som sa dozvedel, že to som vtedy prvý raz dostal – za demokraciu.

Doplňujúce otázky pedagóga:

6. **Aký je význam slova „kapce"?**
    - Kapcami sa označujú domáce papuče alebo prezúvky, ktoré sa nosili doma. Je to staršie slovo, ktoré sa dnes už bežne nepoužíva.
7. **Aký je význam slovného spojenia/metafory v texte „*začala nás naozaj drviť zima*"?**
    - Chlapci cítili strach, pretože boli pristihnutí pri klamstve.
8. **Nachádzajú sa v texte vtipné, ironické pasáže?**
    - *„My – nedarmo sme chodili do školy už tretí mesiac – sme vedeli, kedy sa čo môže, aby z toho zle nebolo."* – táto veta je ironická, pretože chlapci si mysleli, že sú veľmi šikovní a vedia všetko.
    - *„Až vtedy nás začala naozaj drviť zima, hoci sme stáli za pecou."* – táto veta je ironická, pretože chlapci si mysleli, že budú mať z ich plánu úžitok, no nakoniec sa ocitli v horšej situácii.
    - *„A ja som nevedel prečo, len dobre neskôr som sa dozvedel, že to som vtedy prvý raz dostal – za demokraciu."* – táto veta je vtipná, pretože ich trest posúdili ako trest za demokraciu.
9. **Aký je význam slova „demokracia"?**

- Demokracia je forma vlády, pri ktorej moc spočíva v rukách ľudu. Ľudia majú právo priamo alebo prostredníctvom svojich zástupcov podieľať sa na rozhodovaní o veciach verejných.
- V tomto kontexte má slovo "demokracia" odlišný význam. Chlapci ho používajú na označenie svojho pokusu o zmenu situácie v triede, no ich chápanie demokracie je veľmi naivné a zjednodušené.

Formulácia a množstvo otázok sa, samozrejme, bude meniť v súlade s textom. Cieľom je, aby žiak porozumel textu. Zároveň ho chceme motivovať, aby sa nebál sám vyjadriť svoje hranice poznania a byť otvorený ich rozšíreniu. Pri práci s textom je veľmi dôležité, aby žiaci vedeli svoje názory a dojmy z diela obhájiť práve na základe konkrétneho textu. [128]

Poznámky

Po prejdení celého literárneho textu a zodpovedaní všetkých otázok si žiaci budú písať poznámky do zošita. Pedagóg na tabuľu napíše šablónu, ktorú budú žiaci spoločne dopĺňať. Hoci je písanie poznámok na jednej strane zdĺhavejšie, má to aj niekoľko výhod. Predovšetkým prispieva k lepšiemu zapamätaniu si učiva, informácie napísané rukou sa spracovávajú hlbšie.

Autor: Jozef Cíger-Hronský

Názov diela: Do školy (z knihy Vo voze šťastia)

Lit. forma: próza

Lit. druh: epika

Lit. žáner: poviedka

Rozprávač: 1. osoba, prítomný čas

Postavy: dvaja chlapci (rozprávač a jeho brat Mišo), otec, mama, sluha Náco, učiteľ, spolužiaci,

Téma: Nástup dvoch bratov do prvej triedy základnej školy.

Idea: Klamstvo sa vždy vypomstí.

Slová, ktorým som nerozumel/a: zimník (kabát), móres (správanie), onučky (handry omotané okolo nôh, namiesto ponožiek) …

Čo sa mi na diele páčilo:

Žiaci sa s literárnymi pojmami ako literárna forma, druh, žáner atď. budú stretávať celé štúdium, a tak je vhodné, aby sa k nim dostávali čo najčastejšie. Ba čo viac, tieto znalosti sú potrebné aj na rôznych testovaniach v školskom prostredí, ako napr. NIVAN.

---

[128] *Slovenský jazyk a literatúra – vzdelávací štandard*. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/21d/22082.9c1eea.pdf>.

Význam biografie autora na hodinách literatúry

Informácie o živote autora predstavujú akýsi pomyselný most medzi jeho osobou a dielom. Mnohé literárne diela sú ovplyvnené osobnými skúsenosťami autora. Poznanie jeho života nám umožňuje odhaliť skryté odkazy, symboliku a motívy, ktoré sa v jeho tvorbe objavujú. Prehlbuje sa poznanie čitateľa o dobe, v ktorej autor žil a písal, a to vedie k pochopeniu literárneho kontextu tvoriaceho sa na pozadí spoločenských, politických a kultúrnych zmien. Nastáva silné medzipredmetové prepojenie slovenského jazyka a literatúry s dejepisom.

Zápisky z denníka

Avšak životopisy autorov sú vo všeobecnosti prevažne neobľúbené medzi žiakmi v rámci učiva literatúry. Tento postoj by mohol ovplyvniť spôsob, akým sú im poznatky o autorovom živote podávané. Namiesto klasického výkladu by som zvolila zápisky z denníka. Pedagóg by si vopred spracoval životopis autora do denníkovej podoby, v ktorej by obsiahol všetky dôležité informácie. Takáto forma by mohla ozvláštniť prístup, ktorým by žiaci pristupovali k slávnych spisovateľom a básnikom. Zápisky môžu pôsobiť osobnejšie, akoby sa k žiakom prihováral samotný autor. Spolu s týmto môže dochádzať k väčšej humanizácii daných autorov, mnohí prežili neobyčajné životy, ktoré môžu zaujať nejedného žiaka.

Touto aktivitou sa okrem jedného žánru – poviedky, žiaci stretnú s druhým žánrom, a to s denníkom. Dva texty si môžu porovnať z hľadiska vonkajšej a vnútornej kompozície. Pedagóg môže venovať približne 2 – 3 minúty rozhovoru o poviedke a denníku, ich spoločných a rozdielnych znakoch. Tým vzniká priestor na kritické uvažovanie, ktoré učiteľ len usmerňuje. Denníkové zápisy by boli sprostredkované cez školský informačný systém – Edupage, aby si ho žiaci vytlačili doma/prepísali do zošita, alebo by ich učiteľ doniesol vytlačené na hodinu. Eventuálne by sa mohol tento text premietať na tabuli a žiaci by si kľúčové udalosti vypísali v skratke v podobe poznámok do vlastných zošitov.

Ukážka denníkových zápiskov zo života Jozefa Cígera-Hronského:

Zvolen, 23. február 1896

Dnes som sa narodil! Svetlo sveta som uzrel v starobylom meste Zvolen, v rodine tesára Petra Pavla Cígera a jeho manželky Jozefíny. Je nás sedem detí, takže u nás nikdy nie je nuda. Už sa neviem dočkať, aké dobrodružstvá mi život prinesie.

Levice, rok ukončenia štúdia (približne 1914)

Úspešne som ukončil štúdium učiteľstva v Leviciach. V hlave mi víria myšlienky o vyučovaní a odovzdávaní vedomostí mladým generáciám. Čaká ma prvé učiteľské miesto...netuším, čo ma čaká.

Taliansky front, 1917 – 1918

Hrôzy vojny! Ako vojak pešieho pluku som zažil strašné veci na talianskom fronte. Vidím utrpenie a smrť. Vojna je nezmyselná. Dúfam, že sa čoskoro vrátim domov k svojej rodine.

Návrat z vojny, približne 1918 – 1927

Po návrate z vojny som sa venoval učiteľskému povolaniu. Desať rokov som odovzdával svoje vedomosti deťom na rôznych miestach. Učenie ma napĺňa, ale cítim, že ma to ťahá aj k písaniu.

Martin, 1932

Začal som pracovať ako tajomník Matice slovenskej v Martine. Je to pre mňa veľká česť a zároveň aj zodpovednosť. Chcem prispieť k rozvoju slovenskej kultúry a literatúry.

Martin, 1940

Bol som menovaný za správcu Matice slovenskej. V týchto ťažkých časoch pre náš národ cítim ešte väčšiu zodpovednosť. Budem sa snažiť zo všetkých síl, aby Matica slovenská plnila svoje poslanie. Zakladáme nové časopisy a edície, chceme priniesť kvalitné čítanie pre všetkých Slovákov.

Povojnové roky (približne 1945)

Situácia je neistá. Mám obavy z povojnovej situácie, pretože som počas vojny stál na strane režimu. Urobil som ťažké rozhodnutie – emigrovať. Je mi ťažko opustiť rodnú zem, ale verím, že to robím pre dobro svoje a svojej rodiny.

Argentína, po roku 1945

Dorazil som do Argentíny. Je to ďaleko od domova. Tvorím už len sporadicky. Spomienky na Slovensko sú stále živé.

Luján, 13. júl 1960

Dnes môj život vyhasol v argentínskom meste Luján. Navždy zostanem spojený so Slovenskom a s jeho kultúrou.[129]

Ukážka vytvorených poznámok z denníka:

Jozef Cíger Hronský

- narodil sa vo Zvolene v roku 1896,
- študoval v Leviciach,
- zúčastnil sa prvej svetovej vojny, bojoval na talianskom fronte,
- bol učiteľom,
- pôsobil ako tajomník Matice slovenskej počas druhej svetovej vojny,
- po vojne emigroval,
- zomrel v Argentíne v roku 1960.

Komiks

[129] Životopis autora. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/jozef-ciger-hronsky>.

Ďalšou možnosťou by mohol byť komiks. Po prečítaní denníkových zápiskov alebo krátkom texte o autorovom živote budú mať žiaci za úlohu vytvoriť komiks. Práve na tomto grafickom žánri by zistili, že literárna forma prózy môže mať aj iné podoby okrem klasického textu. Je to tvorivá výzva, ktorá spája prvky vizuálneho umenia a literatúry. Kombinuje silu obrazu a silu slova, čím vytvára jedinečný umelecký zážitok.

Tvorba autora (tvorivé aktivity)

Dôležitou súčasťou identity autora sú aj jeho ďalšie diela. Pedagóg ich môže dodatočne spomenúť, priblížiť dejovú líniu niektorých z nich a nadiktovať názvy žiakom do zošita. Avšak aj tu sa dá aplikovať tvorivá metóda. Pokiaľ má autor príznakové názvy diel, mohli by tieto diela žiaci hádať prostredníctvom pantomímy alebo kreslenia na tabuľu. Potrebné sú kartičky s dielami, žiaci sa rozdelia do dvoch skupín. Vždy za skupinu predstúpi jeden žiak, prečíta si kartičku a snaží sa gestikuláciou, mimikou a bez slov vyjadriť názov diela. Ak by pantomíma bola náročná, môže sa táto aktivita upraviť na kreslenie. Kartičky s názvami diel ostávajú, žiak príde pred tabuľu, prečíta si názov a snaží sa ho nakresliť pomocou objektov, bez písania slov, písmen alebo čísel.

Táto aktivita sa môže uskutočniť v rámci zdravého súťažného ducha a výhercovia môžu byť odmenení plusovými bodmi alebo známkami za aktivitu. Učiteľ ale musí vedieť, v ktorej fáze túto metódu uplatniť, zvyčajne sa takéto živšie didaktické hry odporúčajú na konci hodiny.

ZÁVER

Predložená práca predstavuje komplexný návrh hodiny slovenského jazyka a literatúry zameraný na dielo Jozefa Cígera-Hronského *Do školy.* Hlavným cieľom bolo ukázať, ako možno klasické dielo sprostredkovať žiakom siedmeho ročníka zaujímavým a interaktívnym spôsobom.

Ako budúca pedagogička som zástankyňou kombinovania rôznych metód, ktoré zabezpečujú, že je výučba pestrá. Tento plán zapája niekoľko rôznych zmyslov, a to využitie vizuálnych, audiálnych a kinestetických prvkov, čo podporuje lepšie zapamätanie a porozumenie učiva. Didaktické hry vychádzajú z konkrétnych cieľov vzdelávania, sú prispôsobené vekovej kategórii a kognitívnym schopnostiam žiakov. Žiaci si rozvíjajú nielen čitateľskú gramotnosť, ale aj komunikačné vedomosti, kritické myslenie a tvorivé schopnosti.

V rámci hlbšieho vzdelávania, utvrdenie učiva alebo hravého opakovania sú k dispozícii mnohé vzdelávacie videá/podcasty na rôznych platformách ako Spotify, Youtube atď. Jeden z projektov fungujúcich na spomínaných platformách je aj #Čitateľský denník od Schooltagu, ktorý má epizódu orientovanú na román Jozef Mak, avšak žiaci sa tam dozvedia informácie o autorovi a aj o jeho štýle písania.[130]

Prínosom by mohlo byť väčšie využitie digitálnych technológií. Integrovanie digitálnych nástrojov ako napr. interaktívnych cvičení, ktoré by mohli ešte viac zvýšiť atraktivitu výučby. Za

[130] ČITATEĽSKÝ DENNÍK. *Jozef Cíger Hronský – Jozef Mak*. Podcast. Schooltag – školský podcast #schooltag [online], zverejnené 25. 03. 2023. Dostupné na: <https://podmaz.sk/podcast/schooltag-skolsky-podcast-hashtagsk/2788468397-citatelsky-dennik-jozef-ciger-hronsky-jozek-mak>.

domácu úlohu by bolo žiakom priradené vytvoriť cvičenie na stránke Educaplay. Educaplay je online platforma, ktorá ponúka širokú škálu interaktívnych nástrojov a hier určených na učenie. Ponúka priestor na nápadité interaktívne cvičenia, skrz ktoré sa žiaci učia pracovať s informáciami a súčasne prepájajú vedomosti z informatiky.

Navrhovaná hodina ponúka inšpiráciu pre obmenu či tvorbu ďalších alternatívnych metód. Kreatívne spôsoby výučby literatúry môžu žiakov viac motivovať, spríjemniť im pobyt v škole a v neposlednom rade vzbudiť záujem ku knihám.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika.* Praha : Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-9934-6.

ČITATEĽSKÝ DENNÍK. *Jozef Cíger Hronský – Jozef Mak*. Podcast. Schooltag – školský podcast #schooltag [online], zverejnené 25. 03. 2023. Dostupné na: <https://podmaz.sk/podcast/schooltag-skolsky-podcast-hashtagsk/2788468397-citatelsky-dennik-jozef-ciger-hronsky-jozek-mak>. [cit. 28. 12. 2024].

Slovenský jazyk a literatúra – vzdelávací štandard. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/21d/22082.9c1eea.pdf>. [cit. 28.12.2024].

Životopis autora. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/jozef-ciger-hronsky>. [cit. 28.12.2024].

Jozef Cíger-Hronský

SOKOLIAR TOMÁŠ

Alexandra Stúpalová

Veková skupina detí: 12 – 13 rokov

Ročník: 7. ročník

Vzdelávacie ciele:

Kognitívne:

- Žiak popíše hlavné postavy knihy Sokoliar Tomáš a ich vzájomné vzťahy.
- Žiak porovná knižné spracovanie diela Sokoliar Tomáš s filmovým spracovaním a uvedie rozdiely.
- Žiak sformuluje vlastné spracovanie záveru diela Sokoliar Tomáš.

Afektívne:

- Žiak vníma a pozoruje filmové spracovanie diela Sokoliar Tomáš.
- Žiak určí dominanty knižného spracovania diela Sokoliar Tomáš.

Psychomotorické:

- Žiak sa podieľa na vytváraní Vennovho diagramu v dvojici.

Vyučovacie metódy a formy práce: metóda motivačného rozhovoru, metóda brainstormingu, metóda Vennovho diagramu, metóda skupinovej práce, práca s obrázkami, práca s textom, situačná metóda (vymýšľanie príbehu)

Vyučovacie pomôcky: tabuľa, fixky, dataprojektor, film, knihy, obrázky na premietnutie, pracovné listy s diagramom, úryvky z knihy

Časový rozsah činnosti: 2 vyučovacie hodiny

Štruktúra hodiny: Rámec E-U-R (evokácia, uvedomenie, reflexia)

ÚVOD

Táto bloková hodina literatúry, ktorá bude pozostávať z dvoch vyučovacích hodín, bude zameraná na tému diela Jozefa Cígera Hronského – *Sokoliar Tomáš* pre žiakov siedmeho ročníka základných škôl. Dôležitý aspekt, ktorý potrebujeme podotknúť, je, že žiakom bude dielo *Sokoliar Tomáš* v knižnej podobe predstavené už na začiatku školského roka. Počas celého roka budú mať čas na prečítanie tohto diela. Taktiež počas celého školského roka budú mať čas na pozretie si filmového spracovania diela *Sokoliar Tomáš* podľa predlohy knižného diela Jozefa Cígera Hronského. Naším cieľom bude v prvom rade zabezpečiť žiakom príjemnú klímu v triede. Mali by sa cítiť príjemne, uvoľnene a určite by nemali byť v strese.

Pri príprave na vyučovaciu hodinu potrebujeme zohľadniť rôzne aspekty. Z. Kalhous spolu s O. Obstom hovoria, že príprava a realizácia výučby stojí na analýze troch základných krokov, pričom v prvom kroku by mal mať učiteľ zvládnuté zistenie potrieb žiaka a tiež súčasnú úroveň žiaka. Druhý krok, ktorý je veľmi dôležitý pri príprave na vyučovanie, je formulovanie cieľov. Poslednou časťou pri príprave na vyučovaciu hodinu je jej modelový návrh[131].

Prvou časťou našej prípravy bude teda stanovenie cieľov, ktoré budú v súlade so Štátnym vzdelávacím programom. I. Turek rozdelil ciele vo vzdelávaní na všeobecné, čiastkové a špecifické.[132] V našom prípade sa budeme zaoberať špecifickými cieľmi, ktoré by mali podľa I. Tureka definovať osobnosť a správanie žiaka, ktoré by mal dosiahnuť na konci vyučovacieho procesu. Ide teda o konkrétne vedomosti, zručnosti, návyky, postoje, schopnosti a kompetencie, ktoré si má žiak osvojiť za určitých podmienok. Tieto ciele sa ďalej rozdeľujú na kognitívne, afektívne a psychomotorické.[133] Pri definovaní cieľov sa budeme v kognitívnej oblasti riadiť Bloomovou taxonómiou cieľov. Kognitívne ciele, ktoré sme si stanovili k tejto vyučovacej hodine sú:

- Žiak popíše hlavné postavy diela Sokoliar Tomáš a ich vzájomné vzťahy.
- Žiak porovná knižné spracovanie diela Sokoliar Tomáš s filmovým spracovaním a uvedie rozdiely.
- Žiak sformuluje vlastný záver diela Sokoliar Tomáš.

Pri stanovovaní afektívnych cieľov sa riadime Kratwohlovou taxonómiou, teda afektívne ciele, ktoré sme stanovili, sú:

- Žiak vníma a pozoruje filmové spracovanie diela Sokoliar Tomáš.
- Žiak určí dominanty knižného spracovania diela Sokoliar Tomáš.

Pri určovaní psychomotorických cieľov sa riadime Daveovou taxonómiou, teda cieľ, ktorý sme definovali v psychomotorickej oblasti je:

- Žiak sa podieľa na vytváraní Vennovho diagramu v dvojici.

---

[131] KALHOUS, Zdeněk – OBST, Otto. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2002.
[132] TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014.
[133] TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014.

Počas celého vyučovacieho bloku sa budeme snažiť naplniť obsah kognitívnych, afektívnych a psychomotorických cieľov, ktoré sme si stanovili na začiatku prípravy vyučovacieho bloku.

PRIEBEH HODINY

Mohli by sme tvrdiť, že prvá časť tejto blokovej výučby bude pozostávať z priebežnej domácej prípravy žiakov, ktorí sa budú v domácom prostredí počas celého roka zoznamovať s knižným aj filmovým spracovaním diela Sokoliar Tomáš. Druhá časť vyučovacieho bloku bude pozostávať z viacerých aktivít, ktorých splnenie bude smerovať k naplneniu stanovených cieľov. Hneď na začiatku použijeme metódu rozhovoru, keď sa žiakov opýtame na ich prvotné pocity, či už na filmové spracovanie alebo knižné spracovanie. Pýtame sa tiež na to, čo sa im páčilo najviac a prečo. Predpokladáme, že žiakom by sa mohol páčiť dynamický príbeh, zápletka príbehu a tiež aj šťastný koniec vo filmovom spracovaní. Žiakom by sa tiež mohlo páčiť zastúpenie zvierat a prírody v diele. Touto časťou hodiny by sme zistili, či žiaci spĺňajú optimálny výkonový štandard, ktorý je uvedený v Štátnom vzdelávacom programe 2015*: „Žiak dokáže vyjadriť svoj čitateľský zážitok a uviesť, čo ho vyvolalo.“*[134] V prvej evokačnej časti hodiny využijeme metódu diskusie. Táto diskusia bude zameraná na sokoliarstvo a život na hrade. Na tabuľu premietneme názorný obrázok sokoliara (obrázok č. 39), ktorý by mal v žiakoch vzbudiť pozornosť, záujem. Diskusia bude rámcovaná otázkami, na ktoré sa žiakov budeme pýtať. Otázky, ktoré budú zamerané na obrázok sokoliara:

- Aké vlastnosti by mal mať človek, ktorý pracuje so sokolmi?
- Aké predmety potrebuje sokoliar pri svojej práci?
- Myslíte si, že bolo sokoliarstvo v období stredoveku dôležité? Svoje vysvetlenie zdôvodnite.

Obrázok 38 – Sokoliar v období stredoveku.

Podľa umelej inteligencie (www.chatgpt.com) by predpokladané odpovede žiakov siedmeho ročníka odrážali ich vek, skúsenosti a znalosti. Ich odpovede by boli pravdepodobne jednoduché a založené na intuícii alebo predstavách. Na otázku č. 1 by mohli odpovedať, že sokoliar by mal mať trpezlivosť, keďže sokol sa musí naučiť poslúchať, čo trvá dlhší čas. Ďalej by mal byť starostlivý,

[134] *Štátny vzdelávací program ISCED 2 – Jazyk a komunikácia*. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/jazyk-komunikacia/>.

pretože sa stará o zvieratá. Ďalšia vlastnosť by mohla byť odvaha, keďže sokoly sú dravce. Tiež by mal byť zodpovedný, pretože musí mať zodpovednosť za zdravie a zručnosti sokola. Mal by byť aj silný, rýchly a mal by mať rád zvieratá. Medzi predmety, ktoré sokoliar potrebuje pri práci, by žiaci podľa umelej inteligencie mohli zaradiť rukavicu, kapucňu, krmivo, zvonček, tašku s odmenami pre sokola, vybavenie na tréning (povrazy, hračky, návnady). Otázka č. 3 by mohla u žiakov vyvolať rôzne reakcie. Niektorí by súhlasili s tvrdením, že sokoliarstvo v stredoveku bolo dôležité, pretože v tej dobe potrebovali uloviť potravu a tiež to mohlo byť dôležité aj pre šľachtu, aby poukázala na svoje bohatstvo. Avšak na druhej strane by sa mohli vyskytnúť aj odpovede, ktoré by sa prikláňali k tomu, že sokoliarstvo nebolo až také dôležité, keďže loviť mohli aj iným spôsobom. Odpovede by mohli byť aj neisté, napríklad: „Bolo to dôležité, ale neviem prečo."

Ďalší obrázok, ktorý by sme so žiakmi rozoberali je obrázok hradu (obrázok č. 40). Otázky, ktoré by sme v rámci diskusie kládli, by boli v súvislosti s obdobím, v ktorom sa odohráva dej diela Sokoliar Tomáš:

- Ako podľa vás vyzerá život na takom hrade?
- Kto všetko na takom hrade žije?
- Aké výhody a nevýhody mohol prinášať život na hrade?

Obrázok 39 – Hrad Červený Kameň.

Predpokladané odpovede žiakov na otázku č. 1, čiže na život na hrade, by podľa umelej inteligencie (www.chatgpt.com) mohli byť takéhoto typu:

- „Bolo tam veľa práce, museli upratovať veľký priestor a variť pre veľa ľudí."
- „Musela tam byť zábava, keďže sa tam konali veľké hostiny a turnaje."
- „Bolo tam chladno, nemali radiátory, preto sa aj obliekali do veľkých šiat, aby im nebola zima."
- „V noci to mohlo byť strašidelné, keď bola tma."
- „Práca na hrade musela byť ťažká, keďže všetko robili ručne."

Na otázku č. 2 mohli žiaci odpovedať jednoducho a medzi ľudí, ktorí žijú na hrade, by mohli zaradiť kráľovskú rodinu, rytierov, stráže, sluhov, personál, zvieratá. Medzi výhody (otázka č. 3) by žiaci mohli zaradiť bezpečnosť, bohatstvo, hostiny, zábavu. Nevýhody, ktoré žiaci mohli vidieť v súvislosti so životom na hrade, by mohli byť bojovanie a nebezpečenstvo.

V tejto časti hodiny by sme so žiakmi rozoberali aj ilustrácie v knihe *Sokoliar Tomáš*, keďže by sme chceli docieliť, aby sme v žiakoch vzbudili záujem o literatúru a celkovo k čítaniu. Na obrázkoch č. 41 a č. 42 uvádzame ilustrácie, ktorými by sme sa mohli zaoberať.

Obrázok 40 – Ilustrácia z diela Sokoliar Tomáš.

Obrázok 41 – Ilustrácia z diela Sokoliar Tomáš.

Na záver tejto časti hodiny by si žiaci v dvojiciach povedali, čo nové sa dozvedeli o sokoliarstve alebo o živote na hrade, čo ich zaujalo. Cieľom tejto časti hodiny je, aby sa žiaci vcítili do prostredia a situácie, v ktorom sa dielo odohráva.

Ďalšia časť hodiny, uvedomenie, predstavuje interpretáciu vzťahov medzi postavami na základe prečítaného diela. Táto aktivita by bola realizovaná v skupinách a potom na tabuli. Na základe prečítaného diela *Sokoliar Tomáš* od Jozefa Cígera Hronského by teda žiaci vytvorili pojmovú mapu, ktorá by charakterizovala postavy v diele, ich vzájomné vzťahy a aj charakteristické vlastnosti týchto postáv. Prebiehalo by to tak, že učiteľ by na tabuľu napísal hlavnú tému pojmovej mapy, teda „*Postavy diela Sokoliar Tomáš*“, a žiaci by pojmovú mapu dotvorili v skupinách do zošita. Skupiny by pozostávali zo 4 alebo 5 členov. Po 10 – 15 minútach skupinovej práce by žiaci odprezentovali svoje pojmové mapy ostatným skupinám. Počas prezentovania žiakov by učiteľ zaznamenával odpovede do pojmovej mapy na tabuľu.

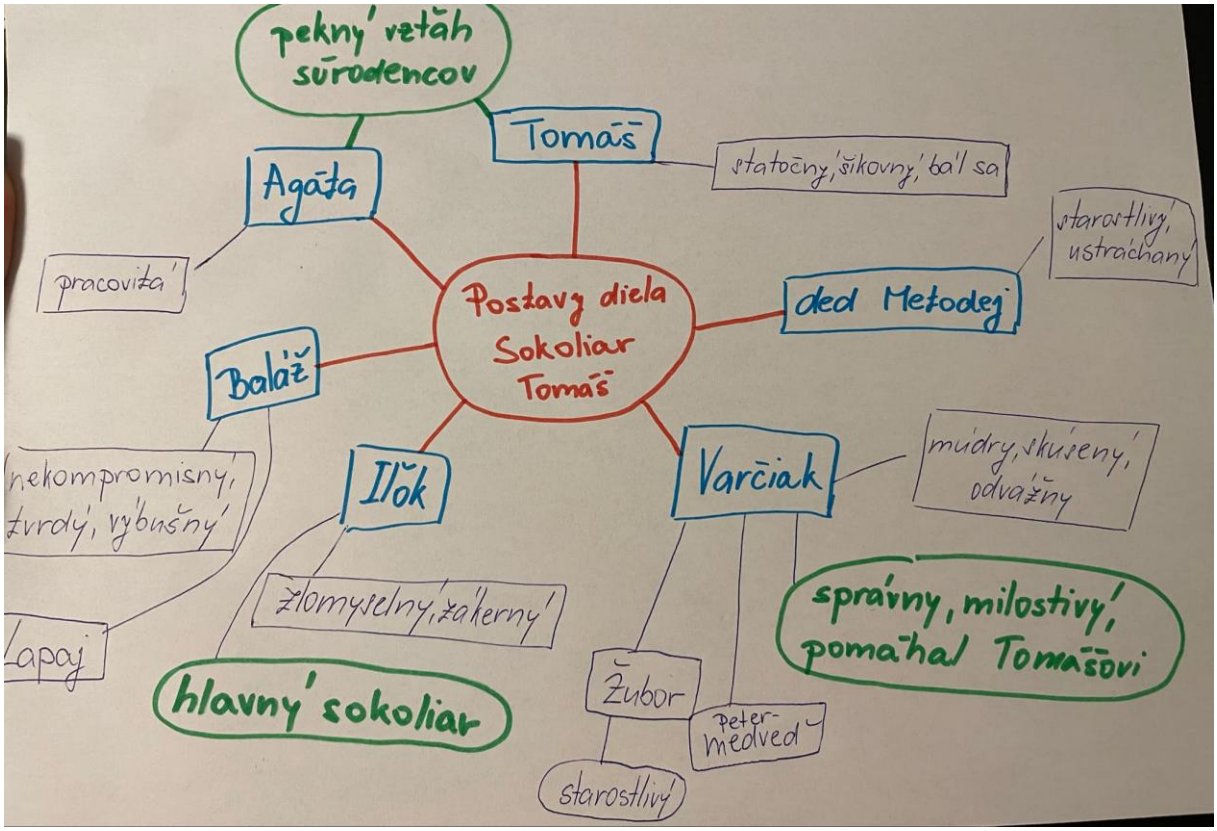

Obrázok 42 – Predpokladaná pojmová mapa

Týmito aktivitami by sme zistili, či žiaci spĺňajú optimálny výkonový štandard (ŠVP 2015): *„Žiak dokáže vyhľadať v literárnom diele hlavné a vedľajšie postavy, dokáže charakterizovať hlavné postavy z čitateľského hľadiska a svoje tvrdenie podložiť argumentmi.“*[135]

V ďalšej časti hodiny sa budeme venovať porovnaniu knižnej a filmovej verzie diela *Sokoliar Tomáš.* Každá dvojica dostane pracovný list, na ktorom bude znázornený Vennov diagram, pričom ľavá strana diagramu bude zameraná na knižnú verziu, pravá strana diagramu bude patriť filmovej verzii diela. Do prieniku týchto kruhov budú žiaci vpisovať spoločné znaky obidvoch verzií. Podmienkou tejto aktivity bude, aby každá časť Vennovho diagramu obsahovala aspoň 3 body. Ako reflexiu k tejto časti hodiny by som zvolila tvorbu Vennovho diagramu na tabuľu, do ktorého by žiaci vpisovali svoje postrehy.

[135] *Štátny vzdelávací program ISCED 2 – Jazyk a komunikácia*. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/jazyk-komunikacia/>.

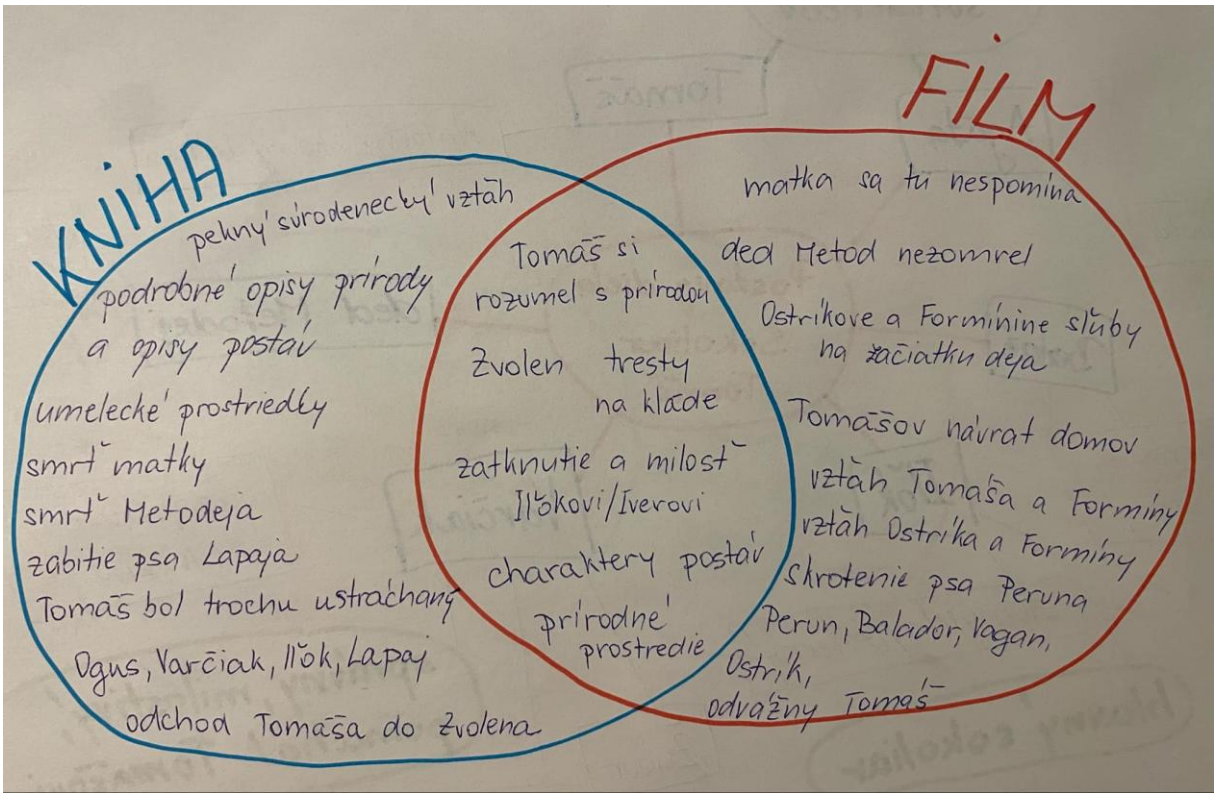

Obrázok 43 – Príklad na predpokladaný Vennov diagram

Po aktivite Vennovho diagramu by nasledovala ďalšia časť blokového vyučovacieho procesu. Táto aktivita by bola zameraná na samostatnú prácu. Žiakom by sme na tabuľu premietli 10 viet, ktoré by mali zoradiť hierarchicky podľa toho, ako sa tieto udalosti stali:

1. Tomášov otec zomiera, keď ho napadnú vlky. Následne zomiera aj matka.
2. Tomáš s dedom Metodejom išli na hrad prosiť kráľa Baláža o to, aby Agáta mohla byť doma a nemusela pracovať.
3. Tomáš zabil najobľúbenejšieho kráľovho psa Lapaja.
4. Útek Tomáša z rodného domu, stretnutie s Varčiakom.
5. Varčiakov odchod na zámok, kde zotrval pár dní.
6. Iľok vykrádal sokolie hniezdo, avšak Varčiak ho prichytil.
7. Oguz šiel na zámok k Balážovi na sľuby, ale stratil sa.
8. Na zámok priniesli zviazaného Tomáša a Varčiaka, pretože ich obvinili, že zabili Oguza.
9. Zatknutie Iľoka, ktorému dal Varčiak milosť.
10. Tomášov a Agátin odchod na Oguzov zámok do Zvolena.

Ďalšou časťou vyučovania by bolo zadanie domácej práce. Úlohou žiakov by bolo predstaviť si, že by mohli zmeniť záver knižnej verzie. Mali by tak napísať krátky výstup, ktorým by knihu ukončili. Touto aktivitou by sme zistili, do akej miery žiaci spĺňajú optimálny výkonový štandard obsiahnutý

v ŠVP 2015: *„Žiak dokáže vytvoriť príbeh, v ktorom sú obsiahnuté všetky fázy vnútornej kompozície.“*[136] Je však potrebné podotknúť, že by sme zistili, či žiaci ovládajú, aké prvky by mal obsahovať záver príbehu, teda nešlo by o vnútornú kompozíciu príbehu všeobecne.

ZÁVER

Počas záverečnej reflexie hodiny by som sa žiakov opýtala, ako sa im hodina páčila a či by vedeli uviesť klady a zápory takéhoto blokového vyučovania. Táto časť hodiny by mohla slúžiť aj ako dobrá spätná väzba učiteľovi.

[136] *Štátny vzdelávací program ISCED 2 – Jazyk a komunikácia*. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/jazyk-komunikacia/>.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

CÍGER HRONSKÝ, Jozef. *Sokoliar Tomáš.* Bratislava : Mladé letá, 1969.

KALHOUS, Zdeněk – OBST, Otto. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2002. ISBN 807178253X.

TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2014. ISBN 9788081680045.

Štátny vzdelávací program ISCED 2 – Jazyk a komunikácia. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/jazyk-komunikacia/>.

Daniel Hevier

Z RUKY DO ÚST

Jozef Vrábeľ

Veková skupina detí: 12 – 13 rokov

Ročník: siedmy ročník základnej školy

Téma: Poézia súčasných básnikov

Vzdelávacie ciele:

1. Žiak vie prečítať umelecký text plynulo, pri čítaní dokáže zrozumiteľne artikulovať a uplatňovať primeranú silu hlasu.
2. Žiak vie správne používať pri čítaní intonáciu, tempo, dynamiku a rytmus.
3. Žiak vie nájsť v umeleckom texte trópy a figúry.
4. Žiak vie na základe prečítanej básne interpretovať uvedenú báseň a vie sa vyjadriť k téme vlastnými slovami.
5. Žiak dokáže zdramatizovať umelecký text na scénku/krátke divadielko v skupine so spolužiakmi, v ktorej/ktorom si zahrá každý žiak.

Vyučovacie metódy a formy práce: diskusia, clustering, pracovný list, fotografia, hudba, dramatizácia textu, questionstorming, mapa, divadielko/scénka, práca s textom, vlastná tvorba, rozprávanie, výklad, samostatná práca, skupinová práca, domáca práca, rozhovor

Vyučovacie pomôcky: biela nástenná popisovacia tabuľa, magnetická, interaktívna tabuľa, výtlačky uvedenej básne pre každého žiaka s nami vytvoreným pracovným listom, prezentácia v programe PowerPoint, kvíz cez platformu Kahoot, počítač, mobilné telefóny a tablety s prístupom na WiFi, WiFi

Časový rozsah činnosti: tri vyučovacie hodiny, každá po 45 minút

Štruktúra prvej vyučovacej hodiny:

1. Úvod vyučovacej hodiny – aktivita s neologizmami a opakovanie literárnych diel z tematického celku Poézia súčasných básnikov
2. Jadro vyučovacej hodiny – diskusia o autorovi, analýza a interpretovanie básne, hľadanie trópov a figúr
3. Práca s pracovným listom, zadanie domácej úlohy a dramatizácia textu

Štruktúra druhej vyučovacej hodiny:

1. Rozprávanie o detstve a prázdninách žiakov, keď boli malí, fotografia
2. Hranie scénky/divadla
3. Vyhodnotenie scénok a diskusia

Štruktúra tretej vyučovacej hodiny:

1. Aktivita s neologizmami, vypracovávanie ďalších úloh z pracovného listu
2. Vypočutie si piesne, kde je textárom Daniel Hevier
3. Záverečný kvíz k téme
4. Hodnotenie vyučovacích hodín našimi žiakmi

ÚVOD

Na prípravu vyučovacích hodín sme si vybrali báseň od Daniela Heviera s názvom Z ruky do úst. Toto dielo je zahrnuté vo viacerých pracovných zošitoch literatúry pre 7. ročník základných škôl. Uvádzame viaceré metódy, ktoré by sme chceli vo vyučovaní aplikovať. Veľmi radi by sme vyučovaciu hodinu prepojili aj s inými predmetmi. Na vyučovacej hodine by žiaci používali aj mobilné telefóny, prípadne tablety.

PRVÁ VYUČOVACIA HODINA

Naša vyučovacia hodina literatúry začína nasledovne: jeden žiak z triedy mal za úlohu s pomocou slovníka vyhľadať a spísať významy cudzích slov, s ktorými sa počas dňa stretol. Môžu to byť výrazy použité vo večerných správach na ľubovoľnej televíznej či rozhlasovej stanici, prípadne z diela, ktoré má práve daný žiak rozčítané, alebo to môže byť z učebných textov, s ktorými sa žiak stretol na iných vyučovacích predmetoch, a má za to, že práve tieto slová sú pre neho i spolužiakov dôležité i zaujímavé. Podmienkou je, aby žiak vysvetlil významy najmenej desiatich neologizmov používaných v našom materinskom jazyku a aby sa slová neopakovali. Každý zo žiakov vie vopred, kedy si má uvedenú úlohu pripraviť, pretože im my určíme poradie tak, aby sa každý do tejto úlohy zapojil za rok viackrát. V prípade, ak sa žiak zo zdravotných alebo iných dôvodov nedostaví, túto úlohu za neho preberáme my. Počas vysvetľovania významu slov si žiaci tieto informácie zapisujú do svojich zošitov. Zároveň jeden nami vybraný žiak kontroluje v *Slovníku cudzích slov*[137], či je vysvetlenie významov slov správne. Medzi učiteľom a žiakmi je dohoda, že na konci polroka býva písomka s váhou jeden, práve na vysvetľovanie významu slov. V nej sú použité len tie slová, ktoré sa objavia počas uvedeného obdobia na našich hodinách. Cieľom tejto aktivity na každej vyučovacej hodine je prehĺbenie slovnej zásoby u žiakov. Potom rozdáme tablety žiakom, ktorí nemajú dotykový mobilný telefón, aby ich mohli použiť pri nasledujúcej aktivite. Prejdeme k opakovaniu literárnych diel a autorov, ktorých sme preberali na posledných vyučovacích hodinách, ktoré sa viažu k tematickému celku Poézia súčasných básnikov. V tomto prípade budeme opakovať nasledujúce diela: *Báseň a modlitba* a *Človek* od Milana Rúfusa, ďalej spomenieme *Jarmočnú pieseň o mačke a myši* od Ľubomíra Feldeka a v neposlednom rade dielo *Jesenná láska* od Miroslava Válka. Samotné opakovanie prebieha cez platformu Slido, kde vytvoríme jednotlivé otázky, žiaci sa pomocou tabletu alebo mobilného telefónu pripoja s použitím unikátneho kódu, ktorý im sprístupníme pomocou interaktívnej tabule a počítača. Nevyhnutné je, aby škola mala WiFi pripojenie a aby aj zariadenia mali možnosť prístupu na WiFi. Každý žiak môže vyjadriť, čo si zapamätal, odpovede môžu byť skutočne variabilné a sú pre všetkých viditeľné na interaktívnej tabuli. Po krátkom čase si spoločne so žiakmi jednotlivé odpovede skontrolujeme, v prípade chyby žiakov opravíme. Ak má niekto ešte nejaké otázky, pokúsime sa mu otázky zodpovedať, prípadne vysvetliť nejasnosti.

[137] Slovník cudzích slov (akademický). 2005. In: *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV* [online]. Dostupné na internete: <https://slovnik.juls.savba.sk>.

PL – báseň Z ruky do úst od Daniela Heviera

Z ruky do úst

Lihotka je taká maličká dedina,

že by ju aj straka uniesla na chvoste.

Starí ľudia nosia na topánkach

hlinu z poľa, ovocie vystreľuje,

strýkove jablone už vypravujú svoje loďstvá.

Iba jem a dýcham, trávim, spím, žijem,

vypíjam hrotky speneného mlieka.

Padá večer, ťažký ako hruška kobonátka.

Orech púšťa listy ako kusy zlata,

lipy neúnavne medujú.

Slnko nosí do oblačných plástov.

Uprostred plodného leta tečú ako med

sýte a dlhé ľahkonohé dni.

A škovránok zavesený na nitke spevu

chváli jednoduchosť.

1. **Rozhodni o pravdivosti tvrdení. Z priradených písmen zostav slovo, vysvetli jeho význam a s pomocou slovníka rozhodni, či by sme ho mohli použiť pri oficiálnej komunikácii.**

	ÁNO	NIE
1. Báseň *Z ruky do úst* zaraďujeme z pohľadu literárnej formy k próze.	E	W
2. V prvej strofe sa vyskytujú dve prirovnania, ak áno, vypíš ich pod zadanie na voľné miesto.	O	L
3. Autor píše v básni o dedinke Lehota pod Vtáčnikom.	E	R
4. V básni je opísaná svadba spisovateľa.	A	K
5. Výraz *„strýkove jablone už vypravujú svoje loďstvá“* je personifikácia.	S	R
6. Literárnym druhom básne je dráma.	N	H
7. Báseň má dve strofy a 15 veršov.	O	I
8. V básni nachádzame veršový presah.	P	B
9. Rým v básni je obkročný (ABBA).	G	Y

Daniel Hevier okrem iného vedie aj [ ][ ][ ][ ][ ][ ][ ][ ][ ]

a tvorivé písanie online.

Vysvetlenie slova:

.....

.....

.....

Priestor pre poznámky: .....

.....

.....

.....

.....

2. **Vytvor z pomiešaných písmen vhodné slová a doplň ich do textu.**

LENIAD REVIEH ..... sa narodil 6. decembra 1955 v **EVABRATSIL**

....., detstvo prežil v **IDZVIPREI** ..... . Ako **KSNIÁB**

..... debutoval v roku 1974 zbierkou poézie Motýli kolotoč. V roku 1992 založil vlastné **YVDVAAĽTOVSET** ..... HEVI, v ktorom vydal vyše 100 kníh. S **UOKMNALŽE** ..... Maruškou, tromi deťmi a psíkom Konorom býva v Bratislave-Petržalke.

3. **Na slepej mape Slovenska sa pokús vyznačiť, kde sa nachádza Bratislava a Malá Lehôtka.**

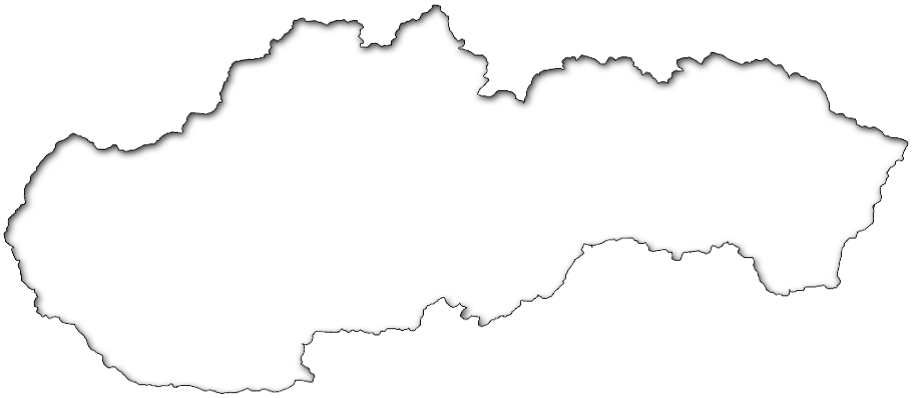

4. **Nájdi v osemsmerovke uvedené výrazy. Zo zvyšných písmen zostav meno nášho napopulárnejšieho slovenského textára a napíš, aké dielo sme od neho čítali. Napíš, čo o ňom vieš.**

Použité slová: učiteľ, Bratislava, deti, dramatik, IMT Smile, spisovateľ, Team, textár, výtvarník.

□□□□□ □□□□□□□

.....

.....

.....

.....

K	A	D	R	A	M	A	T	I	K
M	T	E	X	T	Á	R	I	L	P
V	Ý	T	V	A	R	N	Í	K	T
S	P	I	S	O	V	A	T	E	Ľ
A	V	A	L	S	I	T	A	R	B
E	L	I	M	S	T	M	I	E	T
E	R	A	J	U	Č	I	T	E	Ľ

5. **Vyrieš nasledovnú úlohu. Priemerná dĺžka Danielových krokov je 75 centimetrov. Na cezpoľnom behu si ich Daniel napočítal 2285. Priemerná dĺžka Kamilových krokov je 82 centimetrov. Koľko krokov urobil na tej istej trati Kamil?**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. **V prípade, ak by si sa stretol so spisovateľom Danielom Hevierom, aké otázky by si sa ho opýtal?**

.....

.....

.....

.....

7. **Zahraj sa na učiteľa, vymysli úlohy pre svojich spolužiakov.**

.....

.....

.....

.....

Ako by si ohodnotil tieto tri vyučovacie hodiny? Napíš, čo sa ti páčilo, prípadne, čo sa ti nepáčilo. Ak máš nápad na zlepšenie, napíš ho.

.....

.....

.....

.....

V druhej fáze vyučovacej hodiny sa už začneme oboznamovať s dnešnou témou. Žiakom položíme základné otázky, čo vedia o Danielovi Hevierovi, čo od neho čítali, alebo im položíme otázku, čo im evokuje názov diela. Na odpoveď dáme priestor viacerým žiakom, ktorých náhodne vyvoláme.

Ďalšou možnosťou je použitie metódy s názvom clustering, ktorej preklad znamená zhlukovanie. Ide o metódu automatického písania, nemalo by byť korigované vedomím a nemali by sme brať ohľad na gramatickú správnosť, pretože pôjde o maximálne dvojminútovú záležitosť.[138] V tomto prípade by sme my ako učitelia zisťovali napríklad, aké znalosti, respektíve, čo sa žiakom vybaví, keď počujú meno Daniel Hevier. Informácie na tabuli necháme napísané, neskôr si ich prejdeme a v prípade potreby aj opravíme.

Následne každému žiakovi rozdáme nami vytvorené pracovné listy, na prvej strane sa nachádza aj samotná báseň. Podľa Roberta Čapka, je pracovný list: *„súborom úloh, cvičení, didaktického obrazového materiálu, ktorý slúži na samostatné precvičovanie žiaka alebo mu poskytuje vodítko k jeho práci.“* Zároveň môžu pracovný list používať dvojice či skupiny žiakov.[139] Presne takto je navrhnutý aj náš pracovný list.

Báseň si spoločne prečítame. Vyberieme dvoch žiakov, ktorí nahlas prečítajú ukážku. My budeme dbať na správnu techniku čítania, aby boli dodržané nasledovné aspekty: správne dýchanie, artikulácia, dodržiavanie spisovnej výslovnosti, rešpektovanie rytmickej usporiadanosti básnického textu a v neposlednom rade aj na plynulé a súvislé čítanie básnického textu. Po prečítaní básne sa budeme žiakov pýtať na pár otázok. Napríklad to, či rozumejú všetkým slovám použitým v básni. Zaujímame sa aj o pocity žiakov, aký pocit v nich táto báseň vyvolala. Po krátkej diskusii sa spoločne pozrieme na formálnu stránku diela. Zisťujeme, z koľkých strof sa skladá báseň, môžeme sa opýtať aj na počet veršov v básni. Ďalej nás zaujíma počet slabík vo veršoch a či v básni nájdeme aj rým. Poslednou otázkou je, či vidíme niekde v básni veršový presah. Na zodpovedanie otázok si vyberieme piatich žiakov, takých, ktorí sa ešte do diskusie v danú hodinu nezapojili. Každý z nich zodpovie na jednu otázku. Spoločne prichádzame k záveru, že báseň má dve strofy, pričom prvá sa skladá z trinástich veršov a druhá z dvoch veršov. Každý verš ma iný počet slabík. Zároveň je zodpovedaná tretia otázka, kde žiak uviedol, že v básni sa nenachádza žiadny rým, ide o voľný verš. Posledná otázka bola zodpovedaná správne a žiak uviedol aj príklad, kde v básni vidíme veršový presah: *„Starí ľudia nosia na topánkach // hlinu z poľa, ovocie vystreľuje.“*

Po analýze vonkajšej kompozície básne prejdeme so žiakmi k významovej stránke. Chceme interpretovať text čo najpresnejšie a zrozumiteľným jazykom. Zároveň si budeme všímať figúry a trópy, na ktoré žiakov v prípade, ak ich nenájdu, upozorníme, pretože v básni sa ich vyskytuje veľa. Žiakov sa opýtame, o čom nás informujú prvé dva verše. V tomto prípade nebudeme žiakov vyvolávať, ale necháme zaznieť viaceré názory. Na základe vyjadrenia žiakov sa zhodujeme v tom, že básnik hovorí o dedinke Lihotka, ktorá je veľmi malá, až tak malá, že by ju na svojom chvoste odniesla straka. Toto vyjadrenie nám hovorí o tom, že dedinka je neznáma, tajomná a istotne skromná i nenápadná.

---

[138] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha : Grada Publishing. Pedagogika, 2005, s. 36.

[139] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha : Grada Publishing. Pedagogika, 2005, s. 124.

V tejto časti si žiaci všimli aj metaforu: *„Lihotka je taká maličká dedina, // že by ju aj straka odniesla na chvoste.“*, správne poznamenali, že ide o prenesený význam toho, že dedina je veľmi malá. Zároveň to môže byť aj hyperbola, pretože sa tu zveličuje malebnosť dediny. Samozrejme, vyskytuje sa tu i zdrobnenina: *„maličká“*, na ktorú upozorníme. Prítomný je tu aj epiteton: *„maličká dedina“*, na ktorý tiež nemôžeme zabudnúť, pretože vyjadruje alebo umocňuje emocionálnosť a estetickosť. V tomto prípade ide o obrazne charakterizovanú dedinu. Takýmto štýlom postupne pokračujeme v celej básni. V treťom až piatom verši si môžeme všimnúť to, že autor opisuje skutočnosť ako*: „starí ľudia nosia na topánkach // hlinu z poľa“.* Ide o prírodnú metaforu, lebo je tu vyjadrená spätosť starých ľudí s tvrdou prácou na poli a jednoduchým dedinským životom. Autor si tiež všíma to, ako ovocie dozrieva a ako aj jablone vydávajú svoju úrodu, respektíve dozrievajú plody – jabĺčka. Personifikáciu vidíme v piatom verši: *„jablone vypravujú.“* V tejto časti sú opäť metafory: *„ovocie vystreľuje* a *jablone už vypravujú svoje loďstvá.“* Žiaci sa môžu zamyslieť nad chápaním slovného spojenia *„ovocie vystreľuje“*, z dôvodu, že to môžu brať ako personifikáciu. My ich ale upozorníme na fakt, že vystreľovanie nie je výhradne ľudská vlastnosť. Ide o znázornenie dozrievania ovocia, teda z uvedeného dôvodu nejde o personifikáciu, ale ide o metaforu. Keďže tu vidíme aj symbol: *„jablone“,* upozorníme naň žiakov.

Na Slovensku sa v minulosti jablko považovalo za symbol zdravia, lásky, plodnosti a krásy.[140] V šiestom verši sú uvedené všetky ľudské potreby, ktoré potrebujeme pre život, ide o procesy, ktoré vykonávame stále, robíme ich každý deň, zároveň si básnik siedmym veršom uvedomuje skrz epiteton: *„spenené mlieko“*, že ide o minulé obdobie, vyvolávajúce v ňom nostalgiu. Ide o obdobie detstva, keď ako malý pil mlieko. Toto obdobie bolo preňho krásne, bezstarostné a krátke: *„Iba jem a dýcham, trávim, spím, žijem, // vypíjam hrotky speneného mlieka.“* V šiestom verši je prítomný aj asyndeton: *„Iba jem a dýcham, trávim, spím, žijem.“* V nasledujúcich troch veršoch vidia žiaci dve prirovnania: *„padá večer, ťažký ako hruška kobonátka,“* a *„Orech púšťa listy ako kusy zlata“*. V prvej sa večer prirovnáva k ťažkej hruške, ktorá padá zo stromu, v druhej listy padajúce z orecha pripomínajú zlato, čo môže odkazovať na bohatosť krásy prírody. Prítomná je i metafora: *„padá večer“*, keď večer nepadá doslovne, iba sa tu prenáša vlastnosť pohybu na plynutie času. Tu môže nastať opäť problém so slovom *„padá“*, žiaci môžu namietať, že veci padajú bežne. My opäť zdôrazníme, že nejde o výhradne ľudskú vlastnosť, a teda ide o prenesený význam slovesa na vyjadrenie a vizualizovanie blížiacej sa noci. V uvedenom prípade nejde teda o personifikáciu, ale o metaforu. Ďalej zdôrazníme prítomnosť epiteta: *„hruška kobonátka“*, kde *„kobonátka“* je prívlastkom hrušky, čím hrušku špecifikuje – je ťažká, pravdepodobne si tento prívlastok autor vymyslel pre potreby básne alebo je to hovorový názov, ktorý pozná z detstva. Ďalej žiaci správne uvedú, že v desiatom verši: *„lipy neúnavne medujú“* nájdeme personifikáciu. Potrebné bude tiež zdôrazniť, že v deviatom verši vidíme symbol *„zlato“*, ktorým autor chce povedať, že príroda je krásna a vzácna, že má hodnotu zlata. Symbol medu vidíme v desiatom verši i v dvanástom: *„lipy neúnavne medujú. // uprostred plodného leta tečú ako med“*. Má to symbolizovať plynutie a sladkosť dní, pretože med je sladký a chutný, podobne i to, že život plynie rýchlo, akoby sa život lial ako med. V jedenástom verši žiaci nájdu epiteton: *„oblačných plástov“.* Autor v dvanástom verši pripodobňuje slnko ku včelám, pretože podobne ako včely, slnko neúnavne a neustále pracuje, respektíve svieti: *„slnko nosí do oblačných*

---

[140] Jablko – heslo. In: *Slovenská všeobecná encyklopédia Encyclopaedia Beliana* [online]. Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/jablko>.

plástov", slnko a oblaky sú tu prirovnávané k včeliemu úľu, preto ide o metaforu. Zároveň to môže byť aj personifikácia, pretože je tu slnko vykresľované ako nosič medu. V nasledujúcom verši žiaci správne identifikujú prirovnanie: *„Uprostred plodného leta tečú ako med // sýte a dlhé ľahkonohé dni."*, pričom sa tu dni prirovnávajú k medu a jeho vlastnostiam (pomalosť, sladkosť). Zároveň to môže byť aj ako metafora, pretože dni sú tu zobrazené ako med, ktorý tečie pomaly, sýto, vytvára obraz pomalých letných dní v detstve na dedine. V tomto verši nájdeme tiež epiteton: *„plodného leta"* , ide aj o prívlastok, ktorým autor hovorí o dozrievajúcom ovocí, slnku, lete. V poslednom verši prvej strofy si všimneme epiteton: *„sýte a ľahkonohé dni",* ide o ozdobné prívlastky letných dní. Zároveň to môže byť aj metafora vďaka prenesenému významu *„kráčajúcich dní".*

Čo sa týka druhej strofy básne, všimnúť si môžeme metaforu*: „A škovránok zavesený na nitke spevu // chváli jednoduchosť."* Spev je tu zobrazený ako tenká nitka a škovránok na nej „visí". Čo sa týka posledného verša, všímame si personifikáciu: *„(škovránok) chváli jednoduchosť",* súvisí to so škovránkom, keď ide o ľudskú vlastnosť „chváliť sa" a ona je pripodobnená škovránkovi. On svojím spevom chváli jednoduchosť. To nám ukazuje, že jednoduchosť bežných dní je naozaj krásna a práve v tejto jednoduchosti vieme nájsť pokoj, ktorý potrebujeme. Taktiež je tu prítomný symbol škovránka, ktorý je symbolom slobody a jednoduchosti. V úplnom závere zhodnotíme, že ide o báseň lyrickú a prírodnú.

Podrobné hľadanie trópov a figúr v uvedenom diele je vhodné pravdepodobne pre študentov štvrtého ročníka strednej školy alebo štvorročného gymnázia, alebo ak ide o ôsmy ročník osemročného gymnázia. V našom prípade sme však žiakom chceli ukázať to, že aj v takej krátkej básni môžeme nájsť množstvo trópov a figúr. Čo sa týka žiakov siedmeho ročníka, je dôležité poznamenať, že takéto podrobné hľadanie nie je vyžadované s ohľadom na ich kogníciu a vek.

Vyučovacia hodina bude pokračovať prácou s pracovným listom, konkrétne s úlohou číslo jeden. Žiakom dáme na vypracovanie štyri minúty a po ich uplynutí si úlohu spoločne skontrolujeme. Kontrolovať budeme otázku po otázke, vyvolávať budeme žiakov podľa zasadacieho poriadku a v závere sa opýtame, aké slovo žiaci zostavili. Výsledkom bude slovo workshop. Poveríme jedného žiaka, aby vyhľadal na internete význam daného slova v *Slovníku cudzích slov* a aj v *Krátkom slovníku slovenského jazyka*[141]*,* a taktiež nám zodpovie na otázku, či môžeme toto slovo použiť pri oficiálnej komunikácii. Žiak vysvetlí, že toto slovo nie je možné použiť z dôvodu, že ide o slangové slovo. Zároveň je v slovníku zafarbené fialovou farbou a to znamená, že ide o nespisovné slovo.

Potom nasleduje náš krátky výklad o autorovi s použitím prezentácie. V prezentácii použijeme základné informácie: kedy sa autor narodil, kde sa narodil, čomu sa venuje, nebude chýbať ani jeho fotografia. Taktiež spomenieme, že autor trávil mnoho času v dedinke Malá Lehôtka, ktorá sa nachádza blízko mesta Prievidza. Samozrejme, spomenieme aj jeho básnické začiatky, ktoré začínajú v sedemdesiatych rokoch minulého storočia, pretože prvé verše začal písať už počas gymnaziálnych čias. Svoju tvorbu publikoval v časopisoch *Zornička*, *Romboid*, *Slovenské pohľady* či *Nové slovo*. Táto báseň je zo zbierky *S otcom v záhrade*, ktorú publikoval v roku 1976. Taktiež napísal mnohé texty populárnych piesní, spolupracoval so skupinou TEAM, IMT Smile a ďalšími.[142] Pomôžeme si aj úlohou

---

[141] Odkazujeme na internetovú stránku: <https://slovnik.juls.savba.sk>.

[142] Čúzy, Ladislav et al. 2006. *Panoráma slovenskej literatúry III*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., 2006, 62 – 65.

číslo dva v našom pracovnom liste, ktorá bude súčasťou základných informácií o autorovi, žiaci z nej budú čerpať pri učení sa na písomku. V prípade, ak nás žiaci dobre počúvali, touto úlohou si svoje znalosti zopakujú. V tejto úlohe pôjde o vytvorenie vhodných slov z pomiešaných písmen. Na túto úlohu budú približne tri minúty, žiaci budú pracovať v lavici spoločne. Keďže máme v lavici dvoch žiakov, skupinu budú tvoriť dvaja žiaci. Dôležité bude, aby si úlohu rozdelili tak, aby ju v časovom rozsahu stihli vypracovať. Po uplynutí času si nebudeme celé vety čítať nahlas, prečítame si len slová, ktoré bolo potrebné doplniť. Vyvoláme žiaka v poslednej lavici, ktorý prečíta znenie slov v poradí: Daniel Hevier, Bratislave, Prievidzi, básnik, vydavateľstvo, manželkou. Ďalej tému dnešnej hodiny prepojíme aj s geografiou a na interaktívnu tabuľu si presvietime slepú mapu Slovenskej republiky. Podľa Čapka: *„je mapa dôležitým didaktickým prostriedkom, pretože umožňuje pestré a pre žiakov zaujímavé aktivity, pretože slúži ako dobrá vizualizácia učiva.“*[143] Mapa je podobná ako majú žiaci v pracovnom liste v úlohe číslo tri, vyskúšame si, či vedia nájsť hlavné mesto Slovenska – Bratislavu – a dedinku Malá Lehôtka, pre ukázanie môžu použiť magnet v tvare kruhu, ktorý môžu presúvať. Pri týchto dvoch mestách našu úlohu nemusíme skončiť, môžeme sa opýtať, či žiaci vedia, kde sa nachádzajú Košice, Žilina či iné významné mestá a miesta. Učiteľ bude kontrolovať, či žiaci správne tieto mestá a miesta ukážu, prípadne ich opraví a ukáže im, kde sa nachádzajú. V závere vyučovacej hodiny zadáme žiakom nasledovnú úlohu: *„Prosím vás, na budúcu hodinu si prineste fotografiu z detstva, na ktorej budete vy. Budeme sa rozprávať o vašom detstve, kde ste trávili prázdniny, s kým ste ich trávili a čo zaujímavé ste robili. Každý z vás potom bude hovoriť o svojom detstve, najmenej päť viet.“* Fotku z detstva si, samozrejme, prinesieme aj my, aby sme žiakov motivovali a aby sa žiaci aj o nás niečo dozvedeli. V závere vyučovacej hodiny pristúpime k príprave na dramatizáciu literárneho textu na tému *Prázdniny u starých rodičov*. Žiaci nemusia dramatizovať iba báseň, ktorú práve čítali. Môžu si vybrať akékoľvek dielo, ktoré súvisí so zadanou témou.

Ako uvádza Čapek vo svojej knihe *Moderní didaktika,* táto aktivita nemusí byť realizovaná len v laviciach. Text môže byť dramatizovaný aj ako hra v určitých rolách[144]. Žiakov rozdelíme do skupín tak, aby každé spektrum známok bolo zastúpené v danej skupine. Rozdelenie je vykonávané tak, aby sme nespojili len žiakov, ktorí majú na vysvedčení známku jedna, alebo len žiakov, ktorí majú známku tri. Takto docielime to, že skupiny budú vyrovnané, spolupráca v skupine žiakov namotivuje k lepším výkonom, skupinu bude tvoriť maximálne šesť žiakov. Úlohou bude spracovať krátku scénku alebo divadielko na dve až tri minúty. Podmienkou bude to, aby sa každý člen skupiny zapojil do scénky. Do zazvonenia necháme žiakov pracovať na realizácii scénky.

DRUHÁ VYUČOVACIA HODINA

Pred vyučovacou hodinou si dáme stoličky do kruhu, každý žiak si zoberie svoju donesenú fotografiu.

---

[143] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha : Grada Publishing. Pedagogika, 2005, s. 107.
[144] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha : Grada Publishing. Pedagogika, 2005, s. 179.

Fotografie umožňujú širokú paletu použití vo výuke. Pre žiakov základnej školy sú najbližšie fotografie z rodinného albumu[145], z tohto dôvodu sme sa ich rozhodli zaradiť do našej vyučovacej hodiny. Po zazvonení si posadáme a postupne bude každý žiak rozprávať o svojom detstve. Ako prvý začne učiteľ. Rozprávanie môže prebiehať nasledovne: *„Na tejto fotke som na prázdninách v Pezinku u svojich starých rodičov. Najviac sa mi páčilo to, že sme mohli chodiť s dedkom do vinohradu. Pomáhali sme mu v kontrolovaní viniča, či ho nejaký škodca nenapadol. Na kvetnatej lúke sme potom hrali futbal, naháňačky a vybíjanú. Odmenou nám potom v auguste bolo zrelé a sladké hrozno, ktoré mám dodnes veľmi rád.“* Ďalší žiak, ktorý bude hovoriť po nás, je žiak, ktorý sedí po našej ľavej ruke. Keď sa všetci vystriedajú, vrátime sa do svojich lavíc. Žiakom dáme najviac desať minút na to, aby si pripravili rekvizity k divadielku, aby si ešte precvičili, čo a ako budú hrať. Potom urobíme väčší priestor pred tabuľou a žiaci začnú so scénkou. Prvá scénka môže vyzerať napríklad takto:

Názov dejstva: Prvý prázdninový deň

Na motívy poviedky Kapitán spomienka od autorky Dominiky Madro

V hlavných úlohách:

1) Babička (B)
2) Dominik (D)
3) Johanka (J)
4) Dedko (D)
5) Rozprávač (R) (mimo javiska)?

Rekvizity: oblečenie pre babku, šatka, maketa domu, 4 steny, v kuchyni stôl a na ňom taniere, miska, lyžice, poháre, deka na prikrytie sa, kvety pred domom i vnútri, tašky

1. **DEJSTVO**

R: Je 1. júl, prvý deň prázdnin, a desaťročné dvojčatá Dominik a Johanka sa zobudili do krásneho slnečného rána. Po raňajkách ich rodičia zaviezli na vlak do Trenčína, odkiaľ idú do Stupavy, kde býva ich milovaná babička Milka a dedko Tibor.

(Na scénu nastupuje D a J, na pleciach majú tašky a prichádzajú pred dom babky Milky, môžu si poskakovať.)

D a J (povedia radostne): Ahoj, Babi!

J (môže až zvýsknuť): Už sme tu.

B (objíme ich): Vitajte, srdiečka moje!

B: Taká som rada, že ste prišli, vnúčatká moje! Dominičku, podaj mi tú tašku, aj ty Johanka. No, poďte dovnútra.

---

[145] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha : Grada Publishing. Pedagogika, 2005, s. 88.

(D a J majú ešte inú cestovnú tašku, ktorú babke podajú a idú dovnútra.)

B: Tak tu pekne do skrinky si odložte veci a potom prídete do kuchyne, dobre?

D a J: Jasné, babina.

(D a J si odložia veci, prejdú do kuchyne.)

B (povie s láskou): Sadnite si, pripravila som na večeru huluštičky, bryndzové!

(D a J si sadnú.)

D (zafrfle, povie so smútkom, otiera si pritom oči): Ale babi, veď vieš, že ja nemám rada bryndzové halušky.

B (mierne): Johanka, nevymýšľaj! Trochu ti naberiem, aspoň ochutnáš, aké sú.

J (zhíkne s kyslým a mrzutým výrazom tváre): Jooooj!

D: Mňam, babi! To sú tie najlepšie bryndzové halušky, aké som kedy jedol! **(otočí sa potom na Johanku a povie)** No tak, Johanka, ochutnaj aspoň. Sú naozaj famózne!

J (dá si do úst halušky): Mhh!

J: Babina! Mhh! Tie sa ti ale vydarili! Sú úplne iné, aké sme mávali v škole na obed! Naber mi ešte!

B (popri tom, ako im naberá sirupovú vodu): Joj, Dominičku a Johanka, aká som rada, že vám chutí! A aká bola cesta vlakom?

J (radostne): Cesta vlakom prebehla ani víchor. Išli sme expresom a dokonca, predstav si, že vlak nemeškal ani minútu!

D (upútava pozornosť na seba): Babi, babi! Išli sme až 160-kilometrovou rýchlosťou! Veď to je až o 30 km rýchlejšie ako chodíme s našimi po diaľnici. To bola rýchlosť!

B: Nemyslela som si, že sa vám cesta vlakom bude tak ľúbiť. Určite sa počas prázdnin pôjdeme niekam pozrieť!

D a J: Jupí!

B (usmeje sa na D a J): No a musím sa ešte opýtať, aké bolo vysvedčenie?

J (povie namyslene): Ja som mala samé jednotky**.**

(D nepovie nič, len sa trošku vyškerí na sestru.)

B: Naozaj? To ma veľmi teší, Johanka! A ty, Dominičku?

D (mrzuto): Ja som mal dve dvojky. Jednu z matematiky a druhú z vlastivedy**.**

B (objíme D): To nič, budúci rok si známky opravíš a budeš mať samé jednotky!

B: Nechajme teraz ale školu školou, teraz máte prázdniny!

(Aj počas rozhovoru D a J konzumujú halušky)

B (pozrie na hodiny a usmeje sa na D a J): Ó, už je osem hodín! Ten čas ale ubehol! Choďte si zúbky poumývať, oblečte sa do pyžamka a spať.

R: Leto bolo pre babku Milku tým najkrajším ročným obdobím. Každý boží deň mohla darovať týmto dvom anjelikom.

(J zoberie D za ruku a idú spolu do vedľajšej izby.)

D (pozrie na J): Nakukneme tam?

J (šepne do ucha D): Nakuknime, ale strašne potichu, dobre?

(D otvorí dvere.)

(R pustí zvuk vŕzgajúcich dverí, D a J len nahliadnu a zavrú, odskočia, keď začne hrať rádio)

B (pustí rádio): Najaktuálnejšie správy z domova a zo sveta, Rádio Slovensko, rádio žurnál.

(D a J Idú do ďalšej izby, kde si idú ľahnúť, zakryjú sa dekou, ale v tom príde B)

D (radostne): Bol dedko silný, keď neležal?

B (sklesnuto, smutne, vypadne jej slza): Bol silný námorník a dobrý manžel...

D (objíme B): Babi, nebuď smutná, časom sa to zlepší!

B: Zajtra zalejete kvety v jeho izbe, dobre, vnúčatká moje?

D a J: Jasnačka, starká.

B: Tak a teraz už pekne spinkajte, zajtra si zahráme Človeče, nezlob se!

(B im dá krížik a bozk na líce)

D a J: Dobrú noc, babi! Máme ťa veľmi radi!

B: Aj ja vás, vnúčatká moje! Dobrú noc!

(Zhasne svetlo.)

J: Domino, netráp starkú tými otázkami! Vidíš, že ju bolí hovoriť nám o tom.

(J pokrúti hlavou a otočí sa na druhý bok.)

D: Dobrú noc, sestrička!

J: Dobrú noc, Dominik!

(D a J zaspia.)

KONIEC PRVÉHO DEJSTVA. POKRAČOVANIE NABUDÚCE!

Po vystúpení všetkých scénok si ich spolu so žiakmi vyhodnotíme, žiaci sa vyjadria, ktorá scénka sa im najviac páčila, čo by v niektorej zmenili, ktorá by bola vhodná pri konaní nejakej akcie na našej základnej škole. Všetkým dáme za aktivitu jednotku s váhou jeden. Na domácu úlohu si žiaci vypracujú úlohu číslo štyri v pracovnom liste.

TRETIA VYUČOVACIA HODINA

Po úvodnej aktivite, kde si žiaci opäť osvoja význam neologizmov, prejdeme k skontrolovaniu domácej úlohy. Vyberieme si dvoch žiakov, ktorí nám zodpovedia na otázky z úlohy číslo štyri z pracovného listu. Jeden žiak nám odpovie, že zo zvyšných písmen zostavil meno Kamil Peteraj. Druhý odpovie, že je to básnik a textár. V šiestom ročníku sme od neho čítali a vypočuli si pieseň: Horehronie. Nezabudne spomenúť, že spolupracuje alebo spolupracoval s úspešnými spevákmi: Pavlom Hammelom, Miroslavom Žbirkom, Mariánom Vargom či Marikou Gombitovou. Pokračovať budeme úlohou číslo päť. Na vypracovanie dáme žiakom päť minút. Po uplynutí času sa opýtame žiakov, ktorí majú radi alebo ich baví matematika, a z tých si vyberieme jedného žiaka. Výsledok úlohy bude, že Kamil urobil 2090 krokov. V ďalšej časti si vypočujeme pieseň od Paľa Haberu, ktorú napísal Daniel Hevier. Jej názov je*: „Boli sme raz milovaní.“* Po vypočutí budeme klásť otázky, či už túto pieseň žiaci niekedy počuli, či sa im páčila a čo v nich pieseň vyvoláva. Opýtať sa ich tiež môžeme na to, aké piesne počúvajú, či počúvajú rádio. Detailnejšie túto pieseň nebudeme rozoberať. Pri tejto téme môžeme spomenúť reláciu Rádia Slovensko s názvom *Slovenčina na slovíčko*. Ide o rubriku, kde sa vysvetľuje používanie rôznych výrazov v spisovnej slovenčine. Na otázky odpovedá jazykovedkyňa Sibyla Mislovičová a vysielaná je v pracovných dňoch, od pondelka do piatka, v premiére o 5:50. Žiaci si ju môžu vo vlastnom záujme vyhľadať aj na stránke Rádia Slovensko. Ďalej prejdeme k úlohe číslo šesť. Žiaci budú mať 3 minúty na napísanie otázok, ktoré by sa opýtali spisovateľa Daniela Heviera.

Možnosťou je použiť aj metódu *questionstormingu*. Ako nám hovorí názov, v angličtine je question otázka. Ide o zvláštnu techniku, pri ktorej sa žiaci snažia vymyslieť čo najviac otázok. Metóda je práve vhodná pri tejto úlohe.[146] Po uplynutí času si úlohu prejdeme, vyvoláme pár žiakov, ktorí nám svoje otázky prečítajú. V poslednej časti vyučovacej hodiny rozdáme tablety žiakom, ktorí nemajú mobilné telefóny, a cez počítač im sprístupníme kód na pripojenie sa cez platformu Kahoot. V ňom položíme 20 otázok, otázky budú z celého tematického celku, čerpať budeme z otázok a úloh, ktoré sme spolu riešili. Každá otázka bude mať 4 možné odpovede A, B, C, D, pričom len jedna z nich bude správna. Na každú otázku bude približne dvadsať sekúnd. Traja najlepší, ktorých systém vyhodnotí, dostanú plusko. V prípade, ak žiak bude mať na konci polroka nerozhodnú známku, žiakovi známku prilepšíme. Pred zvonením zadáme žiakom domácu úlohu, ktorú nájdu v pracovnom liste, ide o úlohu číslo sedem. Zároveň ich upozorníme, aby sa pripravili na tematický test, keďže sme už prebrali tematický celok s názvom Poézia súčasných básnikov. V prípade, ak bude mať niekto ešte nejakú otázku, radi mu ju zodpovieme. Na záver našich žiakov ešte poprosíme, aby nám vyplnili v pracovnom liste poslednú časť, kde majú ohodnotiť, ako sa im vyučovacie hodiny páčili, čo by na nich zmenili, prípadne čo sa im nepáčilo. V prípade, ak majú návrhy na iné, zaujímavejšie aktivity, ktoré by sa dali

[146] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha : Grada Publishing. Pedagogika, 2005, s. 53.

použiť vo vyučovaní, tak ich napíšu. Pred koncom hodiny nám ústrižky hodnotenia odovzdajú a my si ich zhodnotíme s našimi kolegami.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika : Lexikon výukových a hodnotících metod*. Praha : Grada Publishing. Pedagogika, 2005. 624 s. ISBN 978-80-247-3450-7.

ČÚZY, Ladislav et al. *Panoráma slovenskej literatúry III.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., 2006. 168 s. ISBN 80-10-00846-X.

Inovovaný štátny vzdelávací program pre druhý stupeň základných škôl v Slovenskej republike ISCED 2 – Nižšie sekundárne vzdelávanie. Štátny pedagogicky ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/>. [cit. 2025-01-10].

Krátky slovník slovenského jazyka 4. 2003. In: *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV* [online]. Dostupné na internete: <https://slovnik.juls.savba.sk>.

Jablko – heslo. In: *Slovenská všeobecná encyklopédia Encyclopaedia Beliana* [online]. Dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/jablko>. [cit. 2025-01-09].

Slovník cudzích slov (akademický). 2005. In: *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV* [online]. Dostupné na internete: <https://slovnik.juls.savba.sk>.

8. ROČNÍK

Lýdia Vadkerti-Gavorníková

O LESE

Bc. Eva Manáková

Veková skupina detí:	13 – 14 rokov
Ročník:	8. ročník
Vzdelávacie ciele:	Žiak bude vedieť interpretovať básnické obrazy. Žiak bude vedieť vyjadrovať vlastné názory na literárne dielo. Žiak bude vedieť vlastnými slovami reprodukovať život a motívy tvorby Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej.
Vyučovacie metódy:	výklad, diskusia, analýza, brainstorming
Formy práce:	individuálna forma práce, frontálna forma práce
Vyučovacie pomôcky:	projektor, zošit, pero, rádio/reproduktor
Časový rozsah činnosti:	45 minút
Štruktúra hodiny:	Úvod – aktivita Výklad – predstavenie autorky Čítanie básne a jej interpretácia Diskusia

ÚVOD

V úvode hodiny vyzvem žiakov, aby si zatvorili oči a predstavili si les, pustím im krátky zvukový záznam v trvaní jednej až dvoch minút, ktorý zachytáva prostredie lesa, jeho zvuky, aby sa dostali aspoň vo svojej imaginácii do jeho atmosféry. Žiakov sa následne budem pýtať, ako vnímajú strom, les, čo si predstavia pod týmto slovom, asociácie, ktoré si s ním spájajú, navediem ich, aby o ňom uvažovali v širšom a symbolickom kontexte, budem sa snažiť rozprúdiť krátku diskusiu. Tým sa ich budem snažiť naviesť na rôzne myšlienkové prúdy, ktoré budú môcť zapojiť v ďalšej časti hodiny, napríklad pri interpretácii jednotlivých strof básne, ktorú budeme rozoberať. V ďalšej časti im predstavím autorku básne *O lese*, Lýdiu Vadkerti-Gavorníkovú. V krátkosti porozprávam o jej živote, o jej tvorbe, aby pochopili, ako úzko je prepojená osobná rovina jej života práve s jej veršami. Tiež predstavím zbierku Pohromnice, v ktorej sa báseň nachádza. Výklad by som robila s použitím prezentácie. Počas výkladu by si žiaci robili poznámky, upozornila by som ich na dôležité fakty a informácie v texte.

VÝKLAD

Lýdia Vadkerti-Gavorníková (1918 – 1999) bola významná slovenská poetka a prozaička, ktorá patrí medzi popredné osobnosti slovenskej literatúry 20. storočia. V slovenskej poézii otvorila tému ženskej identity v rôznych spoločenských rolách – ako dcéry, sestry, matky a manželky. Vo svojej tvorbe skúmala prepojenia medzi ženskými vzťahmi a upozorňovala na význam udržiavania kontinuity osobnej i kolektívnej pamäti, obzvlášť v kruhu píšucich žien. Jej tvorba je charakteristická emocionálnou hĺbkou, citlivým pozorovaním života a prepojením osobných skúseností s kultúrnym dedičstvom regiónu, v ktorom vyrastala. Narodila sa 17. júna 1918 v Krupine, v malom mestečku na Slovensku, ktoré bolo známe tradičným vinohradníctvom a remeselnou prácou. Pochádzala z remeselníckej rodiny – jej otec bol stolár, čo ovplyvnilo jej pohľad na hodnotu práce a tradície. Smrť otca a matky ju hlboko zasiahla a stala sa opakujúcim motívom v jej literárnej tvorbe. Svoje verše začala uverejňovať v časopisoch Mladá tvorba a Slovenské pohľady.

Vo svojej poézii často reflektuje prírodné prostredie, vinohradnícky kraj a tradičné zvyky spojené s domovom. Tieto obrazy kombinuje so silnými emóciami, ktoré vyplývali z jej osobných strát. Jej básne sa vyznačujú precíteným vnútorným dynamizmom, kde spája ženskú senzitivitu s hlbokými úvahami o živote. Vo svojej tvorbe využíva motívy ako smrť a strata – hlavným zdrojom inšpirácie boli jej vlastné skúsenosti so stratou rodičov, čo prenášala do symbolických obrazov prírody a každodenného života. Domov a rodina – zvykoslovia, tradície a práca v rodinnom prostredí, najmä otcova stolárska dielňa, boli pre autorku hlboko zakorenenými témami. Príroda – vinohradnícky kraj, lesy a polia – sú častými kulisami jej básní, kde reflektovala vzťah medzi človekom a prírodou.

Do sveta literatúry vstúpila svojou básnickou zbierkou Pohromnice, jej súčasťou je báseň, ktorú si dnes rozoberieme a priblížime si tak tvorbu tejto autorky. Názov zbierky odráža hlavnú tému autorkinej tvorby, kde možno vnímať osobné sebavyznanie a zápas s odpútavaním sa od dedinských koreňov. Pri hlbšej analýze slova hromnice – ako kresťanský sviatok zasvätenia a nového začiatku – symbolizujú prechod na novú životnú cestu. Upravený termín Pohromnice môže naznačovať zásadnú zmenu v živote autorky – moment, keď opúšťa minulosť a prijíma nový smer s pokorou

a odhodlaním. Táto zbierka prináša silné autobiografické prvky, v ktorých poetka odhaľuje tragické a bolestivé momenty svojho života. Básne sú preniknuté pocitmi beznádeje, hlbokého smútku a miestami až dojímavej úprimnosti, ktorá zasahuje čitateľa. Svoj príbeh autorka nevyjadruje priamo, ale cez symboly, ktoré reflektujú pohľad malého dieťaťa. Smrť otca je výraznou témou, ku ktorej sa lyrický subjekt vracia cez symboliku dreva, odkazujúcu na otcovu prácu a jeho prítomnosť v jej spomienkach. Retrospektíva, ktorú Gavorníková vo svojej tvorbe využíva, ju tak spája s generáciou konkretistov.

ČÍTANIE BÁSNE, DISKUSIA A INTERPRETÁCIA

Následne by som začala pracovať s konkrétnou ukážkou. Jeden žiak by nahlas všetkým prečítal báseň, spoločnou diskusiou by sme rozoberali vybrané verše z básne, žiakov by som sa pýtala, ako by oni interpretovali jednotlivé časti, pokračovaním v diskusii by som ich nabádala k tomu, aby premýšľali nad súvislosťami básnických prostriedkov a symbolov, ktoré autorka použila a prepojila ich so svojím životom a životnou filozofiou. Zároveň by som sa pýtala, o aký básnický prostriedok ide.

Otázky k diskusii: Aký obraz vytvára ticho v lese? Ktoré obrazy vyvolávajú pokoj a ktoré napätie? Aký pocit vo vás báseň zanechala?

Ukážka:

O lese

Les ako les.

Pozapínané ticho
Jediným hvizdom vtáka navyše
odskočia černice do očí.

Les medzier.

Strom ustupuje stromu
na doskok veverice.
Myšlienky v hrdzi.
Len mihnú chvostom
plamienky v lanskom ihličí.

Loď lesa.

Laná. Svetlo. Stožiare.
Deravé staré zelene.
Už nastupujú
drevorubači. Kolíšu
kroky od zeme
k zemi.

Ruky v sekerách.

Popravisko lesa.

Okolo stromov krúti kolesami
rebrinák haluzia.
(Ferovho otca privalilo,
Markin muž suší vodu,
vynáša noše detí.)
Srnčí pach,
bubny ďatľa.
Za každým kríkom poľovník.

Les ako popísaná strana.

Bodka
Otáznik

Vybrané verše:

Pozapínané ticho – epiteton: tichu je pripísaná vlastnosť a schopnosť byť „pozapínané", čo vytvára obraz, akoby bolo ticho systematicky usporiadané alebo udržované pod kontrolou. Tento básnický prostriedok dodáva abstraktnému pojmu (ticho) konkrétnejšiu a vizuálnu podobu, čím obohacuje obraznosť básne. Zároveň ide aj o paradox, keďže ticho si spájame s niečím „vypnutým", niečím, čo nereaguje, mlčí. Týmto prívlastkom sa autorka hrá s významom tohto slova.

Strom ustupuje stromu – personifikácia: stromy sú opísané, ako by vedome „ustupovali" jeden druhému, čo je ľudská činnosť prenesená na prírodu. Zároveň autorka týmto spojením vyjadruje isté spolužitie v prírode, harmóniu a symbiózu, ktorá v nej panuje medzi jednotlivými organizmami. Tieto básnické prostriedky spolu evokujú obraz lesa ako živého harmonického priestoru.

Ruky v sekerách – inverzia: autorka mení predpokladaný slovosled, používa inverziu – sekery v rukách – nahrádza spojením – ruky v sekerách, zdôrazňuje prepojenie medzi človekom a nástrojom, pričom poukazuje na fyzickú námahu a dramatickú atmosféru situácie a akúsi mechanickosť a tvrdosť, odosobnenosť, ktorá sa skrýva za výrubom lesa. Človek spojený s nástrojom.

Les ako popísaná strana – prirovnanie: les je prirovnaný popísanej strane, čím sa vytvára predstava, že každý strom, každý detail v lese, je ako slovo či veta na stránke, pričom les môže byť čítaný alebo interpretovaný podobne ako text. Tento obraz zároveň naznačuje komplexnosť a symbolickú hĺbku lesa.

Bodka
Otáznik – „Bodka/Otáznik" – možno interpretovať ako vyjadrenie kontrastu medzi ukončením a neistotou. Bodka symbolizuje uzavretie, definitívu alebo koniec niečoho – či už príbehu, myšlienky alebo životného úseku. Naopak, otáznik predstavuje pochybnosti, otázky a otvorenosť voči

budúcnosti. Tento záver môže poukazovať na nevyhnutný cyklus života: každé ukončenie v sebe nesie nové otázky, každá istota plodí neistotu. V kontexte básne o lese môže ísť o filozofickú reflexiu nad vzťahom človeka k prírode – končí sa jeden príbeh lesa (napr. vyrúbaním či zánikom), ale otvára sa otázka, čo bude nasledovať. Záver tak ponecháva priestor na zamyslenie a výzvu k čitateľovi, aby hľadal odpovede na nevypovedané otázky. Paradoxne, autorka báseň ukončuje slovom, ktoré je iba akýmsi zastúpením interpunkčného znamienka. Predkladá tak čitateľovi otvorený koniec, no zároveň aj záver básne. Hrá sa s imagináciou čitateľa, s tým, čo si predstavuje v súvislosti so záverom, s ukončením.

V závere hodiny by sme si spoločne so žiakmi zhrnuli motívy, ktoré autorka využíva vo svojej poézii, zopakovali by sme si faktografické údaje o jej živote. Žiakom by som opäť kládla otázky, aby sa vo svojich odpovediach snažili aplikovať svoje zapamätané vedomosti, preverila by som tak tým ich pozornosť.

ZÁVER

V priebehu vyučovacej hodiny sa žiaci oboznámili s básňou Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej *O lese*, ktorá je súčasťou jej zbierky *Pohromnice*. Hodina začala cvičením, pri ktorom si žiaci zavreli oči a nechali sa unášať zvukmi lesa, aby sa v mysli preniesli do prírodnej scenérie. Tento úvod mal za cieľ podporiť ich vnímanie lesa ako symbolu a prírodného prostredia, ktoré má v poézii autora hlboký význam. Po tomto cvičení nasledovala diskusia, ktorá žiakov viedla k širšiemu uvažovaniu o lese a jeho symbolike, aby sa pripravili na interpretáciu básne. Po krátkom predstavení autorky, jej života a tvorby žiaci získali pohľad na prepojenie osobného života autorky s jej literárnou tvorbou. Tento kontext bol nevyhnutný pre hlbšie pochopenie motívov a obrazov v básni, ktorá sa zaoberá tematikou smrti, straty a vzťahu človeka k prírode. Žiaci sa zamerali na analýzu konkrétnych veršov z básne *O lese*, kde sa sústredili na rôzne básnické prostriedky ako personifikácia, metafora, inverzia a prirovnanie. Diskusia o použitých symboloch im pomohla lepšie pochopiť, ako autorka vytvára silné emocionálne a filozofické obrazy prostredníctvom prírody. V priebehu hodiny sa žiaci naučili, ako sa dajú interpretovať symboly v literárnych dielach a ako sa tieto symboly môžu prepojiť s osobnými skúsenosťami autora. Cieľom bolo rozvíjať schopnosť analyzovať a interpretovať literárne diela, pričom žiaci získali nové nástroje na pochopenie vzťahov medzi textom a životom autora. Hodina umožnila žiakom nielen lepšie porozumieť tvorbe Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej, ale aj rozvíjať ich schopnosti kritického myslenia a diskusie o literárnych témach.

AKTIVITA, MEDZIPREDMETOVÉ UPLATNENIE

Keďže študujem slovenský jazyk a literatúru v kombinácii s výtvarným umením, práca s touto básňou sa mi zdá zaujímavá aj v inej rovine, inšpirovala by som sa ňou aj na hodine výtvarnej výchovy, možno aj na hodine literatúry. Snažila by som sa tak prepojiť výtvarné vyjadrenie s literárnym, čiže obrazové s jazykovým. Žiaci by tak rozvíjali oboje, uplatnili by svoje vedomosti aj v inej oblasti a prepájali by jednotlivé zručnosti. Aktivita by pomohla žiakom vidieť rôzne spôsoby interpretácie textu a pochopiť, že poézia nie je len o doslovnom význame slov, ale aj o tom, aké emócie a predstavy v nás dokáže vyvolať. Cieľom by bolo rozvíjať kreativitu, schopnosť interpretovať text a vyjadriť vlastné pocity a myšlienky v kontexte literárneho diela.

Priebeh aktivity:

1. **Úvod (5 minút)**: V úvode by som žiakom predstavila aktivitu a vysvetlila im, že dnes budú tvoriť spoločný „tajomný les“, kde každý z nich prinesie svoju jedinečnú interpretáciu a predstavu o lese tak, ako ju vníma po prečítaní básne Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej *„O lese“.* Cieľom je, aby si žiaci predstavili, že v lese je niečo ukryté, neviditeľné, niečo, čo sa dá vyjadriť aj prostredníctvom ich myšlienok.

2. **Príprava (10 minút)**: Žiakov by som rozdelila do malých skupín (3 – 4 žiaci). Každá skupina dostane veľký papier a kreatívne pomôcky. Ich úlohou by bolo spoločne namaľovať „tajomný les" podľa svojich predstáv. Každý žiak môže pridať jeden prvok (strom, zviera, lúče slnka, hmlu...), ktorý podľa neho v lese niečo symbolizuje, spája sa s pocitmi, ktoré báseň vyvoláva.

3. **Vytváranie lesa (10 – 15 minút)**: Skupiny budú pracovať na vytváraní svojich „tajomných lesov“. Môžu do kresby pridať aj slová alebo frázy, ktoré vnímajú ako súčasť atmosféry lesa z básne alebo ktoré evokujú ich pocity z textu. Ich imagináciu by som im pomohla rozviť zadaním niekoľkých konkrétnych otázok, ako napríklad: Aké zvuky by ste počuli v lese? Aký pocit by ste mali, keby ste boli v lese v noci? Aký je les vo vašich očiach, ak je zahalený do hmly alebo slnečných lúčov?

4. **Prezentácia a diskusia (10 – 15 minút)**: Po dokončení svojich prác by skupiny jednotlivé kresby predstavili spolužiakom. Každý člen skupiny vysvetlí, čo jeho príspevok symbolizuje, aký pocit vyjadruje a aký obraz lesa sa im podarilo vytvoriť. Následne sa môže otvoriť diskusia o tom, ako sa rôzne skupiny pozerali na báseň, čo v lese vnímali ako „tajomné“ alebo „neznáme“ a čo pre nich znamená les ako symbol.

5. **Záver (5 minút)**: V závere aktivity by sme si spoločne zhrnuli všetko, čo sa žiaci dozvedeli o význame a symbolike lesa v básni Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej.

Týmto spôsobom by žiaci nielen vizuálne interpretovali báseň, no zamysleli by sa aj nad tým, ako rôzne elementy poézie (ako sú symboly, obraznosť a emocionálne podtóny) ovplyvňujú naše vnímanie textu. Aktivita rozvíja kreativitu, schopnosť kritického myslenia a tímovej spolupráce.

Modelový výstup:

Aktivitu som realizovala v skupine deviatich detí vo veku 13 – 14 rokov. Boli rozdelené do troch skupín. V prvej skupine boli dve dievčatá, v druhej štyria chlapci a v tretej tri dievčatá. Keďže aktivita prebiehala v domácich podmienkach a účasť detí bola dobrovoľná, chcela som nechať rozdelenie do skupín na ich slobodnej voľbe bez môjho zásahu tak, aby sa cítili pri spoločnej tvorbe čo najpríjemnejšie.

Proces tvorby:

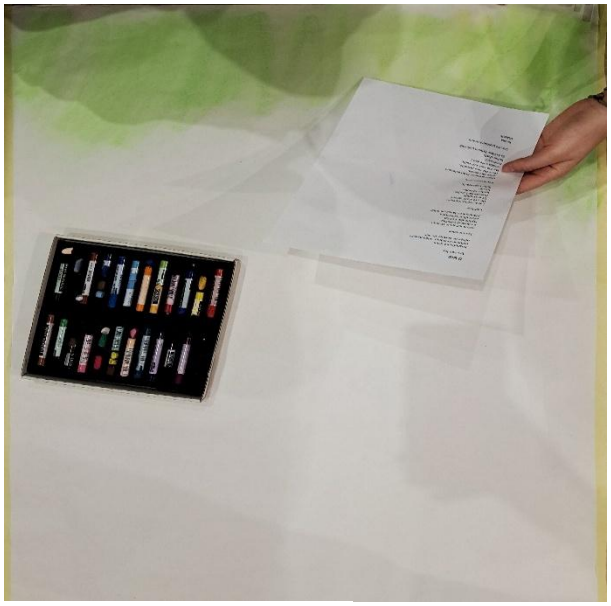

Obrázok 44

Obrázok 45

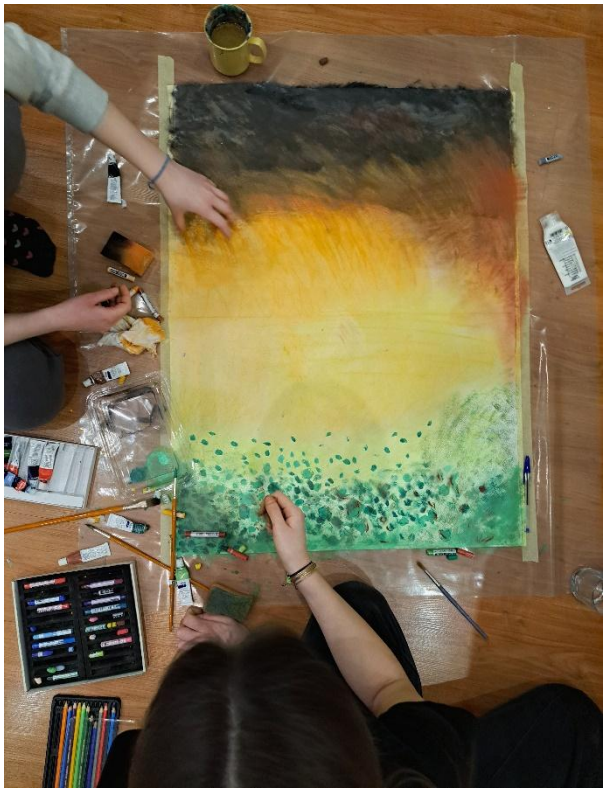

Obrázok 46

Obrázok 47

Obrázok 48

Obrázok 49

1. skupina (2 dievčatá)

Práce:

Obrázok 50 – Názov diela: Drakonický ľud v lese (1. skupina – 2 dievčatá).

Pocity z básne vyjadrili vo svojej tvorbe. Prácu tvorili z vtáčej perspektívy, takže ide o pohľad zhora na les. V dolnej časti je les, ktorý je čistý, nedotknutý človekom, zelený, plný stromov. Postupne však tmavne a mení sa na prach. Odtlačok ruky symbolizuje zásah človeka, ktorým je les ničený.

2. skupina (4 chlapci)

Názov diela: Rozumieš.?

Vždy, keď ľudia zasahujú do prírody, príroda im to vráti katastrofou. Sekera symbolizuje činy človeka, blesk prírodný živel a silu prírody.

Obrázok 51 – Názov diela: Rozumieš? (2. skupina – 4 chlapci).

3. skupina (3 dievčatá)

Názov: S ľudom bez lesa

Zásah ľudskej činnosti zobrazený na lesoch. Cez baterku, ktorou svieti človek na les, svieti svetlo, ktoré však so sebou prináša zlé veci. Chce si posvietiť na cestu, no nerobí to prospešným spôsobom. Pozerá len na to, kam pôjde on, nepremýšľa, aké dôsledky jeho kroky zanechajú.

Bodka v tomto diele predstavuje koniec. Už nie je šanca zachrániť les.

Otáznik prináša otázku: „Čo bude s lesom, ktorý je človekom ešte nedotknutý? Ako dopadne? Zasiahne človek aj tam?“

Obrázok 52 – Názov diela: S ľudom bez lesa (3. skupina – 3 dievčatá).

Bolo zaujímavé pozorovať, ako si deti vybrali rovnakú myšlienku svojej práce bez toho, aby jednotlivé skupiny medzi sebou komunikovali rôzne postrehy, myšlienky a vnímania básne. Vo svojej práci tak zaujali pozíciu „environmentalistov" a vyjadrili svoje postoje a myšlienky. Inšpiráciou boli pre nich motívy z básne ako: *ruky v sekerách, Ferovho otca privalilo, popravisko lesa*... Zásah človeka a dôsledky ľudskej činnosti na les sa stali ústrednou témou pri tvorivom procese. Tejto témy som sa v úvodnej diskusii dotkla iba okrajovo, no rezonovalo to v nich najviac. Báseň tak otvorila ďalšie možnosti rozhovorov a úvah. Proces aktivity ma zároveň postavil do situácie, keď som si uvedomila, že moje predstavy o tom, čo by žiakov mohlo zaujať najviac, sa vôbec nemusia spojiť s realitou. Dôležité je vedieť improvizovať, viesť vyučovací proces tak, aby zostal otvorený nečakaným interpretáciám a spontánnym reakciám žiakov. Ukázalo sa, že najlepšie podnety často vznikajú práve z ich vlastného prežívania a asociácií, ktoré si vytvárajú v súvislosti s textom. Táto skúsenosť mi pripomenula, že učiteľ nemusí byť vždy tým, kto určuje hlavné myšlienky diskusie – niekedy je dôležitejšie nechať žiakov objavovať a dávať im priestor na vlastné interpretácie. Proces učenia sa tak nestáva len prenosom vedomostí, ale živým dialógom, v ktorom má každý účastník možnosť prispieť svojím pohľadom a spoluvytvárať zmysel textu.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ANDRIČÍK, M. Doslov. In: VADKERTI-GAVORNÍKOVÁ, Lýdia. *Zrkadlenia.* Bratislava, 1999.

BOKNÍKOVÁ, Andrea. Báseň otvorená času. In: *Romboid*, 1997, č. 2 – 3, ročník 32.

HEVIER, Daniel. *Dorozumenie v jednej reči*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1988.

Ján Smrek

DIEVČA V ROZKVETE

Bc. Andrea Zichová

Veková skupina detí: 13 – 14 rokov
Ročník: 8. ročník
Téma: ľúbostná lyrika

Vzdelávacie ciele:

- Žiak dokáže analyzovať umelecký text po štylisticko-lexikálnej a kompozičnej stránke a určiť funkciu jednotlivých prvkov pre celkové vyznenie diela.
- Vie formulovať vlastné hodnotenie diela a podložiť svoje stanovisko argumentmi.

Vyučovacie metódy a formy práce:

- E-U-R, maľba, rozhovor, práca s textom, komparácia, riadené poznámky
- individuálna, frontálna

Vyučovacie pomôcky:

- fixky na tabuľu/kriedy, ukážky diela, brainstorming, vytlačené tabuľky, *maľby na tému Dievča v rozkvete z hodín výtvarnej výchovy*

Časový rozsah činnosti: *(40)* + 40 minút

Štruktúra hodiny:

40 minút	*Evokácia – zisťovanie prekonceptov pod vedením kolegu z výtvarnej výchovy*
10 minút	Evokácia – zisťovanie prekonceptov – ich predstavenie, rozhovor o nich
20 minút	Uvedomenie si významu – práca s textom, informácie o zbierke a autorovi
10 minút	Reflexia – fixácia poznatkov, návrat k prekonceptom, záverečné zhodnotenie

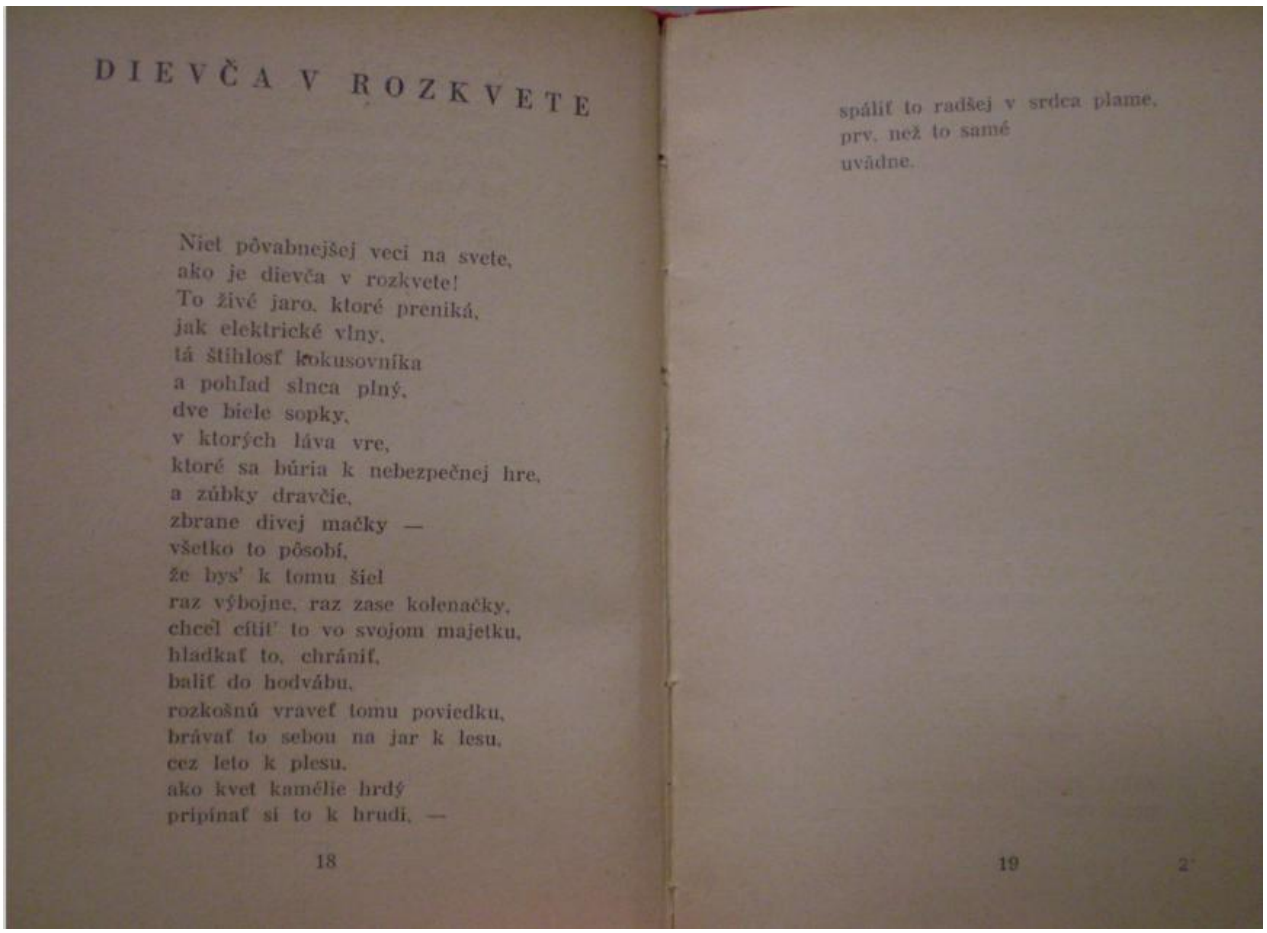

DIEVČA V ROZKVETE

Niet pôvabnejšej veci na svete,
ako je dievča v rozkvete!
To živé jaro, ktoré preniká,
jak elektrické vlny,
tá štíhlosť lokusovníka
a pohľad slnca plný,
dve biele sopky,
v ktorých láva vre,
ktoré sa búria k nebezpečnej hre,
a zúbky dravčie,
zbrane divej mačky —
všetko to pôsobí,
že bys' k tomu šiel
raz výbojne, raz zase kolenačky,
chcel cítiť to vo svojom majetku,
hladkať to, chrániť,
baliť do hodvábu,
rozkošnú vraveť tomu poviedku,
brávať to sebou na jar k lesu,
cez leto k plesu,
ako kvet kamélie hrdý
pripínať si to k hrudi, —

18

spáliť to radšej v srdca plame,
prv, než to samé
uvädne.

19

2*

Obrázok 53 – Ukážka diela Dievča v rozkvete.

ÚVOD

V priebehu tejto hodiny literatúry sa žiaci oboznámia s dielom *Dievča v rozkvete* od Jána Smreka. Žiaci budú vedení k samostatnej práci, najmä k identifikovaniu známych znakov ľúbostnej poézie v básni. Svoje poznatky zároveň rozšíria o vitalizmus a oboznámia sa s Jánom Smrekom nielen v jeho pozícii spisovateľa, ale zistia o ňom niečo aj ako o človeku. V zjednodušenej verzii sa im pokúsime sprostredkovať informácie nielen o literárnej tvorbe autora, ale aj vypichnúť z jeho životopisu tie body, ktoré by u žiakov mohli zvýšiť záujem o jeho tvorbu aj v mimoškolskom prostredí.

Štruktúra hodiny bude postavená na trojfázovom výučbovom modeli E-U-R. ktorého cieľom je rozvoj komunikačných zručností. Daný rámec nám otvára možnosť spolupráce s kolegami z iných predmetov, v tomto konkrétnom prípade s kolegami z výtvarnej výchovy (táto možnosť je v úvode zaznačená kurzívou). Cieľom prvej fázy bude identifikovať žiacke prekoncepty s ohľadom na ich predchádzajúce vzdelanie. Prekoncepty budú nosnými piliermi našej práce. V tomto bode sú už nevyhnutné informácie o ochote kolegov zapojiť sa/spolupracovať na prepojenej hodine.

Ak budú kolegovia súhlasiť s prepojením hodín, bude úlohou žiakov na hodine výtvarnej výchovy namaľovať portrét „dievčaťa v rozkvete". Výtvarníkom to poskytne priestor previesť žiakov teoretickými poznatkami proporčného zobrazenia ľudskej hlavy a tváre, čo si budú následne môcť prakticky vyskúšať pri práci na portréte. Ich maľby by boli vystavené na nástenke, to by nám následne umožnilo ich využitie pri výklade bez vytvárania časového nátlaku na žiakov. V tomto prípade by bolo potrebné s kolegami komunikovať v dostatočnom predstihu a zjednotiť už tematické výchovno-vzdelávacie plány pre daný ročník. Rovnako by bola komunikácia potrebná v priebehu školského roka, aby sme mali istotu, že budú obrázky na nástenke najneskôr v deň preberania diela Jána Smreka.

Pokiaľ by však spolupráca s kolegami z akýchkoľvek príčin možná nebola, nie je nutné od plánu upustiť, stačí ho mierne modifikovať. Ak by sme mali k dispozícii iba svojich 40 minút, žiaci by boli požiadaní o rýchle načrtnutie svojej predstavy „dievčaťa v rozkvete", o ktorých by sme sa následne rozprávali. Úlohou žiakov by bolo určiť, ktoré znaky nášho opisu malieb sú spoločné so znakmi ľúbostnej lyriky. Po dokončení aktivity by sme prešli k prvému čítaniu ukážky.

Z rozprávania o žiackych prekonceptoch a po prečítaní básne by sme plynule prešli do druhej fázy – fázy uvedomenia si významu. Princíp uplatnený pri práci s maľbou by mali následne žiaci samostatne uplatniť pri práci s textom. Ich úlohou by bolo báseň interpretovať a následne v nej identifikovať básnické prostriedky, ktoré by si zapísali do poznámok. Tie by mali formu jednoduchej tabuľky. Báseň by sme následne zaradili do kontextu zbierky, povedali si základné informácie o vitalizme a na záver by sme si predstavili Smreka, ktorý je jeho najznámejším (a v školských osnovách viac-menej jediným) predstaviteľom.

Hodina by bola ukončená návratom k obrázkom a ich reinterpretáciou, pričom by sme sa zamerali na podloženie našich tvrdení poznatkami z literárneho rozboru diela alebo teoretických poznatkov, ktoré ho dopĺňali. S ohľadom na vek žiakov by sme sa v závere hodiny venovali aj

rozhovoru o tom, či je prečítané zobrazenie ženy vhodné a čo si o ňom myslia. Je korektné? Bolo korektné v dobe publikovania?

EVOKÁCIA

Evokáciu otvoríme aktivitou, od ktorej očakávame uvoľnenie atmosféry a pozitívne nastavenie žiakov – ich úlohou bude nakresliť „dievča v rozkvete" bez toho, aby dostali akékoľvek informácie k významu tohto spojenia. Ako už bolo v úvode naznačené, táto fáza sa môže meniť v závislosti od okolností a vo veľkej miere aj od nášho vzťahu s kolegami, preto uvádzame spôsob evokácie pre oba prípady. Od určitého bodu je postup práce zhodný, preto ho nebudeme uvádzať v opisoch oboch situácií, ale budeme po opise druhej pokračovať bez prerušenia.

Situácia č. 1 – Hodina je napojená na výtvarnú výchovu

Pokiaľ sa nám podarilo dohodnúť s kolegom na spoločnej práci, bude výsledok závisieť od našej spolupráce a ochote kolegu zapojiť sa aj do literárnej zložky hodiny. Ešte pred samotnou hodinou výtvarnej hodiny by sa musel oboznámiť s básňou a skonzultovať s nami postup v tejto oblasti, rovnako ako by sme my museli následne konzultovať náš postup pri rozbore malieb.

Okrem času na hodine budeme od neho potrebovať najmä to, aby so žiakmi po zadaní témy viedol krátku diskusiu a prešiel si s nimi, ako by vedeli pojem „dievča v rozkvete" graficky znázorniť. Jasná identifikácia týchto bodov by následne slúžila žiakom ako barlička pri ich samostatnej tvorbe portrétu.

Po dokončení portrétov by spoločne vytvorili nástenku/výstavku týchto prác a časť vyžadujúca priamu účasť učiteľa výtvarnej výchovy na hodine by sa skončila. My by sme s ním však, ako už bolo spomenuté, naďalej úzko spolupracovali a po porade s ním vošli do triedy, kde by sme pristúpili k samotnému rozboru obrazov. Zamerali by sme sa prioritne na znaky, ktoré je možné prepojiť s ľúbostnou poéziou.

Situácia č. 2 – Hodina je výhradne v našej réžii

Za predpokladu, že spojenie s výtvarnou výchovou nebolo možné, bude nutné plán upraviť. Ak táto situácia nastane, nebude dostatok času na vytvorenie celej maľby, preto budú žiaci požiadaní, aby v priebehu piatich minút načrtli, čo podľa nich znamená „dievča v rozkvete". Pracovali by samostatne, keďže nám táto situácia z časových dôvodov neumožňuje vystaviť všetky práce a aktívne s nimi pracovať, využili by sme metódu brainstormingu.

Učiteľ by na seba vzal úlohu zapisovateľa a písal na tabuľu návrhy žiakov o tom, čo tento pojem znamená, aké to dievča je, aké má vlastnosti, ako na ľudí pôsobí a pod. Dôležité by bolo ich pred začiatkom brainstormingu upozorniť na to, že k obrázkom sa vrátime neskôr a budeme s nimi pracovať. Ak by sme vyučovali na škole, ktorá žiakom umožňuje mať so sebou na vyučovaní telefón a mali by ho všetci, využili by sme na aktivitu online nástroje. Ak by to možné nebolo, zostali by sme

pri tradičnom zápise na tabuľu. Brainstorming by nám suploval analýzu malieb zo situácie č.1, pričom, rovnako ako pri maľbe, by sme sa aj tu zamerali na znaky, ktoré majú naše návrhy spoločné s prvkami ľúbostnej poézie.

Prvotnú prácu s prekonceptami žiakov by sme ukončili sprístupnením tlačených kópií básne. Žiaci by dostali priestor si báseň individuálne a potichu prečítať, po čom by im bol dopriaty moment na usporiadanie myšlienok a vytvorenie vlastného názoru, ktorý bude vo fáze uvedomenia si nevyhnutný.

UVEDOMENIE SI VÝZNAMU

Po prvom prečítaní básne by sme využili čas, ktorý sme žiakom dali na to, aby sme im rozdali papiere s predtlačenou tabuľkou na poznámky. Tá by mohla vyzerať nasledovne.

Tabuľka 16 – Návrh tabuľky poznámok

MENO AUTORA		
ČO O AUTOROVI VIEM	ŽIL V ROKOCH	
	BÝVAL V/NA	
	ŠTUDOVAL	
	PRACOVAL AKO	
	ZAUJALO MA	
ČO NAPÍSAL		
DNES SME ČÍTALI		
MOJE POCITY Z DIELA		
ČO O DIELE VIEM	ROK VYDANIA	
	LITERÁRNY DRUH	
	LITERÁRNY ŽÁNER	
	LITERÁRNY SMER	
ČO SOM V DIELE NAŠIEL/NAŠLA		

Do tabuľky by si žiaci zapísali, aké pocity v nich báseň vyvolala. Nasledovala by samostatná práca žiakov, kde by si mali text opätovne prečítať a hľadať v ňom básnické prostriedky spolu s prvkami, ktoré nám dokazujú, že text skutočne patrí do ľúbostnej lyriky. Svoje objavy by si skontrolovali vo dvojiciach alebo trojiciach a výsledky svojej práce by zapísali na tabuľu. Aktivitu ukončíme, keď sa vystriedajú všetky skupiny alebo keď sa prestanú objavovať nové nápady, rozhodneme podľa toho, čo príde skôr.

Žiaci budú svoje názory musieť obhájiť a v spolupráci so spolužiakmi rozhodnúť, či sú informácie na tabuli pravdivé alebo nie. Učiteľ by vystupoval iba ako moderátor a do deja vstupoval čo možno najmenej a až vtedy, keď si žiaci nevedia pomôcť ani poznámkami z predchádzajúcich hodín a ani učebnicou. Daný postup by podporil kritické myslenie žiakov, ich vzájomnú spoluprácu a nechal vyniknúť dynamiku triedy. Po vyčerpaní nápadov, prípadne pri ich zlom smerovaní, iniciatívu prevezme učiteľ a hodinu usmerní, prioritne je však venovaná fixovaniu známych poznatkov a ich precvičovaniu na neznámom texte, preto by mala byť v réžii žiakov.

Na frontálny spôsob výučby prechádzame až po dokončení rozboru diela žiakmi. Učiteľ im v tejto fáze sprostredkuje informácie o básni ako takej, zaradí ju do zbierky a tú žiakom bližšie predstaví v kontexte doby a literárnej histórie. Okrem *Cválajúcich dní* budú žiaci oboznámení aj s ďalšími Smrekovými dielami. Pokračovať budeme autorovým životopisom, z ktorého vyberieme najdôležitejšie informácie zo súkromného aj profesijného života. Žiaci si údaje dopĺňajú do tabuľky.

Väčšia pozornosť by bola venovaná zaradeniu autora do literárneho smeru – vitalizmu. Žiakom by sme zhrnuli historické pozadie jeho vzniku, vysvetlili, ako to vtedy vyzeralo, ako približne sa mohli ľudia cítiť a čo mal tento smer znázorniť. Zamerali by sme sa na jeho základné znaky, prejavy v dielach a doplnili by sme si ďalších autorov zo Slovenska a Čiech.

REFLEXIA

Po odovzdaní teoretických poznatkov a vyplnení tabuľky s poznámkami by sme sa vrátili k práci s obrázkami, na ktorých pracovali v expozičnej fáze, rovnako ako aj k poznámkam z brainstormingu. Obe časti v tejto fáze prepojíme a budeme vystupovať ako moderátori. Obrázky by mohli vyzerať napríklad takto.

Obrázok 54

Obrázok 55

Obrázok 56

Obrázok 57

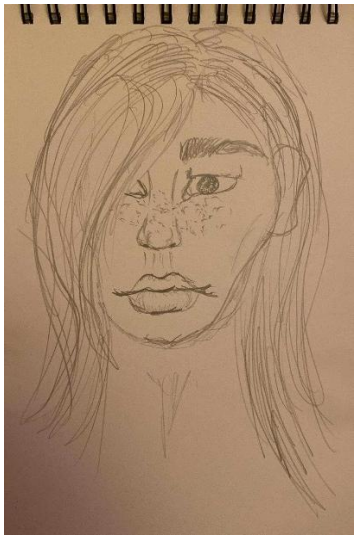

Obrázok 58

Obrázok 59

Obrázky – možnosti zobrazenia „dievčaťa v rozkvete“

Úlohou žiakov by bolo svoje obrázky zhodnotiť a následne svoje pôvodné predstavy o nadpise reinterpretovať po prečítaní a rozobraní básne. Taktiež by mali príležitosť nakresliť si nový obrázok podľa metafor z textu. Na tejto jednoduchej ukážke by videli, aké rozličné môžu byť interpretácie jedného nadpisu a aký je skutočný význam podľa textu. Porovnávanie týchto interpretácií by nám taktiež otvorilo priestor na rozhovor o tom, či sú vhodné a korektné. Žiaci by mali priestor vyjadriť svoj názor na to, aké pocity v nich čítanie vyvolalo. Rovnako by sme mali možnosť rozprávať sa s nimi o tom, či to bolo vhodné v dobe vydania a či to bude vhodné o pár rokov neskôr. Úplný záver hodiny by sme venovali celkovému zhrnutiu hodiny.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

SMREK, Ján. *Cválajúce dni*. Bratislava – Praha : Zväz slovenského študentstva. Edícia mladých slovenských autorov, 1929.

TVVP pre 8. ročník pre slovenský jazyk a literatúru, časť literatúra. Sačurov : Základná škola Školská 389, školský rok 2024/2025 [online]. Dostupné na: <https://skolaskolska389.sk/skvp-tvvp>.

TVVP pre 8. ročník pre výtvarnú výchovu. Sačurov : Základná škola Školská 389, školský rok 2024/2025 [online]. Dostupné na: <https://skolaskolska389.sk/skvp-tvvp>.

S obrázkami na zobrazenie možností prekonceptov mi pomohli kamaráti – všetko vysokoškolskí študenti.

Ján Smrek

MNE DEDINČIANKA STEPILÁ

Bc. Natália Feriancová

Veková skupina detí: 14 – 15 rokov

Ročník: 8. ročník

Téma: Poézia 20. rokov 20. storočia

Vzdelávacie ciele:

Žiak vie/dokáže:

- na základe explicitných a implicitných informácií z umeleckého textu vyvodiť hlavnú myšlienku,
- analyzovať text po lexikálnej stránke a vysvetliť štylistický význam jazykových prostriedkov v texte,
- vybrať vhodný jazykový slovník a overiť v ňom význam lexikálnych jednotiek,
- prerozprávať obsah umeleckého textu so zachovaním časovej a logickej postupnosti,
- vyjadriť názor na prečítaný text a uplatňovať pritom argumentačné zručnosti.

Vyučovacie metódy a formy práce:

metódy: štruktúrovaná porovnávajúca tabuľka, t-graf, ako vyzerá..., komiks, in/out, cinquain

formy práce: individuálna, skupinová

Vyučovacie pomôcky: porovnávacia tabuľka, t-tabuľka, komiks, obrázky, in/out tabuľka, „maketa“ 5-lístka

Časový rozsah činnosti: 45 minút

Štruktúra hodiny: trojfázový model E-U-R

UKÁŽKA

Ján Smrek – *Mne dedinčianka stepilá*

*Mne dedinčianka **stepilá***
*bezmála hlavu **zmútila**:*
*čižmičky, sukňa **riasavá** —*
to dievča sa mi pozdáva!

*Závidím tomu **šuhaju**,*
*ktorého **rty** jej bozkajú*
*a ktorý štíhle **bôčky** jej*
objíma vôli po svojej.

*Ba **repcem** osud na celý,*
že cesty moje zavrely
predo mnou raj i pôvab ten,
*v ňom žije **vieska** deň po deň.*

Banujem**, že som **halenu
a strechu domu slamenú
zamenil a šiel v iný kraj,
*kde obledol môj **obličaj**.*

Keď chladný vietor jesene
*horami u nás **zastene**,*
ja k našim idem s túžbami,
by neboli mi neznámi.

*Mne hrdosť v očiach **plápolá**,*
keď vidím ten ľud dokola,
tie silné, zdravé nevesty
*a devy plné **prelesti**.*

Ja každú rád by ospievať
a každej rád by srdce dať,
však jednej dám ho? – to je boj! –
ja rád mám všetky, Bože môj!

INTERPRETÁCIA BÁSNE

Báseň je súčasťou Smrekovej zbierky *Cválajúce dni* (1925). Lyrický subjekt básne opisuje svoje pocity, ktoré odrážajú obdiv, túžbu, nostalgiu a vnútorný rozpor. Vyjadruje ľútosť nad svojou voľbou

opustiť dedinu a tradičný spôsob života. Báseň je oslavou dedinského života, krásy tamojších žien a hlbokého spojenia s rodnou krajinou, ktoré autor lyricky stvárňuje cez pocity túžby, nostalgie a vnútorného konfliktu. Lyrický subjekt vníma dedinu ako stratený raj plný harmónie, krásy a vitality, pričom mestský život predstavuje odcudzenie a ochudobnenie. Motívy dedinského oblečenia (halena, riasavá sukňa) a slameného domu symbolizujú dedinskú skromnosť, ktorá kontrastuje s nehostinnosťou cudziny. Návrat domov vníma ako možnosť znovu nájsť spojenie s tradičnými hodnotami. Básnik oslavuje nielen kolektívnu silu a zdravie dedinského ľudu, ale predovšetkým ženskú krásu, pôvab a prirodzenosť. Láska k žene tu nie je iba fyzickou túžbou, ale aj obdivom k ženskosti spätnej s dedinským prostredím. Báseň vyzdvihuje tradičné hodnoty, ktoré zosobňujú pravosť a nefalšovaný pôvab života, a volá po ich opätovnom nájdení.

Ján Smrek je významným predstaviteľom poézie 20. rokov 20. storočia, v ktorej sa prelínajú prvky neosymbolizmu, avantgardy a vitalizmu. Jeho tvorba sa vyznačuje zmyslovosťou, citovosťou, optimizmom a radosťou zo života, pričom dôraz je kladený na dynamiku, aktivitu. Charakteristické pre jeho poéziu je tematický kontrast medzi dedinou – symbolizujúcou nevinnosť, čistotu, panenstvo, stabilitu, celistvosť, rešpektovanie tradícií a túžbu po bezpečí – a mestom, ktoré predstavuje pokušenie, dynamiku, mobilitu, aktivitu, energiu, spontánnosť, inšpiráciu, kreativitu. Typickými motívmi v jeho dielach sú žena, krása, láska, migrácia ľudí z vidieka do hlavného mesta, nostalgia za strateným domovom. Dedina, keďže je konzervatívna, neposkytuje transformačné a tvorivé sily. Preto je to mesto, ktoré umožňuje mobilitu a posun.[147]

Mnohé z uvedených znakov sú v básni prítomné (dedina ako symbol tradície, nostalgie, krásy žien a domova). Pre hlbšie pochopenie vitalizmu by bolo vhodné uviesť aj báseň, ktorá zachytáva mesto a zdôrazňuje jeho charakteristické znaky, ako sú aktivita a dynamika.

TROJFÁZOVÝ MODEL EUR

EVOKÁCIA

Táto fáza predstavuje úvodnú časť vyučovacej hodiny, počas ktorej učiteľ zisťuje, aké prekoncepty a miskoncepty už žiaci majú v súvislosti s novou témou. Táto fáza umožňuje identifikovať ich predchádzajúce skúsenosti, na ktoré učiteľ následne nadviaže. Takýmto spôsobom sa výučba prirodzene spája s tým, čo žiaci už poznajú, čím podporuje ich aktívne zapojenie a lepšie pochopenie novej témy.[148]

Preto k samotnej básni prejdeme až v druhej fáze vyučovania.

V súvislosti s analyzovanou básňou môžeme so žiakmi skúmať, aké hodnoty a rozdiely vnímajú medzi mestským a dedinským prostredím. Na tento účel môže učiteľ využiť kognitívnu metódu ***štruktúrovanú porovnávajúcu tabuľku***[149], ktorá podporuje štruktúrované myslenie tak, že žiaci

[147] HABAJ, Michal. Ján Smrek (Cválajúce dni). In: *Slovenská literatúra* [online]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/01111313--SL-2008-6-Habaj-405-421.pdf>.
[148] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 465.
[149] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 254.

porovnávajú dva odlišné javy (historické postavy, živočíchy, rastliny a pod.) na základe stanovených charakteristík, ktoré postupne analyzujú a hodnotia.

Tabuľka 17 – Porovnávanie dedinského a mestského prostredia na základe charakteristík

dedina	prostredie	mesto
	počet obyvateľov	
	atmosféra	
	pracovné miesta	
	obchody, potraviny	
	doprava	
	príroda	

Keďže táto metóda má sugestívnu tendenciu, je možné využiť alternatívnu kognitívnu metódu ***T-graf***[150]. Umožňuje systematické triedenie argumentov – žiaci vytvárajú dva stĺpce, do ľavého zapisujú argumenty „pre" (výhody) a do pravého „proti" (nevýhody). Tento postup učí žiakov pracovať s rôznymi pohľadmi na danú tému, podporuje ich schopnosť diskusie a vybavuje ich argumentačnými schopnosťami pre obhajobu rôznych stanovísk. Zároveň je dôležité spomenúť, že formulácia otázky je kľúčová pre zaujatie žiakov, mala by zdôrazňovať otvorenosť, širokú škálu možností, priestor pre nápady.

Tabuľka 18 – Aké výhody a nevýhody má mesto a dedina? Kde by si chcel viac bývať?

DEDINA		MESTO	
VÝHODY	NEVÝHODY	VÝHODY	NEVÝHODY
pobyt v prírode	doprava	všetko blízko	ruch
menej hluku	viac roboty okolo domu	viac pohodlia v byte	plnka

Do evokačnej časti hodiny môžeme zaradiť i asociačnú metódu ***ako vyzerá, ako sa varí, ako sa stavia.***[151] Učiteľ napíše na tabuľu slovo, združené pomenovanie alebo vetu, záleží od preberanej témy. Podmienkou je, aby žiaci nepoznali obsah daného pojmu. Úlohou žiakov je na základe svojich predstáv a fantázie nakresliť, vymodelovať alebo opísať, čo si pod týmto neznámym pojmom predstavujú, pričom fantázii sa medze nekladú. Červenou farbou zvýraznené slová v básni (*stepilá, vieska, prelesti*) sú vhodné na túto aktivitu. *Ako podľa vás vyzerá stepilá dedinčanka?*

Slovo *stepilý* pochádza z češtiny a v slovenčine označuje niekoho statného, urasteného alebo švárneho. *Vieska* je zastaralý výraz pre (rodnú) dedinku a *prelesť* je knižné označenie ženského panenského pôvabu.[152]

---

[150] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 255.
[151] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 37.
[152] *Slovník slovenského jazyka. III. P – R.* Red. Š. Peciar et al. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963. 912 s.

UVEDOMENIE SI

Fáza je zameraná na sprostredkovanie nových informácií. Žiaci zisťujú prepojenie medzi ich predchádzajúcimi skúsenosťami a novým učivom.[153]

Po tom, ako učiteľ zistí, aké postoje majú žiaci k prostrediam, nasleduje prepojenie témy vyučovania so skúsenosťami žiakov. Možným didaktickým prostriedkom je ***komiks,*** ktorý je často vnímaný prostredníctvom zaužívaných stereotypov podceňujúcich jeho vzdelávací potenciál. Tvrdenia, že menej textu znižuje literárnu hodnotu, že komiks patrí výhradne do detskej literatúry alebo že propaguje násilie, prezentujú zjednodušený pohľad a nezohľadňujú rozmanité možnosti jeho využitia. Uplatnenie komiksu v edukačnom procese ponúka mnoho inovatívnych prístupov, ktoré reflektujú potreby modernej výučby. Z didaktického hľadiska má komiks všetky predpoklady na to, aby významne prispel k efektivite výučby. V súčasnej dobe, keď je mladá generácia orientovaná na vizuálnu kultúru, predstavuje komiks efektívny most medzi modernými pedagogickými prostriedkami a preferenciami žiakov.[154]

Komiks podporuje vizuálne myslenie – umožňuje žiakom spracovať informácie nielen na textovej, ale aj na obrazovej úrovni, takže sú zapájané viaceré kognitívne mechanizmy. Forma komiksu je pre žiakov pútavá, vizuálne a naratívne prvky pomáhajú udržať ich pozornosť dlhšie, a sprístupňuje chápanie obsahu. Práca s komiksom podporuje kritické myslenie a analýzu, pretože tento didaktický prostriedok vyžaduje, aby žiaci analyzovali súčasne textové a obrazové informácie a zároveň pochopili ich vzájomnú interakciu. Komiks možno aplikovať v rôznych oblastiach vzdelávania – od prírodovedných a humanitných vied až po sociálne témy. Je to flexibilný prostriedok, ktorý môže byť efektívne prispôsobený potrebám konkrétnych predmetov. Komiks sa osvedčil ako výborný prostriedok na vizualizáciu zložitých javov, procesov či historických udalostí. Napríklad v oblasti prírodných vied môže komiks efektívne ilustrovať chemické reakcie alebo fyzikálne zákony, zatiaľ čo v dejepise môže ponúknuť autentické zobrazenie historických období. Pre žiakov so špecifickými vzdelávacími potrebami môže komiks predstavovať prístupný spôsob osvojovania si učiva. Napríklad pre žiakov s dyslexiou môže kombinácia vizuálnych a textových prvkov významne uľahčiť porozumenie obsahu.[155]

---

[153] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 465.
[154] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 105.
[155] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 105.

Obrázok 60 – Komiks Mne dedinčianka stepilá.

Po prečítaní básne je vhodné overiť, či žiaci rozumejú všetkým slovám, keďže text obsahuje mnoho zastaraných (resp. zastarávajúcich) knižných výrazov a poetizmov. Neznáme pojmy si žiak môže overiť v slovníkoch, prípadne prostredníctvom online zdrojov (JULS). Kognitívnou metódou ***dnu/von*** (in/out metóda)[156] žiaci vyberú znaky vyskytujúce sa v Smrekovej básni, ktoré sú zároveň typické pre jeho tvorbu. Táto metóda spočíva v tom, že žiakom je poskytnutý zoznam pojmov, z ktorých vyberajú tie, ktoré priamo súvisia s básňou a charakterizujú autorov štýl alebo tematiku. Selekcia pomáha žiakovi lepšie pochopiť poetické prvky Smrekovej tvorby.

dynamika, rozporuplnosť, nostalgia, vitalizmus, tragickosť, motív krásnej ženy, prírodné motívy, oslava dediny, odchod z dediny do mesta, tradícia

Tabuľka 19 – Usporiadanie pojmov do tabuľky podľa toho, či slovo súvisí (dnu) alebo nesúvisí (von) s básňou

	dnu	von
znaky tvorby Jána Smreka		

[156] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 234.

Môže byť realizovaná aj ***metóda tvorivého písania – príbehy k obrázkom.***[157] Učiteľ pripraví sériu obrázkov, ku ktorým žiaci vymyslia príbeh, resp. ktoré priradia k jednotlivým strofám – sú všetky obrázky vhodné?

Obrázok 61 – Príbeh k obrázkom.

Báseň ponúka priestor na predmetové prepojenie, najmä so slovenským jazykom a dejepisom. V rámci jazykového rozboru môžu žiaci nahradiť zastarané a české výrazy súčasnými synonymami, upraviť nespisovné a nárečové slová do spisovnej formy, správne vyčasovať slovesné tvary (*ja každú rád by ospievať*, *rád by srdce dať*) a opraviť gramatické chyby (*zavrely*). Jazykový rozbor môže byť doplnený diskusiou na tému: Prečo Ján Smrek vo svojej básni použil takúto slovnú zásobu a nespisovné výrazy? Táto otázka žiakov nasmeruje k úvahám o vplyve nárečí a cudzích jazykov na vývin spisovného jazyka a priblížiť im jazykovú situáciu na Slovensku v 20. rokoch 20. storočia. Zároveň je možné báseň prepojiť s dejepisom otázkou: Aké historické a spoločenské udalosti mohli ovplyvniť presun obyvateľov z vidieka do miest? Môže nasledovať diskusia o migrácii, industrializácii a jej dôsledkoch na kultúru a jazyk.

REFLEXIA

[157] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 324.

V tejto fáze učiteľ preveruje, čo sa žiaci naučili a do akej miery novým informáciám rozumejú. Reflexia umožňuje učiteľovi získať spätnú väzbu od žiakov.[158]

Metóda diamant má niekoľko variant. Jednou z nich je ***päťlístok – cinquain***[159] alebo ***anonymný diamant***[160] (mesto a dedina), ktorý podporuje rozvoj kritického myslenia a slúži na zhrnutie poznatkov žiakov do stručnej a výstižnej podoby. Žiaci si pomocou päťlístka utvrdzujú vedomosti a rozvíjajú tvorivé a jazykové zručnosti. Metóda je založená na princípe päťveršia. Tento útvar má päť riadkov, pričom každý z nich sa riadi konkrétnym pravidlom. Prvý riadok obsahuje podstatné meno, ktoré vystihuje hlavnú tému básne. Druhý riadok pozostáva z dvoch prídavných mien opisujúcich jedinečné vlastnosti témy. Tretí riadok obsahuje tri slovesá, ktoré odrážajú dynamiku deja alebo opisujú činnosti súvisiace s témou. Štvrtý riadok tvorí štvorčlenná veta, ktorá vyjadruje hlavnú myšlienku alebo pointu básne. Piaty riadok uzatvára útvar jedným slovom, ktoré zhrňuje podstatu diela.

Obrázok 62 – Cinquain.

ZÁVER HODINY

Záver hodiny je často podceňovanou časťou výučby, na ktorú neraz nezostáva čas. Táto fáza podporuje pozitívny vzťah medzi žiakmi a učiteľom. Učiteľ by mal získať spätnú väzbu na svoj výkon, aby lepšie porozumel potrebám žiakov. Žiaci na druhom stupni sú často bystrejší a vnímavejší, než si dospelí myslia. Dokážu objektívne posúdiť pozitíva aj nedostatky hodiny. Preto nie je na škodu opýtať sa ich, ktoré aktivity ich bavili najviac, ktoré najmenej, čo nové sa naučili.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015. ISBN 970-80-247-9934-6.

[158] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 465.
[159] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 45.
[160] ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2015, s. 45.

HABAJ, Michal. Ján Smrek (Cválajúce dni). In: *Slovenská literatúra* [online]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/01111313--SL-2008-6-Habaj-405-421.pdf>. [cit. 29. 12. 2024].

Slovník slovenského jazyka. III. P – R. Red. Š. Peciar et al. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1963. 912 s.

Slovník slovenského jazyka. IV. S – U. Red. Š. Peciar et al. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964. 760 s.

Slovník slovenského jazyka. V. V – Ž. Red. Š. Peciar et al. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1965. 848 s.

Rudolf Dilong

ĽÚTOSŤ

Bc. Ľubica Hívešová

Veková skupina detí: 13 – 14 rokov

Ročník: 8. ročník

Tematický okruh: Katolícka moderna

Vzdelávacie ciele:

Žiak je schopný vyhľadávať umelecké básnické prostriedky.

Žiak vie nájsť neznáme slová v elektronických slovníkoch.

Žiak pomenúva základné znaky katolíckej moderny.

Vyučovacie metódy: búrka nápadov, rozhovor, metóda čitateľských listov

Formy práce: frontálne a skupinové vyučovanie

Vyučovacie pomôcky: elektronický slovník, umelá inteligencia (AI), vytlačené kópie básne, papier

Časový rozsah činnosti: dvojhodinovka literatúry

Uplatnenie medzipredmetových vzťahov (ak sú): dejepis, náboženská výchova, etická výchova

Štruktúra hodiny: expozícia nového učiva, opakovanie, práca s internetovými stránkami, interpretácia básne, domáca úloha

Rudolf Dilong – Ľútosť

Modlím sa k Bohu hlasne,
jak eremita v horách:
nauč ma písať básne
v najkrajších metaforách.

Nechám už, Pane, krásky,
dosť bolo bludov, lások,
vpleť svoje samohlásky
do mojich spoluhlások.

Bol zo mňa spustlý chasník,
znám brloh, viechu, šopy,
veď vieš, že ja som básnik,
mňa nikto nepochopí.

Dosť dlho boli hody
a po kantínach pračky,
v krčmách som písal ódy
pre pekné nalievačky.

Potom som nezadriemal
a nevyschla mi čaša,
len Ty si vína nemal
pre čardáš, pre primáša.

A keď som rána čakal
s hlavou na dievčom pliecku,
môj anjel zo sna plakal
v úbohom Tvojom decku.

Do srdca lásky mincou
zmije ma jedom kusli,
hynul som po hostincoch
vo víre diablích huslí.

Bol žobrák, čo bol pánom,
bez korunky som ostal
a Ty si, Pane, ránom
môj smútok zorám rozdal.

Zbohom buď, rozpustilosť,
už nevrátim sa besne,
Ty vylej na mňa milosť,
nauč ma krajšie piesne.

Chcem spievať spevy jasné,
hrať Dávidovou strunou,
povedz mi, čo je krásne
pod slnkom a pod lunou.

Povedz, kto je tá druhá,
podobná zlatovláske,
ja Šalomúnov sluha
nepôjdem k sábskej kráske.

Teraz sa v srdci mojom
s ľútosťou milosť striedať
nejdem už k hriechu zdrojom,
noc spí a noc je bledá.

Radšej Ťa budem chváliť,
kde holá piesku je púšť.
Nechci ma v pekle páliť
a k cigánom ma nepusť.

(Dilong)

Témou príspevku je autor slovenskej katolíckej moderny, ktorý je pre svoj bohémsky spôsob života veľmi zaujímavou voľbou v učebniciach literatúry. Učitelia často siahajú po jeho básni *Čo som chcel v Paríži*, ale *Ľútosť* vyzdvihuje viaceré aspekty jeho vysoko štylizovanej tvorby. Báseň *Ľútosť* je zo zbierky *Hviezdy a smútok* (1934) a prevažujú v nej melancholické tóny. Doba sa mení a menia sa aj žiaci (študenti), preto je priam nutné dbať na to, aby sme či už ako budúci učitelia alebo učitelia s niekoľkoročnou praxou vedeli zaujať dnešnú mládež ponúknutými literárnymi textami. Predložený plán vyučovacej hodiny literatúry je vhodný pre ôsmy ročník základných škôl alebo pre tretí ročník osemročných gymnázií.

Pri písaní príspevku som vychádzala aj z dokumentu Vzdelávací štandard zo slovenského jazyka a literatúry pre nižšie stredné vzdelávanie (VŠSJL), ktorý je dostupný v priloženom odkaze Slovenský jazyk a literatúra – nižšie sekundárne vzdelávanie a je súčasťou Štátneho vzdelávacieho programu. Zamerala som sa na zložku výkonového štandardu, čo je vlastne minimálny výkon ovládania učiva. V ňom sa konkretizujú aj kompetencie. Je tam zahrnutý aj obsahový štandard.

Na začiatku vyučovacej hodiny by som napísala na tabuľu slovo ľútosť, ktoré by bolo súčasťou evokačnej fázy ako iniciovanie záujmu žiakov k danej téme hodiny. Pýtala by som sa ich otázky: *„Čo je to ľútosť?“; „Je to niečo pozitívne alebo negatívne?“; „V akých situáciách človek niečo ľutuje?“; „Cítili ste už niekedy ľútosť?“* Počas podnetnej diskusie by som postupne písala slová alebo slovné spojenia na tabuľu a nakoniec by sme sa spoločne pozreli na vzniknutú búrku nápadov. Až v ďalšej časti by som ich oboznámila s programom vyučovacej hodiny. Rozhovorom si žiaci podľa VŠSJL upevňujú predmetovú kompetenciu vyjadrenia myšlienok a informácií s rôznym cieľom pre špecifické publikum, konkrétne dokážu jednoduchým spôsobom vyjadriť vlastný názor na určitú tému a použiť najmä subjektívne argumenty.

Informácie o autorovi, historickej situácii a o jeho tvorbe by som im predstavila v inej forme ako zvyčajnej prezentácii. Tú by som im aj tak poskytla v elektronickej forme kvôli prípadnému učeniu sa. Rudolfa Dilonga a jeho tvorbu by som im prezentovala na tabuli v podobe listu písaného z autorovho pohľadu. Text by nebol dlhý a zachytával by všetky podstatné prvky.

„Čaute deti. Zvyčajne som takto nikdy nepísal, ale kvôli vám a vašej generácii Z a Alfa som sa naučil nové slovíčka. Nechcel som veľa flexiť (vystatovať sa), ale bol som spisovateľ a patril som k autorom slovenskej katolíckej moderny. Viete deti, čo to znamená? Je to skupina básnikov a aj kňazov, ktorí chceli písať moderne, ale zároveň nezabúdali ani na náboženskú tradíciu. Títo autori písali medzi dvomi svetovými vojnami v rokoch 1932 – 1948.[161] Viete mi o nich niečo povedať? Kedy sa začali a skončili? Niektorí z nás ostali na Slovensku a niektorí (ako napríklad ja) po čase emigrovali a písali aj tam. Ale o tom potom. Najprv vám predstavím našu skupinu a potom som na rade ja. Našou prioritou číslo jeden bola moderná poézia, ale kvôli vtedajším zákonom sme ju ako kňazi nemohli propagovať[162]. Nadviazali sme na kresťanské tradície. Pri modernej časti sme sa inšpirovali H.

[161] ČÚZY, Ladislav et al. *Panoráma slovenskej literatúry II*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, s. 131.
[162] ČÚZY, Ladislav et al. *Panoráma slovenskej literatúry II*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, s. 130.

Bremondom. Našu tvorbu by ste v tých časoch našli v časopisoch *Postup, Prameň a Verbum*.[163] Písali sme všetci rovnako, ale zároveň aj inak. Písali sme nielen poéziu, ale občas aj prózu. Využívali sme rôzne námety – náboženské (vzťah k Bohu), intímne (cesta k večnosti, láska v duchovnom zmysle) a každodenné (kňazský život, príroda). Do mojej crew (partie) patrili najmä Pavol Gašparovič Hlbina, Janko Silan, Ján Haranta a Paľo Ušák-Oliva.[164] Napokon som tu ja. Narodil som sa v roku 1905 v Trstenej (to bolo dávno), kde som aj študoval, rovnako ako v Trnave. V roku 1929 som bol vysvätený za kňaza. Napísal som viacero zbierok a počas druhej svetovej vojny som pôsobil v duchovnej službe slovenskej armády. V roku 1945 som emigroval – chvíľu som žil v Taliansku, v Argentíne a Pittsburghu (USA), kde som aj zomrel. Celkovo som viedol bohémsky život (to vám radšej vysvetlí pani učiteľka). Napísal som toho veľa, ale spomeniem aspoň tri svoje zbierky – *Budúci ľudia* (1931), *Hviezdy a smútok* (1934) a *Moja krv* (1945).[165] Najprv som ale písal o svojej sestre, zomrela a cez básne som sa s ňou rozprával. Neskôr som písal o krásach života a o tom, čo všetko som videl. Moje slová boli a dúfam, že aj sú hojivým balzamom na dušu. Počas vojny som ale odbočil od všetkého pekného a zažil som bolesť, nepokoj a pocity straty. V poslednej fáze mojej tvorby bol navrchu synketizmus – spájal som prvky poézie, prózy a drámy do jedného.[166] To by bolo z mojej strany všetko. Odovzdávam slovo pani učiteľke. Pevne verím, že sa vám moja báseň bude páčiť. Nezabudnite mi potom napísať, čo si o nej myslíte. Zbohom!"

Po prečítaní listu by som sa ich opýtala, či všetkému rozumeli. Ak by ešte nepreberali druhú svetovú vojnu na hodinách dejepisu, poslala by som im edukačné video cez školskú stránku. Toto by si kvôli časovému rozsahu mohli kedykoľvek pozrieť doma. Na tabuľu by som napísala nový pojem – synkretizmus v literatúre a vysvetlila ho. Taktiež by som ich oboznámila s bohémskym životom autora – mal viacero nemanželských detí a často sa utápal v alkohole. Pre ostatných autorov je žena symbolom úcty, preňho je ale symbolom lásky.[167]

V ďalšej časti by deti prečítali báseň nahlas. Čítanie básne nahlas by podľa VŠSJL patrilo k hlasnému a plynulému čítaniu umeleckého textu, konkrétne by išlo o schopnosť s pomocou učiteľa prečítať text. Po prečítaní by nasledovala krátka emotívna pauza, aby stihli text čo najlepšie „vstrebať". Báseň obsahuje mnoho neznámych slov. Namiesto toho, aby som im ich vysvetlila ja, im rozdám mobilné telefóny alebo školské tablety (podľa školského poriadku základnej školy). Vysvetlila by som im, že v dnešnej dobe možno význam slova vyhľadať na viacerých webových stránkach. Jednou z nich je stránka elektronických slovníkov Slovenské slovníky. Ďalšou alternatívou na vyhľadávanie lexikálneho významu by mohla byť aj umelá inteligencia (AI) ChatGPT. Bolo by

---

[163] ČÚZY, Ladislav et al. *Panoráma slovenskej literatúry II*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, s. 130 – 131.

[164] ČÚZY, Ladislav et al. *Panoráma slovenskej literatúry II*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, s. 130 – 131.

[165] ČÚZY, Ladislav et al. *Panoráma slovenskej literatúry II*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, s. 133.

[166] HVIŠČ, Jozef et al. *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991, s. 140 – 143.

[167] GALLIK, Ján. Špecifikum Harantovej tvorby v kontexte slovenskej katolíckej moderny. In: *Kontexty a inšpirácie katolíckej moderny*. Ružomberok : VERBUM, 2011, s. 97.

zaujímavé sledovať rozdiel. Zároveň by to mohlo byť dobré cvičenie aj na to, že umelá inteligencia nie je plne vyvinutá a často robí chyby. Vyskúšala som to pri slove *„eremita"* a obsiahlejší výklad bol práve v slovenských slovníkoch. Táto aktivita na základe VŠSJL rozvíja kompetenciu pochopenia obsahu textu, konkrétne určenie neznámych slov v texte a ich vyhľadávanie v jazykových slovníkoch s pomocou učiteľa.

Po vyhľadaní neznámych slov by som sa ich opýtala, čo sa ich najviac v básni dotklo, čo sa im páčilo a čo, naopak, nie. Spýtala by som sa na ich názor ohľadom toho, či si myslia, že sa autorovi po napísaní básne uľavilo. Podľa VŠSJL dané otázky prispievajú k vlastnému sformulovaniu hodnotenia diela a žiak na ich základe dokáže vyjadriť svoj čitateľský zážitok. Vysvetlili by sme si, že autor ľutuje svoje životné rozhodnutia a túži sa obrátiť späť k Bohu. V jeho milosti by bol opäť šťastný. Uviedli by sme si negatívne znaky v jeho živote – alkoholizmus, utápanie sa v smútku a striedanie žien. Spoločne by sme vyhľadali aj náboženské motívy. Žiakom by som vysvetlila aj mená z Biblie, pretože nie všetci môžu byť vychovávaní vo viere. Ak by sme mali čas, mohli by sme si spoločne prečítať aj krátke biblické príbehy o Dávidovi a Šalamúnovi. Poprosila by som žiakov, aby sa pokúsili rozdeliť báseň na základe autorovho vnútorného prežívania. Prvé dve strofy znázorňujú jeho prosbu k Bohu. O jeho bezbožnej minulosti sa dozvedáme zo strof tri až šesť. V ďalších štyroch strofách je túžba po zmene a milosti od Boha. Posledná je symbolom sľubu a odhodlania byť lepším človekom v očiach Boha.

Báseň by sme klasicky zaradili – forma, druh, žáner (útvar). Do úvahy by sme vzali aj charakter modlitby. Ďalej by som žiakov rozdelila do skupín po dvoch alebo troch (podľa počtu). Každej skupine by som pridelila určitú časť básne, napríklad dve strofy. Spoločne by určili druh rýmu a vyhľadávali umelecké prostriedky. Skupina by potom svoje zistenia prezentovala celej triede. Učiteľ by mal žiakov pri práci len usmerňovať, nie im všetko nadiktovať. V básni sa vyskytuje striedavý rým abab. Opýtala by som sa ich, či poznajú aj iné druhy. Podľa VŠSJL žiak takto dokáže zreprodukovať definície daných pojmov. Je tam hojné množstvo epitet: *najkrajších metaforách*, *spustlý chasník*, *pekné nalievačky* (servírky), *krajšie piesne*, *sábskej kráske*... Okrem epitet je tam aj prirovnanie (*jak eremita v horách*) a personifikácia (*noc je bledá*). Metafory majú tiež svoje zastúpenie: *vpleť svoje samohlásky do mojich spoluhlások*; *bol žobrák, čo bol pánom*; *do srdca lásky mincou zmije ma jedom kusli*... Bolo by zaujímavé sledovať, ako žiaci vnímajú metaforické obrazy v básni. Chcela by som, aby sa pokúsili o vlastnú interpretáciu metafor na základe textu básne. Napríklad prvá metafora značí, že autor chce cítiť Boha vo svojom živote.

Medzipredmetový vzťah s etickou výchovou by som rozvíjala krátkou aktivitou na zvýšenie sebavedomia a sebauvedomenia. Povedala by som žiakom, aby na papier napísali niečo, čo vo svojom živote ľutujú alebo čo by vo svojom živote spravili inak. Nasledujúcou inštrukciou by bolo roztrhanie papiera. Na ďalší papier by napísali niečo, čo sa im v živote podarilo a na čo sú hrdí. Ak by chceli, mohli by tento poznatok zdieľať v triede. Táto aktivita by slúžila aj na zvýšenie sebavedomia a na to, aby pochopili, že *„niekedy musí byť najprv zle, aby bolo neskôr dobre".*

Na domácu úlohu by som žiakom zadala napísať list pre Rudolfa Dilonga. Témou by bol názor na jeho báseň *Ľútosť*. Zdieľali by s ním svoje pocity, pohľady na báseň, možné vylepšenia a precvičili by si kritické nazeranie na text. Táto aktivita sa označuje ako metóda čitateľských listov. *„Pri tejto*

metóde nie je potrebná ortografická, teda pravopisná, ani štylistická oprava zo strany vyučujúceho".[168] Ide o čitateľský zážitok sformulovaný do listu či už spolužiakovi, spisovateľovi alebo literárnej postave.[169] Zároveň by si touto úlohou zopakovali kompozíciu listu. Žiak na základe VŠSJL dokáže zorganizovať text na základe kompozície a vytvoriť na zadanú tému ucelený text, ktorý spĺňa zadané znaky.

V závere hodiny by som sa ich opýtala, ako sa im hodina páčila a akých päť nových pojmov sa dnes naučili (stretli sa s nimi prvý raz) a čo, naopak, už vedeli. Hodinu by bolo vhodné zakončiť krátkym motivačným odkazom alebo citátom od Rudolfa Dilonga, ktorý by posilnil emocionálny dojem z hodiny, napríklad*: „Tak nezviklaný šľahaním vetrov, ťažké kroky svoje poznám ako žalmy spamäti, ako okrušiny chleba. Len raz som žil, len jeden život som mal. Ďakujem mu, že som Slovákom. A necháš mi, Bože, v tichej modlitbe rieky dar domoviny, ako v nej tečiem celým srdcom".*[170] Predložený vyučovací plán nazerá na vyučovaciu hodinu nielen ako na stereotypné vyučovanie, ale aj ako na možnosť modernej inovácie hodín literárnej výchovy v školách.

---

[168] VITÉZOVÁ, Eva – VYSKOČOVÁ, Štefánia. *Inovatívne metódy pri práci s literárnym textom v základnej škole.* Trnava : Trnavská univerzita, 2023, s. 21.

[169] VITÉZOVÁ, Eva – VYSKOČOVÁ, Štefánia. *Inovatívne metódy pri práci s literárnym textom v základnej škole.* Trnava : Trnavská univerzita, 2023, s. 21.

[170] HVIŠČ, Jozef et al. *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991, s. 143.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ČÚZY, Ladislav et al. *Panoráma slovenskej literatúry II*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005. ISBN 80-10-00674-2.

GALLIK, Ján. Špecifikum Harantovej tvorby v kontexte slovenskej katolíckej moderny. In: *Kontexty a inšpirácie katolíckej moderny*. Ružomberok : VERBUM, 2011. ISBN 978-80-8084-779-1.

HVIŠČ, Jozef et al. *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. ISBN 80-08-01577-2.

VITÉZOVÁ, Eva – VYSKOČOVÁ, Štefánia. *Inovatívne metódy pri práci s literárnym textom v základnej škole.* Trnava : Trnavská univerzita, 2023. ISBN 978-80-568-0553-4.

DILONG, Rudolf. Ľútosť. In: *Hviezdy a smútok* [online]. Dostupné na internete: <https://zlatyfond.sme.sk/dielo/278/Dilong_Hviezdy-a-smutok/2>. [cit. 2025-01-14].

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV* [online]. Dostupné na: <https://slovnik.juls.savba.sk/?d=hssjV>.

OpenAI. ChatGPT (GPT-4) [online]. Dostupné na: <https://chat.openai.com/>.
Vzdelávací štandard zo slovenského jazyka a literatúry pre nižšie stredné vzdelávanie. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.minedu.sk/data/att/f5c/22654.ca4c58.pdf >. [cit. 2025-01-14].

Štefan Žáry

PYŠNÁ DIEVKA

Bc. Nikola Machničová

Ročník: 8. ročník

Veková skupina detí: 13 – 14 rokov

Vzdelávacie ciele:

- rozvíjať schopnosť kreatívneho myslenia,
- porozumenie témy, hlavnej myšlienky básne a charakteristike hlavnej postavy,
- zdokonalenie sa v tvorbe, organizácii a štruktúre umeleckého textu,
- vytvorenie umeleckého textu na základe potrebných požiadaviek,
- podpora porozumenia výrazových prostriedkov v umeleckom texte,
- zlepšovanie čitateľskej gramotnosti a tímovej spolupráce.

Vyučovacie metódy a formy práce: skupinová práca, diskusia, prezentácia, spoločná interpretácia textu, hodnotenie (sebareflexia)

Vyučovacie pomôcky: text básne, papier, písacie pomôcky, lístok s pravidlami pre každú skupinu

Časový rozsah činnosti: 45 minút /1 vyučovacia hodina

Štruktúra hodiny:

Motivačný úvod (5 minút):

Učiteľ na začiatku hodiny rozbehne medzi žiakmi diskusiu rôznymi otázkami, ktoré súvisia s témou básne, ktorej sa na vyučovacej hodine budú venovať:

- Ako si predstavujete pyšného človeka?
- Aké iné podobné vlastnosti môže mať takýto človek?
- Ako sa pyšný človek správa a ako to ovplyvňuje jeho životné rozhodnutia?
- Aké situácie mohli takéhoto človeka priviesť k tomu, že tak vystupuje?
- Myslíte si, že sa môže taký človek zmeniť?

Práca s textom (10 minút):

Vyvolaný žiak na pokyn učiteľa prečíta báseň *Pyšná dievka* nahlas pred celou triedou. Rovnako si prečítajú aj základné informácie o autorovi, ktoré sú písané v učebnici. Učiteľ neskôr tieto informácie doplní o jeho životopis.

Informácie o autorovi:

Slovenský básnik, prekladateľ, prozaista a novinár Štefan Žáry sa narodil 12. decembra 1918 v Ponikách. V roku 1938 zmaturoval v Banskej Bystrici. Neskôr študoval na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave slovenčinu a nemčinu. Na vojenskej službe v Taliansku redigoval vojenský časopis a vydal jednu zbierku básní. Stal sa redaktorom Národnej obrody a v Taliansku pôsobil ako spravodajca Československej tlačovej kancelárie. Po návrate do Bratislavy pracoval na Zväze slovenských spisovateľov. Stal sa redaktorom a neskôr i šéfredaktorom vydavateľstva Slovenský spisovateľ. Od roku 1970 sa venoval výhradne literatúre. Bol autorom niekoľkých kníh pre deti a mládež. Počas svojej kariéry napísal romány, novely aj veršovanú drámu. Bol básnikom nespútanej fantázie, ale všímal si aj problematiku moderného človeka. Svoj život dožil v Bratislave. V auguste roku 2007 zomrel.[171]

Učiteľ spolu so žiakmi spraví rýchlu interpretáciu básne, poskytne im základné informácie o autorovi, spoločne nájdu tému a hlavnú myšlienku a tiež hľadajú umelecké prostriedky.

Interpretácia básne, jej obsah a formálne znaky:

V básni je badateľných mnoho motívov ľudovej kultúry a folklóru (odkaz na Fašiangy, Veľkú noc, vydaj dievčiny). Autor odhaľuje osamelosť a frustráciu hlavnej hrdinky *(„akože si nájdem ja smutná frajera"; „akože sa vydám, keď ma už nik nechce")* a ironicky to pretvára do podoby kritiky pyšnosti, márnivosti a zbytočného preberania *(„aj by som sa vydala, ale keď preberám").* Dielo *Pyšná dievka* ukazuje, ako môže byť ľudská márnivosť a pyšnosť tematizovaná cez hravý, no zároveň ironický pohľad na každodenné situácie. Je to výnimočný príklad prepojenia ľudovej tradície s modernistickým experimentovaním.

- ***Prvá strofa*** → Predstavuje situáciu a postoj smutnej a osamelej dievčiny, ktorá sa nevie zmieriť s plynutím času. Sú Fašiangy – obdobie zábav, dievka by sa chcela vydávať.
- ***Druhá strofa*** → Dievka lamentuje nad ubiehajúcimi dňami, spomína ďalšie ľudové sviatky a jej pohoršenie nad tým, že si ju za ženu nechce vziať žiadny mládenec. Každý deň je len novou zmeškanou príležitosťou na vydaj.
- ***Tretia strofa*** → Zosmiešňuje svoju vlastnú prieberčivosť, vtipne komentuje odmietanie všetkých možných partnerov. Chce tých, ktorých nemôže mať.

[171] PETRÍK, Vladimír. Štefan Žáry – komplexná charakteristika tvorby. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na internete: <https://www.litcentrum.sk/autor/stefan-zary/komplexna-charakteristika-tvorby>.

- ***Štvrtá strofa*** → Vyjadruje frustráciu z toho, že ani jeden z potenciálnych partnerov nezodpovedá jej prehnaným požiadavkám. Predstavuje si k sebe bohatého mládenca.

Téma básne: Prieberčivá dievčina si nevie nájsť dokonalého partnera.

Hlavná myšlienka:

- Prehnané nároky a pyšnosť môžu viesť k osamelosti a nespokojnosti.
- Majetok by nemal byť pri výbere partnera dôležitý.
- Kto veľa preberá, ten odíde s holým grošom.

Čo sa týka formálnej stránky, dielo sa delí na štyri strofy, pričom každá má pravidelný počet veršov (4). Báseň má pomerne pravidelný rytmus, rýmová schéma básne je abcb, vieme teda určiť, že ide o prerývaný rým.

V básni sa taktiež nachádza niekoľko básnických prostriedkov:

- Hyperbola/zveličenie: *„keď ma už nik nechce!"*
- Gradácia: *„prejde aj Veľká noc, ubehnú Turíce"*
- Metafora: *„ani jeden nemá vložiť čo do truhly"* → je chudobný, nemá peniaze; *„Fašiangy, fašiangy, do jari neveľa"* → čas na vydaj sa kráti
- Kontrast: *„chudý i okrúhly";* ženáč vs. vdovec

Spoločne sa rozprávajú o tom, či pyšné správanie identifikovali správne a či sa ich predstavy stotožňujú s tým, čo si prečítali v texte, prípadne čo iné bolo o pyšnej dievčine spomenuté v samotnej básni.

Neskôr si potrebné základné informácie o diele žiaci pomocou poznámok zaznačia do zošita (napr. literárny druh, literárny žáner, charakteristika hlavnej postavy, téma, hlavná myšlienka, meno autora a vypíšu si niektoré básnické umelecké prostriedky).

Hlavná aktivita (20 minút):

Učiteľ náhodne rozdelí žiakov do 4 skupín a následne oboznámi žiakov s ich zadaním a celkovým priebehom aktivity. Povie im, čo bude ich úlohou.

Zadanie:

Keby Pyšná dievka nebola pyšná → každá skupina dostane náhodne pridelené pravidlá, podľa ktorých budú vymýšľať báseň o dievke s opačnými hodnotami, aké mala *pyšná dievka*, o ktorej čítali predošlý text. Isté prvky sa však v texte musia zachovať, aby spĺňal normu ľúbostnej lyriky. Následne svoje výtvory budú musieť za skupinu odprezentovať pred celou triedou.

Pokyny pre všetkých:

- Vymyslieť básni adekvátny nadpis.
- Každá báseň sa skladá z min. 12 a max. 16 veršov.
- Báseň musí mať vtipný/ironický podtón.
- Báseň musí mať ľúbostný motív.
- Báseň musí obsahovať prvky folklórnej, ľudovej tradície.

Kreativite sa medze nekladú, preto báseň môže reflektovať charakteristiku dievčiny s opozitnými hodnotami v porovnaní s pyšnou dievkou, ale aj jej vizuálny opis, správanie, alternatívne situácie, ktoré ju v živote postretnú atď., všetko však na základe dodržania pravidiel, ktoré skupina musí splniť.

Pokyny pre jednotlivé skupiny, ktoré si náhodne vylosujú:

Tabuľka 20 – Prvé dve skupiny

1. skupina	**2. skupina**
▪ striedavý rým ▪ 3 epitetá ▪ 1 personifikácia ▪ odkaz na 1 ľudový sviatok ▪ musí mať refrén ▪ musí obsahovať slová: chudobný, srdce	▪ prerývaný rým ▪ 2 epitetá ▪ 1 prirovnanie ▪ odkaz na 2 ľudové sviatky ▪ nemusí mať refrén ▪ musí obsahovať slová: milovať, kvety

Tabuľka 21 – Ďalšie dve skupiny

3. skupina	**4. skupina**
▪ združený rým ▪ 2 epitetá ▪ 1 personifikácia ▪ odkaz na 3 ľudové sviatky ▪ nemusí mať refrén ▪ musí obsahovať slová: láska, skromný	▪ obkročný rým ▪ 1 epiteton ▪ 1 prirovnanie ▪ odkaz na 2 ľudové sviatky ▪ musí mať refrén ▪ musí obsahovať slová: frajer, úsmev

Záver (10 minút):

Žiaci po vymyslení básní prečítajú svoju tvorbu spolužiakom, vždy jeden za skupinu, a napíšu ju na tabuľu. Následne ostatné skupiny a učiteľ skontrolujú, či boli dodržané všetky pravidlá. Žiaci

potom porovnávajú, ako môžu jednotlivé prostriedky využité v básni (napr. rým, dĺžka veršov, refrén) zmeniť formu, štruktúru, tému i celkový podtón básne. Zdôvodnia si, prečo je ich využitie v texte dôležité, potom ich v jednotlivých básničkách vyznačia.

Ako posledné žiaci spoločne zhodnotia, ktorá báseň sa im najviac páčila.

Text, s ktorým učiteľ so žiakmi na hodine pracuje:

Štefan Žáry – Pyšná dievka

Fašiangy, fašiangy,
do jari neveľa;
akože si nájdem
ja smutná frajera.

Prejde aj Veľká noc,
ubehnú Turíce;
akože sa vydám,
keď ma už nik nechce!

Aj by som sa vydala,
ale keď preberám,
ženáčom nadbieham,
na vdovcov pozerám.

Aj by sa mi triafal
chudý i okrúhly –
ani jeden nemá
vložiť čo do truhly. [172]

[172] SVITEKOVÁ, Renáta. *Literatúra pre 8. ročník ZŠ.* Košice : TAKTIK s. r. o., 2021. [online]. ISBN 978-80-8180-211-9. Dostupné na: <https://www.taktik.sk/literatura-8-v-pohode-ucebnica/>. s. 8.

Môj návrh modelovej básne:

Srdce nad zlato

Zobudí sa dievka na svätého Jána
a chlapec z klobúka voňavé ruže jej dá.
„Nemám ja zlata," vraví hneď zrána,
„ale mám dobré srdce, to je môj dar."

Srdce nad zlato – to pravda stará,
bohatstvo je len očný klam.
Stačiť ti musia aj bylinky z herbára,
ak máš niekoho úprimne rád.

V dedine sa vraví, že jánska noc je magická,
keď dohorel ohník, dievčina zvolala,
nebola to veru fráza z knihy romantická,
„i keď si **chudobný**, na teba som čakala."

Srdce nad zlato – to pravda stará,
bohatstvo je len očný klam.
Stačiť ti musí aj bzukot komára,
ktorý ti povie, že ťa mám rád.

Báseň spĺňa požiadavky pre 1. skupinu:

- striedavý rým: abab
- 3 epitetá
- 1 personifikácia
- odkaz na 1 ľudový sviatok
- **musí mať refrén**
- musí obsahovať slová: **chudobný, srdce**

Modelová báseň tiež spĺňa všetky všeobecné požiadavky – má adekvátny názov, skladá sa zo 16 veršov, nesie sa v ironickom/vtipnom duchu a zachovaný je v nej ľúbostný i ľudový motív. Z hľadiska témy je protikladnou básňou k dielu *Pyšná dievka.*

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

PETRÍK, Vladimír. Štefan Žáry – komplexná charakteristika tvorby In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/stefan-zary/komplexna-charakteristika-tvorby>. [cit. 16. 1. 2025].

SVITEKOVÁ, Renáta. *Literatúra pre 8. ročník ZŠ.* Košice : TAKTIK s. r. o., 2021. [online]. ISBN 978-80-8180-211-9. Dostupné na: <https://www.taktik.sk/literatura-8-v-pohode-ucebnica/>. [cit. 3.1.2025].

Krista Bendová

UKRUTNICA

Bc. Tatiana Machovčáková

Veková skupina detí: 13 – 14 rokov

Ročník: 8. ročník

Téma: Krista Bendová – Ukrutnica

Vzdelávacie ciele:

Žiak je schopný prerozprávať základné informácie o autorke Kriste Bendovej.

Žiak dokáže vyhľadať v básni znaky lyriky.

Žiak vie interpretovať báseň.

Žiak dokáže na základe získaných vedomostí napísať krátku báseň.

Vyučovacie metódy a formy práce: výklad, rozhovor, skupinová práca, diskusia, práca s textom, vlastná tvorba

Vyučovacie pomôcky: interaktívna tabuľa, prezentácia, učebnica

Časový rozsah činnosti: 1 vyučovacia hodina (45 minút)

Štruktúra hodiny:

1. Úvodná časť vyučovacej hodiny
2. Krátky výklad
3. Čítanie básne
4. Skupinová práca a diskusia
5. Rozbor básne
6. Vytvorenie vlastnej básne
7. Porovnanie básne
8. Reflexia

Cieľom tohto príspevku je pripraviť návrh vyučovacej hodiny zameranej na analýzu básne *Ukrutnica* od známej autorky Kristy Bendovej. Hodina je navrhnutá tak, aby zaujala žiakov a podporila ich aktívne zapojenie sa do vyučovacieho procesu prostredníctvom interaktívnych a kreatívnych metód.

Práca s poéziou predstavuje pre žiakov často výzvu, keďže interpretácia lyrických textov je pre nich často náročnejšia ako čítanie prózy. Poézia môže pôsobiť menej atraktívne pre mladých čitateľov, ktorí preferujú konkrétne príbehy a priame rozprávanie. Preto je tento návrh vyučovacej hodiny orientovaný na rôznorodé metódy a aktivity, ktoré by žiakom pomohli nielen pochopiť obsah básne, ale aj oceniť jej estetickú hodnotu a umelecké spracovanie.

ÚVOD

Na začiatku hodiny oboznámim žiakov s cieľom vyučovacej hodiny. Následne im v krátkosti predstavím autorku básne, aby získali základné informácie o jej živote a tvorbe. Zameriam sa na to, aby prezentácia o autorke bola pútavá a neobsahovala nezaujímavé informácie. Ako píše Turek*: „Niektorí žiaci sa dokážu sústrediť na výklad sotva päť minút. Z toho vyplýva, že učiteľov nepretržitý, súvislý výklad by nemal byť dlhší ako niekoľko minút.“*[173] Preto sa snažím udržiavať pozornosť žiakov kladením otázok pred výkladom aj po výklade. Pred samotnou prezentáciou sa opýtam žiakov pár otázok: *„Kto z vás pozná Kristu Bendovú? Čítali ste niekedy niečo z jej tvorby? Spomeniete si na nejakú knihu, ktorú napísala pre deti?“*

KRÁTKY VÝKLAD

Začnem so samotnou prezentáciou, ktorá by mohla vyzerať takto:

Obrázok 63 – Návrh prezentácie

Obrázok 64 – Návrh prezentácie (autorkina tvorba)[174].

ČÍTANIE BÁSNE

[173] TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Iura Edition, 2008, s. 252.

[174] Informácie v prezentácii čerpáme z monografie SLIACKY, Ondrej. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1960.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2013. 294 s.

Pred čítaním básne poprosím žiakov, aby si báseň samostatne rýchlo prečítali, čo by malo zabezpečiť, že sa oboznámia s textom a pripraví ich to na hlbšie vnímanie. Keďže báseň je pomerne krátka, rozhodla som sa predniesť ju sama, aby som zabezpečila správne tempo a emocionálnu interpretáciu. Báseň čítam s dôrazom na melódiu a význam jednotlivých slov. Pred čítaním poprosím žiakov, aby zatvorili oči a predstavili si obrazy a pocity, ktoré v nich slová básne vyvolávajú. Týmto spôsobom chcem podporiť ich vnútornú vizualizáciu a zabezpečiť, aby sa hlbšie emocionálne napojili na text. Po prečítaní nechám chvíľu ticha, aby mali žiaci možnosť zamyslieť sa a spracovať svoje dojmy.

Ukrutnica

Keby som ja nevedela, čo je láska,
ako ľahko, ľahko bolo by.
Bezstarostne ako modrá vážka
dotkla by sa krídlom oblohy.

Ale ona, ukrutnica, trýzni,
k zemi ťahá, tam, kde chodíš ty.
Poradí mi dáky dobrý blížny,
jak sa zbaviť chvíľok clivoty?

Neporadí. Nič mi nepomôže.
Nechcem ani. Neviem, čo to je,
že keď veľmi ľúbim, panebože,
smutná som – i šťastná. Oboje.

SKUPINOVÁ PRÁCA A DISKUSIA

V tejto časti hodiny rozdelím žiakov do šiestich skupín, pričom vždy dve skupiny dostanú rovnakú úlohu. Skupina A bude mať za úlohu identifikovať symboliku vážky. Skupina B interpretuje slovo ukrutnica, čo v kontexte básne znamená. Skupina C bude mať za úlohu rozobrať posledný verš: *„Smutná som – i šťastná. Oboje.“* Na vypracovanie nechám 5 minút, pretože úlohy sú jednoduché. Po vypracovaní žiaci odprezentujú svoje výsledky. Táto úloha zároveň rozvíja komunikačné zručnosti žiakov, pretože prezentujú svoje názory a myšlienky. Žiaci tiež pri skupinovej práci aktívne prijímajú názory svojich spolužiakov na interpretáciu literárneho diela. Tento proces podporuje vzájomnú diskusiu, kde si žiaci môžu vymieňať rôzne pohľady na báseň a hlbšie sa zamyslieť nad rôznymi interpretáciami. Týmto spôsobom sa učia argumentovať, počúvať názory iných a obohacujú svoje porozumenie literárneho diela. Mojou úlohou bude moderovať a dopĺňať informácie.

Odpovede by mohli vyzerať takto:

Skupina A: Môžu byť prítomné rôzne interpretácie, ktoré sa zameriavajú na slobodu a ľahkosť života. Vážka môže symbolizovať pocit voľnosti, ktorý by lyrický subjekt zažíval, keby nepoznal lásku.

Skupina B: Ukrutnica predstavuje niečo, čo spôsobuje trápenie, mučenie, emocionálnu bolesť. V tomto prípade to môže byť synonymum pre slovo láska.

Skupina C: Posledné verše básne vyjadrujú protichodné pocity, ktoré lyrický subjekt prežíva v láske. Smútok je spojený s bolesťou, ktorú láska spôsobuje, zatiaľ čo šťastie odkazuje na pozitívne okamihy, ktoré láska prináša. Tieto verše ukazujú, že láska je komplexná a obsahuje súčasne smútok aj radosť, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou ľudských skúseností.

ROZBOR BÁSNE

V ďalšej časti hodiny spoločne so žiakmi rozoberieme podrobne vonkajšiu aj vnútornú kompozíciu básne. Žiakom budem klásť otázky, postupne sa budem snažiť zapojiť všetkých žiakov. Jednotlivými otázkami chcem smerovať aj k opakovaniu staršieho učiva.

1. Koľko má báseň strof?

Báseň má tri strofy.

2. Koľko má báseň veršov?

Báseň má 12 veršov.

3. Aký druh rýmu sa nachádza v básni? Akú má schému? Aké druhy rýmu ešte poznáme?

V básni je použitý striedavý rým so schémou ABAB. Okrem striedavého rýmu poznáme:

združený rým (AABB),

obkročný rým (ABBA),

prerývaný rým (ABCB),

postupný rým (ABCABC).

4. Koľko slabík má deviaty verš?

Deviaty verš má 10 slabík.

5. Stručne prerozprávajte obsah prvej, druhej a tretej strofy.

Prvá strofa: Lyrický subjekt uvažuje nad tým, aký ľahký by bol život, keby nepoznal lásku.

Druhá strofa: Láska ju však ťaží a pripútava k osobe, ktorú miluje, pýta sa, či jej niekto môže poradiť, ako sa zbaviť smútku.

Tretia strofa: Lyrický subjekt si uvedomuje, že žiadna rada ani pomoc nie je potrebná, pretože si uvedomuje, že láska je zmesou šťastia a smútku, ktoré sú navzájom neoddeliteľné.

6. V básni vyhľadajte umelecké jazykové prostriedky.

Metafora: *„Bezstarostne ako modrá vážka/dotkla by sa krídlom oblohy.“*

Personifikácia: *„Ale ona, ukrutnica, trýzni.*"

Epiteton: *modrá vážka, dobrý blížny*

V priebehu hodiny sa so žiakmi sústredím na identifikáciu znakov lyriky. Spoločne na tabuľu napíšeme hlavné znaky lyriky, pričom ich priamo prepojíme s konkrétnymi dôkazmi z básne *Ukrutnica*. Táto aktivita podporí spoluprácu, analytické myslenie a hlbšie pochopenie textu.

Tabuľka 22 – Znaky lyriky a ich vyhľadanie v básni

Znaky lyriky	Dôkaz v básni
Metaforickosť/obraznosť	*„Bezstarostne ako modrá vážka/dotkla by sa krídlom oblohy."* *„Ale ona, ukrutnica, trýzni."*
Postavy nie sú prítomné, prítomný je lyrický subjekt	Lyrický subjekt je nositeľom emócií a myšlienok. V básni nie sú prítomné žiadne konkrétne postavy.
Nedejovosť	Báseň neobsahuje ucelený príbeh ani chronologický sled udalostí. Lyrický subjekt namiesto toho vyjadruje svoje vnútorné rozpoloženie, najmä zmätok a rozporuplné emócie vyplývajúce z lásky.
Monologickosť	Báseň je celá koncipovaná ako monológ. Lyrický subjekt priamo vyjadruje svoje pocity a myšlienky. Neprítomnosť dialógu.
Subjektívnosť[175]	Báseň vyjadruje osobné, vnútorné pocity a myšlienky lyrického subjektu. Báseň je písaná v prvej osobe, čo znamená, že subjekt priamo vyjadruje svoje pocity, názory a myšlienky. Napríklad: *„Neporadí. Nič mi nepomôže."* *„Keď veľmi ľúbim, panebože, / smutná som – i šťastná."*

VYTVORENIE VLASTNEJ BÁSNE

Žiaci dostanú za úlohu napísať štvorveršie o láske. Táto úloha rozvinie ich schopnosť vyjadrovať pocity prostredníctvom poézie a naučí ich pracovať s jazykovými prostriedkami, ako sú

[175] Literárne druhy, žánre a básnické formy. In: *Discoveria* [online]. Dostupné na internete: <https://discoveria.org/literarne-druhy-zanre-a-basnicke-formy/>.

metafory, personifikácie či epitetá. Ak žiaci úlohu nestihnú dokončiť počas hodiny, budú ju môcť dorobiť ako domácu úlohu.

Návrh básne

Už láska ma lapila do svojich sietí,

a zdá sa mi, že aj slniečko jasnejšie svieti.

Nechcem spoznať, čo je z lásky žiaľ,

túžim sa pozerať každý deň na milovanú tvár.

POROVNANIE

Po prebratí básne *Ukrutnica* sa žiakov opýtam, ako ju vnímajú v porovnaní s ostatnými básňami, ktoré sme čítali, ako sú *Slávy dcéra, Dievča v rozkvete*, *Rozlúčenie* a *Marína*.[176] Ich odpovede môžu vyzerať takto:

1. „Táto báseň je smutnejšia, ale dá sa ľahšie pochopiť."
2. „Páčilo sa mi, že je krátka a hovorí presne, čo cíti."
3. „Je to jednoduchšie ako Slávy dcéra, kde som niekedy nerozumel, o čom presne je."
4. „Táto báseň mi pripadá bližšia, lebo je o bežných pocitoch, nie o nejakých veľkých ideáloch."

REFLEXIA

V poslednej fáze hodiny sa žiakov opýtam, či sa im báseň *Ukrutnica* páčila. Týmto spôsobom chcem získať spätnú väzbu o tom, ako na nich báseň zapôsobila a či v nich vzbudila nejaké emócie.

Vybrala som rôzne metódy, ktoré umožnia žiakom aktívne sa zapojiť do vyučovacieho procesu. Cieľom bolo, aby neboli pasívnymi poslucháčmi, ktorí celú hodinu len počúvajú výklad, ale aby sa stali aktívnymi účastníkmi vyučovania, ktorí si svojím zapojením rozvíjajú kritické myslenie a kreativitu.

[176] Jednotlivé básne sa nachádzajú v učebnici literatúry pre ôsmy ročník.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Literárne druhy, žánre a básnické formy. In: *Discoveria* [online]. Dostupné na internete: <https://discoveria.org/literarne-druhy-zanre-a-basnicke-formy/>. [cit. 9. 1. 2025].

KAMENISTÝ, Ján – PROKOP, Štefan. *Ave, láska.* Bratislava : Motýľ, 2005. 139 s. ISBN 8088978254.

SLIACKY, Ondrej. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1960.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2013. 294 s. ISBN 9788081190735.

TUREK, Ivan. *Didaktika.* Bratislava : Iura Edition, 2008. 595 s. ISBN 978-80-8087-198-9.

9. ROČNÍK

Margita Figuli

TRI GAŠTANOVÉ KONE

Simona Hoštáková

Veková skupina detí: 15 rokov

Ročník: 9. ročník

Vzdelávacie ciele:

1. Žiak dokáže prerozprávať obsah textu so zachovaním časovej a logickej postupnosti.
2. Žiak dokáže vyjadriť názor na prečítaný text, obhajovať svoje stanovisko a ako argumenty, resp. protiargumenty, použiť niektoré poznatky získané analýzou textu.
3. Žiak pri hlasnom čítaní rešpektuje prostriedky nadväznosti: hlavný slovný prízvuk, typ písma, interpunkciu.
4. Žiak dokáže jednoduchým spôsobom vyjadriť vlastný názor na určitú tému a použiť predovšetkým subjektívne argumenty.
5. Žiak dokáže v komunikačnej situácii plynulo a zrozumiteľne artikulovať a uplatňovať primeranú silu hlasu.
6. Žiak dokáže vyhľadať určené lexikálne prostriedky v texte a posúdiť ich štylistický význam.
7. Žiak dokáže vysvetliť význam daných pojmov.
8. Dokáže samostatne tvoriť jednoduché vety, súvetia s rôznou modalitou, pričom dodržiava správny slovosled a správne používa interpunkčné znamienka.
9. Dokáže nahlas a plynulo prečítať svoj text, pričom správne artikuluje, intonuje, prispôsobuje tempo svojho prejavu poslucháčom.
10. Dokáže prijať hodnotenie druhých (spolužiakov a učiteľa), zlepšiť organizáciu a nadväznosť myšlienok, opraviť jednotlivé chyby a formálne nedostatky textu.
11. Dokáže spoločensky vhodným spôsobom zhodnotiť texty vytvorené niekým iným a svoje hodnotenie dokáže zdôvodniť.

Vyučovacie metódy a formy práce: diskusia, dialóg, práca s textom, metóda dvojitý denník, rozhovor, kvíz, kreatívne písanie

Vyučovacie pomôcky: ukážky (ukážka č. 1, ukážka č. 2) z diela *Tri gaštanové kone* (vytlačený text/kniha), písacie potreby, interaktívna tabuľa, mobily, zošity/papiere

Časový rozsah činnosti: 2 vyučovacie hodiny (90 min.)

Štruktúra hodiny:

1. **Diskusia**
2. **Práca s textom – metóda rozhovoru**
3. **Práca s textom – metóda dvojitého denníka**
4. **Písanie poznámok**
5. **Práca s informáciami o autorovi – kvíz**
6. **Kreatívne písanie**
7. **Prezentovanie výsledkov kreatívneho písania**

ÚVOD

Margita Figuli patrí medzi najznámejšie osobnosti slovenskej literatúry. Napriek tomu, že mnohé jej prózy také známe nie sú, s novelou *Tri gaštanové kone*, patriacou do literatúry naturizmu, sa žiaci stretávajú už na základnej škole. Mnohokrát sa tento príbeh stretáva zo strany mladých ľudí s nepochopením či dokonca odmietnutím. Príčinou môže byť práve väčší rozsah diela či otázka, či je dielo vhodne zaradené na hodiny slovenského jazyka a literatúry na základnej škole.

Príspevok obsahuje prípravu na vyučovaciu hodinu literatúry s orientáciou na deviaty ročník, teda žiakov vo veku približne 15 rokov. Pre vyšší rozsah diela som sa rozhodla vybrať úryvok, ktorý na prácu s textom a na predstavenie diela považujem za vhodný. Je pomerne ťažké predstaviť celé dielo prostredníctvom krátkych ukážok, preto je dôležité, aby pedagóg zvolil správy prístup a postup pre dosiahnutie cieľa hodiny. Opieram sa o Štátny vzdelávací program – slovenský jazyk a literatúra – pre nižšie stredné vzdelanie.

Cieľom práce je pomocou výberu kreatívnych metód navrhnúť štruktúru vyučovacej hodiny literatúry a pokúsiť sa zvýšiť atraktívnosť danej témy v spojení so splnením stanovených cieľov.

PRIEBEH VYUČOVACEJ HODINY

Vyučovaciu hodinu by som začala rozhovorom o pojme *outsider*. Spýtala by som sa žiakov, čo znamená pojem, ako taký outsider vyzerá a aký má vzťah k ostatným ľuďom okolo neho. Mojím cieľom je „prelomiť ľady“, namotivovať žiakov, aby sa nebáli rozprávať nahlas a neskôr nadviazať na pojem charakteristikou literatúry naturizmu. Spýtam sa žiakov, či poznajú nejaký príbeh, v ktorom je hlavnou postavou outsider. Takto rozvíjame u žiakov tvorenie súvislých výpovedí v logickej postupnosti.

Následne by som žiakom predstavila dielo *Tri gaštanové kone* od Margity Figuli, pretože cez dielo sa o literatúre naturizmu dozvedia viac informácií najjednoduchším spôsobom. Nadväzujem na postavu outsidera a ako dôkaz by sme si spolu so žiakmi prečítali ukážku č. 1 (Príloha 1), ktorá pochádza zo začiatku príbehu, keď protagonista Peter prichádza do rodného kraja po dlhých cestách, počas ktorých sa rozhodol vziať si za ženu svoju lásku z detstva. Všetky ukážky by mali žiaci pred sebou v tlačenej forme, aby sa mohli každý plne sústrediť a písať poznámky a postrehy priamo k vytlačenému textu (ak by mali žiaci k dispozícii knihy, svoje postrehy a poznámky by si, samozrejme, písali do zošitov.) Skrz úvod by sme si spoločne zadefinovali rozprávača príbehu – protagonistu a žiaci by zodpovedali na moje vopred pripravené otázky:

Čo je cieľom protagonistovej cesty? (Vziať si jeho životnú lásku Magdalénu.)

Je protagonista outsider? Ako by sme mohli našu odpoveď dokázať? (Môžeme odhadovať, že je, Magdalénina matka ho nemá rada, dlho sa nevideli, lebo pravdepodobne cestoval a neusadil sa, je tulák...)

Aká je protagonistova vyvolená Magdaléna? (Dokonalá, mnoho sa o nej nedozvedáme, len to, že ešte asi nerozumie láske.)

Tieto úvodné otázky pomôžu žiakom orientovať sa v texte a hľadať dôkazy o svojich tvrdeniach. Po predstavení si hlavnej postavy, outsidera, by sme prešli so žiakmi na ukážku č. 2 (Príloha 2), ktorú by sme si prečítali spoločne a počas nej uplatnili metódu ***dvojitý denník***.

DVOJITÝ DENNÍK

Ako som uviedla vyššie, pre čítanie druhej ukážky (ukážka č. 2) by som zvolila metódu dvojitého denníka. Dielo Margity Figuli nie je z jazykového hľadiska náročné na čítanie. V texte sa nachádza niekoľko slov, ktoré môžu byť ťažšie na pochopenie, preto túto metódu považujem za vhodnú aj pre neskoršie otvorenie diskusie. To, čo je skutočne dôležité v tomto diele, je aj kontrast medzi postavami, ktoré v príbehu vystupujú, a ich základné znaky.

Metóda spočíva v tom, že počas čítania si žiak vyznačí konkrétnu časť textu (slovo, slovné spojenie, veta, odsek...), ktorá ho nejakým spôsobom zaujala alebo sa mu zdá pre určitý dôvod dôležitá. Vedľa textu, pod text alebo do svojho zošita zaznačí dôvod, prečo si konkrétnu časť vyznačil. Žiak môže k danej časti textu napísať aj postreh k charakteristike postáv a ich vzájomné vzťahy. U žiakov text môže, samozrejme, vyvolať aj otázky, na ktoré by chceli poznať odpoveď. Ak takého otázky majú, napíšu ich do dvojitého denníka taktiež.

Cieľom je oboznámiť žiakov s textom ukážky a pomôcť im čo najlepšie rozumieť mu pre ďalšiu prácu s ním.

Práca s metódou

Úryvok č. 2 (krátka ukážka):

Pustil som sa cez oráčiny hore ústraním. – **oráčiny – polia?, ústraním – krajom?**

Spravil som len niekoľko krokov, keď naraz ma ovial tuhý zápach zeme, a tu som trochu postál. Priam ma omráčila vôňa rozvalených brázd. Bol to teplý výpar zhlboka a belel sa ponad žírnu **?** *hlinu. Prišlo mi na um, práve v tento čas i moje zeme v Turci, i keď ešte len prenajaté, prebúdzajú sa pod čerieslom. Zahorel som nečakane preukrutnou láskou k nim a zdalo sa mi, že niet krajšej roboty od sedliackej. Prvý raz v živote zamyslel som sa nad tým, prečo som sa už dávno neprestal túlať po svete a nenabudol si gazdovstvo. Ale viem, musela prísť žena, aby prinútila vo mne lásku k hrude. Musela to byť žena ako Magdaléna, pri pohľade na ktorú ctil si všetky chuti a vône sedliackeho života.*

Pri pohľade na jej ruky cítil si vôňu miesenia chleba. Pri pohľade na jej nohy tušil si vlahu rannej rosy z trávy. Pri pohľade na jej postavu javili sa ti v celej prelesti tvary rodného chotára. Pri pohľade na jej ústa miešalo sa ti materino mlieko so šťavou čerešní. Pri pohľade na jej oči zmäkol si od sily a dobroty, ako mäkne plodné pole pod tichým májovým dažďom. – **opis Magdelény, kde je jej fyzický opis? Vieme, ako vyzerá?**

Už som si bol istý, že Magdaléna a zem sú veci nerozlučiteľné. Už som si bol istý, že ako kedysi pri pohľade na Magdalénu zahorel som opravdivou láskou prvý raz k žene, tak v spojitosti s ňou pri pohľade na brázdy zahorel som opravdivou láskou k zemi.

Mal som sto chutí vysúkať si hneď tu rukávy a začať obrábať pole nepretržite do sklonku života. Bol by som sa k nemu pripil ako pijavica na žily a roky do smrti boli by mi krátke, aby som sa stačil tou prácou dosýta nasýtiť. Nemal som už v sebe ani kvapky tuláckej krvi. Tak ťa vie premeniť ušľachtilá žena.

Lenže teraz nebol čas na rozjímanie. Bránili mi v tom iné starosti.

Starček pod chvíľou povedal, aby nás tu nezastihol západ slnka. Akoby som si jeho slová vzal k srdcu, pozrel som sa na vŕšok, za ktorým orali Zápotočnovci, a pobral som sa cezeň na druhú stranu.

žírnu hlinu – úrodnú hlinu, čerieslom – časť pluhu
zmenil názor na sedliactvo, zmenila ho láska k žene, vzdáva sa tuláctva – outsiderstva

Ukážka práce s metódou dvojitého denníka zobrazuje len pár poznámok, postrehov a potenciálnych otázok, ktoré môže text vyvolať. Po prečítaní textu, ešte pred priestorom pre otázky a postrehy, by som vyzvala žiakov, aby prerozprávali, čo sa v ukážke dialo – ide o scénu na poli, keď Peter Magdalénu zachráni spod kopýt rozzúreného koňa, ktorého musela držať, zatiaľ čo ho Jano týra.

Nasleduje priestor pre postrehy či otázky, ktoré majú žiaci zapísané. Pomocou spoločného rozhovoru by som spolu so žiakmi prebrala nasledovné dôležité body:

- slová zo staršej lexiky, nárečové slová a ich význam,
- charakteristika jednotlivých postáv (Ján Zápotočný – krutý, zlý tyran, alkoholik, majetný (pretože má pole, ktoré obrába), je manželom Magdalény – slabá, drobná, bezmocná, pasívna, poslušná (manželka Zápotočného, aj keď ju týra, musí byť pri ňom), Peter – protagonista, hrdina, láskavý, mení sa z tuláka na sedliaka kvôli láske),
- charakteristika kontrastov medzi dvoma sokmi vyplývajúcimi z ukážky,
- rozbor dôvodov, prečo Magdaléna reagovala na Petra odlišne ako Peter čakal,
- prečo sa Peter aj napriek reakcii Magdalény nechce Magdalény vzdať...

Týmto spôsobom by som postupne so žiakmi interpretovala úryvok z diela, a tak predstavila zásadný problém celého príbehu – boj dvoch sokov v láske, ktorí sú kontrastne odlišní v každej jednej charakterovej črte či v životnej úrovni. Chcela by som žiakov naviesť k prihliadnutí na to, kto je rozprávačom príbehu (Peter) a či je rozprávač stopercentne spoľahlivý, či je objektívny alebo subjektívny. Taktiež by som skrz analýzu textu rada poukázala na znaky literatúry naturizmu a upozornila na ne. Pre oporu uvádzam pár otázok, ktoré by tomu mohli napomôcť. Zároveň by som vyzvala žiakov, aby si dôležité informácie, ktoré si pri rozbore povieme, zapisovali do zošitov, napríklad pri rozbore znakov naturizmu.

Doplňujúce otázky pedagóga:

Kto je rozprávačom príbehu? (Upozorním aj na prihliadnutie sa na ukážku č. 1, odpoveďou je Peter.)

Aký typ rozprávača má tento príbeh? (Personálny – zameraný len na jednu osobu a jej vnútorné prežívanie.)

Dozvedáme sa, ako Magdaléna vyzerá, kým je, čo má rada? (Vzhľadom na obe ukážky sa to nedozvedáme.)

Je Magdaléna aktívnou alebo pasívnou postavou v príbehu? (je pasívnou postavou, je len objektom Petrovej lásky a túžby.)

Ak odhliadneme od tyranie Jana Zápotočného, kým bol? (Majetný sedliak, ktorý si chcel vziať Magdalénu, nepoznáme jeho vnútro, tak ako nepoznáme to Magdalénino.)

Je Peter v tom prípade spoľahlivým, objektívnym rozprávačom príbehu? (Nie, je subjektívny, sentimentálny a necháva sa ovládať citmi, je ale vykreslený ako dokonalý muž.)

Je príbeh spojený s prírodou, sú postavy spojené s prírodou? (Áno, odohráva sa na dedine, väčšinou v prírode – les, hory, pole... – znak naturizmu.)

Reaguje Peter premyslene alebo živelne? (Intuitívne, živelne, emocionálne, je to typické pre postavu literatúry naturizmu.)

Vieme, v akom období sa príbeh odohráva? (Nie, nepoznáme konkrétny čas, len miesto, nemáme informácie o nijakej vojne, ani politickej situácii... – znak naturizmu.)

Pripomína vám niečím tento príbeh rozprávku? Ak áno, čím? (Áno, dobrá a zlá postava, boj o dievča, plnenie úlohy, pomocník protagonistu, pomocník antagonistu, šťastný koniec – znak naturizmu – čerpanie z mýtov, ľudových zvykov, z rozprávok...)

Ostatné otázky sa môžu odvíjať od odpovedí žiakov. Celý čas žiaci pracujú s textom ukážky, je dôležité, aby svoje odpovede podložili konkrétnou pasážou z ukážky. Po dokončení interpretácie si žiaci doplnia poznámky o základné informácie.

POZNÁMKY K LITERÁRNEMU DIELU

Autor: Margita Figuli

Názov diela: Tri gaštanové kone

Literárna forma: próza

Literárny druh: epika

Literárny žáner: novela (s prvkami rozprávky)

Rozprávač: personálny, 1. osoba, prítomný čas

Postavy: Peter, Jano Zápotočný, Magdaléna (vedľajšie postavy: otec a matka Magdalény, bratranec M. Jožko Greguš...)

Téma: Láska dvoch mladých ľudí, ktorí musia prekonať niekoľko prekážok, aby našli svoje šťastie.

Idea: Láska vždy zvíťazí.

Čo sa mi na diele páči:

Čo sa mi na diele nepáči:

Akonáhle by sme si so žiakmi dopísali poznámky súvisiace s literárnym dielom, priblížili by sme si životopisné údaje o autorke Margite Figuli. Aj keď táto časť učiva nepatrí medzi obľúbené, je dôležité poznať aspoň základné informácie o autoroch, ktorí napísali práve preberané diela. Rozhodla som sa predstaviť túto autorku zaujímavejšou formou a v spojení s opakovaním charakteristiky literatúry naturizmu. Preto som vytvorila kvíz cez webovú stránku *Kahoot*[177], ktorý by každý žiak vypĺňal cez svoj mobil. Ukážku kompletného kvízu uvádzam v prílohách, pretože sa ako odkaz dá zobraziť len pokiaľ by sa spustilo jeho vypĺňanie (Príloha 3). Po dokončení kvízu by sme si spoločne so žiakmi zopakovali, čo sme si o autorke a jej živote zapamätali, a podľa toho zostavili poznámky.

POZNÁMKY K AUTORKE MARGITE FIGULI

Margita Figuli

- narodená v roku 1909 vo Vyšnom Kubíne,
- pracovala ako anglická korešpondentka v Tatra banke,
- slovenská literatúra naturizmu – nedôležité ukotvenie v čase, spojitosť s prírodou, dedina, vidiek,
- bavila ju literatúra a kreslenie, ako spisovateľka najviac písala o láske.

Do poznámok považujem za dôležité pridať aj inú tvorbu Margity Figuli, napríklad *Olovený vták* (novela, ktorá vznikla ako reakcia napadnutia Poľska Nemeckom), historický román *Babylon* či román *Vlci v Dolinách.*[178]

KREATÍVNE PÍSANIE

Ako záverečnú aktivitu, a zároveň overenie vedomostí, ktoré sme spoločne so žiakmi nadobudli, by som chcela zaradiť kreatívne písanie, v ktorom by som si overila aj kreativitu a spôsob rozmýšľania jednotlivých žiakov.

Zadaním by bolo pretvoriť vybranú časť ukážky č. 2 (Príloha 2) zmenou rozprávača a protagonistu. Chcela by som od žiakov, aby sa zamysleli nad tým, ako by vyzeral vnútorný stav postavy, ktorá by príbeh rozprávala. Keďže Magdalénu a Jana Zápotočného poznáme len zo subjektívneho pohľadu Petra, otvárajú sa nám pestré možnosti, kým by mohla každá postava byť. Z príbehu vieme, že je Magdaléna pomerne pasívnou a tichou osobou, zatiaľ čo Jano Zápotočný je krutý a sebecký pašerák koní. Čo ak by ale príbeh rozprával niekto iný z účastníkov milostného trojuholníka? Čo ak by Magdaléna v skutočnosti nebola tou nevinnou a pasívnou dievčinou, a vôbec, čo ak by absolútne nebola taká dokonalá, ako ju sám Peter vykresľuje? A čo ak by Jano Zápotočný nebol len obyčajným zlým sedliakom, ktorý týra všetky živé stvorenia, ale napríklad len muž so zložitou psychológiou, ktorá by si zaslúžila väčšiu pozornosť? Na koho strane by potom čitatelia stáli? Ako by bol vyobrazený práve Peter, ktorý samého seba predstavuje čitateľovi ako čistého, pobožného a dobrého človeka? Nebol by, naopak, pre Magdalénu „suchárom“ bez charizmy?

---

[177] <https://create.kahoot.it/?ui=2>.

[178] Figuli Margita. In: *Oravská knižnica* [online]. Dostupné na internete: <http://osobnosti.oravskakniznica.sk/osobnosti-oravy/9-figuli-margita.html>.

Vyzvala by som žiakov k tomu, aby zabudli na to, čo nám subjektívne Peter predkladá, a aby sa držali najmä línie deja tej časti, ktorú si vybrali s tým, že napíšu svoj vlastný úryvok z pohľadu Magalény alebo Jana Zápotočného.

Na písanie dám žiakom určitý čas, následne na báze dobrovoľnosti výsledné práce žiaci prečítajú pred triedou. Cieľom je precvičiť si kreatívne písanie, dodržiavanie dejovej línie a následné plynulé prečítanie svojho textu pred publikom, od ktorého žiak prijme konštruktívnu kritiku. Verím, že výsledky aktivity by mohli rozpútať zaujímavú diskusiu o rozprávačoch, potenciálnych verziách príbehu či dokonca o tom, prečo si Margita Figuli ako ženská spisovateľka vybrala za protagonistu práve muža.

ZÁVER

Predložený text ponúka komplexný návrh vyučovanej hodiny slovenského jazyka a literatúry pre 9. ročník základnej školy zameraný na dielo Margity Figuli *Tri gaštanové kone*. Hlavným cieľom bolo sprostredkovať učivo žiakom zaujímavým spôsobom. Tento plán zapája niekoľko rôznych zmyslov, a to využitie audiovizuálnych a kinestetických prvkov, čo podporuje lepšie zapamätanie si a porozumenie učiva. V práci som vychádzala zo Štátneho vzdelávacieho programu pre nižšie stredné vzdelávanie a aktivity som prispôsobila vekovej kategórii a kognitívnym schopnostiam žiakom. Žiaci rozvíjajú čitateľskú gramotnosť, komunikačné schopnosti, kreativitu či tvorivé schopnosti a kritické myslenie.

Mojím hlavným cieľom ako budúcej pedagogičky je zvýšiť záujem žiakov o literatúru a aj preto som zástancom používania inovatívnych metód vo vyučovaní, ktoré môžu pomôcť k dosiahnutiu tohto cieľa. Takisto je na internete mnoho nových spôsobov, ako si informácie zapamätať rýchlejšie, ako len z počúvania výkladu pedagóga, preto by som rada odporučila nielen množstvo vzdelávacích podcastov, ako napríklad *Maturita v mobile*, *Zmaturuj_za_minútu* (napríklad epizóda *Margita Figuli: Tri gaštanové kone*) alebo *Čitateľský denník*, ale aj mnou použitý systém kvízov *Kahoot*, ktorý je dobrým spôsobom prepojenia moderných technológií a opakovaní učiva s výborným systémom kontroly správnosti.

Navrhovaná hodina ponúka jednu z mnohých alternatív, ako možno začať vyučovať zaujímavo a kreatívne, čo môže viezť k vyššej motivácii žiakov k získavaniu nových vedomostí, schopností a zručností.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada Publishing, a.s. 2015. ISBN 978-80-247-9934-6.

Figuli Margita. In: *Oravská knižnica* [online]. Dostupné na internete: <http://osobnosti.oravskakniznica.sk/osobnosti-oravy/9-figuli-margita.html>. [cit. 14-01-2025].

Margita Figuli: Tri gaštanové kone. Podcast. Slovenské podcasty – Zmaturuj_za_minútu [online], zverejnené 14.2.2021. Dostupné na: <https://skpodcasty.sk/podcasty/zmaturuj_za_minutu/epizoda/margita-figuli-tri-gastanove-kone/>.

Slovenský jazyk a literatúra – vzdelávací štandard. Štátny vzdelávací ústav [online]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/21d/22082.9c1eea.pdf>. [cit. 14-01-2025].

Príloha 1

Doslov napísal
JÁN ŠTEVČEK

Copyright © Margita Figuli 1966
Epilogue © Ján Števček 1978

Pohrúžený do myšlienok, vracal som sa pred večerom domov cez les, hustý ako decembrová tma, lebo v tomto kraji sú také husté lesy. Vracal som sa na svojom gaštanovom koni a počúval som v prenesmiernej tichosti hôr cengot jeho kopýt, ktorý sa strácal medzi ťažkým a jednozvučným hučaním stromov. Kráčali sme od hraníc pomedzi kopce a jediným naším druhom bol vietor, ktorý prenikal od severu do úžľabín vrchov, aby v nich strávil v pokoji tichú letnú noc.

Pomaly sa stmievalo a v každej chvíli som čakal, že sa nebo otvorí hviezdam. Tušil som miesta, kde ktorá bude svietiť, a napokon nechal som si zrak pripitý na istom bode, lebo som veril, že práve tam sa musí zjaviť jedna z nich.

Idúcky hľadel som takto na nebo a myslel na svetlo, podobné tejto hviezde. Myslel som na svetlo svojej mladosti, ku ktorému sa vždy vraciam z dlhých ciest. Tým svetlom je moja krásna Magdaléna, s ktorou som strávil detský čas vo svojej rodnej dedine v Turci. Kvôli jej obrazu putúvam nazad do rokov a zakaždým nachodím ho nezmenený tam.

Čaká ma svieža a rozosmiata na prahu ich domu, ktorý susedí s domom naším. Pribehnem dychtivo k nej, chytáme sa za ruky a rozhorúčení utekáme do poľí. Nachodíme cestičku pomedzi dozreté žito a pustíme sa tade. Ako vosk žlté Magdalénine vlasy vejú na všetky strany. Jeden klas zamoce sa jej do nich a ja ho vyslobodzujem. Mag-

daléna je dievčatko, ktoré nemôže ešte rozumieť láske. Ale ja sa v ten čas menim na šuhaja, ktorý zápasí s prvým pokušením. Takýto vymotávam klas z Magdalénineho vlasov a nemôžem necítiť, aké sú mäkké a jemné, a chcel by som si do nich vnoriť tvár. Už myšlienka na tento lahodný pocit ma vzrušuje, ale neopovážim sa. Odkladám si to navtedy, keď Magdaléna bude môcť pochopiť význam týchto krásnych vecí. Musí mi stačiť chytiť ju za ruku a letieť s ňou ďalej. V najväčšom slnečnom teple vraciame sa domov, celí zadychčaní a nevinne mladí.

Z pitvora vychodí Magdalénina matka. Od jej prísneho pohľadu púšťajú sa naše ruky. Potom počujem spoza uhla ich domu, pri ktorom som postál, ako Magdalénu hreší, že sa priateľí so mnou. S pokoreným srdcom ťahám sa popri múre do nášho dvora. Hoci by sa mi chcelo najradšej plakať, tu zatínam zuby a moje srdce znova sa plní odvahou.

Pocítil som, že odvaha nevymizla z môjho tela doteraz, ako som kráčal na svojom koni pomedzi vrchy, a preto s takou istou odvahou som pozrel do tváre hviezde, ktorá sa za ten čas vykľula z oblakov práve na tom mieste, na ktoré som hľadel.

Neviem, či som to chcel povedať jej alebo či som chcel len seba ešte lepšie o tom uistiť, ale povedal som v tej chvíli:

— Žiadam si od života jediné, žiadam si svoju Magdalénu.

Naozaj v ten čas nemal som inej túžby na svete, len poprosiť Magdalénu, aby mi bola ženou a aby Magdaléna pochopila a prikývla. Ešte pred niekoľkými dňami, keď som sa vybral do týchto vrchov, umienil som si, že na spiatočnej ceste sa zastavím u jej rodičov a popýtam ju o ruku.

Magdaléna patrila do môjho života, lebo môj život bez

nej bol daromný a pustý. Preto musela byť mojou, a preto som si ju vybral medzi všetkými ženami.

Nevidel som ju síce už dlhšie, ale to nemuselo byť prekážkou. Spojovalo nás naše detstvo a potom nové stretnutie pred piatimi rokmi v Turci. Zdala sa mi vtedy taká krásna, nežná a dobrá, že som sníval o nej ako o zasľúbenej zemi. Od toho času som myslieval na ňu ešte väčšmi, až konečne som sa rozhodol vybrať sa do jej kraja a popýtať ju, aby sa stala navždy mojou.

Mal som aj vhodnú príležitosť. Musel som ísť pozrieť pod Babiu horu drevo, ktoré som skupoval pre žilinskú pílu. Cestou spiatky chystal som sa zastaviť v dedine pri okresnom meste, kde rodičia Magdalénini krčmárčili, ako sa vysťahovali z Turca. Túto noc chcel som prespať tu, v najbližšom stavaní, a potom na druhý deň uskutočniť svoj zámer.

Ako som myslel na to všetko, zachvievalo sa mi srdce, ako sa zachvieva hora vo vetre alebo hviezdy medzi oblakmi, popod ktoré som teraz šiel na svojom gaštanovom koni.

Príloha 2

Už viacej ľudí som stretol na tejto púti za svojou Magdalénou, a všetci rozprávali mi len o bolesti, akoby sa dohovorili.

Najsamprv ten mladík s úzkymi fúzikmi v okresnom meste. Myslel som, že je to najhroznejšia novina, ktorú mi povedal. Za ním prišiel krčmár v Leštinách. Keď som ho vypočul, presvedčil som sa, že od tej prvej povedal mi novinu ešte strašnejšiu. Naposledy starý gazda dokrvavil ma slovami za balíček dohánu. A som naozaj zvedavý, čo sa ešte stane, kým prídem na miesto.

Šťastie vari, čím väčšia bolesť sa ma zmocňovala, tým väčšiu chuť som cítil stretnúť sa so Zápotočným. Ako som osamel, moje myšlienky stávali sa čoraz triezvejšími a znova som si rozložil pred seba celý plán. Vedel som jasne, že sa s ním biť nebudem a že, keď to bude na mne záležať, pokonám sa s ním podobrotky.

Pustil som sa cez oráčiny hore ústraním.

Spravil som len niekoľko krokov, keď naraz ma ovial tuhý zápach zeme, a tu som trochu postál. Priam ma omráčila vôňa rozvalených brázd. Bol to teplý výpar zhlboka a belel sa ponad žírnu hlinu. Prišlo mi na um, že práve v tento čas i moje zeme v Turci, i keď ešte len prenajaté, prebúdzajú sa pod čerieslom. Zahorel som nečakane preukrutnou láskou k nim a zdalo sa mi, že niet

krajšej roboty od sedliackej. Prvý raz v živote zamyslel som sa nad tým, prečo som sa už dávno neprestal túlať po svete a nenadobudol si gazdovstvo. Ale viem, musela prísť žena, aby prebudila vo mne lásku k hrude. Musela to byť žena ako Magdaléna, pri pohľade na ktorú cítil si všetky chuti a vôňe sedliackeho života.

Pri pohľade na jej ruky cítil si vôňu miesenia chleba. Pri pohľade na jej nohy tušil si vlahu rannej rosy z trávy. Pri pohľade na jej postavu javili sa ti v celej prelesti tvary rodného chotára. Pri pohľade na jej ústa miešalo sa ti materino mlieko so šťavou čerešní. Pri pohľade na jej oči zmäkol si od sily a dobroty, ako mäkne plodné pole pod tichým májovým dažďom.

Už som si bol istý, že Magdaléna a zem sú veci nerozlučiteľné. Už som si bol istý, že ako kedysi pri pohľade na Magdalénu zahorel som opravdivou láskou prvý raz k žene, tak v spojitosti s ňou pri pohľade na brázdy zahorel som opravdivou láskou k zemi.

Mal som sto chutí vysúkať si hneď tu rukávy a začať obrábať pole nepretržite do sklonku života. Bol by som sa k nemu pripil ako pijavica na žily a roky do smrti boli by mi krátke, aby som sa stačil tou prácou dosýta nasýtiť. Nemal som už v sebe ani kvapky tuláckej krvi. Tak ťa vie premeniť ušľachtilá žena.

Lenže teraz nebol čas na rozjímanie. Bránili mi v tom iné starosti.

Starček pred chvíľou povedal, aby nás tu nezastihol západ slnka. Akoby som si jeho slová vzal k srdcu, pozrel som na vŕšok, za ktorým orali Zápotočnovci, a pobral som sa cezeň na druhú stranu.

Zďaleka som ich už videl a ju som poznal prvú.

Stála medzi brázdami a držala za uzdu koňa. Zápotočný stál za ním s dlhou haluzou v ruke. Povedľa neho bolo hodené zlomené bičisko.

Keď som ich zbadal, práve sa Jano rozohnal a udrel koňa tak, že sa celý prehol a podbrušinou dotkol sa hrúd. Neerdžal, ale vydal zo seba zvuk, podobný kvíkaniu, až mi to preniklo srdce.

Orali do vŕšku a kôň im nechcel ísť. Bol to akiste jeden z tých, čo nechceli ťahať. Ale načo si potom do roboty berie zlého koňa? Človek by naozaj uveril, že len preto, aby mohol s ním vyčíňať a aby sa musela Magdaléna dívať na muky zvieraťa. Čudoval som sa, ako držala uzdu navonok pokojná, len tvár mala chmúrnu.

Akoby boli vstúpili besy do Jana, tak ťal neboráka koňa, že som videl z diaľky, ako mu navierajú po chrbte klobásy. Úbohé zviera sa triaslo a metalo na všetky strany.

Nevedel som chytro, či sa mám rozbehnúť a vytrhnúť mu haluz z ruky, alebo či sa vrátiť do dediny a udať ho pre týranie zvierat. Pot mi vystúpil na čelo, kým som sa rozhodoval, aby som sa neprenáhlil.

Ale potom, čo sa stalo, prinútilo ma bez uvažovania rozbehnúť sa k nemu na oráčinu.

Keď sa kôň ani pri najbolestnejších úderoch nepohol, lebo už bol celkom dobitý, Zápotočný prešiel k jeho hlave a luzol ho dva razy po pysku. Kôň sa vyhodil vysoko do

povetria a vytrhol Magdaléne uzdu z ruky. Zápotočný v zúrivosti zahnal sa na Magdalénu, ale odhodila sa a znova chytila s námahou remence.

— Drž ho! — zaškrečal a vtom už aj ťal, ako bez rozumu, zviera po papuli, po ušiach a očiach.

Kôň sa metal a hľadal záchranu. Hodil sa vše napravo a zas naľavo. Magdaléna ho už nevládala udržať a pustila remence. Kôň sa zahodil ponad ňu a vyvrátil z brázdy pluh. Magdaléna ostala ležať pod jeho bruchom, a stačil zásah kopytom, aby dokonala.

Vtedy som už vedel, čo mám robiť.

Aký som dlhý, pustil som sa dolu medzami. Kým som doletel, koňovi syčala na všetky strany z pysku krv. Ale Zápotočný ho ďalej mlátil a nedbal ani na to, v akom nebezpečenstve je jeho žena.

Kedykoľvek si na to spomeniem, zdá sa mi, že na tej oráčine vtedy, ako sa hovorí, stál sám Kristus, lebo bez jeho prítomnosti bolo by sa stalo niečo strašného.

Jano tak vrieskal, že ma nepočul, keď som utekal. Len keď som sa zastavil pred ním, vyvalil oči od prekvapenia. Pokladal ma vari za zjavenie, lebo ešte i potom sa zahnal na koňa. Vychytil som mu haluz a sotil som ho tak, že sa vyvalil medzi brázdy v bezvedomí. Bál som sa, že si vari zlomil väz.

Skočil som k Magdaléne a vytiahol som ju spod koňa. Až teraz sa pustil do behu a pocválal aj s pluhom celé okolie, akoby mu horela hlava Keď ho chlapi chytili, neostalo z pluha ani pamiatky, rozdrúzgal ho a rozvláčil.

Mne, rozumie sa, prvou starosťou bola Magdaléna.

Už druhý raz som ju oslobodil spod konských kopýt. Už druhý raz som ju takto držal na rukách. Nečakal som na podobné stretnutie. Ako som sa len tešil celé dva roky, že jej vypadnú meričky a že ako povodeň zaplaví jej tvár

šťastie. Ako som sa zavše pristavil medzi hrajúcimi sa deťmi a v ich výkrikoch hľadal som výkrik jej radosti. Lebo som si ho predstavoval taký čistý a úprimný, ako býva detský.

Miesto toho všetkého mal som ju bezvládnu a ohlušenú. Miesto slov na privítanie musel som sa starať, ako ju zachrániť.

Držiac ju v náručí, poobzeral som sa dookola. Hľadal som poľnú studničku alebo pramienok, kde by som nabral vody. Napokon som ho našiel pod krom lieštia a ta som ju zaniesol. Položil som ju na zem, nabral do priehrštia vody a oblial som jej tvár.

Ťažko a neprítomne sa preberala. Zasa nechápala chytro veci okolo seba, ako v tú mesačnú noc pod borovicami. Niekoľko ráz otvorila oči a znova ich zavrela, ale si ma nevšimla.

Možno, že si myslela, že je to naraz Jano k nej taký nežný, a nestála o jeho nežnosť. Nevedela, že Jano leží prevalený dolu brázdami. Aby som sa sám o tom presvedčil, obzrel som sa, či nám nie je reku nebezpečný.

Keď ma dlho nepoznávala, prihovoril som sa jej:

— Magdaléna.

Najsamprv, akoby šla v tme za nejakým hlasom, dvíhala pomaly hlavu a potom, akoby sa spamätala, otvorila oči a pozrela mi do tváre, ktorú som mal nahnutú nad ňou.

— Peter, — povedala neisto a habkala mi po rukách a pleciach, aby sa presvedčila, či som tam skutočný.

— Áno, ja som to, Magdaléna, — uisťujem ju, — prišiel som, ako som ti sľúbil.

Pri týchto slovách zadrhol sa mi hlas v hrdle a jej sa rozliali okolo mihalníc dve slzy. Viem, že nám obom bolo ťažko, ale čakal som, že ma odmení aspoň krátkym úsmevom za to, že som prišiel. Naopak. Čím ďalej, tým me-

ravejšie hľadela do mojich očí. Napokon sa zdvihla a povedala:

— Čo je s Janom? — a hľadala ho po okolí.

Hľadala Zápotočného a mne akoby bol srdce navliekol niekto na ražeň.

— Magdaléna, — povedal som jej vyčítavo, — ty sa viacej staráš o neho ako o mňa? Magdaléna . . .

— Som mu ženou, Peter, — naznačila zatrpknuto, — a kým som jeho, nesmiem zabudnúť . . . — Nedokončila, len zažmúrila oči v bolesti.

— Díval som sa, ako ťa pred chvíľou mučil, — pripomenul som, aby sa spamätala.

— I Krista ľudia mučili, a nezanevrel na ľudstvo.

— Ale ty nie si Kristus, Magdaléna, — snažil som sa ju priviesť k rozumu.

— Ja ho len nasledujem, Peter.

— Ty si celkom zošalela, — vyhŕklo mi z úst, keď som počul, do akej bezmocnosti upadla, a videl jej tupý pohľad dolu na brázdach, kde ležal prevalený Zápotočný.

— Odíď, Peter, lebo ťa zabije. Aspoň ty sa zachráň. Na mne už nezáleží.

Len čo to vypovedala, chcela vstať a vari zo strachu odbehnúť odo mňa, akoby sa bála môjho stretnutia so Zápotočným.

Zadržal som ju a po slabikách som jej zopakoval, že som si prišiel po ňu. Nemala už síl pochopiť to, lebo zostala meravo nezmenená.

Chcel som ju nejako prehovoriť, chcel som ju nejako prebrať.

Začal som jej napochytre rozprávať, že mám v Turci dom a že budem mať časom i vlastné pole. V izbe mám prichystané dve postele a že na tej jednej ešte nik nespal, lebo čaká na ňu. Pred oblokmi že nám budú kvitnúť slezové ruže a bazička. V záhrade že je dlhý rad jabloní

a dlhý rad slivák. Popri plotoch rastú višne a orechy. Na niekoľkých stromoch sú truhličky pre vtáčatá . . .

— Ty nepočúvaš, Magdaléna? — a zbadal som s úžasom, že všetky moje slová sú márne.

Nespúšťala oči z oráčiny, a keď som sa obrátil v smere jej pohľadu, zbadal som, že z brázd sa dvíha Jano Zápotočný a že sa tiež tak ťažko preberá. Stál kolísavo a rozpamätúval sa, kde je studnička s vodou. O chvíľu zamieril rovno k nám.

— Zabije ťa, — upozorňuje ma Magdaléna, — nemal si prísť, ja by som to bola do smrti už nejako vydržala.

— Môže ma i zabiť, — odhodlane hovorím, — bez teba i tak mi je nie život nič platný.

— Na druhom svete sa stretneme, — odbavuje ma, — keď nastane náš čas.

— Chcem ťa na tomto svete, Magdaléna. Chcem ťa tu a nedám sa zabiť, ak mi sľúbiš, že budeš mojou ženou, keď nájdem k tomu zákonitú cestu.

A už som aj skočil na nohy, lebo Zápotočný sa blížil. Postavil som sa pevne, rozkročmo a čakal som s vypätými prsami.

Zápotočný prešiel popri nás a zamieril priamo k studničke, akoby nás tam ani nebolo. Zohol si hlavu a oblieval ju vodou. Tiekla mu v cícerkoch po šiji a po košeli. Najviac si čapkal temeno a niekoľko ráz sa nachlípal z dlaní. Vodu dlhšie ločkal v ústach a potom ju vypľul so zvyškami prsti.

Už som si myslel, že sa to všetko pokojne skončí, keď vtom, ako bol zohnutý, chytil do oboch rúk kameň, ktorým bol zahataný odtok pramienka, a zdvihol ho proti mne. Stačil som ešte odskočiť od Magdalény, aby aj ju nezasiahol. Nemal som sa čím brániť a Magdaléna to vytušila, lebo keď sa rozohnal, aby ma ovalil, tak prenikavo skričala, že sa ozvena ešte dlho potom niesla cez

hory. Neostávalo mi, iba sa pred ním uhýnať. Ale keď som chcel znova odskočiť, pošmykla sa mi noha, lebo zem bola ešte klzká zjari, a na všetko nešťastie prevrhol som sa dolu brehom. Zápotočný niesol kameň zdvihnutý v rukách a videl som zo zeme, ako mi ho mieri rovno na hlavu.

Iste by ma bol smrteľne zasiahol, ale vtedy Magdaléna volala už plným hrdlom o pomoc.

Najsamprv sa zjavil prvý človek s motykou na vŕšku a rozbehol sa dolu. Za ním utekalo niekoľko chlapov. Povychodili aj ženy, čo zbierali v hore haluzinu. Sám neviem, kde sa zrazu toľko ľudí nabralo, lebo predtým som v Okružinách nevidel nikoho.

Jano aj tak vyhodil kameň do mňa, ale už nemal v rukách istotu a netrafil ma. Kameň sa zgúľal na oráčinu a zastavil medzi brázdami.

Ja som sa chytro pozbieral, takže tí, čo ma prišli ratovať, ani nevedeli, čo sa vlastne stalo.

Ba Jano celé toto nešťastie zvalil na koňa. Ľuďom dosť duchaprítomne vysvetlil, že sa im splašil pri oraní. Mňa vraj kôň zrútil v behu, keď so ho chcel chytiť, a Magdaléna sa preľakla, že zdivené zviera niektorému ublíži.

Tým ich odbavil.

Najhoršie bolo s Magdalénou. Triasla sa ako prút. Tvár jej belela a stydla. Napokon nemohla už povedať ani slova, akoby jej jazyk zdrevenel.

Ženy radili odviezť ju hneď domov, aby to nemalo zlé následky.

Istý gazda sa ponúkol, že má voz s volmi na ceste. Odniesli ju ta a stade zaviezli do dediny.

Príloha 3

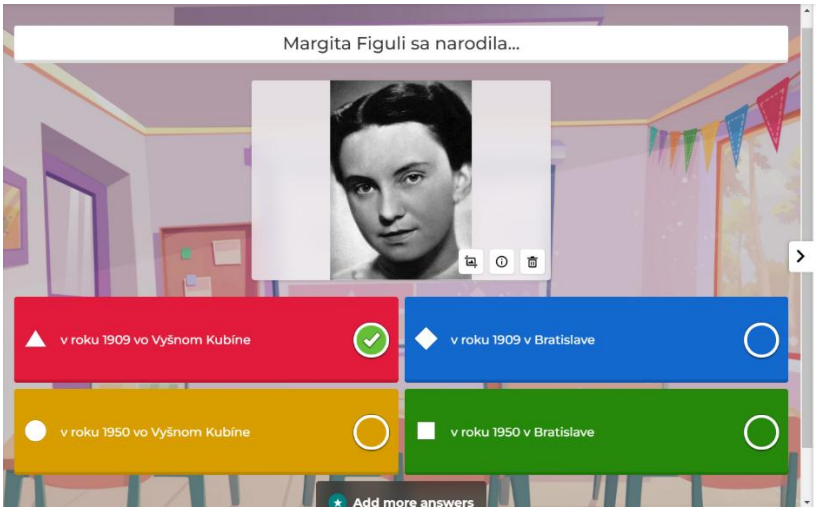
Margita Figuli sa narodila...
v roku 1909 vo Vyšnom Kubíne
v roku 1909 v Bratislave
v roku 1950 vo Vyšnom Kubíne
v roku 1950 v Bratislave
Add more answers

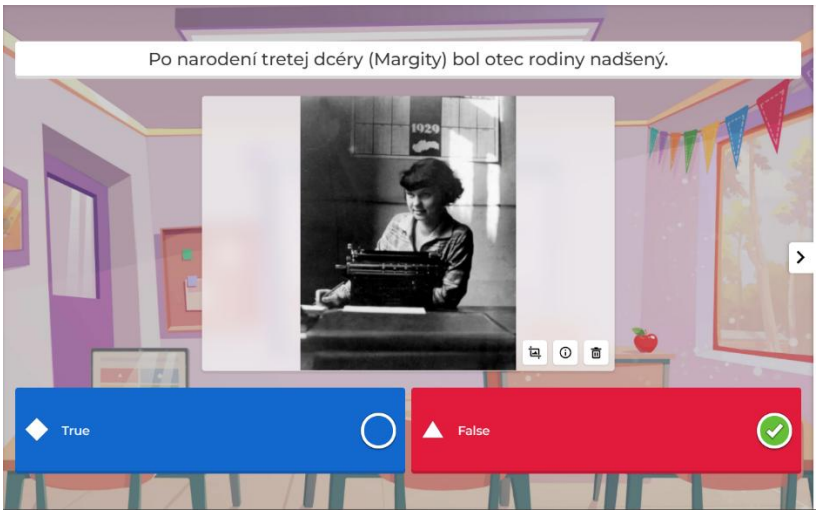
Po narodení tretej dcéry (Margity) bol otec rodiny nadšený.
1929
True
False

Počas 1. svetovej vojny 5 ročná Margita musela...
pracovať na poli
starať sa o mladšieho brata
predávať na trhoch
narukovať do vojny

Čo M.F. v škole bavilo najviac?
Find and insert media
Upload file or drag here to upload
kreslenie a literatúra
kreslenie a matematika
literatúra a matematika
literatúra a zemepis

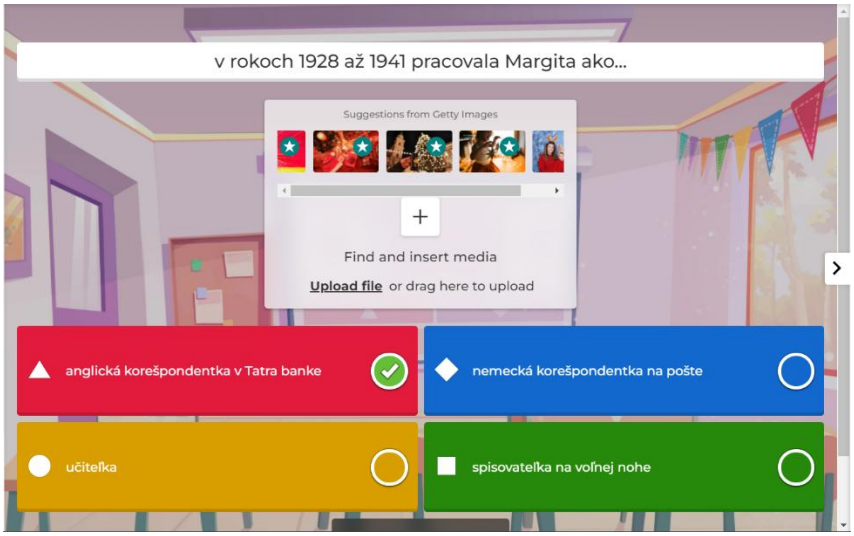
v rokoch 1928 až 1941 pracovala Margita ako...
Suggestions from Getty Images
Find and insert media
Upload file or drag here to upload
anglická korešpondentka v Tatra banke
nemecká korešpondentka na pošte
učiteľka
spisovateľka na voľnej nohe

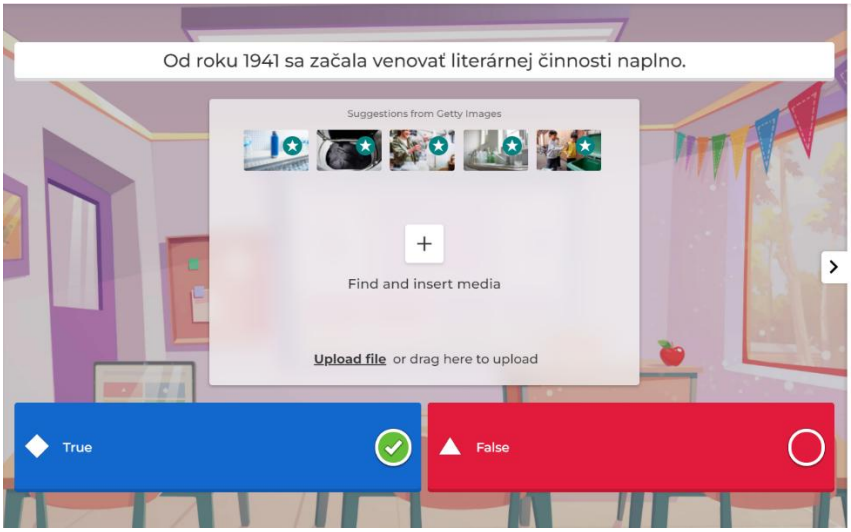
Od roku 1941 sa začala venovať literárnej činnosti naplno.
Suggestions from Getty Images
Find and insert media
Upload file or drag here to upload
True
False

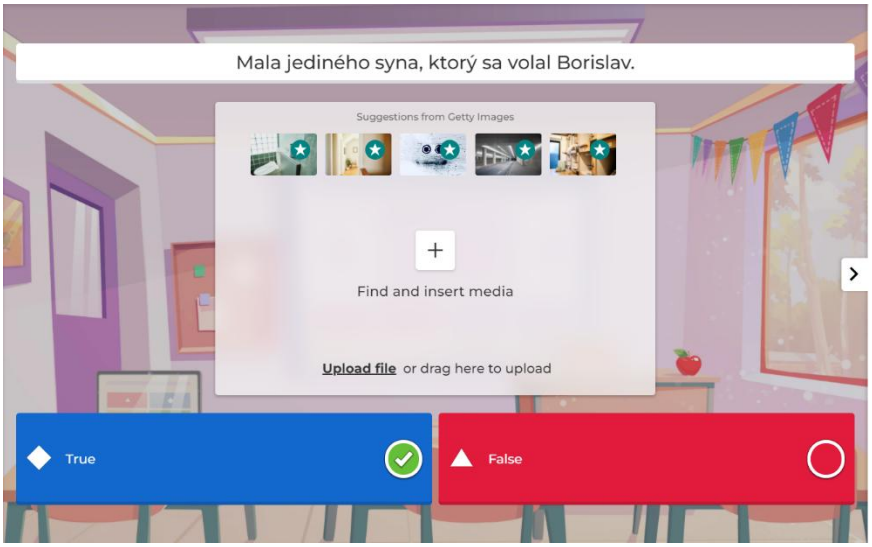
Mala jediného syna, ktorý sa volal Borislav.
Suggestions from Getty Images
Find and insert media
Upload file or drag here to upload
True
False

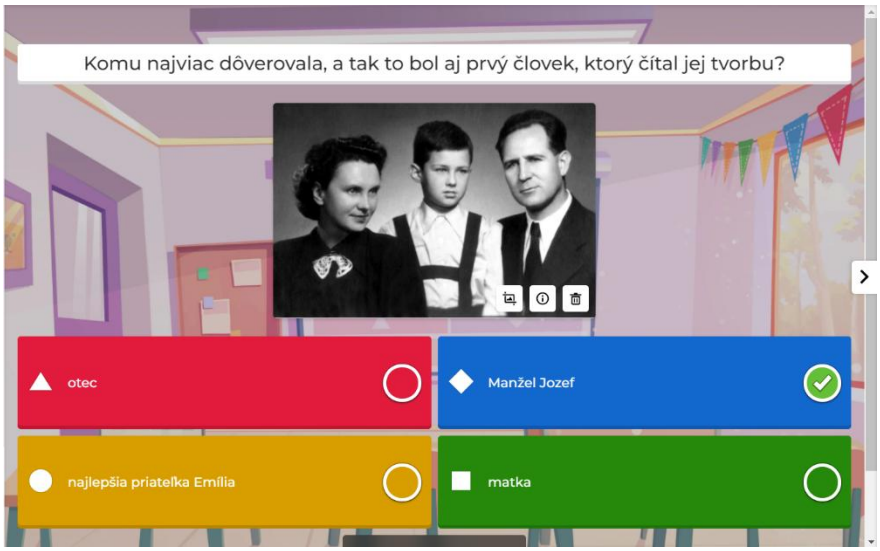
Komu najviac dôverovala, a tak to bol aj prvý človek, ktorý čítal jej tvorbu?
otec
Manžel Jozef
najlepšia priateľka Emília
matka

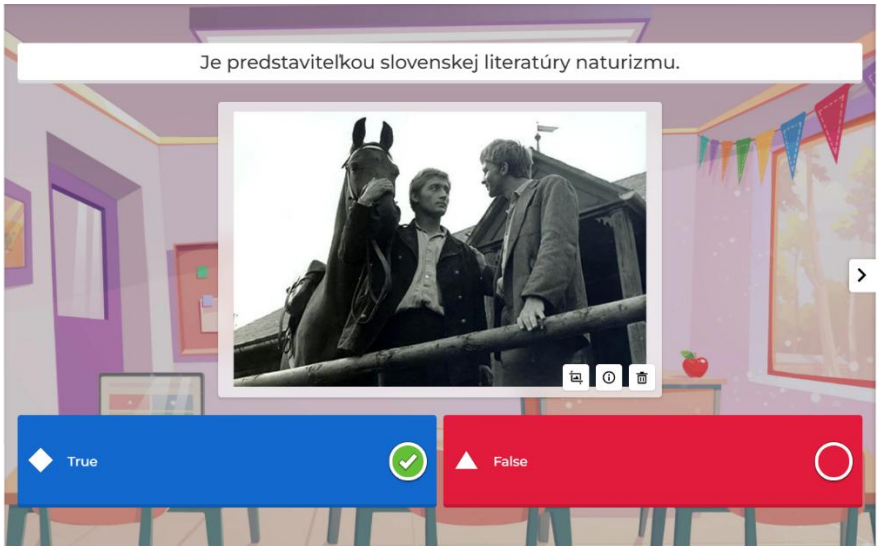
Je predstaviteľkou slovenskej literatúry naturizmu.
True
False

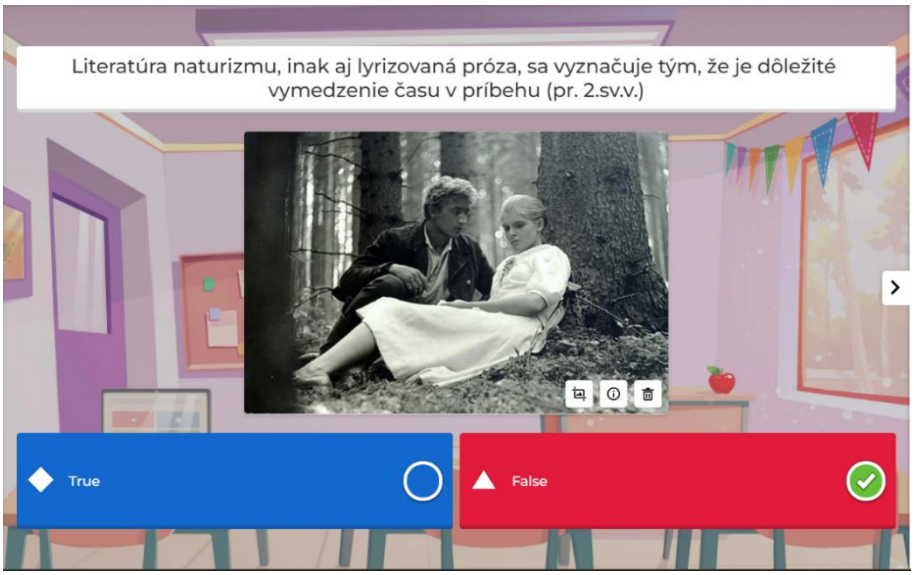
Literatúra naturizmu, inak aj lyrizovaná próza, sa vyznačuje tým, že je dôležité vymedzenie času v príbehu (pr. 2.sv.v.)
True
False

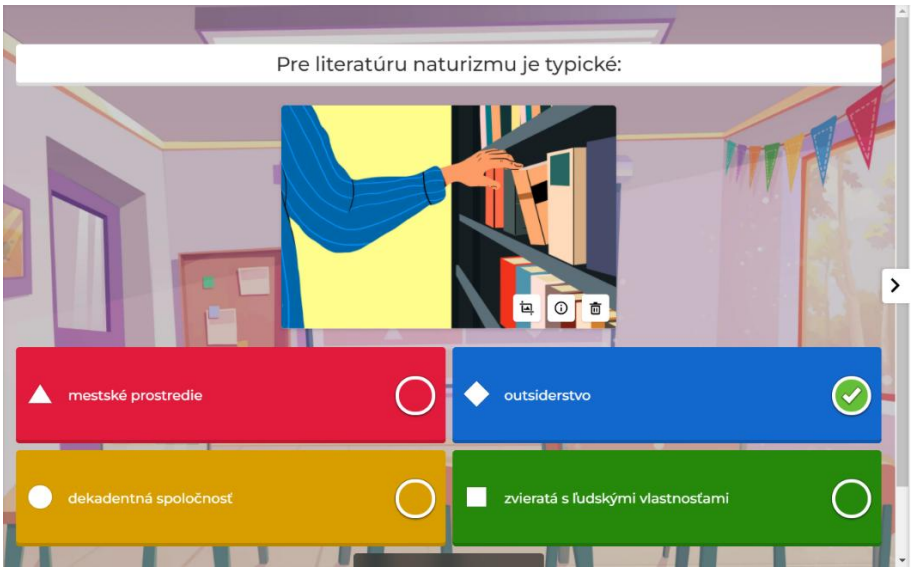
Pre literatúru naturizmu je typické:
mestské prostredie
outsiderstvo
dekadentná spoločnosť
zvieratá s ľudskými vlastnosťami

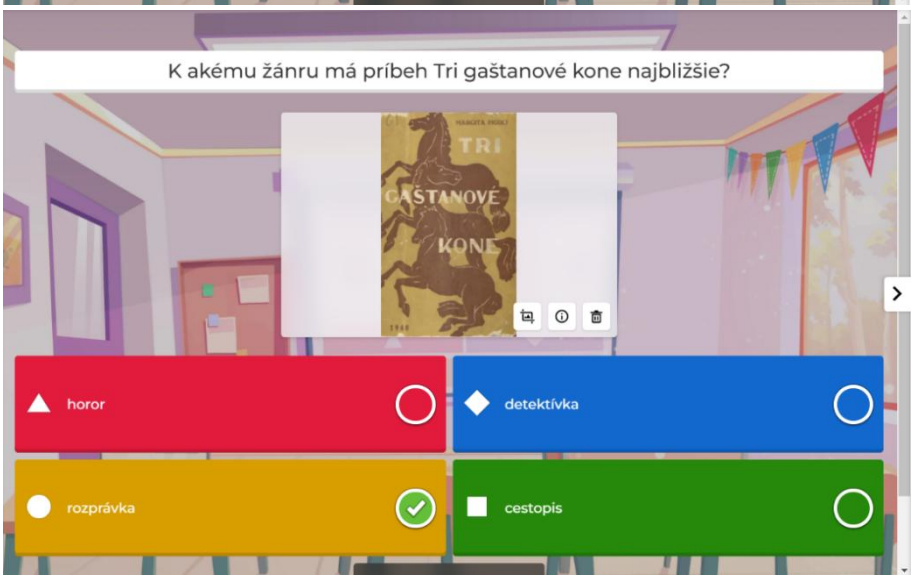
K akému žánru má príbeh Tri gaštanové kone najbližšie?
TRI
GAŠTANOVÉ
KONE
horor
detektívka
rozprávka
cestopis

Ladislav Ballek

KONÍK Z ORLANDA

Bc. Soňa Pechová

Tematický okruh:	Slovenská próza 70. – 80. rokov 20. storočia
Veková skupina detí:	14 – 15 rokov
Ročník:	9. ročník základnej školy
Téma:	Novela Koník z Orlanda od autora Ladislava Balleka vo výučbe slovenského jazyka a literatúry
Vzdelávacie ciele:	**1.** Žiak si vie vybaviť základné poznatky z prečítaného diela. **2.** Žiak rozumie súvislostiam v rámci literárneho diela. **3.** Žiak je schopný prerozprávať dej literárneho diela vlastnými slovami. **4.** Žiak vie samostatne pracovať na pridelených cvičeniach. **5.** Žiak vie pracovať v skupinkách na pridelených úlohách. **6.** Žiak vie porovnávať hlavné postavy na základe ich podobných a vzájomne odlišných vlastností a charakteristík. **7.** Žiak je schopný vyhľadať vo vybraných pasážach textu znaky autorovej tvorby. **8.** Žiak vie aplikovať nadobudnuté poznatky o literárnych prostriedkoch na identifikáciu personifikácie, metafory a prirovnania v literárnom diele. **9.** Žiak je schopný utvoriť si vlastný názor na preberanú problematiku.
Vyučovacie metódy a formy práce:	brainstorming, diskusia, práca s textom, Vennov diagram, kreatívne písanie
Vyučovacie pomôcky:	počítač, prezentácia, čisté papiere, pracovné listy s úryvkami diel, interaktívna tabuľa, krieda alebo fixka

Časový rozsah činnosti:	2 vyučovacie hodiny
Štruktúra hodín:	**1.** Oboznámenie žiakov s učivom **2.** Aktivita: skladačka **3.** Rekapitulácia, zhrnutie diela **4.** Diskusia so žiakmi **5.** Otázky + Vennov diagram **6**. Reflexívna diskusia so žiakmi **7.** Aktivita: pravda/nepravda **8.** Práca s úryvkami – identifikácia farieb a zvukov vo vybraných pasážach diela **9.** Vyhľadajte v texte jeden príklad na personifikáciu, metaforu a prirovnanie **10.** Aktivita: 4 rohy **11.** Alternatívny vývin príbehu: Čo by sa stalo, ak by sa koník v príbehu nezranil? Ako by to ovplyvnilo celý priebeh deja? Čo by bolo inak? Čo by zostalo rovnaké?
Uplatnenie medzipredmetových vzťahov:	vzťah s dejepisom, etickou výchovou a do istej miery s občianskou náukou

ÚVOD

Drvivá väčšina žiakov základných škôl prechováva neskrývanú averziu k čítaniu kníh, bez ktorých sa však vyučovacie hodiny literatúry nezaobídu. Túto antipatiu ku klasickým dielam si následne prenášajú nielen do stredoškolského prostredia, ale aj ďalej do bežného života a praxe. Prečo to tak je? Túto otázku si istotne položil už nejeden pedagóg a učiteľ slovenského jazyka a literatúry, avšak v súčasnej dobe pod vplyvom zmien vo vzdelávacej sfére nám je jasné, že odpoveď tkvie v prehodnotení doterajších učebných postupov a prístupov ku žiakom a v zmene metód a spôsobu, akým sú vyučovacie hodiny vedené.

Táto práca má poslúžiť ako užitočná didaktická pomôcka nielen pre učiteľov, ale aj pre samotných žiakov, čím sa docieli zvýšenie ich záujmu a posilnenie vzťahu k literatúre. V tomto príspevku si priblížime dielo *Koník z Orlanda* od spisovateľa Ladislava Balleka a zameriame sa najmä na jeho vnútornú analýzu, lepšie pochopenie jednotlivých vzťahov a súvislostí diela vďaka zážitkovému učeniu a upevníme si poznatky z prečítaného diela prostredníctvom aktivizujúcich metód učenia.

Samozrejme, ako už bolo vyššie spomenuté, vyučovacie hodiny sú konštruované tak, aby žiaci nezostávali len pasívnymi poslucháčmi a bezduchými prijímateľmi fráz vyučujúceho pedagóga bez ich hlbšieho porozumenia a následného dlhodobého ukotvenia, ale aby primárne oni sami boli aktérmi svojich vedomostí. Získané poznatky budú postupne lepšie uchopené a žiaci tak budú môcť ľahšie a jednoduchšie nachádzať a vnímať ich uplatnenie nielen v rámci predmetu slovenský jazyk a literatúra, ale vo vzájomnom prepojení s ostatnými vyučovacími predmetmi. Tým sa zlepší kritické myslenie žiakov, posilnia sa ich analytické zručnosti, nadobudnú sebavedomie a sebadôveru a budú sa cítiť sebaistejšie vo vykonávaní jednotlivých úkonov. Taktiež budú flexibilnejší, prispôsobivejší, naučia sa pracovať v skupinkách a vzájomne medzi sebou spolupracovať a v mnohých ohľadoch uplatnia svoju kreativitu a tvorivosť, čo môže viesť jednak k motivácii k celoživotnému vzdelávaniu a na akademickej pôde k zlepšeniu akademických výsledkov.

Naše úvodné slová zakončíme starou dobrou múdrosťou, v ktorej je v súčasnosti azda oveľa viac pravdy, než sme si kedykoľvek predtým stihli povšimnúť: „*Opakovanie – matka múdrosti*." A týmto heslom sa bude vinúť celá naša práca.

PRIEBEH 1. VYUČOVACEJ HODINY

OBOZNÁMENIE ŽIAKOV S UČIVOM

Na samom počiatku prvej vyučovacej hodiny by bolo najprínosnejšie pre učiteľa i samotných žiakov začať tým, že si zhrnieme a zozbierame spoločne so žiakmi kľúčové informácie pre pozadie diela, v ktorom autor dielo tvoril. Pripomenieme iba, že žiaci dostali za domácu úlohu načítať si dané dielo, aby s ním boli dopredu oboznámení a mohli sme na vyučovacích hodinách s dielom aktívne pracovať.

Sprvu si však spoločnými silami priblížime kontext autorovej tvorby. Žiaci si tu budú postupne spomínať na poznatky a vedomosti z iných vyučovacích hodín, najväčšmi z hodín dejepisu. Kriedou na tabuľu budeme písať záchytné body a spoločne sa tak dopracujeme k načrtnutiu obdobia, dôležitých udalostí doby a atmosféry vtedajšej spoločnosti. Už hneď na začiatku hodiny budú žiaci aktívne zapojení do vyučovacieho procesu, čím zvyšujeme ich angažovanosť, motiváciu, prehlbujeme už naučené poznatky z ostatných predmetov, čo dozaista uľahčí pochopiť nové informácie. Tým, že spoločnými silami prídeme k prehĺbeniu kontextu, v ktorom dielo vznikalo, umožníme žiakom lepšie porozumieť dielu, jeho téme, postavám, deju, zápletke a podporíme ich kritické myslenie.

Môžu tu zaznieť fakty ako: rok 1989 – Československo v čase turbulentných politických zmien, ktoré sa týkali konca politického režimu a nástupu demokracie v krajine. Predtým Československo sprevádzal vplyv normalizácie, čo značilo silnú politickú represiu, tvrdú cenzúru, obmedzenie slobody prejavu, zánik literárnych časopisov, akými boli napr. Mladá tvorba a Kultúrny život. Autori v tých časoch museli písať tzv. angažovanú literatúru; literatúru, ktorá odzrkadľovala vtedajšie pomery. Autori museli reagovať na život v socialistickej spoločnosti – ak chcel byť niekto spisovateľom, musel byť najprv komunistom, až potom autorom. Mnoho autorov, ktorí s režimom nesúhlasili, muselo hľadať cestu, ako situáciu obísť, preto sa zameriavalo skôr na písanie takých diel, ktoré sa priamo nedotýkali vtedajších spoločenských pomerov, ale volilo si radšej bezpečnejšie témy ako priateľstvo, lásku či spätosť s prírodou. Neskôr sa opäť môžeme vrátiť k roku 1989, ktorý sa do našej histórie zapísal udalosťou zvanou Nežná revolúcia. Československo zažíva mierne uvoľnenie, prvé slobodné voľby, vznikajú demokratické inštitúcie, prevraty v kultúre, ekonómii a taktiež aj v literatúre. Následne bol zaznamenaný tzv. nástup plurality, ktorá preferovala mnohosť umeleckých smerov, rozličných názorov, rôznych prúdov, zdôrazňovala viacej publikačných možností atď.

Po zhrnutí dôležitých, kľúčových bodov ohľadom historického, kultúrneho, spoločenského a literárneho pozadia diela prejdeme k prezentácii so stručnými informáciami, ktoré sa dotýkajú autora a základných faktov diela.

O autorovi by sme mohli zhrnúť nasledovné: Ladislav Ballek bol jedným z najvýznamnejších predstaviteľov súčasnej slovenskej prózy a literatúry 20. storočia. Narodil sa v roku 1941 v Teranoch a zomrel v roku 2014 v Bratislave. Bol uznávaným spisovateľom, politikom a diplomatom. Detstvo a mladosť prežil v Dudinciach a Šahách. Navštevoval základnú školu v Šahách, absolvoval štúdium slovenčiny, dejepisu a výtvarnej výchovy na Pedagogickej fakulte v Banskej Bystrici a debutoval prózou v zborníku Silueta. Ako mladý muž absolvoval vojenskú službu a neskôr začal pracovať v redakcii stredoslovenského denníka Smer. Pôsobil v parlamente a venoval sa vysokoškolským pedagogickým činnostiam. V 70. rokoch 20. storočia v časoch normalizácie, ako už bolo spomenuté predtým, musel v čase novej politickej totality hľadať iný spôsob umeleckého sebavyjadrenia. Podobne ako iní autori – napr. Peter Jaroš, ktorého môžeme poznať pre jeho známe dielo Tisícročná včela, alebo Vincent Šikula, ktorý je taktiež nemenej známym autorom pre svoju románovú trilógiu Majstri, Muškát a Vilma – bol Ladislav Ballek nútený uchýliť sa k témam, ktoré sa netýkali vtedajšej ideológie. Uchýlil sa preto do bezpečia svojho detstva a k histórii, čo viedlo k vytvoreniu diel ako Južná pošta, Pomocník a Agáty. Literárna kritika ho odmenila pozitívnym ohlasom a tieto diela sa následne

stali najčítanejšími dielami slovenskej prózy druhej polovice 20. storočia. Južná pošta a Pomocník boli dokonca aj zinscenované na divadelnom javisku.

O diele *Koník z Orlanda* môžeme povedať: Novela Koník z Orlanda je jedným z najlyrickejších a najdojímavejších príbehov a patrí do prozaickej knihy Agáty (Druhá kniha o Palánku), ktorá je pokračovaním tzv. palánskeho cyklu na zbierku noviel Južná pošta a román Pomocník. Autor nielen v samotnom diele Koník z Orlanda, ale aj v celej knihe Agáty zobrazuje formovanie juhoslovenského pohraničného mesta tesne po druhej svetovej vojne. Autor využíva južnú prírodu, jej teplo, vône a farby a zároveň formuje príbeh, atmosféru a postavy. Ide o dielo, ktorého príbeh je založený na láske a čistote citu malého chlapca Kávapipiho a hovorí o oddanom priateľstve medzi ním a smetiarom Kuzmom, ktorých súčasne spája nevšedné puto k cirkusovému koníkovi. Príchod cirkusu do mesta Palánk slúži v diele na ozvláštnenie deja, pretože so sebou nesie nádych niečoho exotického, nového, pre mesto nepoznaného, zahaleného rúškom tajomstva, no súčasne vábivého a príťažlivého pre zvedavých obyvateľov. Ide o príbeh novelistického spracovania, nakoľko sa dej odohráva v uzavretom, ucelenom a ohraničenom palánskom prostredí. V novele sa stretávame s postavami, ktoré pochádzajú pôvodom z nižších sociálnych vrstiev, tzv. z radov mestskej chudoby. Záverom diela autor zdôraznil myšlienku pominuteľnosti všetkého, čo nás obklopuje, čím chcel zdôrazniť, že nič na svete nie je večné. Prvok pominuteľnosti v dielach je jedným z elementárnych filozofických motívov v literárnej tvorbe, ktorý reflektuje nezastaviteľné plynutie času, zánik či stratu alebo taktiež aj rozpadnutie hodnôt. Samotný cirkus stelesňuje myšlienku pominuteľnosti, pretože po jeho odchode pociťovali Pálančania neskonalý smútok a žiaľ.

AKTIVITA SKLADAČKA

Po predstavení diela a uvedení dôležitých faktov o kontexte, autorovi a diele sa presunieme k aktivite, ktorá zaktivizuje vnímanie a pozornosť žiakov. Žiaci sa zoradia približne do trojíc-štvoríc, utvoria v triede niekoľko skupiniek – záleží, ako to bude počtovo vychádzať – a následne každá skupina obdrží obálku s nastrihanými lístočkami. Na každom lístočku bude v jednej-dvoch vetách zhrnutá kľúčová udalosť diela a žiaci budú mať za úlohu zoradiť, v akom poradí sa tieto kľúčové udalosti v diele odohrali. Samozrejme, žiaci mali za úlohu si dielo predom na tieto hodiny načítať.

Táto aktivita je na úvod obzvlášť prínosná, pretože pomôže a umožní žiakom spomenúť si, zrekapitulovať a upevniť poznatky z prečítaného diela. Žiaci si tak pripomenú najdôležitejšie okamihy a udalosti z diela v časovej postupnosti a lepšie si uvedomia súvislosti medzi jednotlivými kľúčovými momentmi knihy. Táto metóda je dôležitým a vynikajúcim nástrojom na rozvoj čitateľských a analytických zručností a schopností, pretože žiaci vďaka tomu lepšie uchopia literárne dielo a porozumejú hlbším súvislostiam. Touto aktivitou ako učitelia podporujeme najmä aktívne učenie žiakov, spoluprácu a diskusiu, pretože žiaci pracujúci v skupinkách sú nútení medzi sebou komunikovať, argumentovať a vyjadrovať svoje názory a postrehy, čím sa zlepšujú vzťahy v kolektíve, ich komunikačné schopnosti a tímová práca. V dnešnej dobe sa obzvlášť kladie dôraz na rozvoj kritického myslenia, čo táto aktivita dozaista ponúka. Žiaci majú možnosť pochopiť dielo ako celok a zoradením jeho najdôležitejších častí do logickej postupnosti im môže poskytnúť dôslednejšie a detailnejšie porozumenie motivácií postáv a ich konaniu. Pri vypracovávaní tohto cvičenia majú

žiaci priestor na zlepšenie si svojich doterajších komunikačných zručností, analyzovať, hodnotiť a identifikovať významné prvky diela, čím sa zároveň učia rozlišovať medzi podstatnými a menej podstatnými informáciami diela, nachádzať logické prepojenia v príbehu a taktiež sa učia syntetizujúcej metóde spájania prvkov do širších súvislostí. Táto aktivita celkovo dôsledne podporuje zručnosti, akými sú logické uvažovanie, vzájomná spolupráca, kooperácia, analýza a argumentácia.

Lístočky budú pozostávať z nasledujúcich viet:

1. Pri vagóne ležal žltý kôň so skrvaveným bokom.
2. Ryšavý povozník a mestský smetiar Jozef Kuzma odkúpil zmrzačeného koňa a rozhodol sa oň postarať a vyliečiť ho.
3. Kávapipimu sa zacelila rana na ukazováku, prepustili ho z nemocnice a stretáva sa s Kuzmovou ženou.
4. V Palánku sa zjavil plagát s hlavou bengálskej tigrice a pod ňou nápis Cirkus Orlando.
5. Chlapec s odhryznutým prstom ležal v nemocnici, prišiel ho pozrieť riaditeľ cirkusu a blonďavá spoločníčka. Spolu s čiernovlasým Talianom a mníškou Ambróziou sa vybral do cirkusu na detské predstavenie, z ktorého však neskôr ušiel, pretože sa zľakol medveďa.
6. Medveď odhryzol chlapcovi prst.
7. Konalo sa prvé predstavenie v cirkuse, krátko nato zábava v Centráli.
8. Vlak s cirkusom Orlando vstúpil do stanice v Palánku.
9. Kávapipi sa stretáva s Kuzmom a svetložltým koníkom.
10. Riaditeľ Orlanda nariadil odvliecť zmrzačeného koňa k najbližšiemu mäsiarovi, preskúmané mäso rozštvrtiť a hodiť na večeru dravcom.
11. Kávapipi, Kuzma a koník spolu trávia veľa času, dôverne sa zhovárajú a zažívajú rôzne dobrodružstvá.
12. Smetiar Jozef Kuzma koňa vyliečil, avšak spyšnel.
13. Koník jedného dňa zomiera, priatelia Kávapipi a Kuzma sa lúčia a rozchádzajú každý svojou cestou.
14. Medzi Kávapipim, Kuzmom a svetložltým koníkom sa utvorilo nevšedné puto.

Správne poradie: 4., 8., 6., 1., 10., 2., 7., 5., 12., 3., 9., 14., 11., 13.

REKAPITULÁCIA, ZHRNUTIE DIELA

Po aktivite so zoraďovaním kľúčových momentov diela si následne so žiakmi v stručnosti podáme celistvý obraz o diele. Samozrejme, učiteľ nebude centrálnou postavou, ktorá žiakom obsah diela prerozpráva, ale bude len ich pomocníkom, pričom nechá, aby žiaci sami a spoločnými silami dospeli k jednotnej rekapitulácii diela vlastnými slovami. Do veľkej miery im pri tom pomôže predošlá aktivita, pretože sa s ľahkosťou môžu oprieť o kľúčové momenty knihy. Týmto si preveríme, či žiaci skutočne dielo čítali, a poskytne nám to jasnejšiu spätnú väzbu o tom, že žiaci dielu porozumeli. Prípadne môžeme postrehnúť, či majú žiaci v prečítanom diele nejaké medzery. Ak by sa náhodou stalo, že v triede nastane ticho a nikto zo žiakov nebude chcieť začať, pristúpime k tomu, že

si budeme žiakov postupne vyvolávať a každý povie niečo, čo si z diela odniesol a zapamätal. Zrekapitulovanie deja by znelo takto:

Na konci štyridsiatych rokov minulého storočia sa v pokojnom mestečku Palánk zjaví plagát s hlavou bengálskej tigrice a nápisom Cirkus Orlando, čo okamžite pritiahne pozornosť všetkých obyvateľov mestečka. Palánčania žijú celkom jednotvárnym a všedným životom a atrakciu s príchodom cirkusu vnímajú ako spestrenie a okorenenie monotónnosti a ustavičnej stereotypnosti. Cirkus Orlando prišiel do stanice mesta jedného krásneho aprílového južného predpoludnia, keď kamennú ohradu a všetky okolité stromy obklopovali húfy ľudí: dospelých i detí, rozličných ľudí z mesta, napr. kočišov, robotníkov, remeselníkov, majstrov atď. Jeden malý chlapec prezývaný Kávapipi sledoval spolu s ostatnými vykladanie cirkusu, avšak odrazu ho zaujalo mrmlanie medveďa. Pristúpil bližšie k mrežiam, žiaľ, až priveľmi blízko, a obrovské zviera mu odhryzlo prst – ukazovák.

Medzitým pomenší Talian vyvádzal z vagóna koňa a pre jeho nevídanú jasnožltú srsť okamžite pritiahol pozornosť okolostojacich, najmä detí. Netrvalo však dlho a akosi prirýchlo sa zbehli dve udalosti naraz, ktoré razom presmerovali pozornosť ľudí inam. Sprvu na malého chlapca, ktorý so skrvaveným prstom spadol zo schodov vagóna, a hneď nato si všetci povšimli, ako pri vagóne leží žltý kôň so skrvaveným bokom. Jeden zo žandárov odviezol chlapca okamžite do tunajšej štátnej nemocnice. Krátko nato prišiel k nákladnej stanici čierny mercedes, z ktorého vystúpil riaditeľ cirkusu Orlando i so svojou blonďavou spoločníčkou. Riaditeľ bez váhania nariadil, aby odovzdali skaličeného koňa mäsiarovi. Talian, ktorý bol opatrovateľom žltého koňa, ho nechcel dať mäsiarovi ani za svet. Bojovali s ním dvaja mocní svalnatí chlapi, no Talian sa i tak nechcel svojho žltého koňa vzdať a protestoval proti riaditeľovmu rozhodnutiu. Vtedy ku zranenému koňovi pristúpil Jozef Kuzma, povozník a mestský smetiar. Vypýtal si koňa od riaditeľa Orlanda s tým, že sa v koňoch vyzná, že kôň nie je na tom až tak zle a že ho odkúpi a vylieči. Tak sa aj stalo a odvtedy kôň so svetložltou srsťou prešiel do opatery Jozefa Kuzmu.

Medzitým sa ľudia do omrzenia zabávali, užívali si rozptýlenie s príchodom cirkusu, dočista im pomútil hlavu, a rozjarení Palánčania, hlavne tí mladší, zamierili rovno z cirkusu do hostinca Centrál, kde zábava pokračovala až do rána. Hoci mali cirkusanti veľa práce, predsa len nezabudli na Kávapipiho a jeho odhryznutý prst. Preto sa rozhodlo, že sa zúčastní detského predstavenia za prítomnosti malého čiernovlasého Taliana a staršej sestry Ambrózie. Chlapcovi sa predstavenie páčilo, avšak len čo sa tam zjavil medveď, vyskočil z lóže a okamžite vybehol z cirkusu von. Netrvalo dlho, cirkus pobudol v Palánku len do nedele a čoskoro odišiel, no jeho svetložltý španielsky kôň zostal v meste u smetiara Kuzmu natrvalo. Kuzma mu dal meno Kolonko a staral sa oňho s takou oddanosťou, vytrvalosťou a neochvejnou láskou, až koník čoskoro vyzdravel a vôbec nekríval. Vyliečený svetložltý kôň bol smetiarovou pýchou a hoci ho kôň zvýhodnil (viacej zarobil, stúpli mu objednávky) a povýšil v očiach druhých, spyšnel a sprotivil sa svojej manželke a svojím povýšeneckým a namysleným správaním a vystupovaním i okoliu. Chodil do krčmy a do všetkých zabŕdal, až raz sa všetci proti nemu zomkli a pobili ho. Po bitke Kuzma zanevrel na všetkých furmanov a sčasti aj na ženu.

Jedného dňa prepustili malého Kávapipiho z nemocnice a on okamžite zamieril do Tabakovej ulice, kde bol Kuzmov dvor. Bol presvedčený, že kôň je jeho, pretože zaň zaplatil prstom, a bol rozhodnutý

získať ho späť. Kuzma ani jeho kôň však neboli doma, stretol sa len s Kuzmovou ženou. Tá keď zazrela jeho zranený prst, prišlo jej ho ľúto a vložila mu do dlane jabĺčko. Avšak len čo sa jej chlapec priznal, po čo sem prišiel, so zlosťou na chlapca nakričala a vyhnala ho preč. Chlapec sa nevzdával a s pomocou učiteľa Seneku sa vybral do mesta a zašiel osobne za Kuzmom a jeho koníkom. Kávapipi bol sprvu sklamaný, pretože si koňa vybájil väčšieho a so slnkom na čele. Až keď sa mu prihovoril, v momente pocítil medzi ním a koníkom silné prepojenie. Kávapipi bol odhodlaný koníka získať len pre seba a začal snovať pomstu proti Kuzmovi. Neskôr sa však s ryšavým povozníkom porozprával a uzavreli dohodu, že budú mať koníka obaja a že ho Kuzma bude mať u seba dovtedy, pokým chlapec nevychodí školu a nedorastie. Chlapec bol spokojný a už sa viac na Kuzmu nehneval.

Od tých čias Kuzma, Kávapipi a svetložltý koník trávili spolu množstvo času, najmä počas letných prázdnin, keď popásali koníka na lúkach a potom ho vykúpali v Ipli. Chlapec s Kuzmom sa dôverne rozprávali, Kuzma sa mu priznal, ako prijal koníka ako dar za to, aký ťažký mal život: vždy sa mu smiali za jeho ryšavú, rapavú tvár, nechcelo ho žiadne dievča, drel do úmoru pri gazdoch ako paholok a i. Chlapec mu zasa povedal, ako sa mu deti začali pre jeho chýbajúci prst posmievať, a tak týchto dvoch spojil koník, ktorý im tieto krivdy vynahradil. Kuzma spolu s Kávapipim a koníkom vyvážali smeti a všetci vedeli o ich nevšednom priateľstve.

Prešlo zopár rokov, Kuzma prekonal ťažkú operáciu žalúdka a už prestal byť furmanom. Svetložltý koník za ten čas, prirodzene, ostarel. Jedného jesenného rána koník zomrel a Kuzma ho spolu s chlapcom Kávapipim pochovali na konskom cintoríne s drevenou tabuľkou, zavesenou na kmeni najbližšieho stromu, na ktorej bolo vyryté koníkovo meno.

Po tejto udalosti sa Kávapipi s Kuzmom rozlúčili, rozišli sa obaja vlastnými cestami a už sa nikdy viacej nevideli. Kávapipi odišiel do Čiech, oženil sa, usadil a už nebol Kávapipim, ale Vladimírom Kúdeľom. Avšak pre Palánk navždy zostane malým Kávapipim ktorý bol bezprostredne spätý s osudom smetiara Kuzmu a jedným cirkusovým svetložltým koníkom.

DISKUSIA SO ŽIAKMI

Po zrekapitulovaní diela by sme prešli k ďalšej časti hodiny a tou je samotný rozbor literárneho diela. Spoločne sa so žiakmi bližšie pozrieme na kompozíciu diela a rozanalyzujeme si vnútorné prvky literárneho textu. Žiakom budeme klásť nasledujúce otázky:

a) Akým literárnym druhom je dielo Koník z Orlanda?
- epika

b) Do akého literárneho žánru patrí dielo?
- novela

c) Aký je rozprávač diela?
- autorský, tiež prezývaný aj vševediaci,
- ako už vyplýva z jeho názvu, rozprávač všetko pozoruje, o všetkom vie,

- objasňuje nielen vonkajšiu rovinu diela, ale aj vnútro postáv.

d) Aká je ústredná téma diela?

- ľudská zvedavosť, túžba spoznávať okolitý svet, skúmať ho, zažiť nepoznané, prežiť nové dobrodružstvá, ochutnať z niečoho nového, cudzieho, neznámeho

e) Akú hlavnú myšlienku nám chcel autor týmto dielom predať?

- Pominuteľnosť všetkého – ľudí, zvierat, vecí i času.
- V diele odchod cirkusu Orlando vyvoláva v Paláncanoch veľký zármutok a žiaľ, pretože to bolo niečo, čo prebudilo ich pokojné mestečko k životu a spestrilo ich jednotvárne životy. Cirkus ich naplnil túžbou, nádejou a nakoniec aj tak zmizol a už sa viac nevrátil.
- Druhá časť knihy Agáty, ktorá zahŕňa štyri kapitoly, obsahuje citát od Ladislava Novomeského: *„Čas letí jak vtáci nedozerní".* Týmto Novomeského citátom autor naznačuje pominuteľnosť ľudskej existencie a nenávratnosť času.

f) Aké postavy vystupujú v diele?

- hlavné postavy: Jozef Kuzma, Kávapipi, svetložltý koník
- vedľajšie postavy: čiernovlasý Talian, mníška Ambrózia, riaditeľ cirkusu Orlando a jeho blonďavá spoločníčka, Kuzmova žena, doktor Fajnor, ošetrovateľ Bugár, cigánsky chlapec s vyholenou hlavou, primár Hrivnák, učiteľ Senka, deti, furmani...

Pri postavách by sme sa máličko pozastavili a upriamili so žiakmi pozornosť najmä na dve ústredné postavy diela: na malého chlapca Kávapipiho a smetiara Jozefa Kuzmu, medzi ktorými vzniklo v príbehu celkom nevšedné, avšak veľmi silné a stabilné puto. Zameriame sa tu prevažne na to, čo ich vzájomne spája, ale aj odlišuje, čím sú si vzdialení, ako je napríklad veľký vekový rozdiel, emočná vyspelosť, postavenie v spoločnosti, vnímanie času a i. Uplatníme tu metódu komparácie postáv.

Na komparáciu týchto dvoch postáv je najlepšie využiť tzv. Vennov diagram, ktorý slúži na porovnávanie dvoch alebo viacerých prvkov. Môžeme to urobiť tak, že žiakom rozdáme čisté papiere alebo si diagram nakreslia do zošita a každý najprv sám popremýšľa nad tým, čo majú chlapec s Kuzmom spoločné a odlišné. Potom si to spolu prečítame, prejdeme a porozprávame sa o tom. V opačnom prípade môžeme túto aktivitu urobiť aj spoločne. Nakreslíme Vennov diagram kriedou na tabuľu a necháme žiakov, aby sa zapojili do diskusie, navrhovali spoločné črty a rozdiely medzi postavou malého Kávapipiho a smetiara Kuzmu.

Táto metóda vyučovania je predovšetkým veľmi efektívnym a účinným nástrojom na rozvoj kritického myslenia, pretože žiaci sa učia analyzovať jednotlivé postavy, zameriavajú sa na podobnosti a odlišnosti medzi nimi, čo vedie k lepšiemu pochopeniu konania daných postáv. Ďalej pre žiakov, ktorí preferujú predovšetkým vizuálny typ učenia, je táto metóda ako stvorená na osvojovanie si vedomostí, pretože im pomáha zreteľne vidieť, čo dané postavy spája a naopak odlišuje. Vennov diagram celkovo pomáha žiakom dôkladnejšie si zorganizovať a usporiadať

myšlienky, podporuje spoluprácu v triede, keďže sa na jeho utváraní podieľa celý triedny kolektív, a v neposlednom rade je mimoriadne účinnou pomôckou na upevnenie vzťahov v diele.

OTÁZKY + VENNOV DIAGRAM

Samotnú aktivitu otvoríme diskusiou. Pre lepšie nasmerovanie žiakov, aby sa mali o čo oprieť, by sme začali jednoduchšími aktivizujúcimi otázkami, ktoré im pomôžu bližšie sa zamerať na rozdiely a podobnosti medzi postavami. Jednoduchšie otázky vo všeobecnosti uľahčujú žiakom, aby sa nebáli zapojiť do diskusie a len čo začnú odpovedať na otázky ľahšieho typu, dodá im to viacej sebadôvery, zvýši sa ich sebavedomie a neskôr už ani otázky od učiteľa nebudú s najväčšou pravdepodobnosťou potrebné, pretože žiaci budú sami aktívni a ochotní spolupracovať. Budú podávať svoje vlastné pohľady na problematiku a ponúknu svoje názory a príklady.

Pri tejto aktivite ešte stojí za poznamenanie, že žiakov by sme mali primárne upovedomiť o tom, že tu nejestvuje priestor na zlé odpovede. Je potrebné ich uistiť a ubezpečiť, aby sa nebáli vyjadrovať svoje postrehy a bezpečne o nich diskutovať, pretože každý žiak je individuálny a každý môže v diferenciácii postáv postrehnúť niečo iné, niečo originálne a cenné, čo prispeje do diskusie. Z toho dôvodu by pedagóg nikdy nemal zavrhovať žiakovu snahu o vyjadrenie svojho názoru, aj keď to nemusí byť v danej chvíli vždy korektné a týkať sa úplne témy, pretože týmto postojom len žiaka odradíme, demotivujeme, znížime jeho sebadôveru, taktiež sa môže narušiť jeho motivácia a záujem o daný predmet.

Prejdime teraz k samotnej aktivite. Ako už bolo načrtnuté, začneme jednoduchšími otázkami ako:

1. **V čom podľa vás spočíva najvýraznejší rozdiel medzi Kávapipim a Kuzmom?**

- Tu by sa mohli žiaci primárne zamerať na vonkajšie znaky a spomenúť veľký vekový rozdiel, ktorý je prvotným a na pohľad najviac zreteľným indikátorom, ktorý diferencuje dané postavy. Kávapipi bol ešte malým chlapcom a Kuzma postarším mužom. Ak by to žiakom nezišlo na um, môže učiteľ sám na tento aspekt upriamiť pozornosť otázkou: Boli postavy v diele rovnako staré? Mali rovnaký vek?

2. **Čo sa týka vzhľadu postáv, ako bol v knihe opísaný Kávapipi a ako vyzeral Kuzma?**

- Upriamenie pozornosti na vonkajšie charakteristiky postáv pomôže žiakom vytvoriť si lepšiu a stabilnejšiu predstavu o postavách a dozaista to podporí ich kreativitu pri samotnom opisovaní postáv. Taktiež to neskôr môže pomôcť žiakom uvedomiť si, ako ich fyzický vzhľad môže súvisieť s ich vnútrom, vnútornou osobnosťou a môže tu vzniknúť priestor na spleť ďalších nadväzujúcich otázok, ktoré môžu poľahky nasmerovať diskusiu aj iným smerom.

- Kávapipi: malý chlapček, kyptavé prsty
- Kuzma: postarší ryšavý chlap v rajtkách a ťažkých čižmách; odpudzujúco ryšavý, rapavý človek

3. **Kde býva Kávapipi a kde Kuzma? V domčeku? Na dedine? V meste?**
- Kávapipi: mesto Palánk, domček, štvrť Piesky
- Kuzma: mesto Palánk, domček, Tabaková ulica

- V tejto časti, v ktorej sme upriamili pozornosť žiakov na životné podmienky postáv, sme sa dostali aj k spoločným znakom, ktoré Kávapipiho a Kuzmu spájajú.

4. **S kým býva v dome Kávapipi a s kým Kuzma? Kto tvorí ich blízku rodinu?**
- Kávapipi: matka, otec
- Kuzma: manželka (v knihe je spomínaná aj dcéra, no tá už s nimi pravdepodobne nebýva)

5. **Aké vlastnosti majú postavy? Akými kvalitami disponujú?**
- Žiaci by mohli dozaista spomenúť Kávapipiho zvedavosť, otvorenosť, túžbu po novom, neznámom, ale i naivitu, ktorá ho koniec koncov i viedla k neuváženému činu, pri ktorom prišiel o ukazovák. Avšak Kávapipi bol taktiež i odvážny, smelý, nebojácny, vytrvalý, neoblomný, neústupný a sebaistý, pokiaľ išlo i získanie svetložltého koníka, pretože bol presvedčený, že mu patrí.
- Čo sa týkalo Kuzmu, u toho by sme mohli postrehnúť podobné pozitívne kvality ako u Kávapipiho, a to: odvážnosť, neohrozenosť, odhodlanosť, vytrvalosť, rozhodnosť, pretože dokázal predstúpiť pred riaditeľa cirkusu Orlando a svojou neoblomnosťou, sebadôverou a odhodlaním si získal koníka, ktorému už hrozilo, že skončí v rukách mäsiara a bude pohodený na večeru zverom. Lež u Kuzmu by sme neskôr mohli nájsť i negatívnejšie vlastnosti, ktoré sa uňho prejavili krátko po tom, ako uzdravil koníka a následne mu navýšil životný štandard. Kuzma začal byť pyšný, namyslený, povýšenecký k ostatným furmanom, pohŕdavý a spupný voči svojej vlastnej žene, pretože bol presvedčený, že je proti nemu, avšak ku koncu diela sa dozvedáme, čo stálo za zmenou jeho charakteru. Boli to dozaista bolesti a krivdy z detstva a mladých liet. Tu by sme sa mohli na okamih pozastaviť, pretože by bolo dobré žiakom pripomenúť tú časť z diela, kde sa autor vyjadruje o Kuzmových životných príkoriach, utrpení, bolestných skúsenostiach, strádaní a ponižovaní. Žiakom prečítame tento odsek z knihy: *„Začínal ako zanedbávané smetiarovo dieťa, rástol ako odstrkovaný chlapec bez kamaráta, mládenecké roky, ako sa raz takto v podvečer pri rieke priznal chlapcovi, prestál v kúte, lepšie dievča sa za ním neobzrelo. Nebol šťastný, iba vytrvalý, touto svojou vlastnosťou sa pred chlapcom aj najčastejšie vystatoval. Drel do úmoru pri gazdovstve ako paholok, aby si raz mohol kúpiť staršieho koňa. S ním potom zarobil na ďalších dvoch, s nimi na domček, živobytie, ženu a dcéru. Kuzma prijal koňa ako dar, ktorý mu vynahrádza staré príkoria, preto sa s ním nemohol rozlúčiť.“*[179]

6. **Čo robilo šťastným Kávapipiho a čo Kuzmu?**

[179] BALLEK, Ladislav. *Koník z Orlanda.* Bratislava : Mladé letá, 1989, s. 68 – 69.

- Pri tejto otázke je zrejmé, že tu pôjde o ten istý spoločný znak, a tým je svetložltý španielsky koník Kolonko. Aj Kávapipimu, aj Kuzmovi vniesol do života svetlo, novú nádej, nový zmysel, motiváciu a vďaka koníkovi i vzájomné porozumenie a priateľstvo. Vďaka spoločným zážitkom s koníkom si rozvinuli medzi sebou dôverné priateľstvo a rešpekt, pretože sa naučili medzi sebou vzájomne rešpektovať rozdiely (napr. ako bol už spomínaný veľký vekový rozdiel). Koník ich taktiež prepojil s prírodou a pomohol im prehĺbiť empatiu. Spoločne strávený čas pri Ipli im priniesol dôverné otvorenie sa jeden druhému, vyrozprávanie si spomienok a životných príbehov, osudov.

7. Čo pre oboch znamená kôň Kolonko? Čo obe postavy vzájomne spojilo, zblížilo?

- Kôň Kolonko pre obe postavy znamená vynahradenie si krívd, zmiernenie bolestných zážitkov a nespravodlivosti. Spoločná láska ku koníkovi priniesla do ich životov niečo pozitívne, čo vyvážilo všetky nepríjemnosti, útrapy a krivdy, ktorými si museli v živote prejsť a čeliť im. Tu by sme taktiež mohli žiakom prečítať nasledovnú pasáž: *„Južný podvečer, chvíle za tíchnucim Palánkom. Jeho múry sa kúpali v červeni ako staré orientálne mesto. Vôňa prehriatej zelene, vody, piesku, cvrčky, žaby, západ slnka, pomalý krok rožného statku, bieleho ako mračno prachu. Čoraz väčšie ticho v meste a v celom kraji pred Ipľom aj za riekou v lužnom lese, na lúkach, poliach, na cestách aj vo vzduchu, hline, duši, agátoch. Nesmrteľná chvíľa! Pravá chvíľa na to, aby sa obidvom, starému chlapovi aj malému chlapcovi, žiadali sny a slová. Rojčili, ozývali sa v nich žiale a krivdy. Povozník bol odpudzujúco ryšavý, rapavý človek, chlapec mal kyptavé prsty. Spájal ich kôň, akého nemal nikto v meste, zviera, ktorému pripisovali výnimočnosť a zázračnosť rozprávkových bytostí. Smetiarovi ostali z detstva v mysli zväčša iba samé krivdy, chlapcovi v ňom zredla dlaň – sláva zo železničnej stanice sa obracala na smiech, len čo deti zazreli jeho poznačenú ruku, preto si zvykal nosiť ju ustavične vo vrecku.“*[180]

8. Aké charakteristiky tu ešte možno nájsť, ktoré odlišujú a spájajú Kávapipiho a Kuzmu?

- Ako odlišnosť by sme tu ešte mohli spomenúť Kávapipiho túžbu stať sa dospelým a ich odlišné vnímanie sveta, čo dozaista súviselo s veľkým vekovým rozdielom. Kuzma má, prirodzene, za sebou život plný rôznorodých a rozmanitých skúseností, je opatrnejší a má realistickejší pohľad na svet a veci okolo seba. Naproti tomu malý chlapec Kávapipi ešte len objavuje svet, je ochotný skúšať nové veci bez ostychu a strachu.
- Čo sa týka podobností, mohli by sme sa tu zamerať väčšmi na psychologickú rovinu ich priateľstva. V takom prípade tu nachádzame spoločné znaky ako obdobné traumy a podobné zážitky spojené s osočovaním, vysmievaním a zosmiešňovaním zo strany ich rovesníkov. Naproti tomu sa môžu vzájomne dopĺňať. Malý chlapec Kávapipi môže priniesť do života Kuzmu nový elán, radosť, energickosť, sviežosť a naopak starší muž môže Kávapipimu byť akýmsi ochrancom a taktiež inšpirujúcou osobou. Vďaka dlhoročným skúsenostiam mu porozpráva o koníkoch a chlapček sa môže veľa od neho dozvedieť, pretože, ako bolo už spomínané v knihe, Kuzma sa v koňoch veľmi dobre vyzná.

[180] BALLEK, Ladislav. *Koník z Orlanda.* Bratislava : Mladé letá, 1989, s. 68.

- Pri tejto poslednej najväčšmi otvorenej otázke je najlepšie ponechať žiakom priestor, aby spontánne reagovali a vyjadrili, čo im ešte v priebehu aktivity napadlo; niečo, čo doteraz ešte nezaznelo, nejaký postreh, detail, ktorý si nikto iný v diele nemusel povšimnúť.

Všetky tieto otázky a možno aj mnohé ďalšie, ktoré v priebehu pýtania sa vznikli, sme postupne zapisovali do Vennovho diagramu na tabuľu a po utriedení si informácií, návrhov, postrehov a myšlienok by mohol náčrt vyzerať približne takto:

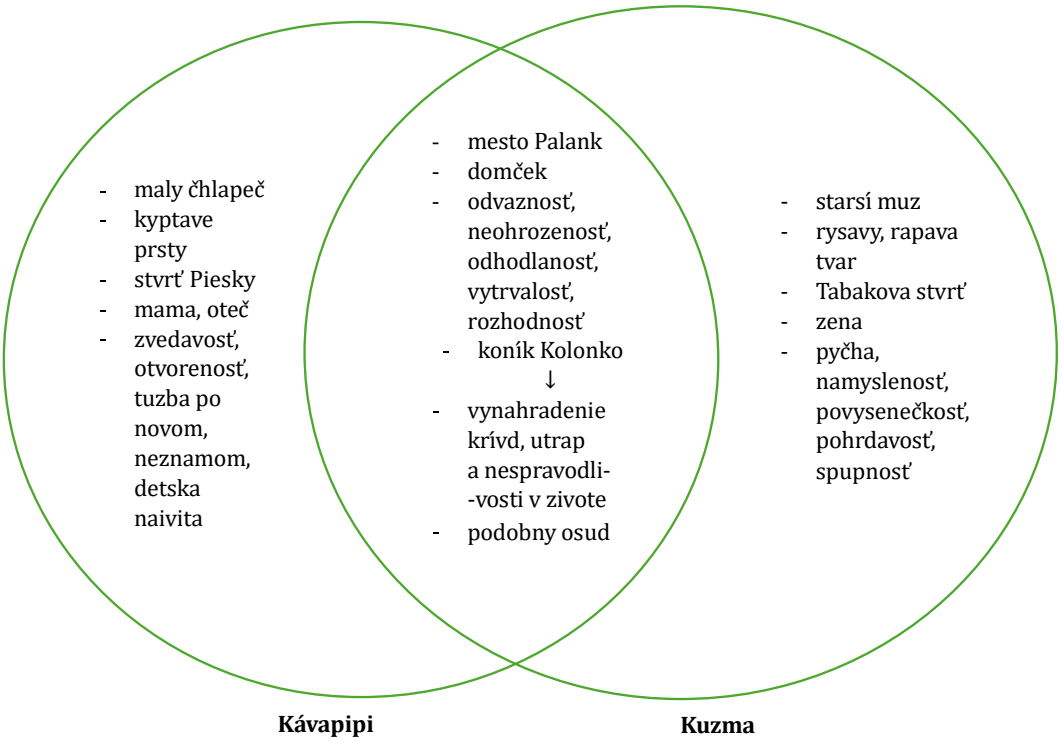

REFLEXÍVNA DISKUSIA SO ŽIAKMI

Krátko po aktivite s Vennovým diagramom ukončíme so žiakmi hodinu krátkou diskusiou alebo tzv. reflexiou, ktorá bude reflektovať to, čo si žiaci odniesli nielen z tejto konkrétnej aktivity, ale z celej vyučovacej hodiny. Môžeme sprvu žiakom položiť vecné otázky, týkajúce sa deskriptívnych faktov diela, postáv, prostredia, nie hodnotenia, k tomu by sme pristúpili až neskôr. Otázky prvého typu by mohli vyzerať nasledovne:

1. Rozumeli ste v diele všetkému? Ak nie, čomu ste neporozumeli?
2. Čo vás v diele najviac zaujalo, oslovilo?
3. Aké kľúčové rozhodnutia postavy ovplyvnili priebeh deja?
4. Ktoré udalosti, situácie, momenty v diele boli rozhodujúce pre vývoj postáv?

5. Prečo si myslíte, že postavy konali tak, ako konali?
6. Ako sa vzťahy medzi postavami menili počas deja?

Po zodpovedaní týchto otázok, ktoré sú dôležité najmä z toho hľadiska, aby si žiaci precvičili analytické zručnosti a prehĺbili porozumenie literárneho diela, sa presunieme k otázkam hodnotiaceho typu, ktoré by mohli znieť nasledovne:

7. Ktorá postava bola podľa vás najzaujímavejšia? Prečo? Z akého dôvodu?
8. Ak by ste mali niečo zmeniť na postavách, čo by to bolo?
9. Akým spôsobom podľa vás ovplyvnilo postavy prostredie?
10. Akým dojmom na vás dielo zapôsobilo?
11. Môže toto dielo ukrývať v sebe isté hodnoty, ktoré chce svojim čitateľom predať? Ak áno, aké?

Touto diskusnou reflexiou by sme uzatvorili našu prvú vyučovaciu hodinu a na druhej vyučovacej hodine budeme v rozoberaní diela pokračovať.

PRIEBEH 2. VYUČOVACEJ HODINY

AKTIVITA PRAVDA/NEPRAVDA

Na začiatok ďalšej vyučovacej hodiny, v ktorej nadväzujeme na predchádzajúcu hodinu, si pripomenieme so žiakmi dielo *Koník z Orlanda* krátkou aktivitou. Žiaci budú pracovať samostatne. Každému rozdáme lístoček, na ktorom bude mať tabuľku s otázkami vyplývajúcimi z diela, čím majú možnosť oživiť si a pripomenúť základné fakty o diele a spomenúť si, čo sme prebrali na minulej hodine. Ak budú presvedčení o správnosti danej odpovede, zaznamenajú ju do vymedzeného rámika buď krížikom, alebo fajkou. Táto aktivita predstavuje interaktívnu formu učenia, ktorá žiakov zaktivizuje a namotivuje.

Tabuľka 23 – Aktivita

Otázky	ÁNO	NIE
1. Volalo sa mesto, do ktorého zavítal cirkus Orlando, Palánk?		
2. Bolo Kávapipi skutočné meno chlapca?		
3. Prišiel cirkus Orlando do mesta v auguste?		
4. Mal grizly v klietke dobrú náladu?		
5. Odhryzol chlapcovi prst veľký čiernosivý vlk?		
6. Odkúpil svetložltého zraneného koňa ryšavý smetiar menom Kuzma?		
7. Uzdravil sa koník v príbehu?		
8. Zomrel na konci príbehu chlapec Kávapipi?		

Správne odpovede: ÁNO, NIE, NIE, NIE, NIE, ÁNO, ÁNO, NIE

Ak budú mať všetci žiaci zaškrtnuté odpovede, spoločne si overíme ich správnosť. Vybraných žiakov vyvoláme a požiadame, aby každý prečítal jeden riadok a odpoveď, ktorú si zaznačil. Touto jednoduchou aktivitou, ktorá umožňuje efektívne a rýchle zopakovanie si učiva a kontrolu získaných vedomostí, si zabezpečíme okamžitú spätnú väzbu od žiakov a overíme si, či žiaci dielu skutočne porozumeli, či majú v jednotlivých súvislostiach jasno, prípadne, aké majú nedostatky. Touto metódou taktiež posilníme sebavedomie žiakov a pocit vlastnej úspešnosti. Ak postrehneme, že žiaci nemajú dobre ukotvené poznatky o diele, chybné odpovede si môžeme spoločne prejsť a vysvetliť si, ako mali v skutočnosti znieť. Napríklad pri druhom riadku sa žiakov spýtame: Ak Kávapipi nebolo chlapcovo pravé meno, ako prišiel k svojej prezývke? Žiaci by tu odpovedali, že svoju prezývku nadobudol vtedy, keď sa jeho matka raz zahovorila na dvore so susedkou a zabudla na prevárané mlieko na sporáku v kuchyni. Chlapec, ktorý v tom čase nebol ešte ani školákom, za ňou prišiel a oznámil jej: *„Maminka, káva pipí."* A tak sa stalo, že chlapcovi prischla prezývka Kávapipi, pod ktorou ho poznali azda všetci široko-ďaleko. Pri tretej chybnej otázke by sme si povedali, že dej príbehu sa odohrával na jar, a preto nemohol prísť cirkus do mesta v auguste, ale bol to mesiac apríl, keď boli všetky záhrady, parky, stromy a živé ploty v rozpuku a príjemne rozvoniavali. Štvrtú otázku by sme preformulovali do podoby: Prečo si myslíte, že bol grizly v klietke nervózny? Z akého dôvodu? Čo tomu predchádzalo? Tu by sme si spoločne pripomenuli počiatočný okamih novely, keď zavítal do Palánku cirkus Orlando. Zvieratá boli, pochopiteľne, po dlhej, namáhavej, únavnej a vyčerpávajúcej ceste unavené, dôsledkom čoho boli nervózne a podráždené, preto nemohlo byť ani reči o tom, že by mali dobrú náladu. Týmto nadväzujeme i na piatu otázku, v ktorej sa pýtame na zviera, ktoré odhryzlo chlapcovi Kávapipimu prst, keď ho zo zvedavosti prestrčil cez medzeru klietky. Bol ním, samozrejme, už spomínaný grizly, ktorý bol z dlhej cesty rozrušený a nesvoj. Vlk v novele ani spomínaný nebol. A čo sa týka poslednej nesprávnej odpovede, tam by sme odpovedali nasledovne: Hoci je pravda, že

na konci príbehu bola spomínaná smrť, nebola to však smrť chlapca Kávapipiho ani ryšavého smetiara Kuzmu, ale koníka Kolonka, ktorý bol už starý a nevládny.

Týmto kratučkým cvičením a zároveň aj menšou diskusiou sa posunieme k ďalšej aktivite, na ktorej už budeme pracovať spoločne a do ktorej sa zapoja všetci žiaci.

PRÁCA S ÚRYVKAMI – IDENTIFIKÁCIA FARIEB A ZVUKOV VO VYBRANÝCH PASÁŽACH DIELA

Túto aktivitu otvoríme malou poznámkou o autorovi Ladislavovi Ballekovi, ktorý bol známy i tým, že vo svojich dielach pomerne často využíval zvuky a farby ako prostriedky na dotvorenie atmosféry a charakteristiky postáv. Symbolika farieb a zvukov je často uplatňovaná v literárnych dielach aj na zachytenie pocitov, nálad, atmosféry, lepšie vizuálne uchopenie postáv čitateľom, pretože si ich ľahšie predstavia, a niekedy bývajú použité farby a zvuky i na vzájomné odlíšenie samotných postáv: tie pozitívne sú častokrát vykresľované vo svetlejších farbách, môžu používať jemnejšie vyjadrovanie, zatiaľ čo tie negatívne bývajú opísané tmavšími, čiernymi farbami s hrubším vyjadrovaním. So žiakmi si preto prejdeme aktivitu, ktorá bude zameraná práve na nachádzanie zvukov a farieb vo vybraných statiach a žiaci budú mať za úlohu tam tieto prvky autorovej tvorby nájsť. Žiakom premietneme na interaktívnej tabuli nasledujúce výňatky z novely, ktorá bola samostatne knižne vydaná v roku 1989:

A. *„V rovnakej chvíli vyvádzali z vagóna koňa. Každého z prítomných razom zaujal. Mal nevídane jasnožltú srsť, niečo medzi páperím kuraťa a pravým južným poludním. Detiská až zhíkli. Zamarilo sa im, že z vagóna vystupuje rozprávkový Slncový kôň.“ (s. 14)*

→ Ak sa pozrieme na tento odsek, môžeme tu rozpoznať nasledovné **farby**:

- Jasnožltá srsť: táto farba sa viaže na farbu podobnú slnku, ako je neskôr i samotný koník pripodobňovaný k bájnemu rozprávkovému Slncovému koňovi, a vzbudzuje v nás niečo nadpozemské, zázračné, čarovné, pre deti v príbehu možno až tajomné. Žltá farba je vo všeobecnosti spojená s niečím príjemným, optimistickým, radostným, pretože predstavuje energiu, vitalitu, šťastie a evokuje v nás pocity spokojnosti a radosti.
- Páperie kuraťa: toto prirovnanie vytvára v mysli čitateľa obraz niečoho jemného, subtílneho, nežného, čo nás automaticky podnecuje k predstave hrejivých, teplých farieb, a taktiež v tomto slovnom spojení nachádzame i dotykový vnem, pretože okrem farieb si môžeme predstaviť aj hebkosť, ľahkosť, príjemnosť a mäkkosť na dotyk.
- Pravé južné poludnie: aj toto slovné spojenie sem môžeme zaradiť, pretože nám môže evokovať jasné slnečné lúče, keď je slniečko najvyššie nad obzorom.

→ Čo sa týka **zvukov**, nájdeme tu takéto slovné spojenie:

- Detiská až zhíkli: tento zvuk hlasného zhíknutia v nás hneď vyvoláva nejaké nadchnutie sa nad niečím, prekvapenie či údiv; zväčša, keď zbadáme niečo, čo okamžite pritiahne

našu pozornosť, a keď pri pohľade na niečo uchvacujúce spontánne prejavíme naše prvotné emócie.

B. *„Keď sa ľudia spamätali a zvrtli hlavu ta, odkiaľ iba na pol ucha začuli nejaký dutý úder, pád, ston a bolestivé zaerdžanie, videli pri vagóne ležať žltého koňa so skrvaveným bokom, akoby padol dolu zo slnka. S vypätím síl sa pokúšal postaviť na nohy. Okolo neho skackal malý Talian, vše si dvíhal rukami koleno pod bradu, aby si ho, zakrvavené pod roztrhnutou nohavicou, pooblizoval, a niečo pritom zlostne aj bolestivo vykrikoval. Každému to prichodilo dôležité, veľmi ľubozvučné aj žalostivé, no nikto mu ani zamak nerozumel." (s. 15)*

→ V tomto odseku identifikujeme **farby** ako:

- Žltý kôň: táto farba v nás vyvoláva podobné pocity tepla a radosti, ako sme opísali už vyššie.
- Skrvavený bok: predstava krvi, ktorú nám podnietila farba v texte, je bezprostredne spájaná s niečím smutným, chmúrnym, nešťastným a tragickým.
- Zakrvavené koleno: podobné ako skrvavený bok.

→ **Zvuky** v tej pasáži vnímame nasledovné:

- Začuť dutý úder: pri tomto si predstavíme zvuk silného, ťažkého nárazu.
- Pád: tento zvuk v nás automaticky vyvoláva predstavu, ako sa niekto alebo niečo rúti na zem. Samotný pád býva sprevádzaný niečím negatívnym, neblahou predtuchou, že sa stane niečo zlé; zväčša pri tom ide o poranenie či nešťastie.
- Ston: tento zvuk je prejavom fyzickej bolesti, ak sa niekto zranil, ako v našom diele svetložltý koník.
- Bolestivé zaerdžanie: vyvoláva to v nás negatívnu predstavu, ako svetložltý koník zažíva útrapy, strach, nervozitu a bolesť z nečakaného pádu a zranenia.
- Skackanie: pri tomto zvuku si predstavíme hopsanie, natriasanie sa a zvuk dopadu chodidiel na zem, pričom nám to môže znieť miestami až rytmicky.
- Zlostné a bolestivé vykrikovanie: tento zvuk si hneď môžeme asociovať s niečím chaotickým a neusporiadaným, pretože ak niekto zlostne a bolestivo kričí, ako v našom diele malý Talian, evokuje to v nás pocity beznádeje a frustrácie.

C. *„V Orlande šumelo, spoza plachty sa ozýval krik, plieskanie bičov, dupot, hlasy menších i väčších zvierat – o niečo neskôr sa ohlásila rezká hudba." (s. 30)*

→ Táto krátka časť je pomerne bohatá na zvukové vnemy. Nájdeme tu **zvuky** ako:

- V Orlande šumelo: šum automaticky evokuje v čitateľovi istý rýchly a čulý pohyb, zhon a zmätočný ruch. V diele takáto atmosféra nastala po príchode cirkusu Orlando do Palánku.

- Ozývanie kriku: prenikavý, ostrý zvuk, ktorý súvisí s predchádzajúcou udalosťou, t. j. s príchodom cirkusu do mesta a hlasitým hurhajom.
- Plieskanie bičov: tento zvuk v nás vyvoláva skôr pocity istej dynamiky a aktivizácie, pri ktorých dochádza k nejakej akcii.
- Dupot: pri zvuku dupania asi každému hneď napadne intenzívne, silné, hlučné a ťažké šliapanie, ktoré sa prejavuje vtedy, ak sme priveľmi nahnevaní alebo máme naponáhlo, no taktiež sa nám to môže spájať s našľapovaním veľkých, objemných zvierat.
- Hlasy menších i väčších zvierat: menšie zvieratká, ktoré majú nižšiu telesnú hmotnosť, si predstavíme s nižšou hlasovou frekvenciou a naopak, tie väčšie s vyššou telesnou hmotnosťou aj s mohutnejšími a hlasitejšími zvukovými prejavmi.
- Ohlásila sa rezká hudba: zvuk rezkej, živej, energickej hudby nám vyvoláva asociácie s niečím pozitívnym a nabíjajúcim.

D. *„V Palánku kraľoval slnečný čas, spoza roztvoreného okna vchádzali do nemocničnej izby jarné vône zeleného a pestro zakvitnutého mesta, v blízkej gaštanovej aleji vyspevovalo vtáctvo, príjemnú starú pieseň húdli aj včely v okolí." (s. 42)*

→ Táto prečítaná pasáž v nás celkovo vyvoláva pocity šťastia, optimizmu a radosti.

Nachádzame tu **farby** ako:

- Slnečný čas: pri predstave slnka si hneď navodíme predstavu teplého, hrejivého počasia a jasné farby. Opäť sa nám to spája s niečím príjemným a veselým.
- Zelené a pestro zakvitnuté mesto: samotné farby rôznorodých odtienkov na nás pôsobia ako niečo energické, plné života, sily a vitality.
- Gaštanová alej: pri identifikácii farieb by sem mohli podaktorí žiaci zaradiť i gaštanovú alej, pretože toto slovné spojenie v nás vyvoláva obraz jarnej krásy kvitnúcich gaštanov. Automaticky si predstavíme ich bledučké kvietky, ktoré na nás pôsobia upokojujúco a blahodarne na naše zmysly.

→ **Zvukov** tu taktiež máme dostatok:

- Vyspevovanie vtáctva: takéto zvuky pôsobia na čitateľa veľmi pokojne a bezpečne, možno až blaživo na zmysly, pretože sú zvukom rovnováhy a harmónie.
- Príjemná stará pieseň: toto slovné spojenie v nás vyvoláva príjemné emócie a nostalgické pocity, pretože nás môže navracať do radostných momentov a chvíľ v našich životoch, dokonca toto slovné spojenie môže každému asociovať odlišnú pieseň.
- Zvuk včiel: zvuky bzučania včiel sa spájajú s upokojujúcimi predstavami a jemnými rytmickými tónmi.
- V tejto časti sa nachádza aj čuchový indikátor, ktorým je slovné spojenie jarná vôňa. Jarná vôňa vyvoláva v čitateľoch okamžite pozitívne emócie, pretože si každý hneď vybaví vôňu jednotlivých kvetov, krov, kvitnúcich stromov a prebúdzajúcej sa prírody. Evokuje to v nás

niečo svieže, čulé, čerstvé a mladé, pri čom cítime pocity šťastia, radosti, nádeje a možno i nostalgie.

VYHĽADAJTE V TEXTE JEDEN PRÍKLAD NA PERSONIFIKÁCIU, METAFORU A PRIROVNANIE

V tomto cvičení sa zameriame so žiakmi na nachádzanie básnických prostriedkov v literárnom texte, čo je dôležité predovšetkým z hľadiska jasnejšieho a zrozumiteľnejšieho pochopenia a porozumenia diela. Identifikácia básnických prostriedkov umožní žiakom ľahšie sa zorientovať v diele a pochopiť význam textu. Takisto sa žiaci učia interpretovať text, nachádzajú v ňom hlbšie prepojenie a prispieva to k rozvoju ich tvorivého myslenia, zvýšenej predstavivosti a imaginácie.

Žiakom opätovne premietneme na tabuľu nasledujúci text, pri ktorom necháme chvíľu čas, aby si ho každý sám prečítal, prípadne ho prečítame žiakom nahlas, a budeme sa ich pýtať, aké príklady na personifikáciu, metaforu a prirovnanie v zobrazenej pasáži postrehli.

> *„Smetiar vyviedol koňa z dvora a zišiel s ním dolu na lúky, kam sa zvažovali dolné ulice Palánku, čiže aj Tabaková, v ktorej stál jeho dom, dvor, stodola, maštaľ, kôlňa. Pustil koňa pásť sa. Pritom pobadal čosi pozoruhodné. Kamkoľvek sa zvrtol, kôň, len čo to spozoroval, zdvihol hlavu, vyhodil ňou dohora a bral sa za svojím novým gazdom poslušnejšie než pes. Bol cvičený. Vedel ešte rozličné cirkusantské kúsky. Pri zvukoch ústnej harmoniky si zadrobčil, dvíhal sa na zadné nohy alebo sa hlboko ukláňal. Kuzma div neslzil, tešil sa ani malý chlapec. Pocítil voči koňovi taký záväzok, že sa ho bál nechávať osamote, aby sa nebodaj nenazdal, že si neváži jeho vernosť a um. Chystal sa celkom vážne spávať s ním v maštali, a iba na veľký krik ženy od svojho zámeru ustúpil. Smetiarovi Kuzmovi sa začalo s koňom aj lepšie dariť. Z obchodného a ľudského hľadiska bol cirkusový Španiel dobrou investíciou.“ (s. 56)*

Žiaci by mohli v diele identifikovať nasledovné básnické prostriedky:

- <u>Personifikácia</u>: *„pri zvukoch ústnej harmoniky si zadrobčil, dvíhal sa na zadné nohy alebo sa hlboko ukláňal“* – správanie koňa v tejto časti zodpovedá správaniu človeka, pretože *„zadrobčil“*, *„dvíhal sa na zadné nohy“* a *„ukláňal sa“*, a tieto úkony sú príznačné pre správanie ľudí. Ďalej: *„aby sa nebodaj nenazdal, že si neváži jeho vernosť a um“* – kôň je v tejto ukážke opísaný s ľudskými vlastnosťami, zdôrazňuje sa tu jeho bystrosť, inteligencia, múdrosť, dôvtip a rozumnosť. Kôň disponuje schopnosťou uvedomovania si vzťahu medzi ním a človekom.

- <u>Metafora</u>: *„cirkusový Španiel“* – pod týmto pojmom sa myslí kôň Kolonko, preto to vnímame ako metaforu, keďže ide o prenášanie vlastností, v tomto prípade lojality, poslušnosti na koňa, pričom tieto vlastnosti súčasne vyzdvihujú i koníkove kvality.

- Prirovnanie: *„poslušnejšie než pes“* alebo *„tešil sa ani malý chlapec“*. Ide tu o priame prirovnania, v ktorých sa porovnáva správanie koňa s poslušnosťou psa a radosť smetiara Kuzmu s radosťou malého chlapca pomocou spojok než a ani.

AKTIVITA 4 ROHY

Po predchádzajúcej aktivite žiakov vyzveme, aby sa všetci postavili. Predstavíme im ďalšiu aktivitu, ktorá ich očakáva – tou je aktivita zvaná 4 rohy. Je založená na tom, že učiteľ bude čítať otázky, pričom po každej prečítanej otázke si budú môcť žiaci zvoliť jednu odpoveď, s ktorou sa najväčšmi stotožňujú. Odpovede označené veľkými písmenami A, B, C, D, samozrejme, prečítame nahlas, a taktiež žiakom vysvetlíme, že každý jeden roh triedy predstavuje jedno písmeno s odpoveďou, pričom im ukážeme, v ktorom kúte triedy sa ktorá odpoveď nachádza. Žiaci budú mať 4 otázky a ak si vyberú jednu zo štyroch odpovedí, presunú sa do príslušného rohu triedy.

Touto aktivitou sa presúvame so žiakmi k etickejšej, hĺbavejšej časti hodiny, pretože tu nepôjde už len o otázky týkajúce sa najmä diela, ale skôr sa zameriavajú na vnútorné prežívanie, reflektovanie rôznych aspektov myslenia, cítenia a hodnotiacich postojov žiakov. Žiaci pri nej majú možnosť rozvíjať svoju empatiu a porozumenie, upevňovať si toleranciu, otvorenosť a rešpekt k názorovým postojom svojich spolužiakov, zamyslieť sa nad vlastnými činmi, skúsenosťami, reakciami, lepšie pochopiť samých seba a nadobudnúť schopnosť nazerania na svet z iného uhla pohľadu.

Konkrétne sa v tejto aktivite zameriavame na aspekt priateľstva, pretože priateľstvo medzi chlapcom Kávapipim a smetiarom Kuzmom sa vinulo naprieč celou novelou a bolo centrálnym prvkom príbehu.

Naostatok je táto aktivita užitočným spôsobom, ako prepojiť vzťahy jednotlivých predmetov. V tomto prípade by sa mohlo jednať o prepojenie literatúry s etickou výchovou či výchovou k občianstvu.

Prvá otázka na žiakov by bola nasledovná:

1. Čo pre vás znamená priateľstvo?

A) Priateľstvo je mať vo svojom živote blízku osobu, ktorá mi rozumie a na ktorú sa môžem vždy a vo všetkom spoľahnúť.
B) Priateľstvo je vzácny dar, ktorý by sme si mali vážiť.
C) Priateľstvo je pocit, že niekam patrím.
D) Priateľstvo je zábava, radovánky a dobrodružstvo.

Pri tomto type odpovedí by sme mohli zopár žiakov vyzvať, aby nám vysvetlili, prečo sa pre dané odpovede rozhodli, čo ich k tomu viedlo a či majú základ v reálnej skúsenosti. Týmto by sa niektorí podelili o svoje zážitky a osobné skúsenosti a ostatní spolužiaci by mali tak možnosť pochopiť nielen, ako ich rovesníci nahliadajú na priateľstvo, ale aj prečo ho vnímajú tak, ako ho vnímajú.

2. Sú dôležité spoločné záľuby a koníčky pre vznik priateľstva?

A) Áno
B) Skôr áno
C) Skôr nie
D) Nie

Tu sa môžeme pristaviť a spýtať sa na názory žiakov, prečo sa pre jednotlivé odpovede rozhodli, čím môžeme rozprúdiť menšiu diskusiu a umožníme hlbšie sa zamyslieť nad ich postojmi. Tých, čo volili prvú možnosť, sa spýtame: Prečo si myslíte, že sú spoločné záľuby a koníčky veľmi dôležité pre utvorenie priateľstva? Pre druhú voľbu položíme otázku: Kedy si myslíte, že sú dôležité spoločné záľuby a kedy naopak nie? V predposlednej možnosti sa spýtame: Ako môžu rozličné záľuby a koníčky ovplyvniť priateľstvo? Na poslednú odpoveď položíme otázku: Čo je podľa vás to dôležitejšie, vďaka čomu dokáže vzniknúť priateľstvo, ak to nie sú spoločné záľuby a koníčky?

3. Je nevyhnutné snažiť sa vždy zapadnúť medzi ostatných?

A) Áno, aj keby som tým riskoval, že sa zrieknem toho, kým v skutočnosti som.
B) Skôr áno, pretože vyčnievať znamená byť odsúdený na samotu.
C) Skôr nie, ale závisí od situácie, v ktorej sa ocitnem.
D) Nie, najdôležitejšie je vždy zostať sám sebou.

Pri tejto otázke môžeme opäť klásť rad podporujúcich otázok, ktoré pomôžu žiakom identifikovať ich vnímanie a pohľad na danú problematiku. Pre prvú možnosť položíme otázku: Myslíte si, že prispôsobovanie sa druhým je najlepším spôsobom ako zapadnúť? Na možnosť B): Je podľa vás človek, ktorý sa niečím odlišuje od ostatných, vždy sám? Na tretiu voľbu: Aké konkrétne situácie môžu viesť k tomu, že človek sa správa inak, ako je pre neho bežné a ako obyčajne vystupuje? A na poslednú: Ako sa podľa vás prejavuje, keď je človek sám sebou? Podľa čoho to spoznáte?

4. Je lepšie mať veľa povrchných priateľov, alebo zopár skutočných?

A) Je lepšie mať veľa priateľov, aj keď povrchných, pretože človek sa môže aspoň pochváliť tým, že má veľa priateľov, aj keď nemusia byť skutoční.
B) Je dobré mať veľa priateľov, človek je tvor spoločenský a je lepšie, keď má širší okruh priateľov, aj keď nie úplne spoľahlivých.
C) Preferujem skôr zopár skutočných priateľov, pretože v ťažkých situáciách je lepšie mať niekoho, o koho sa môžeme oprieť.
D) Stačí nám zopár skutočných priateľov, ktorí s nami zotrvajú v dobrom aj v zlom.

Pre prvú možnosť dáme otázku typu: Cítime sa naplnení a šťastní, keď sme obklopení množstvom priateľov, hoci vieme, že nie sú skutoční? Na odpoveď s označením B): Je lepšie mať priateľov, aj keď falošných, aby sa človek necítil osamelo? Na C): Sú tu podľa vás skutoční priatelia len na to, aby nás podržali v ťažkých chvíľach? D): Je možné mať dlhodobé kvalitné priateľstvá, ktoré pretrvajú desaťročia, povedzme, s dvomi-tromi ľuďmi? V čom spočíva hĺbka takéhoto priateľstva?

ZÁVER HODINY
ALTERNATÍVNY KONIEC PRÍBEHU – ČO BY SA STALO, AK BY SA KONÍK V PRÍBEHU NEZRANIL? AKO BY TO OVPLYVNILO CELÝ PRIEBEH DEJA? ČO BY BOLO INAK? ČO BY ZOSTALO ROVNAKÉ?

Touto poslednou aktivitou ukončíme našu dvojhodinovku, na ktorej sme sa venovali dielu od Ladislava Balleka *Koník z Orlanda*. Toto posledné cvičenie začnú žiaci na hodine, premyslia si svoje nápady, sformulujú a utriedia myšlienky a stručne napíšu v záchytných bodoch do zošita, ako by si predstavovali svoj návrh s alternatívnym koncom literárneho diela. Rozsah bude minimálne na polovicu strany A4 a žiaci budú mať za domácu úlohu toto zadanie dokončiť a potom odovzdať o týždeň na hodine literatúry. Žiaci napíšu domácu úlohu ručne a odovzdajú ju vo fyzickej podobe.

Túto aktivitu sme zvolili preto, lebo je zameraná na kreatívne písanie a podporuje tvorivosť a originalitu žiakov. Ponúka sa tu široký priestor na experimentovanie s literárnym dielom, pretože žiaci môžu naplno zapojiť svoju kreativitu a vymyslieť niečo originálne a jedinečné, ako by napredoval dej, keby sa koník na začiatku knihy nezranil. Žiaci sa môžu zamerať na postavy, ako by sa vyvíjalo ich správanie alebo aké nové situácie, udalosti či konflikty by vzišli z toho, keby nebolo koníkovho zranenia.

Keby sa koník nezranil hneď na začiatku, pravdepodobne by zostal súčasťou cirkusu a odcestoval by neskôr, po skončení predstavenia, spolu s ním. Ako by potom pokračoval život malého chlapca Kávapipiho a Kuzmu? Stretli by sa vôbec títo dvaja niekedy? Ako by vyzerala domácnosť Kuzmu a jeho ženy? Nastala by roztržka medzi Kuzmom a furmanmi, keby nebolo koníka Kolonka? Stratil by celkovo príbeh bez koníkovho zranenia svoje čaro, svoj zázrak? Aj s týmito otázkami a mnohými ďalšími by mohli žiaci pracovať a zamyslieť sa nad tým, aký dopad by mala koníkova strata na celkové vyznenie príbehu a jeho koniec.

ZÁVER

Na záver už len dodáme, že domáce úlohy, ktoré budú najoriginálnejšie a najlepšie, budú odmenené, samozrejme, známkou výborný. Bez povšimnutia nezostanú ani ostatní žiaci, ktorí si vyslúžia aspoň slovnú pochvalu.

Myslím si, že výučba, ktorá kombinuje aj prvky praktického vyučovania, kreatívneho a zážitkového učenia je omnoho prínosnejšia nielen pre učiteľa, ale aj pre samotných žiakov, pretože takýmto spôsobom je učebná látka oveľa ľahšie uchopená, hlbšie ukotvená a dlhodobo zapamätateľná. Klasický, tradičný, pasívny prístup vyučovania, v ktorom žiak len sedí, počúva a píše si do zošita učiteľov výklad, považujem za zastaraný a nie veľmi funkčný. Žiak si z takejto vyučovacej hodiny nič neodnáša, nanajvýš tak pocity nevôle a nechuť k literatúre, čo dozaista nechce žiadny učiteľ. Preto si myslím, že by bolo veľmi obohacujúce oživiť a spestriť hodiny literatúry aktivizujúcimi metódami, ktoré zapoja do vyučovacieho procesu prevažne žiakov. Tým predídeme jednotvárnosti a monotónnosti vyučovania a odstránime nudnosť, apatiu a nezáujem žiakov o literatúru ako vyučovací predmet.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ANDREJČÁKOVÁ, Eva. Ako vzniká hit : Pomocník Ladislava Balleka. In: *denník SME* [online]. Dostupné na: <https://kultura.sme.sk/c/6397427/ako-vznika-hit-pomocnik-ladislava-balleka.html>.

BALLEK, Ladislav. *Koník z Orlanda.* Bratislava : Mladé letá, 1989. 80 s. ISBN 80-06-00101-4.

ČÚZY, Ladislav – DAROVEC, Peter – HOCHEL, Igor – KÁKOŠOVÁ, Zuzana. *Panoráma slovenskej literatúry III*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2006. 176 s. ISBN 80-10-00846-X.

HOCHEL, Igor. *Príbeh ako princíp*. *Ladislav Ballek*. Bratislava : LIC, 2005. 183 s. ISBN 80-89222-03-X.

CHMEL, Rudolf et al. *Slovník diel slovenskej literatúry 20. storočia*. Bratislava : Kalligram a SAV, 2006. 525 s. ISBN 80-7149-918-8.

KRNOVÁ, Kristína. Motív Palánku v poetike Ballekových Agátov. In: *Slovenská literatúra*, 2012, roč. 59, č. 1, s. 29 – 41.

KUSÝ, Ivan – ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry IV.* Bratislava : VEDA, 1975. 567 s.

MIKULA, Valér – PATERA, Ludvík – ŠIMKOVIČ, Alexander. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava : Kalligram, 2005. 651 s. ISBN 80-7149-801-7.

REHÁK, Oliver. Zomrel spisovateľ a diplomat Ladislav Ballek. In: *denník SME* [online]. Dostupné na: <https://kultura.sme.sk/c/7172303/zomrel-spisovatel-a-diplomat-ladislav-ballek.html>.

SVITEKOVÁ, Renáta. *Literatúra 9*. Košice : Taktik, 2021. 133 s. ISBN 978-80-8180-249-2. Dostupné na: <https://www.taktik.sk/UserFiles/Image/1630394489lvp-9-u.pdf?srsltid=AfmBOor0_uHFHg_qfye3CFAlr9xvbQqcLK1NVylqapAsgqcm4lz9Acbp>.

URBÁNKOVÁ, Marika. *K stratégii, poetike a estetike historizmu v románovej tvorbe Ladislava Balleka*. Brno : Masarykova univerzita Filozofická fakulta, 2013. 83 s. Dostupné na: <https://is.muni.cz/th/wgjhr/Magisterska_diplomova_praca.pdf >.

ŽILKA, Tibor. Mýtus detstva ako zdroj estetična (Ladislav Ballek: Južná pošta). In: *Zlatý máj*, 1980, roč. 24, č. 4.

Životopis autora. In: *Slovenské literárne centrum* [online]. Dostupné na: <https://www.litcentrum.sk/autor/ladislav-ballek/zivotopis-autora>.

Ľudo Ondrejov

ZBOJNÍCKA MLADOSŤ

Bc. Laura Želonková

Veková skupina detí: 14 rokov

Ročník: 9. ročník

Vzdelávacie ciele: Žiak je schopný vysvetliť podstatu prózy Ľuda Ondrejova.

Žiak dokáže interpretovať umelecký text a pracovať s ním.

Vyučovacie metódy a formy práce: výklad, rozhovor, skladanie textu

Vyučovacie pomôcky: počítač, interaktívna tabuľa, prezentácia, papier s poprehadzovanými vetami, papieriky s témami na domácu úlohu

Časový rozsah činnosti: 45 minút

Štruktúra hodiny:

1. Opakovanie z predchádzajúcej hodiny
2. Oboznámenie žiakov s témou hodiny – Ľudo Ondrejov a jeho tvorba
3. Práca s textom
4. Zadanie domácej úlohy
5. Zhodnotenie diela, hodiny

ÚVOD

V samotnom úvode hodiny začnem hromadným opakovaním učiva z predošlej hodiny. Opýtam sa niekoľkými otázkami na autora a dielo, ktoré sme spoločne preberali. Týmto sa budem snažiť podnecovať u žiakov to, aby chodili na hodiny pripravení a umožnilo to tak plynulejší vstup do novej témy.

Po opakovaní učiva oboznámim žiakov s novou témou. Na nej budeme preberať dielo od Ľuda Ondrejova, ktoré je význačné jednoduchosťou, citovosťou, vzťahom k prírode a detstvom, a to *Zbojnícka mladosť*[181].

VÝKLAD

Pomocou prezentácie by som predstavila život a tvorbu autora. Žiaci by si z prezentácie zapisovali poznámky do zošitov. Tú by som vopred poslala aj žiakom, aby ju mali k dispozícii a mohli sa k nej vrátiť aj doma. Na hodine by sme spoločne spomenuli: Ľudo Ondrejov sa narodil v roku 1901 v obci Slanje (Chorvátsko) a zomrel v roku 1962 v Bratislave. Svoje detstvo prežil v Kostiviarskej pri Banskej Bystrici, kde neskôr aj študoval. Pracoval na rôznych pracovných pozíciách. Pôsobil na notárskych úradoch, potom ako šofér, úradník Matice slovenskej v Martine. V roku 1938 sa presťahoval do Bratislavy, v tomto období participoval na arizácii.[182] Tu by som sa uistila, či žiaci z dejepisu vedia, čo dané slovo znamená, nakoľko téma 2. svetovej vojny sa preberá práve v tomto ročníku. Na záver by som doplnila, že Ondrejov sa radí do literárne smeru naturizmus rovnako ako Dobroslav Chrobák a Margita Figuli. [183] S jednotlivými literárnymi smermi sa budú žiaci stretávať neskôr na stredných školách, ale tu by som len naznačila, že pre naturizmus je charakteristické vrchárske prostredie a pastiersky život.[184]

Ďalej by bola žiakom priblížená tvorba autora. Ondrejove literárne diela sú rozmanité a trojdomé: venoval sa písaniu poézie, prózy pre mládež aj pre dospelých a takisto obohatil slovenskú literatúru niekoľkými prekladmi. [185]

Vo svojich začiatkoch uverejňoval poéziu časopisecky (Slovenské pohľady a iné), knižne debutoval reflexívno-alegorickou skladbou *Martin Nociar Jakubovie*, ktorá je vysokoštylizovanou básnikovou autobiografiou. V tom istom roku, v roku 1932, vydal i básnickú zbierku *Bez návratu*. Známe sú tiež jeho ďalšie básnické zbierky *Mámenie* a *Pijanské piesne*.

O čosi významnejšie sú Ondrejove prozaické diela. Pre mládež napísal rad „cestopisných" príbehov, v ktorých zúročil svoje poznatky o zvieracom svete: *Africký zápisník, Horami Sumatry, Príhody v divočine*. Ďalšími dielami pre deti a mládež boli napríklad *Rozprávky z hôr*, *Tátoš a človek*, *O zlatej jaskyni* či *Keď pôjdeš horou*. [186]

---

[181] ŠTEVČEK, Ján. *Lyrizovaná próza*. Bratislava : Tatran, 1973, s. 132.
[182] MIKULA, Valér ed. *Slovník slovenských spisovateľov*. Praha : Libri, 1999, s. 337.
[183] ČEPAN, Oskár. *Kontúry naturizmu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1977, s. 14 – 15.
[184] ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava : Tatran, 1988, s. 521.
[185] PIŠÚT, Milan ed. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava : Obzor, 1984, s. 513.
[186] MIKULA, Valér ed. *Slovník slovenských spisovateľov*, Praha : Libri, 1999, s. 337.

V závere výkladu by bolo žiakom predstavené dielo dnešnej hodiny, o ktorom by si zapísali základné body, nakoľko s ukážkami z diela budeme neskôr pracovať. Na báze detstva a prírody vzniklo aj Ondrejovo vrcholné dielo *Zbojnícka mladosť* z roku 1937. Dielo sa skladá zo šesťdesiatich štyroch kratších kapitol, žánrovo ide o román. Časovo je dej zhustený do jedného roka života hlavnej postavy. Hlavnou postavou je chlapec Jerguš Lapin z tichej samoty Zbojnícky Tanec, ktorý vyrastá v obklopení priateľskej prírody. Postupne sa však konfrontuje s nepriateľským svetom ľudskej spoločnosti.

Hlavná postava žije v neúplnej rodine spolu s matkou, dvoma súrodencami a psom, pričom prežíva svoj idylický „zlatý vek" uprostred nedotknutej prírody, kde sa realita a problémy okolitého sveta objavujú len zriedka a nepriamo. Aj keď nie je úplne zrejmé, z čoho rodina žije, Jerguš a jeho najbližší príbuzní nepovažujú svoju existenciu za problém, ktorý by si vyžadoval riešenie. Ich život na samote je viac ako čokoľvek iné prispôsobený prirodzenému kolobehu ročných období a ich charakteristikám. Prostredníctvom epického konania je vyzdvihnutá Jergušova zvedavosť, šikovnosť, sebavedomie a samostatnosť. [187]

Chlapec prežíva svoje detstvo prostredníctvom hry, fantazijného obohacovania a pretvárania reality, ako aj interakcie s rovesníkmi. Postupne sa stáva vodcom chlapčenského kolektívu, a to aj vďaka svojim schopnostiam, ktoré majú mýtický tajuplný pôvod. V diele vystupuje aj postava zbojníka Turoňa, pri ktorej autor zdôraznil rozprávkovosť a tajomnosť.

Sociálny motív sa prejavuje negatívnymi skúsenosťami s mestom, ktoré neprináša žiadnu radosť, uvedomením si vlastného sociálneho postavenia a napokon nepríjemným zážitkom z továrne, kde Jergušov návrat do hôr spôsobuje nadradené správanie pánov. Dielo sa končí útekom a rozlúčkou s detstvom. [188]

Ešte by som poznamenala, že na *Zbojnícku mladosť* nadviazal Ondrejov ďalší román *Jerguš Lapin* a dielo *Na zemi sú tvoje hviezdy.* Tieto tri diela môžeme nájsť v podobe trilógie s názvom *Slnko vystúpilo nad hory.*[189]

PRÁCA S ÚRYKAMI

Po výklade by sme prešli ku konkrétnym úryvkom. Prvý úryvok by si žiaci prečítali individuálne. Po prečítaní by boli žiaci rozdelení do šiestich skupín. Úlohou každej skupiny by bolo vymyslieť vlastnú krátku kapitolu dobrodružného príbehu a opísať prostredie, kde by sa začala ich „rebelská" cesta. Môžu opísať narodenie „moderného" zbojníka v súčasnosti alebo napríklad tínedžera, ktorý sa narodil v mestskom prostredí a vzdoruje systému. Niektoré z prác by sme si potom nahlas prečítali. Žiaci by mohli vymyslieť napríklad takéto texty:

V starom paneláku na treťom poschodí, kde sa steny triasli pod basami susedovho rádia, sa narodil Ondrej. Z rádia práve znela rebelská skladba. Pod oknami preletelo auto, ktorého brzdy zapišťali tak nahlas, až sa roztriasli poháre na stole. Mesto sa zdalo byť nepokojné, akoby cítilo, že v tom byte práve

[187] PIŠÚT, Milan ed. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava : Obzor, 1984, s. 515.
[188] PIŠÚT, Milan ed. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava : Obzor, 1984, s. 515.
[189]MIKULA, Valér ed. *Slovník slovenských spisovateľov*. Praha : Libri, 1999, s. 337.

prišiel na svet chlapec, ktorý nikdy nebude mlčať. Keď Ondrej otvoril oči, jeho pohľad hovoril jasne – tento svet ma ešte spozná.

V jednej zapadnutej štvrti, kde sa steny už rozpadali a grafity pokrývali steny, sa narodil malý zbojník. Volal sa Michal. V tej chvíli kdesi na ulici zahučala siréna sanitky, dvaja susedia sa hádali o poslednú fľašu vína. Vietor rozozvučal voľne visiace plechy na starom plote, akoby sám vedel, že sa zrodil niekto, kto narobí v tom chaose ešte väčší rozruch. Keď Michal prvýkrát zaplakal, jeho hlas sa niesol tmavými uličkami ako ozvena budúceho vzdoru. V ten večer sa mesto ani na chvíľu neupokojilo. Nikto netušil, že vyrastá chlapec, ktorý sa nikdy nebude riadiť pravidlami.

Následne by som sa žiakov opýtala, z ktorej časti knihy by podľa nich mohol daný úryvok (kapitola) v rámci kompozície diela byť. Úryvok by sme teda zaradili do úvodu diela, pretože sa tu dozvedáme o narodení zbojníka.

Následne by som sa žiakov opýtala na literárnu formu a druh. Určili by, že ide o prózu a epiku. Doplnila by som informáciu, že kapitoly z knihy sú v podstate básňami v próze.[190] Mojou otázkou by teda bolo, či by vedeli nájsť v texte nejaké umelecké prostriedky (napríklad personifikáciu – vietor sa hneval). Príroda teda nie je len akousi kulisou, ale zohráva dôležitú funkciu.[191]

Nakoniec by mali žiaci pouvažovať o vlastnom názve, ktorý by pre kapitolu dali.

S nasledujúcimi úryvkami by sme pracovali metódou rozhovoru. Najskôr by sme si však jednotlivé úryvky prečítali nahlas. Žiaci, ktorí by boli vybraní texty prečítať, by si tak precvičili kompetenciu techniky čítania. Žiak by mal dbať pri čítaní tiež na správnu výslovnosť, artikuláciu a správne dýchať. [192]

Po prečítaní druhého úryvku by som sa teda opýtala, ako vnímajú Jerguša ostatní. Práve vety: *„...divili sa... Aký čudný... So psami sa rozpráva, Paľo povedal. Skáče zo stromov ako vták. A mocný je, aj Maťa Kliešťa nabil. Zuzka zradila, že vie vtákov chytať očami. Aj loptu sa hrá znamenite... Možno pozná nejaké čary...“*[193], by mohli byť dôkazom, že Jerguš je výnimočný, s nadprirodzenými schopnosťami, má veľkú silu, ktorá ho predurčuje na veľké veci.

Potom by som viedla so žiakmi rozhovor v ľahšom duchu a opýtala sa, či poznajú aj iné literárne postavy v dielach, ktoré sú vnímané za „výnimočné, neobyčajné.“ Vyvolávala by som si náhodne žiakov, aby mali možnosť odpovedať aj žiaci, ktorí zatiaľ aktívni neboli.

Tento úryvok by som využila aj na prepájanie medzipredmetových vzťahov napríklad s občianskou náukou alebo etickou výchovou. V diele vnímajú Jerguša ľudia ako čudného, divného, pretože je odlišní od nich. Mojou otázkou na rozhovor by bolo, či aj dnes sa s niečím takým stretávame a aké predsudky voči iným máme.

---

[190] ŠTEVČEK, Ján. *Skice*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1977, s. 60.
[191] ŠTEVČEK, Ján. *Skice*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1977, s. 60.
[192] *Štátny vzdelávací program*. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/sjl_nsv_2014.pdf>.
[193] ONDREJOV, Ľudo. *Zbojnícka mladosť*. Bratislava : Mladé letá, 1990, s. 93.

Tretiu ukážku by sme si prečítali tiež spoločne a nahlas. Vyvolám si jedného žiaka, ktorý by nám povedal, o čom sa dozvedáme z ukážky. Zistili by sme tak, že Jerguš je syn „zbojníka", ktorého zabili traja kamaráti, čo vysvetľuje nielen názov románu a Jergušovho rodiska – Zbojnícky Tanec, ale aj nezvyčajné vlastnosti, o ktorých sme hovorili pri predošlej ukážke, a taktiež túžbu po voľnosti.

Genetická predurčenosť je teda tým, čo nakoniec vedie malého Jerguša k úteku do prírody po krátkom čase strávenom v priemyselnom prostredí. Rovnako ako jeho otec, aj on sa rozhodne stať zbojníkom, pričom tento vývoj nie je dôsledkom skutočného sociálneho konfliktu[194].

Pri ukážke by som sa ešte žiakov opýtala otázku na zamyslenie, či si myslia, že Jerguš mal na výber, alebo sme vždy ovplyvnení osudom.

Poslednú ukážku by si žiaci prečítali individuálne. Po prečítaní by sme zaradili ukážku do záveru diela v rámci kompozície. Tu Jerguš prekračuje hranicu medzi detstvom a dospelosťou, čo vyplýva z nasledujúcich viet: *„Z tváre zmizli všetky znaky radostného detstva. Ono umieralo, náhle a nenávratne. A ku kolibe dieťaťa blížil sa zatrpknutý tvor s bičom tvrdosti na tvári."*[195]

V ukážke sa vyskytujú nasledujúce vety: *„Nová jar ide, nová jar, radostná, s kvetmi i potôčikmi, s vetríkmi, čo trávu češú a neviditeľnými nôžkami chodia po stromoch, – spievali rozradostené vtáky. – Nová jar, nová jar, radostná!"*[196]

Smerovala by som otázku na žiakov, čo podľa nich tieto vety znamenajú. Mohlo by teda ísť o začiatok nového cyklu života. Jar by tiež mohla odrážať znovuzrodenie.

Žiaci by sa tiež mali zamyslieť nad tým, kde by oni hľadali svoju slobodu. Kam by oni utiekli v pozícii Jerguša.

DOMÁCA ÚLOHA – KREATÍVNE PÍSANIE

Po rozhovore by som zadala domácu úlohu, ktorá by sa týkala kreatívneho písania. Každý žiak by si sám vybral papierik (A – D), na ktorom by bolo napísané, čo má pri práci s dielom robiť. Na nasledujúcej hodine by sme začali práve s aktivitami z domácej úlohy. Vybrala by som si náhodne pár žiakov, ktorí by mali prečítať, čo napísali. Témy na domácu úlohu by boli takéto:

A: Denník – žiak si predstaví, že je jedným zo zbojníkov z diela *Zbojnícka mladosť.* Úlohou je zápis z jedného dňa zbojníka.

B: Úvaha – Sú zbojníci hrdinovia alebo zločinci?

C: Dialóg – rozhovor medzi zbojníkom a bohatým pánom.

D: Interview – medzi moderátorom a zbojníkom.

---

[194] ŠÚTOVEC, Milan. *Zbojnícka mladosť*. Ľudo Ondrejov [online]. Dostupné na internete: <https://studovnaliteratury.sav.sk/zbojnicka-mladost/>.
[195] ONDREJOV, Ľudo. *Zbojnícka mladosť*. Bratislava : Mladé letá, 1990, s. 140.
[196] ONDREJOV, Ľudo. *Zbojnícka mladosť*. Bratislava : Mladé letá, 1990, s. 140.

Počet viet by som pri úlohe nezadávala, aby sa žiaci nemuseli obmedzovať alebo zbytočne stresovať pri písaní. Uistila by som sa, či všetci vedia, čo je ich úlohou, poprípade by som im úlohu slovne lepšie dovysvetlila.

ZÁVER

V závere by som žiakov požiadala o spätnú väzbu. Zisťovať budem, ako sa im dielo páčilo/nepáčilo a prečo. Zaujímať sa takisto budem o to, či boli podľa nich vhodne zvolené ukážky pri práci a či mali s niektorými úlohami/otázkami problém. Rada by som bola, keby navrhli aj iné aktivity, ktoré by boli podľa nich zaujímavé a chceli by na hodine robiť. Tu by sme spoločne hodinu literatúry ukončili.

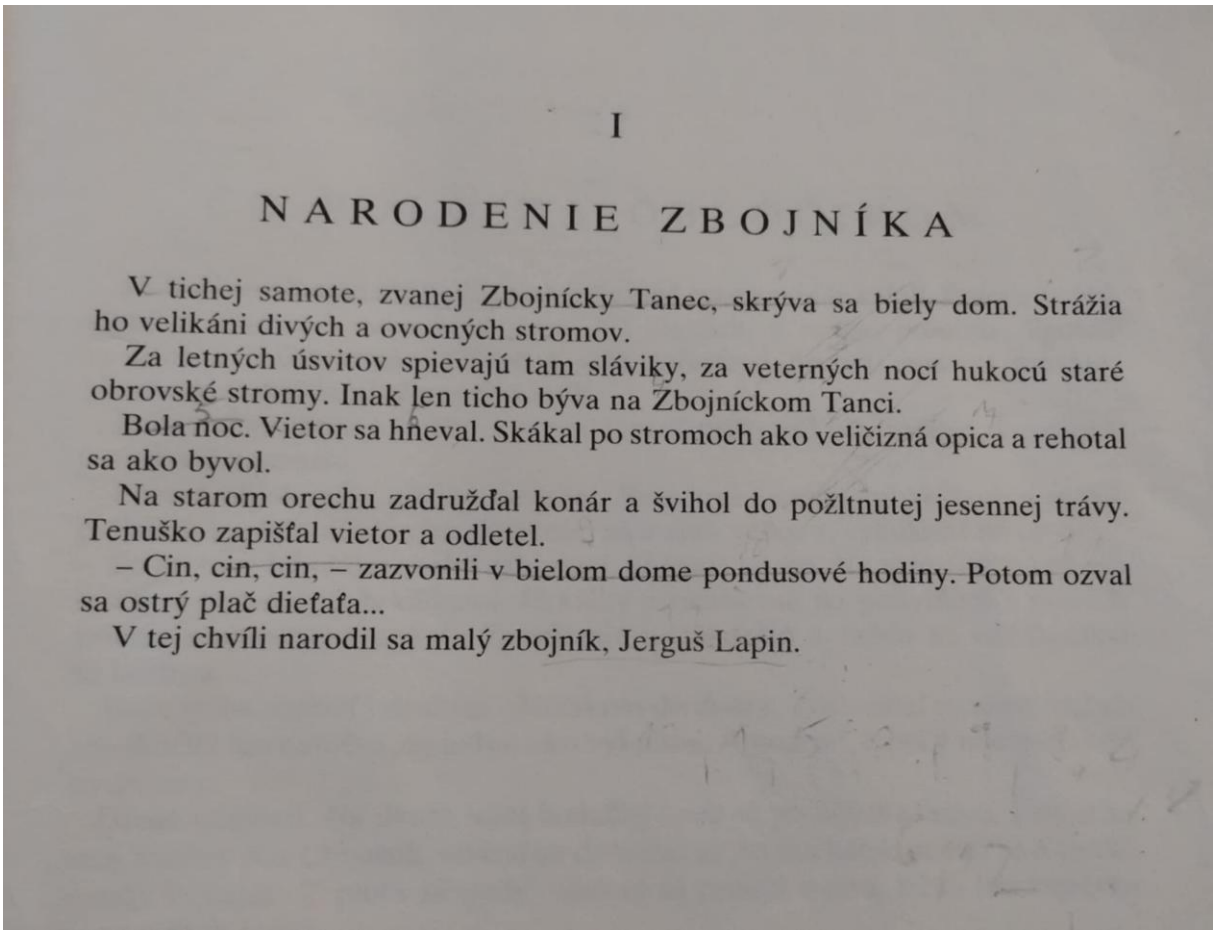

I

NARODENIE ZBOJNÍKA

V tichej samote, zvanej Zbojnícky Tanec, skrýva sa biely dom. Strážia ho velikáni divých a ovocných stromov.

Za letných úsvitov spievajú tam sláviky, za veterných nocí hukocú staré obrovské stromy. Inak len ticho býva na Zbojníckom Tanci.

Bola noc. Vietor sa hneval. Skákal po stromoch ako veličizná opica a rehotal sa ako byvol.

Na starom orechu zadružďal konár a švihol do požltnutej jesennej trávy. Tenuško zapišťal vietor a odletel.

– Cin, cin, cin, – zazvonili v bielom dome pondusové hodiny. Potom ozval sa ostrý plač dieťaťa...

V tej chvíli narodil sa malý zbojník, Jerguš Lapin.

Obrázok 65 – Ukážka č. 1[197]

[197] ONDREJOV, Ľudo. *Zbojnícka mladosť*. Bratislava : Mladé letá, 1990, s. 7.

Chlapci zbadajú Jerguša.

– Poď sem, – volá Červenák, – či poznáš tohto vtáka?

Jerguš pribehne, vtáka nepozná. Darmo je, také niečo nikdy nevidel. Zobáčik prekrútený ako šraubička. Perie kávové s červenkavými ozdobami. Krásny vták. Jerguš by dal zaňho aj párik zajacov, keby mama dovolila...

– To je krivonos, – povedal Adam Telúch Brušman, – ocko ho chytili v hore.

Klietku zavesili na stenu, odchádzali, všetci do jedného, Jerguš stál pred klietkou, hľadel a hľadel. Nemohol sa s krivonosom rozlúčiť.

– Volaj ho, – povedali chlapci Števovi Fašangovi.

– Poď s nami, – zavolal na Jerguša Štefan, – ideme sa kúpať.

Jerguš pobehol, zamiešal sa medzi nich.

– Vieš chytať vtákov očami, – vravel mu Števo Fašanga, – Zuzka, Jožova sestra, prezradila... Mohol by si nachytať takých krivonosov.

– Nachytám, – povedal Jerguš, – len mi ich ukážte. Tie iste žijú veľmi ďaleko...

Chlapci ukradomky pozreli na Jerguša, divili sa. Aký čudný... So psami sa rozpráva, Paľo povedal. Skáče zo stromov ako vták. A mocný je, aj Maťa Kliešťa nabil. Zuzka zradila, že vie vtákov chytať očami. Aj loptu sa hrá znamenite... Možno pozná nejaké čary...

Obrázok 66 – Ukážka č. 2[198]

– Poznal som ho, vravím, – opakoval ujo Košaľkuľa. Všetci chlapi spali, Jerguš počúval. – Dobrý človek, ale nerád v noci spával, ako tie šelmy, čo o nich bola reč... Zdržiaval sa tu, na Blúdovom vrchu, nikto nevedel, na ktorom mieste. Najskôr v skalách, ako strašidlo. Hovorilo sa, že má sily za piatich... Zbíjal, kde bolo čo, nemohli ho chytiť, ani ustriehnuť. Prichádzal domov veľmi zriedka, v noci, keď deti spali. Ja nemôžem povedať, ale vraví sa, že znášal tvojej materi peniaze... Mal troch kamarátov. Raz vyšikovali býčka z panského majera. Tvoj otec obul mu bačkory, aby nezostali šľaky. A ako tak idú, tu zrazu

114

Obrázok 67 – Ukážka č. 3[199]

[198] ONDREJOV, Ľudo. *Zbojnícka mladosť*. Bratislava : Mladé letá, 1990, s. 93.

[199] ONDREJOV, Ľudo. *Zbojnícka mladosť*. Bratislava : Mladé letá, 1990, s. 114.

skočili traja kamaráti a otca ti zabili. Neľúbili ho pre jeho smelosť a veľkú silu... Potom ho našli rubači a pochovali sme ho. V starom cintoríne, v samom kúte. Preč od ľudí, lebo bol odľudný človek... Poznám aj pieseň, nevedieť, kto ju zložil, zachováva pamiatku po tvojom otcovi.

A ujo Košaľkuľa ticho zaspieval o zradných kamarátoch. Ako zabili toho spoza hory, čo býčkovi obul bačkory...

Jerguš dlho, veľmi dlho mlčal. Akoby sa rozpamätával na tajomný chlapský hlas, vkrádajúci sa mu do sna v dávnych nociach. Keď víchor hvižďal a drúzgal konáre stromov, Lampa ledva žmurkala a popri tajomnom chlapskom hlase mať sa ozývala bojazlivo, splašene...

– A mamka nič nevraveli... – ohlásil sa, slzil...

Obrázok 68 – Ukážka č. 4[200]

[200] ONDREJOV, Ľudo. *Zbojnícka mladosť*. Bratislava : Mladé letá, 1990, s. 114.

a krpatými krovmi.

Pod kopcom na smetisku vtáky zvestovali príchod novej jari. Pipíšky pišťali, spievali, pobehúvali na tenuškých nôžkach; konôpky, čížiky i stehlíky štebotali, zdalo sa, srdiečka sa im otriasajú... Nachyľovali hlávky, hľadeli na nebo, ktoré nemá nikde konca, ktorému sa nemožno priblížiť, chytiť ho do ruky – ani tam, na ďalekých a vysokých vrchoch.

– Nová jar ide! Nová jar, radostná, s kvetmi i potôčkami, s vetríkmi, čo trávu češú a neviditeľnými nôžkami chodia po stromoch, – spievali rozradostené vtáky. – Nová jar, nová jar, radostná!...

Jerguš zhlboka vydýchol, pobral sa hore kopcom. Skalnatým chodníčkom, hore, hore. Smerom na Studenú jamu a bokom od nej – na salaš. A ako kráčal, z nohy na nohu, ako sa vzďaľoval mestu, za každým krokom väčšmi zatínal zuby, väčšmi stískal vykĺbenú ruku. Z tváre zmizli všetky znaky radostného detstva. Ono umieralo, náhle a nenávratne. A ku kolibe miesto dieťaťa blíži sa zatrpknutý tvor s bičom tvrdosti na tvári.

Bača čistil kolibu, valasi za kolibou reparovali, skladali treslá. Pripravoval košiar pre ovce, zajtra ich priženú...

Jerguš zastal mlčky vo dverách koliby, so zaťatými zubami, s rukou stisnutou

– Čože, syn môj?! – opýtal sa bača.

Jerguš povedal, vysvetlil.

– Ej, načože ty ideš medzi pánov! – povedal mrzuto, chytajúc Jergušov ruku. Sprašťala, zabolela na nevydržanie, Jerguš nepovedal ani slova, ib zubami stískal. – Vravím, daj si s pánmi pokoj, nie si ty na také služby súc – doložil. – Zostaneš u nás pomáhať pri ovciach...

Obrázok 69 – Ukážka č. 5[201]

A: Denník – žiak si predstaví, že je jedným zo zbojníkov z diela *Zbojnícka mladosť.* Úlohou je zápis z jedného dňa zbojníka (vzor)

B: Úvaha – Sú zbojníci hrdinovia alebo zločinci? (vzor)

C: Dialóg – rozhovor medzi zbojníkom a bohatým pánom (vzor)

D: Interview – medzi moderátorom a zbojníkom (vzor)

[201] ONDREJOV, Ľudo. *Zbojnícka mladosť*. Bratislava : Mladé letá, 1990, s. 140.

STREDA, 18.6. 1846

Ráno som sa zobudil pred východom slnka. Vzduch bol chladný a vlhký. Oheň, ktorý sme si zapálili ešte včera večer, hlel. Postupne sa zobudili aj ostatní chlapci. Jozef si brúsi valašku, Peter kontroluje svoju píšťalu a Mojmír už kamsi zmizol. Dnes nás čaká veľký deň – v plane máme navštíviť bohatého zemana, ktorý utláča miestnych roľníkov a zobrať mu peniaze, ktoré patria ľuďom.

Po rýchlych raňajkách sme sa vybrali do lesa. Bol som nervózny, ale schlpmi sme sa ubezpečali, že všetko dobre dopadne. V skrýši sme čakali asi dve hodiny, kým sa konečne objavil koč, v ktorom sedel zeman. Na Jozefov znamenie sme vybehli z úkrytu a koč obkľúčili.

Zeman bol prekvapený a plný strachu, že nás vidí. Peter ešte vystrelil do vzduchu z píšťaly, aby sme ukázali svoju prevahu. Jozef strážil koč a kontroloval okolie, či sa niekto neblíži a ja som hľadal peniaze. Podarilo sa mi nájsť peknú kôpku peňazí a zlaté šperky.

Zemana nemal na výber. Našim cieľom mu bolo ukázať, že spravodlivosť je pre všetkých. Zobrali sme mu väčšinu peňazí, nechali sme mu len pár mincí.

Skôr ako sme odišli, varovali sme ho, aby sa zamyslel nad tým, čo robí nevinným ľuďom. Ak sa to bude opakovať

Obrázok 70

aj nalundúre, opäť môže zúčastniť s tým, že si ho nájdeme, pretože my vždy stojíme za tými, ktorí ho potrebujú.
Večer sme sa po úspešnom dni vrátili naspäť do našej stanice vysoko v horách. Spoločne sme si pripili na úspech a smiali sa. Pred spaním som zamyslel nad tým, aký nebezpečný môže byť pre nás každý jeden deň, ale zároveň dúfam, ak tým bol aj tento, verím, že sa oplatí bojovať za spravodlivosť.

Obrázok 71

Úvaha – Sú zbojníci hrdinovia alebo zločinci?

Zbojníci, ktorí sa v našich národných príbehoch objavujú ako odvážni bojovníci, vyvolávajú v nás nejasné pocity. Na jednej strane sú vnímaní ako symboly odporu voči nespravodlivosti, na druhej strane sú považovaní za zločincov, ktorí ohrozujú verejný poriadok. Sú teda naozaj hrdinovia, alebo len obyčajní zločinci, ktorým netreba venovať toľko pozornosti?

Keď sa zamyslíme nad tým, ako boli zbojníci vnímaní v minulosti, treba uznať, že mnohí z nich sa stali postavami ľudovej tradície, ktoré boli oslavované na úkor chudobných. Aj asi najznámejší zbojník, Juraj Jánošík, ktorý okradol bohatých a dával chudobným, sa stal symbolom spravodlivosti v čase, keď bola moc šľachty silná a obyčajní ľudia nemali žiadnu možnosť sa brániť proti útlaku. Pre mnohých z nižších vrstiev boli zbojníci hrdinami, ktorí sa postavili proti nespravodlivosti a ukázali tak, že každý má rovnaké možnosti bojovať za svoje práva.

Avšak, keď sa pozeráme na vec očami tých, ktorí boli ich útokmi, musíme si uvedomiť, že sa dopúšťali násilia. Ich činy boli nelegálne a spáchané na úkor

iných. Navyše nie každý zbojník bol priamy bojovník
za prvú chudobných – niektorí sa stávali za mnohan
hodnostárov, aby sa sami obohatili na úkor slabších.
Otázka, či sú zbojníci hrdinovia alebo zločinci nemá
tiež jednoznačnú odpoveď. Záleží od uhla pohľadu, z ktorého
ho sa na ver pozeráme. Pre utláčaných boli symbolom
novej nádeje, pre vrchnosť a bohatých boli nebezpečnými
zločincami. Pravda je možno niekde uprostred – boli
to ľudia, ktorí sa rozhodli postaviť proti nespravodlivosti,
ale ich spôsoby nebolí vždy čisté.

Obrázok 73

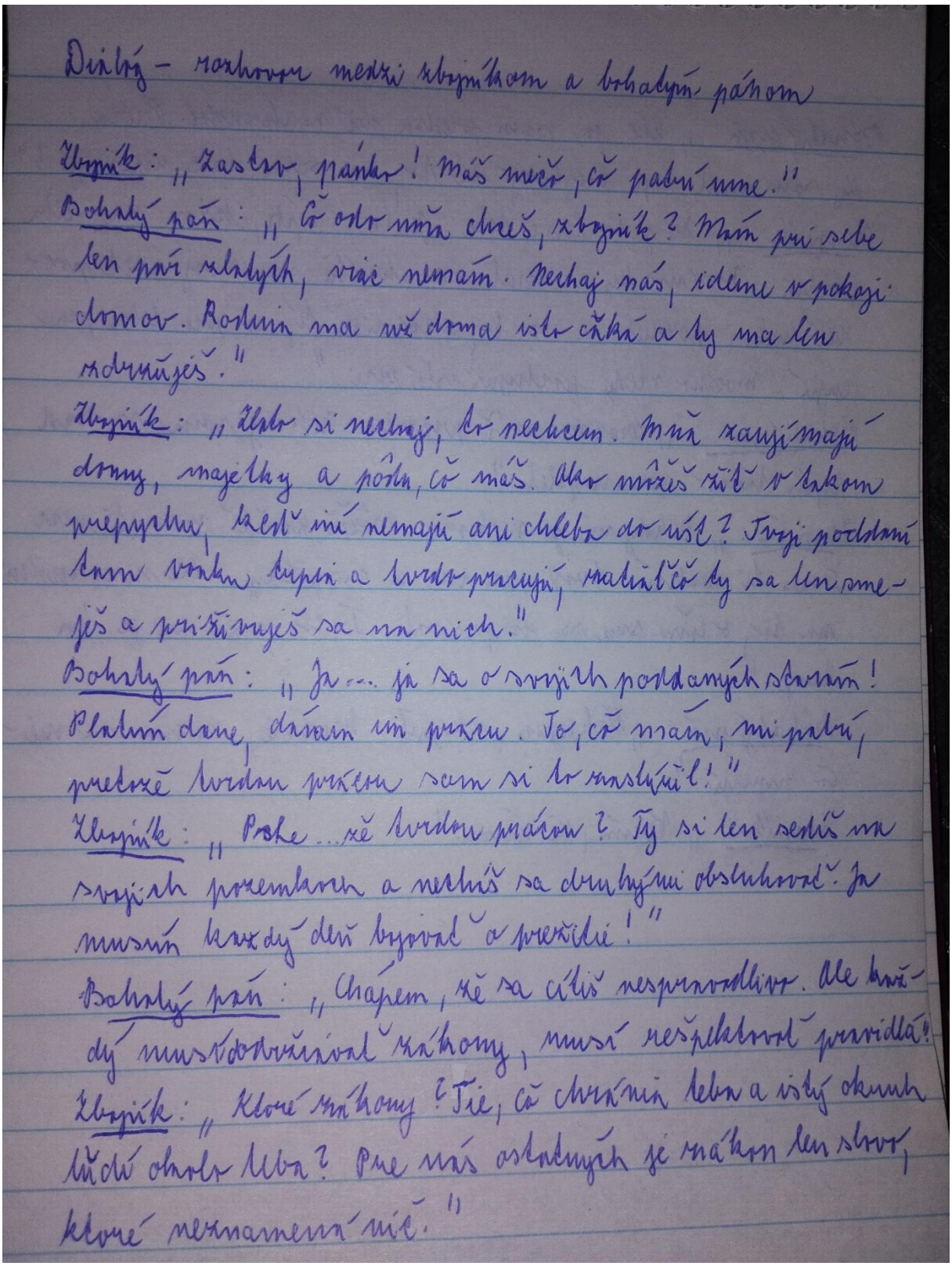

Dialóg – rozhovor medzi zbojníkom a bohatým pánom

Zbojník: „Zastav, pánko! Máš meč, čo patrí mne."
Bohatý pán: „Čo ode mňa chceš, zbojník? Mám pri sebe len pár zlatých, viac nemám. Nechaj nás, ideme v pokoji domov. Rodina na už doma iste čaká a ty ma len zdržuješ."
Zbojník: „Zlato si nechaj, to nechcem. Mňa zaujímajú domy, majetky a pôda, čo máš. Ako môžeš žiť v takom prepychu, keď iní nemajú ani chleba do úst? Tvoji poddaní tam vonku trpia a tvrdo pracujú, zatiaľčo ty sa len smeješ a poriši vuješ sa na nich."
Bohatý pán: „Ja... ja sa o svojich poddaných starám! Platím dane, dávam im prácu. To, čo mám, mi patrí, pretože tvrdou prácou sám si to zarobil!"
Zbojník: „Poke... že tvrdou prácou? Ty si len sedíš na svojich pozemkoch a nechás sa druhými obsluhovať. Ja musím každý deň bojovať o prežitie!"
Bohatý pán: „Chápem, že sa cítiš nespravodlivo. Ale každý musí dodržiavať zákony, musí rešpektovať pravidlá."
Zbojník: „Ktoré zákony? Tie, čo chránia tebe a iným okrem tvojho oboch tebe? Pre nás ostatných je zákon len slovo, ktoré neznamená nič."

Obrázok 74

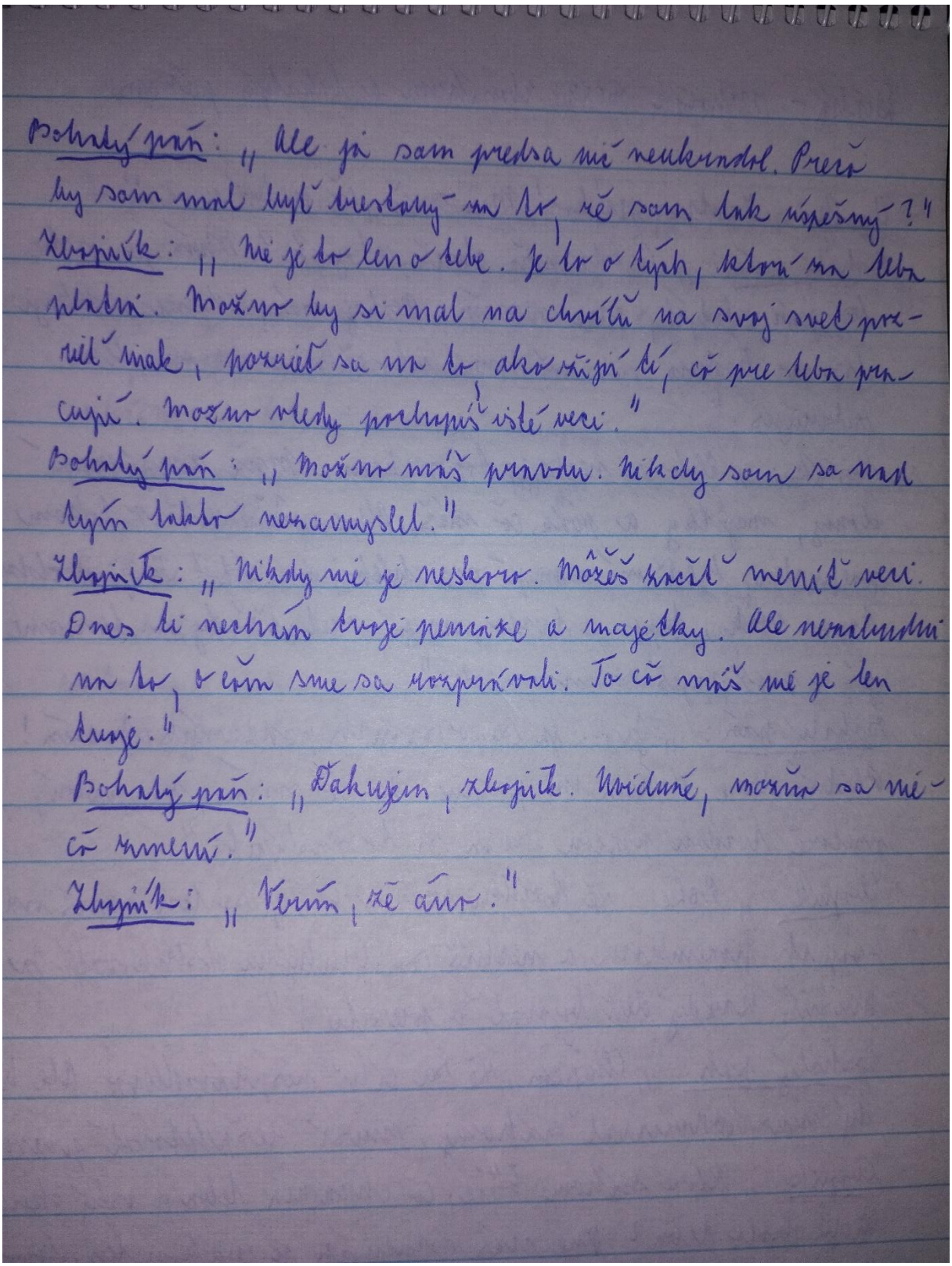

Bohatý pán: „Ale ja sam predsa nič neukradol. Prečo by sam mal byť trestaný za to, že sam tak úspešný?"

Zlatník: „Nie je to len o tebe. Je to o tých, ktorí za teba platia. Možno by si mal na chvíľu na svoj svet pozrieť inak, pozrieť sa na to, ako žijú tí, čo pre teba pracujú. Možno vtedy pochopíš isté veci."

Bohatý pán: „Možno máš pravdu. Nikdy sam sa nad tým takto nezamyslel."

Zlatník: „Nikdy nie je neskoro. Môžeš začať meniť veci. Dnes ti nechám tvoje peniaze a majetky. Ale nezabudni na to, v čom sme sa rozprávali. To čo máš nie je len tvoje."

Bohatý pán: „Ďakujem, zlatník. Uvidíme, možno sa niečo zmení."

Zlatník: „Verím, že áno."

Obrázok 75

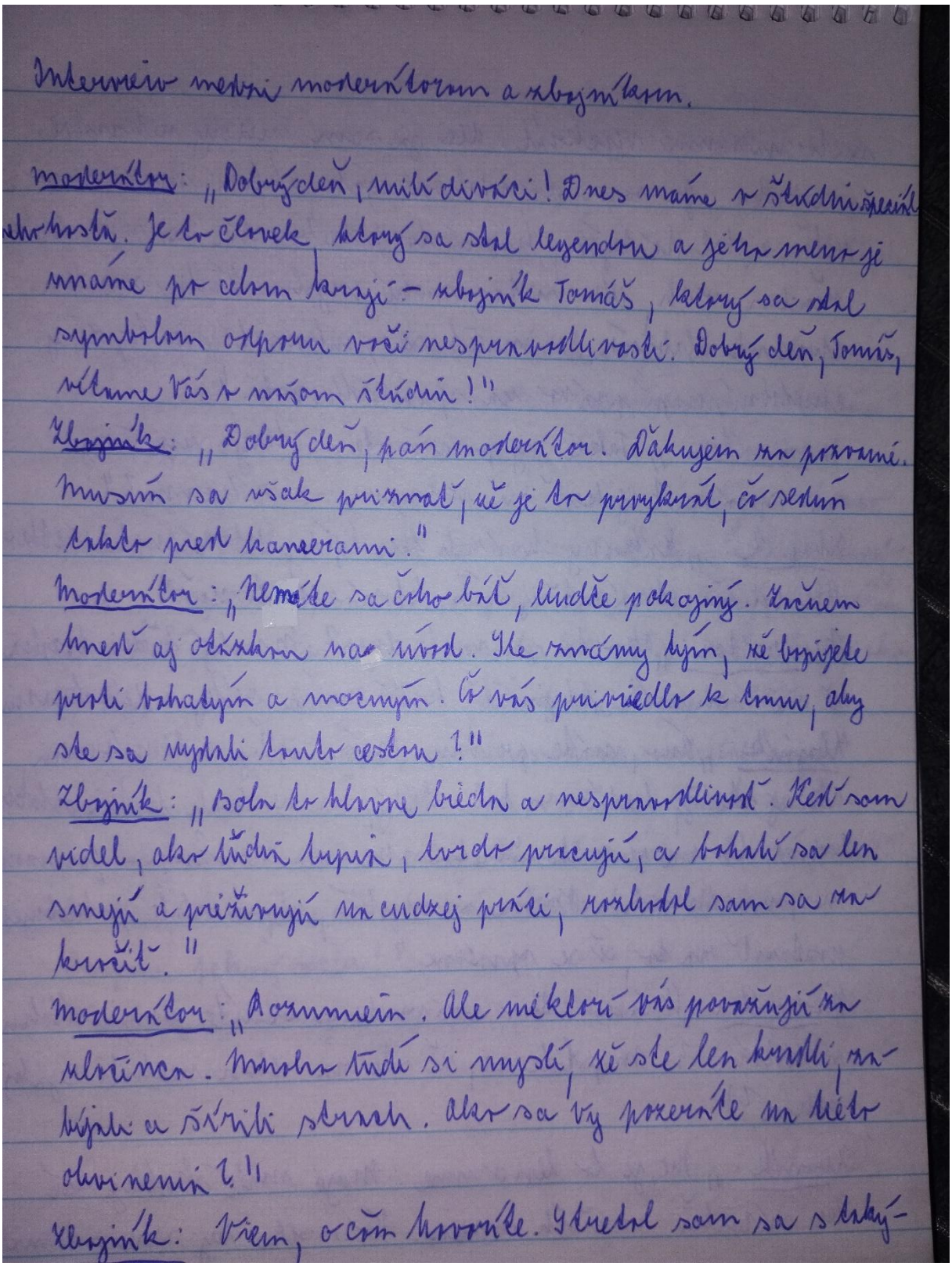

Interview medzi moderátorom a zbojníkom.

Moderátor: „Dobrý deň, milí diváci! Dnes máme v štúdiu špeciálneho hosťa. Je to človek, ktorý sa stal legendou a jeho meno je známe po celom kraji – zbojník Tomáš, ktorý sa stal symbolom odporu voči nespravodlivosti. Dobrý deň, Tomáš, vítame Vás v našom štúdiu!"

Zbojník: „Dobrý deň, pán moderátor. Ďakujem za pozvanie. Musím sa však priznať, že je to prekvapivé, čo sedím takto pred kamerami."

Moderátor: „Nemáte sa čoho báť, buďte pokojný. Začnem hneď aj otázkami na úvod. Ste známy tým, že bojujete proti bohatým a mocným. Čo vás priviedlo k tomu, aby ste sa vydali touto cestou?"

Zbojník: „Bola to hlavne bieda a nespravodlivosť. Keď som videl, ako ľudia trpia, tvrdo pracujú, a bohatí sa len smejú a prežívajú na cudzej práci, rozhodol som sa na krádež."

Moderátor: „Rozumiem. Ale niektorí vás považujú za zločinca. Mnoho ľudí si myslí, že ste len kradli, zabíjali a šírili strach. Ako sa vy pozeráte na tieto obvinenia?"

Zbojník: Viem, o čom hovoríte. Ja hneď sam sa s takými-

Obrázok 76

mi to záznamu všetkých. Ale ja som nikdy nekradol
pre seba. Ja som to bral od tých, ktorí mali toho
veľa, a dal to tým, ktorí to potrebovali. Nie som tedy
zúfalec vzhľadom ako si to mnohí myslia. Vždy som len
chránil slabších a snažil sa poukázať na to, že aj
chudobní majú právo na spravodlivosť."

Moderátor: „Takže vy považujete všetky svoje činy
za správne? Aj keď sú v rozpore so zákonmi?"

Zbojník: „Zákony chránili len tých, ktorí mali všetko.
Ale bol čas chrániť aj tých, ktorí nemali nič."

Moderátor: „Ako to vnímate dnes? Mnohí ľudia tvrdia,
že už nemusíte zbojníčiť keď máme voľby a demokraciu."

Zbojník: „Áno, máte pravdu. Máme voľby a demokraciu
ale aj vtedy, keď som bol mladý, sa nechali ľudia ostrieľať.
A dnes to nie je inak. Stretávame sa s rôznymi formami
nespravodlivosti. Osobne si myslím, že sa stále potrebujeme
postaviť za to, čo je správne."

Moderátor: „Chápem. Ako vnímate a vidíte svoju úlohu
v histórii? Myslíte si, že ste za seba nechali nejaký
odkaz?"

Zbojník: „Nie je to len o mne. Moje malé skutky sú
len súčasťou väčších zmien. Vo svete by sme sa mali

naučiť, že mi je všetko len o mňa. Mali by sme sa naučiť brať ohľad aj na druhých. Ak som dokázal niečo zmeniť, možno to bolo práve to, že som dal ľuďom nádej, že nie je všetko stratené, ako sa na prvý pohľad môže zdať."

Moderátor: „Najmu poslednou otázkou je, či by ste pre-dili niekým ľuďom, ktorí sa cítia nespravodlivo utláčaní? Aké hodnoty by mali nasledovať?"

Zbojník: „Mali by byť odvážni. Odvážnosť je v tomto smere dôležitá. Nemali by sa nechať zastrašiť mrenými. Boj za správnu vec mi je jednoduchý, to môžem povedať aj z vlastnej skúsenosti. Ale nie je nič silnejšie ako silný spravodlivý hlas. To si treba napriamiť."

Moderátor: „Ďakujem, že ste s nami zdieľali svoje názory a skúsenosti. Veľmi si vážime, že ste prišli. To bol rozhovor so zbojníkom Tomášom. A vám, milí diváci, ďakujeme, že ste nás sledovali až do konca. Prajeme pekný večer!"

Zbojník: „Ďakujem aj ja. Dovidenia!"

Obrázok 78

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha : Grada publishing, 2015. 624 s. ISBN 978-80-247-3450-7.

ČEPAN, Oskár. *Kontúry naturizmu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1977. 231 s. ISBN 72-054-77.

MIKULA, Valér ed. *Slovník slovenských spisovateľov*. Praha : Libri, 1999. 526 s. ISBN 80-85983-56-7.

ONDREJOV, Ľudo. *Zbojnícka mladosť*. Bratislava : Mladé letá, 1990. 147 s. ISBN 80-06-00256-8.

ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava : Tatran, 1988. 632 s. ISBN 061-055-88.

Štátny vzdelávací program. Štátny pedagogický ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/sjl_nsv_2014.pdf>. [cit. 2025-15-01].

ŠTEVČEK, Ján. *Lyrizovaná próza*. Bratislava : Tatran, 1973. 292 s. ISBN 61-446-73.

ŠTEVČEK, Ján. *Skice*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1977. 204 s. ISBN 72-098-77.

ŠÚTOVEC, Milan. *Zbojnícka mladosť*. Ľudo Ondrejov [online]. Dostupné na internete: <https://studovnaliteratury.sav.sk/zbojnicka-mladost/>. [cit. 2025-15-01].

PIŠÚT, Milan ed. *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava : Obzor, 1984. 904 s. ISBN 65-020-84.

Vladimír Ferko, Andrej Ferko

AKO DIVÉ HUSI

Bc. Kristína Rišková

Tematický okruh: Literatúra 20. storočia

Téma: Vývoj a dôležitosť remeselníctva

Ročník: 9. ročník základnej školy

Vyučovacie metódy: brainstorming, pojmová mapa, diskusia, práca s ukážkami, zakreslenie do mapy, skupinová práca, práca s úryvkami z filmu

Vyučovacie pomôcky: tabuľa, úryvky z diela, úryvky z filmu, interaktívna tabuľa

Vzdelávacie ciele:

1. Žiak si vie zapamätať základné fakty o diele (dej, téma).
2. Žiak vie vyjadriť vlastnými slovami rozdiel medzi textovou a filmovou ukážkou na základe spoločných a odlišných prvkov.
3. Žiak vie zakresliť poznatky o prostredí do slepej mapy a aplikovať ich na geografickú alebo historickú realitu.
4. Žiak vie rozhodnúť, do akej miery autorovo jazykové vyjadrovanie v diele vie ovplyvniť estetickú stránku čítania.
5. Žiak vie navrhnúť, ako by mohli byť niektoré scény z textu alebo filmu upravené, aby lepšie vystihovali atmosféru alebo posolstvo príbehu.
6. Žiak vie zhodnotiť, ktorý prístup (textová alebo filmová ukážka) mu pomohol lepšie pochopiť dielo.

Uplatnenie medzipredmetových vzťahov: vzťah s geografiou, dejepisom

Štruktúra hodiny:

1. Brainstorming/voľné asociácie spojené s názvom diela
2. Fakty o autoroch
3. Pojmová mapa/zakreslenie do slepej mapy
4. Práca s ukážkami textovými/filmovými
5. Diskusia o slovnej zásobe
6. Vytvorenie listu

Ukážka 1

V rovnianskej čiernej hore vyčíňa fujavica, sneh víri, druždia haluze. Hore súvozom sa cez záveje prediera striga Bohiníčka. Postojí pri ocencúľovanom Ukrižovanom, znevidí sa jej čudný kopček, ktorý tam nikdy nebol. Drnce doň a spod snehu sa vyvalí zamrznutý žobrák.

Ozve sa strašidelný výkrik.

Pod horou už vidieť kypúsovskú chalupu.

Bohiníčka fľochne na kŕdlik sliepok v pitvore a vojde. Všetci stíchnu, len na lavici pod obrazmi svätých sa krčí a jajká rodiaca mamka Kypúska. Okolo smrad, špina, zhon.

Na rohovej lavici plačú zhrčené deti.

Chlapi bezradne stoja v hlúčiku pri peci. Otec Kypús si žeravým uhlíkom pripaľuje pipasár. Ženy naťahujú popred posteľ v kúte plachtu kútnicu.

Bohiníčka zagáni na chlapov a šmargne rukou.

- *Preč, hnusoby chlapské!*

Chlapi sa pracú von.

- *Kohúta chycce na poljévku!*

Ženy chvatne znášajú na stôl liečivé byliny, hromničnú sviecu a svätenú vodu. V pitvore škrieka vydesený kohút. Kypús ho podá Bohiníčke a vzápätí sa ozve druhý strašidelný výkrik. Akoby skríkol kohút, ale to Kypúska za kútnicou.

Kohútia hlava spadne na zem a Bohiníčka vypije zo šklbajúceho sa hrdla teplú krv.

Ženy sa od hrôzy prekrižujú, akoby videli čerta z pekla.

Z druhého kúta zamečí koza, vyjde z nej frfot a vysypú sa bobky.

Ženy zrazu vidia dvoch čertov. Na ohnisku vrie vodu, prskne do ohňa a zasyčí.

Keď sa spoza kútnice ozve plač, dieťa umyjú, ukrútia do plienok zo starej bielizne, previažu vyšívaným povojníkom. Potom ho položia na kus barančiny na chlebovú lopatu a vystrčia von oknom do metelice.

Bohiníčka šepce, sotva jej rozumieť:

- *Svetom, moje, svetom!*

Z fary na to pohanstvo hľadí farár. Náhlivo sa prežehnáva, okno na fare sa zaplesne.

Na rohovej lavici plačú vystrašené deti. Jedno z nich hojdá plachietku s bábätkom zavesenú pod tragarmi.

Bohiníčka zažíha na stole hromničku, do kríža skladá čarodejné byliny a zapaľuje ich v sviecovom plameni. Kuchyňou zavonia do kozieho smradu komonica, pripomenie letnú horúčosť.

Ozve sa tretí – smrteľný výkrik.

Ženy vynesú spoza kútnice diežový džberík plný zakrvavených handár.

Bohiníčka zmetá husím krídlom zo stola popol zo spálených bylín a nesie ho za kútnicu.

O chvíľu sa vráti aj s popolom.

Mocne sa nadýchne, akoby sa v tvári premenila na ropuchu, a popol po izbe rozfúkne.

Nik nechápe, čo sa robí. Popol má predsa zastaviť krv!

- *Už netreba.*

Striga Bohiníčka sa rázne otočí ku kútnici a odhrnie ju.

Rodička je mŕtva.

Zakvília ženy, zamečí koza. Päť vydesených detí sa v kúte pod svätými obrazmi ešte väčšmi zhrčí. Potom ako vo sne podídu k živému otcovi, obstanú ho a spolu stoja pri mŕtvej.[202]

Ukážka 2

Rezky jarný vietor s čímsi hartusí na parádnej ligotavej strieške z medeného plechu. Dedo kľakne na schodík pred Pannou Máriou, prežehná sa, pomodlí.

– Odpuss mi, esse raz, Panenka Mária. Ja si to od teba len poššám a statočne vrácim. A teba aby hrom páral, prekláty Lajoš!

Dedo zloži kapsu s vnúčikom do trávy, obíde kaplnku a zozadu, zo svahu, dočiahne a uvoľní najmenej vidný plát teplého medeného plechu, vykeltá ho z klincov a urve zo striešky. Plát skrúti, chce ho strčiť do rukáva na huni a pritom mu vypadne na schodík jeden medený klinček. Plech sa do hune nevojde, tanistra je plná chlapčeka. Dedo so strachom zbadá, že po ceste sa blížia furmani a za nimi sa tmolia ďalší Rovňanci, tak šibne horou.

Vydýchne si až v rúbani, kde objaví prvé jahôdky. Nakŕmi nimi vnúčatko, ďalšie ponastokuje na steblá trávy, prevesí si ich na krížik a ide ďalej, vyhýba sa prielohom, čistinám, každému svetlu, lebo plech na ostrom jarnom slnku doďaleka blčí červeným ohňom.

Dole pri ceste zbierajú hrobári z priekopy jarné mŕtvoly a hádžu ich do veľkej spoločnej rakvy na dvojkolesovej káre.[203]

Ukážka 3

Skoro ráno sa začína vtáčí koncert. Dievčenskú skromnú komôrku v tejto drevenici nedávno vybielili. V kúte na malom stolíku štipec s ohoreným lúčom. Nad stolom malý oltárik s obrázkom Panny Márie. Z tragara visí na motúzoch liesková tyčka, na nej v poriadku dievčenské háby. A najväčšia vzácnosť – črep zrkadla.

Brieždi sa a Juraj si privykol vstávať zavčasu. Rozospatý rozoznáva všetky tie veci – neznámu komôrku, ohorený lúč, dievčenské háby, oltárik i trojrohé zrkadlo. Juraj večer priveľa vypil a teraz ťažko chápe. Pomaličky mu svitá, že by mal byť u Hanky! U Hanky Šajtlavky! Áno – u nej! S ňou...

Áno, tak je to! Juraja zalieva blaho, hej, vedľa neho dýcha dievča, dievčatečko maľované, sála z nej teplo a opojná medová vôňa, len vlasy na pásikavom modro-bielom vankúši má akési iné. Veď Hanka, prepánakráľa, veď Hanka nebola ryšavá!

Vedľa Juraja tuho spí nepekná pehavá ryška.

Juraj Kypús naprázdno pregĺga, pekelný smäd a srd ho schvátia naraz. Zatne zuby, až mu zapraská sklovina. Veď išiel za peknušou!

Potichulinky, potichučky sa zošuchne z postele, vhupne do nohavíc, schytí kabát, klobúk, topánky. Ešte okamih pozoruje ženu, s ktorou prvý raz spal – a vyskočí von.

Na zemi zabudne vestu.

Dvere vrznú.

Johana otvorí oči, prudko si sadne, omacia prázdne miesto.

---

[202] FERKO, Vladimír – FERKO, Andrej. *Ako divé husi : Román o pamäti*. 1. vyd. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1994, s. 6 – 8.

[203] FERKO, Vladimír – FERKO, Andrej. *Ako divé husi : Román o pamäti*. 1. vyd. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1994, s. 22.

Jej prvý chlap je preč!

Zmätená zo všetkého, čo sa tej noci stalo, zbadá vestu. Tak je to pravda, Panenka Mária!

Trasľavou rukou vestu zdvihne, páči sa jej tá zabudnutá vesta, nepáči sa jej jej vlastná deravá spodnica a krvavá škvrna na plachte. Pritíska si vestu k prsiam, ovoniava z nej krčmovú a cudzokrajnú a nadovšetko chlapskú vôňu – a usedavo sa rozsmoklí.

Táto krásna chlapská vesta!

Zúfalo a pokorne sa pozrie do zrkadlového črepu: je to tak, je špata, nijaký princ ju tej noci neodklial, je špata, špata, špata neúrečná.[204]

[204] FERKO, Vladimír – FERKO, Andrej. *Ako divé husi : Román o pamäti*. 1. vyd. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1994. s. 61 – 62.

ÚVOD

Na hodinách literatúry sa žiaci 9. ročníka stretávajú s rôznymi literárnymi dielami, rozširujúc ich pohľad na svet, rozvíjajúc čitateľskú schopnosť a podporujúc kriticky sa pozerať na text. Úlohou literatúry v tejto fáze vzdelávania je nielen priestor pre analýzu literárnych javov, ale mal by sa vyskytovať aj priestor pre hlbšie pochopenie historických a spoločenských okolností. Literatúra by bez histórie neexistovala v svojej súčasnej podobe, pretože jej vývoj je neoddeliteľne spätý s historickými, sociálnymi a kultúrnymi kontextmi, ktoré formovali jej obsah, štruktúru a funkciu v rôznych obdobiach.

Literatúra zohráva významnú úlohu vo výchovno-vzdelávacom procese, pretože výrazne prispieva k rozvoju a formovaniu osobnosti žiaka. Jej efektívne využitie si vyžaduje dôkladnú prípravu a odborný prístup učiteľa. Slovesné umenie má jedinečný význam pri výchove mladej generácie, pretože prostredníctvom umeleckých obrazov ponúka kreatívny pohľad na realitu, podnecuje emocionálny život jednotlivca a zohráva kľúčovú úlohu pri rozvíjaní jeho estetického vnímania.[205]

V mojom príspevku sa preto budem venovať historickému románu *Ako divé husi* od autorov Vladimíra a Andreja Ferkovcov, čím by som chcela prehĺbiť spomínané hlbšie porozumenie historických i spoločenských okolností. Týmto dielom by som taktiež chcela poukázať nielen na historické udalosti, ale aj na rozvoj remesiel ako napríklad drotárstva. Je paradoxné, že v slovenskom povedomí pretrváva deformovaný obraz drotára, ktorý sa takmer úplne zhoduje s postavou chudobného, túlavého remeselníka. Málokto si však uvedomuje, že drotári založili unikátne remeslo, významne prispeli k rozvoju svojho regiónu, exportovali slovenský kapitál za hranice a zohrali kľúčovú úlohu v hospodárskom zázraku.

Pri vytváraní úloh som vychádzala najmä zo vzdelávacích štandardov ŠPÚ, ktoré zaznamenávali požadované výkonové štandardy žiaka. Cieľom mojej hodiny bude prechádzať od abstraktného ku konkrétnemu, od asociácii po konkrétne pojmy a fakty. Jednotlivé úlohy sú navrhované na aktívnu účasť žiakov počas vyučovacej jednotky, rozvíjanie kritického myslenia, čítania s porozumením. Snažila som sa prepojiť texty s úryvkami z filmu, čím žiakom umožním porovnávať rôzne interpretácie tej istej témy a analyzovať rozdiely medzi literárnym a filmovým zobrazením. V neposlednom rade sa so žiakmi pozrieme aj na lexikálnu stránku diela, kde budeme pracovať prevažne s textovými ukážkami.

BRAINSTORMING

Na úvod hodiny literatúry v 9. triede by som žiakom predstavila plán vyučovacej hodiny, aby mali jasnú predstavu o tom, čo sa budeme učiť a aké ciele si na hodine stanovíme. Tento krok je dôležitý na to, aby si žiaci uvedomili, aký je cieľ hodiny a aké zručnosti a vedomosti sa počas nej pokúsime rozvíjať. Ďalej by som sa zamerala na autorov diela, ktoré budeme analyzovať. Pri tejto časti hodiny by som sa sústredila na kľúčové fakty o ich živote a tvorbe, ktoré sú nevyhnutné na

[205] VITÉZOVÁ, Eva: *The School Interpretation of Historical Literature for Children,* 2024, Vol. 6, Issue 1, pp. 121. DOI: 10.178446/CEV. 2024. 06. 1. [online]. Dostupné na internete: <https://www.stredoeuropskepohlady.fss.ukf.sk/wp-content/uploads/2024/07/11-Vitezova.pdf.>.

pochopenie historického, spoločenského a kultúrneho kontextu, v ktorom vznikalo dané dielo. Zamerala by som sa na okolnosti, ktoré ich ovplyvnili pri tvorbe, a vysvetlila by som, aké faktory, ako osobné skúsenosti alebo spoločenské problémy, formovali ich pohľad na svet a literárnu tvorbu. Táto časť by žiakom pomohla vytvoriť si širší obraz o autoroch a porozumieť hlbším vrstvám jeho diela. Aby som ušetrila čas na hodine, rozdala by som žiakom tabuľku so základnými informáciami o autoroch, ktorú by si mohli vložiť do zošita alebo nalepiť.

Tabuľka 24 – Základné informácie o autoroch

	Vladimír Ferko	**Andrej Ferko**
Dátum narodenia	**10. 08. 1925**	**19. 01. 1955**
Rodinný vzťah	**otec Andreja**	**syn Vladimíra**
Miesto narodenia	Veľké Rovné	Bratislava
Štúdiá	Veľké Rovné, Filozofická fakulta UK (novinárstvo)	Prírodovedecká fakulta UK Bratislava (numerická matematika) – pôsobí na Katedre algebry, geometrie a didaktiky matematiky Fakulty matematiky, fyziky a informatiky UK.
Pre koho písal	Pre deti a mládež, dospelých	Pre deti a mládež, dospelých
Ďalšie diela	• Malý zelinkár • Čertovo rebro • Slncový kolotoč	• Kazko Vlasko • Kazko Vlasko a kráľ Času • O troch nezbedkoch
Ocenenia	Po ňom pomenovaná cena za literatúru faktu	• *Cena Literárneho týždenníka 1995* • *Cena VÚB za detskú literatúru 1994* • *Cena Vydavateľstva Slovenský spisovateľ* za rok 1984 za knihu *Proso*

Po krátkom úvode hodiny by som sa dostala už k samotnému dielu a zamerala sa na samotný názov diela. Názov by som použila ako východiskový bod pre brainstorming, v rámci ktorého by som dala žiakom priestor na to, aby sa podelili o svoje asociácie, myšlienky a pocity, ktoré im tento názov vyvoláva. Týmto spôsobom by som žiakom umožnila aktivizovať ich predchádzajúce vedomosti a skúsenosti, a zároveň by som ich motivovala k premýšľaniu nad hlbšími významami diela ešte pred jeho podrobným analyzovaním. Takto by sa hodina stala interaktívnejšou a žiaci by mali priestor na to, aby sa zapojili do diskusie a prejavili svoju kreativitu. Pri realizácii brainstormingu by sa mali dodržiavať nasledovné zásady:

1. **Žiaci môžu hovoriť čokoľvek, čo im napadne.**
2. **Nápady nehodnotíme a nekritizujeme.**
3. **Zapisujeme každý nápad bez výnimky.**
4. **Čím viac nápadov, tým lepšie.**

5. **Pokračujeme dovtedy, kým sa objavujú nápady.**[206]

Brainstorming by mohol vyzerať nasledovne:

Obrázok 79 – Brainstorming spojený s názvom vybraného diela.

ŠTRUKTÚRA A ŽÁNER DIELA

Po úvodnom brainstormingu, počas ktorého boli žiaci časovo obmedzení tým, ako už nemali žiadne nápady, sa teraz presúvame k podrobnejšej analýze diela, pričom dôraz budem klásť na jeho štruktúru. V tejto fáze budeme skúmať z koľkých hlavných častí sa dielo skladá a ako tieto časti vzájomne súvisia a dopĺňajú sa. Cieľom je lepšie porozumieť usporiadaniu jednotlivých častí a ich vzájomnému prepojeniu, čo umožní žiakom lepšie pochopiť celkovú kompozíciu a význam diela. Týmto spôsobom sa pokúsime odkryť, ako autori využívajú štruktúrne prvky na vyjadrenie svojich myšlienok a tém.

Podľa vzdelávacieho štandardu ŠPÚ by mal žiak ovládať schopnosť bezprostredne prerozprávať obsah, ktorý čítal[207]. Ja sa však zameriam na spomínanú štruktúru diela. Náhodne vyzvem žiaka, aby sa podelil s ostatnými spolužiakmi o to, aká je štruktúra daného diela, pričom budem sledovať, či naozaj dielo čítal. Túto metódu môžem používať na každej hodine, pričom

[206] KONÍČKOVÁ, Jaroslava. Brainstorming v škole a jeho variácie. In. *Eduworld.sk* [online]. Dostupné na internete: <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/1857/brainstorming-v-skole-a-jeho-variacie>.
[207] *Vzdelávacie štandardy ŠPU.* Štátny vzdelávací ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/jazyk-komunikacia/>.

vyberiem vždy iného žiaka a pripravenosť žiakov na hodinu si budem priebežne zaznamenávať. Takto sa môžem ubezpečiť, či sa žiaci svedomito pripravujú na hodiny literatúry.

Okrem toho si tiež ozrejmíme časové rámce, v ktorých sa príbeh odohráva – či ide o konkrétne historické obdobie, či dielo prebieha v reálnom čase alebo je použitá retrospektíva. Tento krok pomôže žiakom lepšie porozumieť kontextu, v akom sa príbeh rozvíja a umožní nám analyzovať, ako čas a priestor ovplyvňujú vývoj postáv a dejových línií.

Pozastavím sa aj pri priestore, v ktorom sa dej odohráva. Dej sa začína v obci Veľké Rovné a v priebehu deja sa priestor stále mení. Úlohou žiakov je, aby zistili, či obec je fiktívna, autori ju len vsadili do deja, alebo či je obec reálna. Hneď v úvode hodiny dostali tabuľku so základnými informáciami o autoroch, kde sa mohli dočítať, že jeden z autorov sa narodil v obci Veľké Rovné, čím hneď odhalíme, že obec je skutočná. Napriek tomu by som im nechala zopár minút nech pouvažujú a následne by som si vypočula ich názory. Na tejto úlohe sa viem presvedčiť, ako žiaci dokážu pracovať s novonadobudnutými informáciami a ako ich vedia využívať.

Po tejto diskusii by som ich ubezpečila a presvedčila, že obec naozaj existuje – ukázala by som im oficiálnu stránku obce na internete pomocou interaktívnej tabule. Hoci sa dej odohráva v historickom období, ktoré predchádza vzniku súčasnej Slovenskej republiky, miesto, kde sa príbeh odohráva, sa dá spojiť so skutočnosťou. V tejto súvislosti by som žiakom zadala úlohu, ktorá by im umožnila využiť poznatky z geografie. Zamerali by sa na to, kde sa nachádza obec Veľké Rovné. Aby si to žiaci mohli lepšie predstaviť, každý dostane slepú mapu Slovenska, do ktorej budú musieť zakresliť približnú lokalitu obce. Táto aktivita umožní žiakom nielen overiť si geografické znalosti, ale aj pochopiť, ako sa historické a geografické reálie preplietajú so spisovateľskou tvorbou. Týmto spôsobom si zároveň upevnia predstavu o tom, ako priestor ovplyvňuje vývoj deja a postáv v literárnom diele.

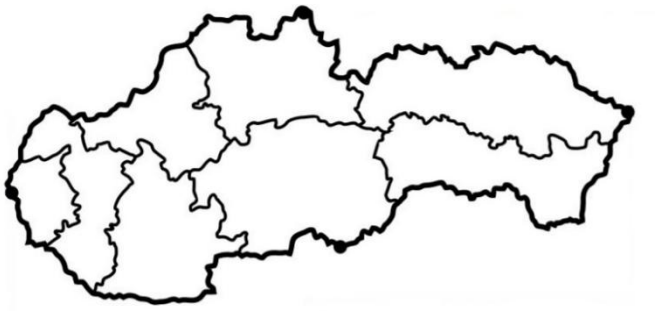

Obrázok 80 – Slepá mapa Slovenska pre zakreslenie obce Veľké Rovné.

Pri priestore sa ešte chvíľu pristavíme. V tomto prípade sa zameriame na spomínanú dedinu – Veľké Rovné. Táto lokalita je známa svojou historickou spätosťou s remeslom drotárstva, ktoré patrí k významným črtám kultúrneho a hospodárskeho dedičstva Slovenska. Cieľom tejto aktivity je nielen prebudiť zvedavosť žiakov, ale zároveň podporiť medzipredmetové prepojenie medzi literatúrou a dejepisom, čím získajú komplexnejší pohľad na historické reálie a ich literárne spracovanie. Nechala by som žiakov rozpútať krátku diskusiu na predostretú tému, kde by mojou úlohou bolo diskusiu usmerňovať. Diskusia by bola ukončená a premietla by som žiakom materiály obsahujúce dôkazy o prepojení tejto dediny s drotárstvom. Navrhla by som žiakom, že ak by mali záujem sa o tomto

remesle dozvedieť viac, mohli by sme ich poznatky prehĺbiť prostredníctvom exkurzie do miestneho Múzea drotárie vo Veľkom Rovnom. Táto návšteva by umožnila zoznámiť sa s autentickými artefaktami, nástrojmi a spôsobmi práce drotárov, čím by žiaci mohli podrobnejšie preskúmať technické a umelecké aspekty remesla.

Obrázok 81 – Múzeum drotárie vo Veľkom Rovnom

Po tejto diskusii by som nadviazala na informácie, ktoré žiaci získali v úvodnej časti o autoroch diela. Predostrela by som im otázku, ktorá by ich mohla motivovať k zamysleniu a následnej diskusii: ***„Myslíte si, že toto dielo môže byť autobiografické?“*** Táto otázka by slúžila ako výborný podnet na analýzu a hlbšie pochopenie kontextu diela, najmä vzhľadom na fakt, že jeden z autorov sa narodil v obci Veľké Rovné, ktorá je úzko spätá s históriou drotárstva, a sám pochádzal z rodiny drotárov.

Diskusia by sa mohla zamerať na skúmanie možných paralel medzi životom autora a jeho literárnym dielom. Žiaci by mohli uvažovať ako skúsenosti a prostredie, v ktorom autor vyrastal, mohli ovplyvniť jeho tematické a umelecké smerovanie. Tiež by mohli skúmať, do akej miery môže byť dielo odrazom skutočných udalostí alebo naopak, do akej miery mohli byť fakty pozmenené alebo idealizované pre potreby literárneho spracovania. Tento prístup nielenže obohatí žiakov o nové poznatky, ale zároveň ich povzbudí k aktívnemu zapojeniu sa do diskusie a k rozvíjaniu ich kritického myslenia.

Po analýze štruktúry diela, vymedzení časového obdobia, oboznámenia sa s prostredím, následne prejdeme k analýze žánru. Začala by som otázkou smerovanou na žiakov: ***Čo je to žáner?***

Nastolením tejto otázky by som si preverila, ako žiaci ovládajú teóriu literatúry z predchádzajúcich ročníkov.

Odpoveď by mohla vyzerať takto: Literárny žáner je označenie pre skupinu literárnych diel, ktoré majú spoločné znaky, ako napríklad tému, formu, štýl, typické postavy. Napríklad román je dlhší, poviedka kratšia a dráma je zameraná na dialógy.

Po krátkom zopakovaní žánru v jeho všeobecnom kontexte by som sa následne zamerala na konkrétny žáner vybraného diela, a to román. Tu by som sa pozastavila a navrhla, aby sme spoločne vytvorili pojmovú mapu, ktorá nám pomôže lepšie rozoznať charakteristické črty románu ako žánru. Pojmová mapa by obsahovala kľúčové vlastnosti a prvky, ktoré sú typické pre román, ako napríklad štruktúra, postavy, časovo-priestorové zázemie, konflikty a tematické zameranie.

Myšlienkové mapy sa zaraďujú k aktivizujúcim metódam a žiakom umožňujú získať lepší prehľad o učive a tým aj lepšie zapamätanie si a naučenie sa daného učiva, ktoré je vďaka myšlienkovým mapám lepšie štruktúrované a prehľadnejšie. [208]

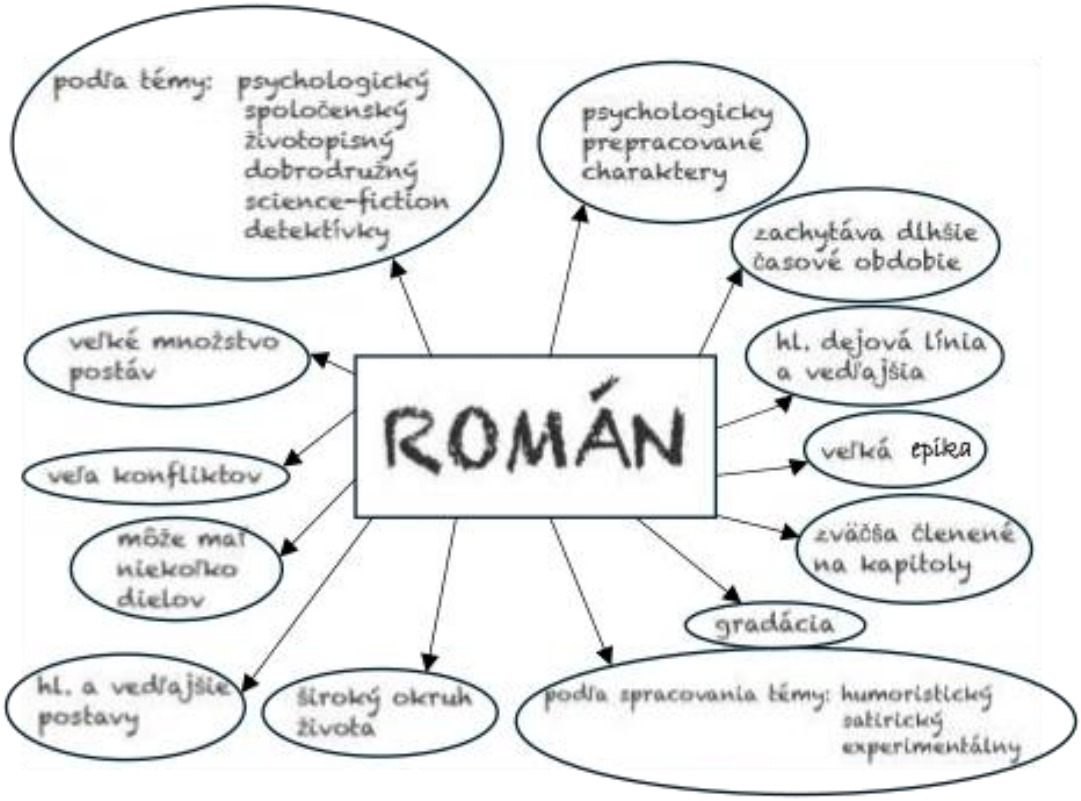

Obrázok 4 – Pojmová mapa o románe

[208] BELÁK, Ján. *Myšlienkové mapy ako efektívny nástroj prezenčného a dištančného vzdelávania.* Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2022 [online]. Dostupné na internete: <https://edu.nivam.sk/pages/projects/teachers/nops5_kolo/Belák_2022_web.pdf>.

PRÁCA S UKÁŽKAMI TEXTOVÝMI/FILMOVÝMI

Dostávame sa k samotnej práci s textom, avšak s dôrazom na inovatívny prístup. Nejde o tradičné úlohy typu „vypíš, nájdi, charakterizuj“, ale o metódu, ktorá prepája literatúru s inými umeleckými médiami. Dielo *Ako divé husi* má aj kinematografické spracovanie. Táto adaptácia predstavuje jedinečnú príležitosť na prepojenie textových úryvkov s filmovými scénami, čím podporíme rozvoj kritického myslenia.

V tomto prípade budú žiaci vystupovať ako literárni a filmoví kritici. Ich úlohou je analyzovať a porovnať vybrané textové ukážky z knihy so zodpovedajúcimi filmovými úryvkami. Dôraz sa kladie na identifikovanie súladov i rozdielov medzi týmito dvoma médiami. Budú skúmať, do akej miery sa filmové spracovanie drží literárnej predlohy a naopak, v ktorých aspektoch sa odlišuje – či už ide o zmeny v deji, charakteristiku postáv, atmosféru alebo vizuálne spracovanie.

Na zaznamenávanie svojich pozorovaní majú žiaci k dispozícii pomocnú tabuľku, do ktorej si môžu zaznamenávať všetko, čo ich zaujme. Táto aktivita ich povedie k hlbšiemu pochopeniu nielen samotného diela, ale aj vzťahu medzi literatúrou a filmom ako dvomi rôznymi formami umeleckého vyjadrenia.

Tabuľka by mohla vyzerať nasledovne:

Tabuľka 25 – Pomôcka pri porovnávaní ukážok

Čo je v texte a vo filme rovnaké?	***Aké rozdiely sú medzi nimi?***	***Prečo mohli byť tieto zmeny urobené?***	***Vlastné postrehy***

Každý má pred sebou ukážky a cez interaktívnu tabuľu budú premietnuté jednotlivé filmové úryvky. Najprv si žiaci samostatne prečítajú danú textovú ukážku a následne si všetci spoločne pozrú príslušnú filmovú scénu.

Ukážka 1 – video: https://www.youtube.com/watch?v=nPWxnWGrZQY (0:00 – 3:20)

Možnosti, čo by si žiaci mohli všimnúť a zapísať: „V prvej ukážke zostáva úvod totožný aj vo filmovom spracovaní. Avšak cesta ku chalupe Kypúsovcov, ktorá je v literárnom texte opísaná, bola vo filme úplne vynechaná."

„Scéna s kohútom, ktorá je v textovej podobe výrazne hyperbolizovaná až drastická, bola vo filme upravená. Pravdepodobne z dôvodu citlivosti divákov sa rozhodli tvorcovia zobraziť Bohiníčku ako kohúta len hádže do vriacej vody, bez ďalších dramatických detailov."

„Spomínaná koza sa tam ani raz neobjavila, nebol počuť ani zvuk zvonka. Myslel som si, že tvorcovia filmu upravili prostredie a kozu umiestnili na dvor, no nebola tam."

Ukážka 2 – video: https://www.youtube.com/watch?v=nPWxnWGrZQY (5:30 – 6:35)

Niekoľko možností, ako by žiaci mohli reagovať na ukážku: „V druhej ukážke je opísaná jar a prebúdzajúca sa príroda, avšak vo filmovom spracovaní tento opis nie je vizuálne zachytený, ani kamerou výraznejšie zdôraznený.

„Vo filme dedo vezme prakticky celú striešku Panne Márii, zatiaľ čo v literárnej predlohe je uvedené, že si odlomil len jej menej viditeľnú časť."

„Vo filme je navyše pridaná scéna s Bohiníčkou ako dedovi nadáva, že ešte stále neodišiel."

„Scéna s jahodami, ktorá je v texte spomínaná, vo filmovom spracovaní úplne chýba. Na druhej strane, rovnakým zostáva moment, keď dedo položí vnúčika do trávy, čo je zachytené v oboch verziách."

„Záverečná časť úryvku, ktorá sa zaoberá zberom mŕtvol a ich ukladaním na káru, bola vo filme pozmenená. Pravdepodobne išlo o snahu zmierniť vizuálnu morbídnosť a zabezpečiť, aby scéna nepôsobila nedôstojne alebo príliš drasticky pre divákov."

Ukážka 3 – video: https://www.youtube.com/watch?v=nXmXJsS56pA (4:22 – 5:26)

„Ani jedna z vecí opísaných v texte, s výnimkou sochy Panny Márie, sa vo filme nevyskytuje."

„Textová podoba venuje väčšiu pozornosť myšlienkam Juraja, ktoré vo filmovom spracovaní chýbajú. Tento prvok by mohol byť zaujímavo doplnený prostredníctvom Jurajovho vnútorného hlasu, čo by umožnilo divákom lepšie pochopiť jeho vnútorné prežívanie."

„V texte sa tiež spomína vesta, ktorú si Juraj zabudol, avšak vo filme tento detail úplne vystrihli."

Pri takejto úlohe zohráva významnú úlohu individualita žiakov, pretože každý z nich si môže všimnúť iné detaily, ktoré považuje za dôležité alebo menej podstatné. Tento osobný prístup umožňuje, aby sa žiaci zapojili do analýzy podľa vlastného vnímania a skúseností. Myslím si, že tento zaujímavý spôsob práce formou porovnávania je efektívny na udržanie aktivity a záujmu žiakov počas hodiny literatúry. Navyše im poskytuje príležitosť rozvíjať schopnosť argumentácie – naučia sa jasne vyjadriť svoje názory, podložiť ich konkrétnymi pozorovaniami a obhájiť svoje stanoviská v diskusii. Táto metóda tak nielen podporuje ich analytické zručnosti, ale aj rozvíja kritické myslenie a komunikačné schopnosti.

SLOVNÁ ZÁSOBA

Pozrieme sa spoločne aj na slovnú zásobu diela, ktorá môže mať výrazný vplyv na čitateľský zážitok. Ak by som sa žiakov spýtala: ***„Ako sa vám dielo čítalo?"***, pravdepodobne by som dostala rôznorodé odpovede:

„Mne sa to čítalo zle, boli tam slová, ktorým som nerozumel, a to mi prekážalo."

„Zo začiatku sa mi čítalo ťažšie, no postupne som si zvykla, hoci niektorým slovám som nerozumela ani neskôr."

„Keď som videl, že tam sú nárečové slová, nechcelo sa mi ani začať čítať."

„Nemala som s tým žiadny problém, dokonca niektoré slová, hoci boli v inej podobe, som poznala."

Tieto odpovede by ukázali, že vnímanie textu závisí od individuálnych skúseností, jazykovej vybavenosti a tolerancie voči neznámym výrazom. Je prirodzené, že nárečové alebo archaické slová môžu byť pre niektorých žiakov prekážkou, kým pre iných môžu predstavovať zaujímavý prvok, ktorý textu dodáva autentickosť. Diskusia o slovnej zásobe by tak mohla viesť k pochopeniu významu týchto výrazov, ich funkcie v texte a k obohateniu jazykového prejavu žiakov.

Navrhla som aktivitu s názvom ***Lov na slová.*** Ide tu o kombináciu analýzy textu, tímovú prácu a tvorivý prístup. Cieľom aktivity je zlepšiť porozumenie menej známej slovnej zásoby (nárečové, archaické či iné neznáme výrazy), podporiť schopnosť hľadania súvislostí a významov na základe kontextu.

Z literárneho textu som vybrala 10 slov, ktoré by mohli byť pre žiakov náročné alebo menej známe. Následne by som žiakov rozdelila do heterogénnych skupín po 4 – 5 žiakov, aby mali možnosť spoločne diskutovať a spolupracovať. Každý tím dostane rovnaký zoznam vybraných slov. Ich úlohou je spoločne diskutovať a na základe intuície alebo vlastných skúseností odhadnúť význam týchto slov.

Pri práci v skupinách nejde len o spoluprácu žiakov, naučenie sa učiva. Dochádza tu aj k poznávaniu iných pohľadov iných spolužiakov, k počutiu iných názorov, prístupov a pod. Takáto spolupráca je pre žiakov často viac motivujúca ako len práca s učiteľom. Skupinová práca poskytuje možnosť pre vzájomné rozhovory a výmenu názorov. To má vplyv na to, že žiaci sa učia vyjadrovať svoje názory, prezentovať svoje pohľady a vedomosti, učia sa aj vyjadrovať zrozumiteľne, konštruktívne, úsporne.[209]

Po dokončení hádania žiakom prečítam jednotlivé slová z úryvkov, kde sa tieto slová nachádzajú.

[209] PETLÁK, Erich. Skupinové učenie vo vyučovacom procese. In: *Direktor.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.direktor.sk/sk/casopis/manazment-skoly-v-praxi/skupinove-ucenie-vo-vyucovacom-procese.m-578.html>.

Kartičky so slovami:

Správne odpovede: amicenko – priateľské oslovenie
potrundžení – pod vplyvom alkoholu
žernov – mlynček na obilie
šmochtat – cikať
ampula – nádoba s úzkym hrdlom
butylka – ploskačka
šajtlava – väzenie
džarkovia – najmladší detskí drotári
dromtatovať – chaoticky rozprávať
hurtovne – naliehavo

ZÁVER

V záverečnej fáze hodiny by som sa zamerala na sumarizáciu a reflexiu toho, čo sme počas hodiny literatúry prebrali. Spoločne by sme si pripomenuli hlavné body a aktivity hodiny, pričom by som chcela počuť od žiakov, aby povedali, čo ich najviac zaujalo alebo čo sa im najviac páčilo počas hodiny. Následne by sme spolu zhodnotili našu prácu – čo fungovalo dobre a čo by sme mohli do budúcna zlepšiť.

Veľmi rada by som od žiakov privítala aj spätnú väzbu, opýtala by som sa žiakov, či im takýto typ hodiny, založený na využívaní viacerých metód (napríklad kombinácia čítania, diskusie, práce s filmovými ukážkami a kreatívne aktivity), vyhovoval.

Na záver by som im zadala kreatívnu domácu úlohu, ktorá by nadväzovala na preberanú tému a podporila ich schopnosť samostatne premýšľať a vyjadrovať svoje myšlienky originálnym spôsobom. Tým by sme hodinu uzavreli interaktívne a zároveň s priestorom na ich individuálny rozvoj.

Zadanie:

Predstav si, že si jedna z postáv diela, o ktorej sme čítali alebo diskutovali. Tvojou úlohou je napísať krátky list inej postave z príbehu. Téma je ľubovoľná, môžeš sa ospravedlniť, opísať, čo plánuješ urobiť... Pokús sa pri písaní však zachytiť jazyk, môžeš si pomôcť slovníkom pri písaní listu a nájsť staršie výrazy pre slová, ktoré chceš použiť. Posnaž sa napísať aspoň 10 viet.

List by mohol vyzerať takto:

Milá Bohiníčka,

píšem Ci tento list, trápi ma, čo sem ci povedal. Vím, že sem ci povedal, také slová, čo do úst nepatria a teraz mi je z toho cažko. Nechcel som ta belajdiguvat, len ma pochytela zlost. Pomohla si mi na svet dovézt syna a ja krepáň som ťa z bosoráctva osočil. Urobil som velkú chybu a hanbím sa za to.

Uveril sem blúdnym rečám, ale sám som videl, že konáš dobro. Bez teba by sem nemal ani syna, ani jeho matku. Prosím ca, odpusci mi to jestli možeš. Dojdi k nám na obed a povyprávjame sa o tem. Chcem sa Ti omluvit a poďakovat sa velice pekne, že si mi zachránila rodzinu.

Se srdečným pozdravom,

Juraj

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BELÁK, Ján. *Myšlienkové mapy ako efektívny nástroj prezenčného a dištančného vzdelávania.* Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2022 [online]. Dostupné na internete: <https://edu.nivam.sk/pages/projects/teachers/nops5_kolo/Belák_2022_web.pdf>. [cit. 2025-01-01].

FERKO, Vladimír – FERKO, Andrej. *Ako divé husi : Román o pamäti*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1994. 172 s.

KONÍČKOVÁ, Jaroslava. Brainstorming v škole a jeho variácie. In: *Eduworld.sk* [online]. Dostupné na internete: <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/1857/brainstorming-v-skole-a-jeho-variacie>. [cit. 2024-12-31].

PETLÁK, Erich. Skupinové učenie vo vyučovacom procese. In: *Direktor.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.direktor.sk/sk/casopis/manazment-skoly-v-praxi/skupinove-ucenie-vo-vyucovacom-procese.m-578.html>. [cit. 2025-01-01].

VITÉZOVÁ, Eva. *The School Interpretation of Historical Literature for Children,* 2024, Vol. 6, Issue 1, pp. 121-129. DOI: 10.178446/CEV. 2024. 06. 1. [online]. Dostupné na internete: <https://www.stredoeuropskepohlady.fss.ukf.sk/wp-content/uploads/2024/07/11-Vitezova.pdf>. [cit. 2024-12-29].

Vzdelávacie štandardy ŠPU. Štátny vzdelávací ústav [online]. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/sk/svp/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-2.stupen-zs/jazyk-komunikacia/>. [cit. 2024-12-31].

Bc. Anna Šimonová

Veková skupina detí: 14 – 15 rokov

Ročník: 9. ročník základnej školy

Téma: *Dievča s bocianími nohami* ako príbeh začínajúcej autorky

Vzdelávacie ciele:

1. Žiak dokáže prerozprávať obsah prečítaného textu vlastnými slovami.
2. Žiak dokáže vyhľadať v texte hlavné a vedľajšie postavy a určiť ich charakteristiku.
3. Žiak dokáže určiť vnútornú kompozíciu literárneho diela.
4. Žiak dokáže v básni určiť rým a umelecké prostriedky.
5. Žiak dokáže vyjadriť svoj vlastný názor a podložiť ho argumentmi.
6. Žiak dokáže vytvoriť vlastnú krátku báseň.

Vyučovacie metódy a formy práce: diskusia, reprodukcia, práca s textom, tvorivé metódy

Vyučovacie pomôcky: tabuľa, kriedy, ukážky z diela, čisté papiere

Časový rozsah činnosti: 90 minút (dve vyučovacie hodiny)

Štruktúra hodiny:

1. Zoznámenie s názvom diela, diskusia
2. Čítanie prvej ukážky a vypracovanie úloh
3. Čítanie druhej ukážky a vypracovanie úloh
4. Čítanie tretej ukážky a vypracovanie úloh
5. Tvorivá činnosť – písanie básne a kritiky

ÚVOD

Dielo **Dievča s bocianími nohami** od autorky **Jany Šimulčíkovej** má mnoho tematických línií, na ktoré sa môžeme pri príprave vyučovacej hodiny zamerať. Hlavná hrdinka sa vyrovnáva so smrťou otca a neprítomnosťou matky, odhaľuje skryté problémy v rodinných vzťahoch, ktoré ako dieťa ešte nevnímala. Kryštalizujú sa jej pozitívne a negatívne vlastnosti. Prežíva prvé pokusy o romantický vzťah. Otvára aj otázku kariéry, rozhoduje sa medzi spisovateľstvom, gymnáziom ako formou odkladu konečného rozhodnutia a manuálnou prácou.

Ako tému vyučovacej hodiny sme vybrali jej spisovateľské začiatky, čo môžeme využiť na motiváciu žiakov k vlastnej umeleckej tvorbe. Prelínanie epiky a lyriky v ukážkach nám zároveň dáva priestor na zopakovanie rozboru prozaického textu i básne. Dôraz kladieme na čítanie s porozumením, formuláciu vlastného hodnotenia ukážok a tvorivú činnosť.

MOTIVÁCIA

Na tabuľu napíšeme názov diela **Dievča s bocianími nohami**. Vyzveme žiakov, aby uvažovali, čo všetko nám názov o hlavnej hrdinke môže prezradiť, akých vlastností sa môže týkať. Vedieme o tom so žiakmi krátku diskusiu.

Metódu diskusie počas tejto vyučovacej hodiny použijeme viackrát. Predpokladom aktívnej diskusie je, že sa so žiakmi na tom systematicky pracuje, že sú zvyknutí na hodinách vyjadrovať svoj názor a s rešpektom vypočuť názor iných, a zároveň k tomu od učiteľa dostávajú pravidelne priestor.

EXPOZÍCIA

V tejto časti vyučovacej hodiny budeme pracovať s tromi ukážkami z diela *Dievča s bocianími nohami.* Ukážky žiakom rozdáme vytlačené na papieroch. Prvá ukážka nás oboznamuje s hlavnou hrdinkou, vykresľuje jej vlastnosti a prostredie gymnázia, na ktorom študuje. Druhá opisuje moment, keď hrdinka vytvorí svoju prvú báseň. Tretia ukážka zobrazuje telefonický rozhovor hrdinky s redaktorom časopisu, do ktorého poslala svoju prvú báseň.

Pri každej ukážke zvolíme 3 – 5 žiakov, ktorí budú postupne čítať časti ukážky nahlas, aby sme kultivovali žiacky čitateľský prejav. Žiaci si precvičia správnu výslovnosť slov, používanie vhodnej modulácie a sily hlasu, intonácie a tempa reči, čo je dôležité na každom stupni vzdelávania. Hlasné čítanie je zároveň vhodným prostriedkom na diagnostikovanie čitateľskej úrovne žiaka.[210]

Po prečítaní budeme s ukážkami pracovať prevažne frontálne, formou otázok a odpovedí. Efektívnosť frontálnej práce závisí od schopnosti učiteľa udržať pozornosť a disciplínu žiakov.[211]

---

[210] GAVORA, Peter et al. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka*. Nitra : Enigma, 2008, s. 45 – 46.
[211] TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Iura Edition, 2008, s. 301.

Striedanie činností, v našom prípade striedanie čítania textu a plnenia rôznorodých úloh, môže udržiavaniu pozornosti pomôcť.

Pri každej ukážke začneme reprodukovaním obsahu prečítaného vlastnými slovami. Tak môžeme kontrolovať, či žiaci porozumeli textu.[212] Žiakom môžeme pomôcť doplňujúcimi otázkami na postavy, miesto, kde sa dej odohráva, či iné kľúčové informácie.

Opýtame sa žiakov, či v texte našli nejaké pre nich neznáme slová. Aby sme žiakov aktivizovali, neponúkneme im hneď vysvetlenie slov, ale navedieme ich, aby si význam slov odvodili sami z kontextu alebo zo stavby slova – koreňa slova, predpony.[213]

Pri prvej ukážke zameriame ďalšie otázky na hlavné a vedľajšie postavy, ich charakteristiku a vnútornú kompozíciu ukážky. Pri druhej ukážke sa sústredíme na báseň hlavnej hrdinky a zopakujeme si rozbor básne. Pri tretej ukážke budeme od žiakov vyžadovať najmä vyslovenie vlastného názoru a argumentáciu.

Ukážka 1[214]

Po chorobe sa Erika zvyčajne telefonicky ohlásila aspoň svojej susedke v lavici Andrei, aby ju v škole nič neprekvapilo. Teraz však nemala kedy. Bola presvedčená, že by sa tete Zuzane bez jej asistencie šaty nevydarili. A hoci to bol jednoduchý strih, skúšala ich vari päť ráz a nespúšťala oči z krajčírskych rúk. Ako by sa mohla pri takej dôležitej práci zaujímať aj o zmeškanú učebnú látku?

Čoskoro však tento záujem, ako aj horlivosť, pre ktorú nevyčkala doma do pondelka, trpko oľutovala. Keď prišla trochu skôr, pred prvým zvonením, do triedy, našla tam iba chalanov, dohadujúcich sa o štvrtkovom hokeji. Z dievčat sa v prvej lavici krčila pri opisovaní úlohy z matematiky iba útla Elena, ktorej Erika závidela nedávno prekonanú žltačku, lebo ju oslobodzovala od telocviku.

„Kde sú baby?" zamierila k chlapčenskému kŕdliku, načo sa bližšie k nej stojaci, najmenší z triedy, detsky vyzerajúci Peťo mierne predklonil a na jednej nohe zamával rukami ako krídlami.

„Cvičia," povedal posmešne.

„Á, tak," zbledla Erika. „Celkom som zabudla."

„Byť tebou, tak spravím čelom vzad a do pondelka ma v škole nevidia," radil jej Peťo, ktorý vari jediný zo spolužiakov na vlastnej koži poznal Erikine telocvičné muky. „Hopsanda," tak volali telocvikárku, „ťa má plné zuby. Chce ti vraj dať štvorku z telocviku a navrhnúť dvojku zo správania za neospravedlnené hodiny."

Erika zbledla ešte väčšmi. Nultým hodinám, na ktorých každý piatok nacvičovali spartakiádu, sa vždy vyhýbala, a teraz, keď sa mohla uliať legálne, zabudla na to ako na smrť. Gymnastika bola jej nešťastím. Vsugerovala si, že nemá pohybovú pamäť. A hoci bola výborná lyžiarka a plavkyňa, bežala ako strela a na tanečnom parkete sa zvŕtala ako živé striebro, len čo mala cvičiť prostné, všetko sa v nej spriečilo a odrazu nevedela, kde má ktorú ruku. Od pachu telocvične, tej charakteristickej zmesi potu, zvíreného

---

[212] GAVORA, Peter et al. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka*. Nitra : Enigma, 2008, s. 85.

[213] GAVORA, Peter et al. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka*. Nitra : Enigma, 2008, s. 98.

[214] ŠIMULČÍKOVÁ, Jana. *Dievča s bocianími nohami*. Bratislava : Mladé letá, 1981, s. 19 – 23.

prachu a koženej vône žineniek sa jej obracal žalúdok. Kedysi v detstve si pri kotúli pretiahla na krku šľachu, a odvtedy by kotúľ nespravila, ani keby ju mali lámať na kolese.
Hopsanda bola malá, drobná, vrtká a Erika ju upodozrievala, že jej závidí dlhé bocianie nohy. Sama v skokoch ani v behu nevynikala a muselo ju to, ako Erika pobadala, riadne škrieť. Dosť na tom, že individuálne športové výkony, ktoré mohla Erika od začiatku školského roku uplatniť iba na jedinej hodine, nebrala pri známkovaní do úvahy. Zdôrazňovala kolektívnosť a disciplínu, raz, dva, tri na povel, čomu sa vedeli prispôsobiť aj najväčšie drevá s nadmernou telesnou váhou. U tých Hopsande stačila usilovnosť, rinúci sa pot a kajúcna bezradnosť. Ak s náležite zdecimovaným sebavedomím predviedli aspoň čo-to z gymnastického drilu, zhovievavo prižmúrila obe oči. Na Eriku si však zasadla a najhoršie bolo, že za toto z jej strany nezožínala pokoru, ale vzdor. I teraz si Erika živo predstavila telocvičňu a nevdojak sa zatackala.
(...)
„Ale teraz už ticho," nahnevala sa Bykovská, keď šum v triede neutíchal. „Telo ste si rozcvičili," dodala ironicky, „teraz si dáme rozcvičku pravopisnú. Malíková rozdá diktátové zošity."
Trieda v okamihu stíchla. Bleskovky, ktoré sa mnohým zdali prežitkom zo zédeešky, bývali postrachom modrých pondelkov. Teraz to mal byť trest za nepozornosť.
Diktát bol dlhší ako zvyčajne a slovenčinárka sa v ňom zamerala na chytáky pri písaní veľkých a malých písmen v názvoch. Vyskytovalo sa tu Štrbské pleso ako jazero i Štrbské Pleso ako názov osady, štúrovci ako príslušníci štúrovského hnutia, čiže Štúrovej školy, a Štúrovci ako bratia, a na dôvažok sa v rozličných pádoch striedali základné a radové číslovky. Erika ľutovala spolužiačky, ktoré vo vysilených rukách s námahou držali pero, priam cítila, ako sa na nich ten zdravý pot z telocvične mení na nepríjemne studený, no zároveň pociťovala i akési bojové nadšenie. U slovenčinárky si bolo treba jednotku zaslúžiť.
Popísala už svojím roztiahnutým písmom suverénne, bez váhania, v zošite celú stranu a jeden riadok na druhej, keď Bykovská, ako keď utne, dodiktovala a prikázala, aby si susedia v lavici vzájomne vymenili zošity. Potom ako zvyčajne bleskovku znovu prečítala, pričom zdôraznila správne písanie takmer každého slova.
Erika s úprimným poľutovaním opravila Andrei dve chyby a sebavedome si premeriavala zdeptané spolužiačky, keď sa jej nepríjemne zadrela do uší posledná profesorkina veta: „Pražský hrad, pochopiteľne, píše sa s veľkým P."
Vzápätí na sebe pocítila aj vyzývavý Andrein pohľad a posledné slová jej diktátu na novej čistej strane zošita zasvietili červenou opravou.
Podľa bežného rituálu mala útrpne čakať, kým k jej lavici príde Bykovská, vpíše do jej zošita nedostatočnú, aká bez milosti prislúchala každému, kto sa dopustil čo len jednej chyby, a pošpiní tým pred vysvedčením jej dosiaľ priam neuveriteľne čisté konto.
Zošit už opäť ležal na Erikinej lavici a slovenčinárka ešte neoznámkovala ani najvzdialenejší rad pri oknách, keď Eriku osvietila spásna myšlienka. Prikrčená za chrbtom pred ňou sediacej Jany nepozorovane vytrhla zo zošita list s jediným popísaným riadkom a na nový už poľahky bezchybne prepísala tri posledné slová diktátu: „...na Pražskom hrade."
Vytrhnutý list strčila do vrecka, s tlčúcim srdcom, ktoré len teraz zareagovalo na riskantnosť jej počínania, zatvorila zošit a tvárila sa akoby nič. Vtom už bola slovenčinárka pri jej lavici, vpísala jej do zošita výbornú a o chvíľu znova stála pred lavicami.

Otázky a úlohy k ukážke 1:

1. Prerozprávajte obsah ukážky vlastnými slovami.
   Hlavná hrdinka prichádza po chorobe do školy, ale zabudne na nultú hodinu telesnej výchovy, ktorej by sa inokedy naschvál vyhla. Na slovenčine píšu diktát. Hlavná hrdinka urobí chybu a aby nedostala päťku, podvádza a nenápadne si chybu opraví.
2. Nájdite v ukážke slová, ktoré sú pre vás neznáme.
   Spartakiáda – hromadné telocvičné vystúpenie
   Prostné – ľahšie cvičenie bez pomôcok
   Zdecimovaný – zničený
   Zédeeška – základná deväťročná škola
   Modrý pondelok – metafora; deň, keď sa nikomu nechce pracovať
   Suverénne – sebavedomo
3. Určte hlavné a vedľajšie postavy, ktoré sú spomenuté v ukážke, a druh rozprávania.
   Hlavná postava – Erika
   Vedľajšie postavy – spolužiaci Andrea, Peťo, Jana, Elena, Malíková; učiteľky Hopsanda, Bykovská; teta Zuzana
   Druh rozprávania – on-rozprávanie
4. Popíšte vnútornú kompozíciu ukážky (za predpokladu, že ju vnímame ako ucelený príbeh).
   Úvod – hlavná hrdinka prichádza po chorobe do školy
   Zápletka – na slovenčine píšu neohlásený diktát
   Vyvrcholenie – hlavná hrdinka urobí v diktáte chybu
   Obrat – rozhodne sa podvádzať a chybu opraví
   Rozuzlenie – dostane jednotku
5. Na základe ukážky vypíšte na tabuľu vlastnosti hlavnej hrdinky. Rozdeľte ich na pozitívne a negatívne.
   Pri tejto úlohe určíme zapisovateľa, ktorý nájdené vlastnosti vypíše na tabuľu.

Tabuľka 26 – Pozitívne a negatívne vlastnosti hlavnej hrdinky

Pozitívne vlastnosti	Negatívne vlastnosti
Sebavedomá	Vzdorovitá
Súcitná	Pyšná
Šikovná v slovenčine	Márnivá

Ukážka 2[215]

V tej chvíli nastal na chodbe šum a to, čo videla, bolo ako zástup nemých tieňov.

Ako sa Erika dovtípila, druhú B triedu, do ktorej chodil aj Tibor, si triedny, za prítomnosti riaditeľa, zadržal dlhšie. V ktorýsi deň – dosť sa o tom v škole šuškalo – študenti manifestačne odišli z vyučovania skôr a teraz sa to prejavilo v niekoľkých zhoršených známkach zo správania.

Odchádzali ticho ako z pohrebu, no Erika, sklamaná, zamyslená či zasnívaná, sa spamätala iba vonku, kde sa práve spustil prudký dážď.

Ráno jej ani na um neprišlo zobrať si dáždnik – v januári človek na také čosi nepomyslí – a teraz nerozhodne zastala. Bála sa, čo spraví dážď s umelou srsťou jej zimníka, a ako tak postávala a počúvala rytmické údery kvapiek na plechovú strechu nad schodmi pred školskou bránou, odpútala sa od všetkého nepríjemného. Akoby bola odrazu sama na svete.

„Aha, cukrová bábika!" zažartoval jeden z druhákov prechádzajúcich okolo nej. Erika v ňom spoznala Tiborovho kamaráta, jediného, s ktorým bolo Tibora občas vídať, a pochopila, že by mal byť nablízku aj on.

Chlapci sa v daždi rýchlo rozpŕchli, nastalo ticho. Eriku znovu ovládlo to dôverne známe vzrušenie, ale s Tiborom akoby už nesúviselo. Cítila, že keby sa teraz zjavil, vedela by sa s ním zhovárať ako s každým iným chlapcom, smelo a bez rozpakov.

Tibor však neprichádzal a tá neurčitá príjemná nálada v nej ostávala. Kvapky vyklopkávali svoj monotónny rytmus a ten sa odrazu v nej samočinne začal meniť na slová.

Prší, prší nebadane
ako tiché zabúdanie.
Vyšli ako z modlitebne,
dážď zašepkal: „Chválitebne."
Vietor dodal: „Výborne."
Náručie si otvorme!

Erika pochopila, že je to báseň. Nevedela len, kde sa v nej tak nečakane vzala. Našla ju v daždi, a preto ju nazvala Popevok dažďa. Nemusela s ňou nič viac robiť, len si ju v pamäti odniesť domov. Stále si ju nadšene opakovala, aby ju nezabudla, a možno práve preto od seba odohnala ďalšie slová, ktoré by jej bol dážď ešte ochotne pošepkal. Nepočúvala ho už však a zabudla aj na Tibora. Vôbec jej nebolo čudné, že ho nevidela medzi spolužiakmi. Čím skôr chcela byť so svojou prvou básňou doma. Dážď jej teraz protivne šibal do tváre, a hoci vietor čosi hovoril, nerozumela mu. Bolo tu priveľa áut, priveľa hluku a v trolejbuse priveľa ľudí.

Videla susedu, aj sa na ňu z plošiny trolejbusu naširoko usmievala, ale nezavolala ju k sebe, neuvoľnila jej miesto na sedenie. Musela by sa s ňou zhovárať, a báseň by jej mohla uniknúť do zabudnutia.

---

[215] ŠIMULČÍKOVÁ, Jana. *Dievča s bocianími nohami*. Bratislava : Mladé letá, 1981, s. 61 – 64.

Doma Erika potichu, aby ju nikto nepočul, vošla do svojej izby a verše si zaznamenala do diára, ktorý jej po novom roku priniesol otec. Na prvú stranu ozdobným písmom napísala: BÁSNE.
Vzápätí diár zatvorila a schovala ho za knihy v knižnici. Bolo to jej nové tajomstvo, ktoré už, ako si pevne zaumienila, nikomu nevyzradí.

Otázky a úlohy k ukážke 2:

1. Prerozprávajte obsah ukážky vlastnými slovami.
   Hlavná hrdinka je v škole. Zo zmienky o známkach zo správania a faktu, že je január, môžeme usúdiť, že dej ukážky sa odohráva po odovzdávaní polročných vysvedčení. Prší a hlavná hrdinka nemá dáždnik. Čaká pod strechou, okolo nej prechádzajú spolužiaci chlapca, ktorý sa jej páči. Dážď hlavnú hrdinku inšpiruje k vytvoreniu svojej prvej básne. Poháhľa sa domov, aby báseň zapísala. Diár s básňou schová do knižnice.
2. Nájdite v ukážke slová, ktoré sú pre vás neznáme.
   Manifestačne – ako prejav niečoho, napr. protestu
   Zimník – zimný kabát
   Modlitebňa – miesto určené na modlenie
   Trolejbus – mestský dopravný prostriedok poháňaný elektrinou, podobný autobusu
3. Analyzujte hrdinkinu báseň. Všimnite si rým a počet slabík vo veršoch, vyhľadajte umelecké prostriedky. Interpretujte báseň.
   V básni je združený rým, aj keď zvuková zhoda nie je vždy presná. Báseň má 6 veršov. Prvé štyri verše majú osem slabík, posledné dva verše majú sedem slabík. Umelecké prostriedky: prirovnanie „vyšli ako z modlitebne"; personifikácie „dážď zašepkal", „vietor dodal"; epiteton „tiché zabúdanie".
   Báseň môžeme zaradiť do reflexívnej lyriky (pokiaľ sme túto tému so žiakmi už prebrali, keďže je spolu s týmto dielom súčasťou osnov deviateho ročníka).
   Interpretáciu básne ponecháme na predstavivosti žiakov, pričom kladieme dôraz na to, že neexistuje jediná správna interpretácia.
4. Napísali ste už niekedy báseň? Ako ste sa pri tom cítili? Snažili ste sa o presné rýmovanie? Porovnajte svoje pocity a postupy s hrdinkinými.
   Vedieme diskusiu. Dbáme o to, aby žiaci nijako nezosmiešňovali odpovede svojich spolužiakov.

Ukážka 3[216]

„Máš telefón!" kričal zo schodov, a keď vystrčila z dverí hlavu, aby sa presvedčila, že naozaj volá ju, dodal: „ Akýsi redaktor..."
A naozaj, bolo to pre ňu. Z redakcie, do ktorej poslala báseň, ju na budúci týždeň pozývali na dvojdňový seminár mladých autorov.
Srdce jej hneď podskočilo od radosti, ale privčas. Vzápätí sa dozvedela, že by sa im bola zišla iba do počtu ako náhradníčka za ktoréhosi vidieckeho adepta múz, ktorému nevyhovoval termín seminára.
„Nemôžem, veľa som vymeškala v škole," zahabkala Erika s poľutovaním a redaktor, hoci iste volal z domu a po pracovnom čase, ju už neprehováral. Iba úchytkom sa opýtal:
„Ten Dážď je naozaj tvoja prvá báseň?"

---

[216] ŠIMULČÍKOVÁ, Jana. *Dievča s bocianími nohami*. Bratislava : Mladé letá, 1981, s. 125 – 127.

„Áno," prisvedčila neisto.
„Tak potom máš šťastie, že si v liste uviedla telefónne číslo. Na podobné pokusy totiž písomne neodpovedáme. Keby som ti mal, dievča, vyrátať všetky chyby," doložil, „ktorých si sa v nadšení, že sa ti to rýmuje, dopustila voči poetike, stálo by ma to viac námahy ako teba celé to umelecké dielo."
„Naozaj je to také nanič?" opýtala sa Erika priamo, neskrývajúc sklamanie.
„Nuž iskrička talentu v tom je, nevravím..." pripustil redaktor neochotne. „V tvojom veku... Ale poézia je vážna vec." A zdanlivo nelogicky sa jej spýtal: „Hráš na klavír?"
„Nie."
„A čo keby som ťa teraz posadil za klaviatúru a povedal: Hraj. Čo by si spravila?"
Erika nevedela, čo povedať.
„Nuž? Netrúfala by si si, pravda?" zvýšil hlas. „A nemyslíš, že rovnakou opovážlivosťou je poslať svoju prvú báseň na uverejnenie? Každé umenie je dlhoročné úsilie. Preto som ťa chcel pozvať na ten seminár. Si zrejme dosť inteligentná, aby si to pochopila."
„Ďakujem pekne," povedala Erika bezočivo. „Vaše školenie mi stačilo. Aj bez seminára."
Redaktor sa neurazil. Skôr naopak.
„No napriek tomu si myslím, že by si mala aj naďalej písať, a keď budeš mať tých prvotín viac, príď sa pekne osobne poradiť do redakcie. Súhlasíš?"
Erika súhlasila.

Otázky a úlohy k ukážke 3:

1. Prerozprávajte obsah ukážky vlastnými slovami.
   Hlavnej hrdinke telefonuje redaktor z redakcie, do ktorej poslala svoju prvú báseň. Pozýva ju ako náhradníčku na seminár mladých autorov. Hlavná hrdinka sa nemôže zúčastniť. Redaktor kritizuje jej báseň, čo hlavnú hrdinku urazí, ale nakoniec jej vyjadrí podporu.
2. Nájdite v ukážke slová, ktoré sú pre vás neznáme.
   Adept múz – budúci umelec
   Úchytkom – narýchlo
   Poetika – náuka o výstavbe a tvare literárneho diela
   Klaviatúra – klávesy klavíra
   Prvotina – prvé literárne dielo
3. Posúďte redaktorovo hodnotenie básne. Bola jeho kritika oprávnená? Argumentujte.
   Vedieme diskusiu.
4. Sformulujte vlastné zásady pozitívnej spätnej väzby, ktoré by redaktor pri hodnotení básne mal podľa vás dodržiavať – tzv. **konštruktívna kritika**.
   Opäť zvolíme zapisovateľa, ktorý zapíše myšlienky žiakov na tabuľu. Použijeme metódu ***brainstormingu***[217] *– necháme žiakom priestor na produkciu čo najväčšieho množstva nápadov bez ich hodnotenia. Vyprodukované nápady potom zhodnotíme a zostavíme z nich vlastný zoznam zásad konštruktívnej kritiky (môže mať približne 5 bodov).*

[217] TUREK, Ivan. *Tvorivé riešenie problémov*. Bratislava : Metodické centrum, 1999, s. 55.

FIXÁCIA

V tejto časti vyučovacej hodiny sa budeme venovať tvorivej činnosti. Žiaci sa rozdelia do dvojíc (ideálne tak, ako sedia v laviciach) a na čisté papiere, ktoré im rozdáme, napíšu krátku báseň na jednu z uvedených tém:

- Toto počasie
- Obľúbené ročné obdobie
- Čo práve teraz prežívame

Žiaci si môžu sami zvoliť typ rýmu, počet veršov a prípadne delenie do strof. Ponecháme žiakom dostatok času na dokončenie básní. Podpísané básne si dvojice vymenia tak, aby žiadna dvojica nemala svoju pôvodnú báseň. Následne žiaci zhodnotia cudzie básne podľa zásad konštruktívnej kritiky, ktoré si predtým stanovili. Zhodnotené básne sa potom vrátia ich autorom. Nakoniec vyzveme žiakov, aby prečítali svoje básne a ich kritiku a aby zhodnotili, či zásady konštruktívnej kritiky boli dodržané a či je kritika pre nich prínosná. Básne môžeme vystaviť na nástenke na chodbe alebo v školskom časopise, pričom si žiaci môžu zvoliť, či ich básne budú podpísané alebo anonymné. Podporíme ich tak v ďalšej tvorivej činnosti.

ZÁVER

Cieľom tejto vyučovacej hodiny bolo nielen oboznámiť sa s dielom *Dievča s bocianími nohami*, ale zároveň motivovať žiakov k vlastnej tvorivej činnosti. Žiakom, ktorí prejavili väčšie literárne nadanie, sa môžeme ďalej venovať aj mimo vyučovania.

Zásady konštruktívnej kritiky môžeme vytlačiť výrazným písmom na papier a umiestniť na vhodné miesto v triede, aby ich žiaci mohli používať aj naďalej.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

GAVORA, Peter et al. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka*. Nitra : Enigma, 2008. ISBN 978-80-89132-57-7.

TUREK, Ivan. *Didaktika*. Bratislava : Iura Edition, 2008. ISBN 978-80-8078-198-9.

TUREK, Ivan. *Tvorivé riešenie problémov*. Bratislava : Metodické centrum, 1999. ISBN 80-8052-054-2.

ŠIMULČÍKOVÁ, Jana. *Dievča s bocianími nohami*. Bratislava : Mladé letá, 1981.